TITUS LIVIUS

ROMA TARİHİ

ŞEHRİN KURULUŞUNDAN İTİBAREN

(AB URBE CONDITA)

KİTAP: V-VI-VII

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

TITUS LIVIUS

ROMA TARİHİ

ŞEHRİN KURULUŞUNDAN İTİBAREN

(AB URBE CONDITA)

KITAP: V-VI-VII

Çeviren

Dr. Sabahat Şenbark

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI
Antik Kaynaklar Dizisi: 8
TITUS LIVIUS, "ROMA TARİHİ"
Kitap: V-VI-VII

Yayınlayan ve Yöneten
Nezih BAŞGELEN

Düzenleme
Muzaffer AYSU

Baskı
Kanaat Matbaası, İstanbul

ISBN: 975-6899-43-3
ISBN: 975-7538-71-X (Tk.)

1999 Arkeoloji ve Sanat Yayınları
Hayriye Cad. Çorlu Apt. 3/4, Galatasaray, 80060, İstanbul
Tel.: 0 212 293 03 78 - 245 68 38 Fax: 0 212 245 68 77

İÇİNDEKİLER

"Homo sum:

humani nil a me alienum puto"

Terentius;
Heauton Timerimenos, 77

ÖNSÖZ

Klâsik metinlerin dilimize çevirisinin gereksinimi artık tartışılmaz bir gerçektir. O devir tarih, sosyal yaşam, kültür ve medeniyetini zamanımız dünyasında gözler önüne sermesi yanında, bu konular üzerinde araştırma yapan kişiler için de en emin kaynak teşkil etmesi bu çevirilerin önem ve gerekliliğini kanıtlamaktadır.

Titus Livius'un Ab Urbe Condita adlı eserinin Birinci Kitabı Roma'da hüküm süren yedi kralı ve onların yaptığı işleri anlatan Roma Krallık Devridir. İkinci Kitap Cumhuriyet Devrinin erken dönemlerini, pleb ve patricilerle senatus ve halk meclisleri arasındaki çekişmeleri gözler önüne sermektedir. Üçüncü Kitap ise Cumhuriyet dönemini, decemvirler adı verilen memurlara en yüksek yetki ve selâhiyet verilerek Atina'ya gönderilmesini ve orada Salon kanunlarını incelemelerini anlatır. Bu kanunları inceleyen ve sayıları on olan decemvirler, önce On Levha Kanunlarını hazırlarlar. Sonra bu kanunlara iki levha daha ilave ederek Oniki Levha Kanunlarını hazırlamış olurlar. Görev süreleri tamamlandığı halde decemvirler bu yüksek hak ve yetkiden feragât etmeyi kabul etmezler. Sonunda görevlerinden istifa etmek zorunda kalırlar.

Dördüncü Kitabın konusu ise şöyle gelişmektedir:

Patricilerin muhalefetine karşın, tribunuslar tarafından pleblerle patricilerin evlenmesi hakkında bir kanun çıkarılır. Pleblerin haklarını koruyan askeri tribunusluk teşkilâtı vardır. Roma halkının içdeki ve harb zamanındaki işleri bu askeri tribunuslarla birkaç yıl idare edilmiştir. Aynı şekilde ilk kez olarak censorlar seçilir. Halkın kararıyla Ardeates'den alınan toprağa kolonistler gönderilir. Roma halkı açlık nedeniyle sıkıntı çekerken, Roma süvarisi Spurius Maelius kendi koyduğu fiattan halka buğday dağıtır. Bu

nedenle pleblerin teveccüh ve sevgisini kazanır. Sonra krallık güç ve kudretine göz diker. Bunun üzerine diktatör Quinctius Cincinnatus'un emri üzerine süvari kuvvetinin başı Servilius Ahala tarafından öldürülür. Elçilerin öldürülmesi nedeniyle hitabet kürsülerine onların büstleri konur. Cornelius Cossus, Veii kralı Tolumnius'u öldürür ve ikinci şeref ganimetiyle geri döner. Diktatör Mamercus Aemilius daha önce beş sene olan censorluk görevini onsekiz aya indirir. Bu iş nedeniyle censorlar tarafından kara listeye alınır. Fidenae'a boyun eğdirildikten ve itaat altına alındıktan sonra, buraya kolonistler gönderilir. Fidenalılar elçileri öldürdüklerinden ve ayaklandıklarından, diktatör Aemilius tarafından mağlup edilirler ve Fidena zaptedilir. Kölelerin bir isyan hareketi bastırılır. Askeri tribunus Postumius zalimliği nedeniyle ordusu tarafından öldürülür. Devlet hazinesinden ilk kez askerlere ücret verilir. Dördüncü Kitap aynı zamanda Volsklar, Fidenalılar ve Faliscuslara karşı girişilen harblerden de söz eder.

Beşinci Kitabın konusu şöyle gelişmektedir.

Veii'nin kuşatmasında askerler için kışlaklar kurulur. Bu, pleblerin kışın dahi harbetmekten dinlenmeye fırsat bulamadığından yakınan pleb tribunuslarının öfkelenmesine neden olur. Çünkü askerler için kışlık konaklama yerlerinin kurulması yeni başlanılan bir harekettir. Süvari kendi atıyla ilk olarak hizmet vermeye başlar. Alba Nehrinin suları taşarak bir sel olayı meydana gelmesine ramak kalır. Düşman tarafından ele geçirilen bir kâhin onu açıklar. Diktatör Furius Camillus on senelik bir kuşatmadan sonra Veii'yi ele geçirir. Iuno'nun tasviri Roma'ya taşınır ve Delphi Apollonuna ganimetin ondabiri gönderilir. Aynı askeri tribunus Faliscusluları kuşatırken, ihanete uğramış düşmanın çocuklarını ebeveynlerine iade eder. Bunun üzerine Faliscus teslim olur ve askeri tribunus bu adeleti sayesinde bir zafer elde eder. Censor Gaius Iulius'un ölümü üzerine, onun görevini üstlenmek maksadıyla Marcus Cornelius seçilir. Fakat o beş yıl içinde Roma alındığından, bu bir daha hiç yapılmaz. Furius Camillus, bir pleb tribunusu olan Lucius Apuleus tarafından muhakeme edilmek üze-

re mahkemeye çağrıldıktan sonra, sürgüne gönderilir. Gallialı Senonlar[1] Clusiumlular kendi ordularında muharebe ederlerken, Senonlar öfkelenirler ve Roma'ya hücum etmek üzere ilerlerler. Romalıları Allia'da mağlup ederek Roma'yı zaptederler. Capitol'e sığınmış olanlardan başka, muharebe edecek yaşta bulunanların hepsini katlederler. Aynı zamanda eskiden bulundukları yüksek mevkilerin işaret ve alâmetlerini taşıyan elbiselerini giyerek, evlerinin ortasındaki antrede oturmakta olan daha yaşlı kimseleri de öldürürler. Capitol'un diğer tarafına tırmanırlarken, tam tepeye eriştikleri zaman, kazların bağrışmaları ve esas itibariyle de Marcus Manlius'un gayretleri neticesinde ihanete uğrarlar. Bu nedenle aşağı atılırlar. Sonra Romalılar açlıktan bitkinleşerek kuvvetleri sıfıra iner. Böylece bin pound ağırlığında altın teklif etmek ve bunun karşılığında kuşatmayı kaldırtmak durumunda kalırlar. Furius Camillus kendisi yokken diktatör seçilerek, sulh şartlarının konuşulduğu bu görüşmenin tam ortasında ordusuyla birlikte yetişir. Camillus'un gelişinden altı ay sonra Gallialılar Roma'dan sürülüp atılır ve onların hepsi parça parça edilir. Roma yandığından ve büyük miktarda tahrip olduğundan, insanların Veii'ye göç etmesi söylenir. Fakat meclis Camillus'un talebi üzerine, bunu nazarı dikkate almaz. Halk hâlâ bazı sözlerin kehânetiyle harekete geçmektedir. Bir yüzbaşının Forum'a gelirken, askerlerine: "Askerler durun, burada durursak iyi yapmış olacağız" dediği işitilmiştir. Iupiter Capilolinus için bir mabet kurulmuştur. Çünkü Roma zaptedilmeden önce Gallialıların gelmekte olduğunu bildiren bir ses işitilmişti.

Altıncı Kitabın konusu şöyle gelişmektedir:

Bu kitap Volsklar, Aeguuslar ve Praenestinuslar'a karşı girişilen başarılı harbleri kapsar. Bu harblerin hepsi galibiyetle sonuçlanır. Roma'ya Stellatina, Tromentina, Sabatina ve Erniensis adında dört kavim daha ilave edilir. Gallialılara karşı Capitol'u müdafaa

---

1- Senones: Gallia Lugdunensis'de kudretli bir kâvim. Bu kâvim Sequana (Seine)nın yukarı istikâmeti boyunca ikamet ederdi.

eden Marcus Manlius, borçluların hürriyetlerini verdikten ve şahısları yükümlülük altında bulunanları kurtardıktan sonra, bir krallığa göz diktiği düşüncesiyle suçlu bulunur. Ceza olarak kayalardan aşağı atılarak öldürülür. Marcus Manlius'u damgalamak ve kötü bir kimsenin Marcus adını taşımamasına karar verir[2], Pleb tribunusları Gaius Licinius ve Lucius Sextius, daha önce patricilerden seçilen konsullerin pleblerden seçilebilmesi maksadıyla bir kanun önerirler. Patricilerin muhalefetine karşı şiddetli bir mücadele vererek maksatlarına erişirler. Bunlardan sonra aynı pleb tribunusları beş sene için sadece devlet memurluğunda bulunurlar[3]. Bunun yanı sıra Lucius Sextius konsul seçilen ilk pleb ünvanını alır. Hiç kimsenin beş yüz (500) iugera'dan fazla araziye sahip olmamasını öngören başka bir kanun da yürürlüğe girer.

Yayına sunulmak üzere hazırlanan Yedinci Kitabın (Liber Septimus) konusu şöyle gelişmektedir:

Devlet memurluklarına praetorluk ve aedilis curulis olmak üzere iki yeni memuriyet ilave edilir. Vatandaşlar bir salgın hastalığa duçâr olurlar ve bu salgın nedeniyle Furius Camillus'un ölümü hafızalardan silinemez. Yeni dinî gözlemlerle bu felâketi durdurmanın yolları aranırken, ilk kez olaraksahnesel oyunlar sergilenir. Lucius Manlius, bir pleb tribunusu olan Marcus Pomponius tarafından mahkemeye davet edilir. Kendisinden asker toplama işinin acımasızca yapılması ve kendisine karşı hiçbir suç işlemediği halde oğlunu köye sürgüne göndermesi hakkında açıklama yapması istenir. Köyde sürgünde bulunuşu babasının aleyhinde bir duruma yol açan genç adam bizzat tribunusun yatak odasına girer ve kılıncını çekerek, tribunusu davaya devam etmeyeceğine ve babasını suçlamayacağına dair yemin etmeye mecbur bırakır. Bu sırada bütün değerli kutsal şeyler Roma'da açılan büyük derinlikteki yarığa atılır. Curtius bütün silahlarını kuşanmış vazi-

---

2- Livius resmi kararı Manlius soyuna bizzat atfeder. (caput XX. 14.)

3- Bk. Livius capt. XXXV 10.

yette ve atını muhmuzlayarak bu derin yarığın içine atlar ve böylece bu yarık onun üzerine kapanır. Tribunusun davasından babasını kurtaran genç, Titus Manlius, bir Roma askeriyle teke tek döğüşmek için meydan okuyan bir Gallialıyla karşılaşmak üzere aşağı iner. Onu öldürerek, altın gerdanlığını alır. Manlius daha sonra onu kendi boynuna takar ve bundan dolayı kendisine Torguatus[4] adı verilir. Pomptina ve Publilia adında iki kavim Roma'ya katılır. Licinius Stolo beş yüz (500) iugera'dan fazla araziyi elinde bulundurduğundan, kanun hükümleri gereğince mahkûm edilir. Askeri tribunus Marcus Valerius meydan okuyan bir Gallialıyı öldürür. Bu sırada gökten inen iri siyah bir karga Romalının miğferi üzerine tüner ve buradan gagasıyla ve pençeleriyle Romalının düşmanı Gallialıya hücum eder. Bu olay nedeniyle Marcus Valerius, Corvus[5] adını alır. Cesareti nedeniyle, ertesi yıl yirmi üç (23) yaşında konsul seçilir. Kartacalılarla[6] dostluk bağları kurulur. Campanialılar, Samnitler tarafından harbde sert bir biçimde tazyik altında kalarak çok zorlandıklarından, senatodan Samnitlere karşı kendilerine yardım edilmesini isterler. Fakat bunu elde etmeyi başaramadıklarından, şehirleri ve köyleri Roma halkına boyun eğerek onun bir tebaası olmayı kabul eder. Bu nedende ötürü Roma halkı kendi sömürgeleri durumuna geçen Campanialıları müdafaa etmek için, Samnitlerle harb etmeye karar verir. Konsul Aulus Cornelius tarafından kumanda edilen ordu aşılması güç, çetin bir yere sevkedildiğinden ve büyük tehlike içinde bulunduklarından, askeri tribunus Decius Mus'un çabasıyla kurtulurlar. Decius, ordugâh kurmuş Samnitlerin üzerine bakan, oraya hâkim olan sırtta bir tepeyi ele geçirir. Böylece konsul ordusunu daha elverişli bir mevkie çekmek için fırsat kazanmış olur. Sonra, Decius düşman tarafından sarılmış olmasına kar-

4- Ulu kumandan Torquatus. Bk. caput V. 3 ve caput X. 13.

5- Corvus ismi daha erken devre aittir. Livius başka caputlarda erken devir şekli olan Corvus'u vermesine karşın, caput XXXII. 15.de ve caput IX. 3. de bu ismin daha geç devir şekli olan Corvinus'a rastlanır

6- Carthaginienses.

şın, bir huruç hareketi yaparak düşmanı yarıp geçer. Capua'da bir garnizon olarak bırakılan Roma askerleri şehri ele geçirmek için, bir gizli plân yaparlar ve suçlarının meydana çıkması üzerine, cezalandırılmaktan korkarlar. Bu nedenle Roma halkına karşı isyan ederler. Fakat diktatörün yetki ve selâhiyetiyle ülkeye tekrar huzur ve güven getirilerek eski durumu sağlanmış olur. Diktatör Marcus Valerius Corvus kendi basiretiyle, onlara bu delilikten vazgeçmelerini nasihat ederek ve emrederek vatanın huzura kavuşmasını temin etmiş olur. Yedinci Kitab aynı zamanda Hernicuslar'a, Gallialılara'a, Privernatlar'a, Tarquiniuslar'a, Samnitler'e ve Volsklar'a karşı girişilen başarılı harbleri de kapsar.

Bu alanda yetişmem için bana büyük emeği geçen kıymetli hocamız Sayın Prof. Faruk Z. Perek'e en derin teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca her zaman yardım, öneri ve teşviklerini gördüğüm Sayın Prof. Dr. Oktay Akşit'e, Sayın Prof. Dr. Afif Erzen'e ve Sayın Prof. Dr. Y. Kenan Yonarsoy'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Dr. Sabahat ŞENBARK

Mayıs 1987, İstanbul

KİTAP V

CENTRAL ITALY
English Miles
HADRIATIC SEA
ETRURIA
UMBRIA
PICENUM
SABINI
VESTINI
MARRUCINI
PAELIGNI
MARSI
FRENTANI
AEQUI
HERNICI
VOLSCI
LATIUM
AURUNCI
SAMNIUM
APULIA
CAMPANIA
TUSCAN SEA
L. Trasimenus
Clusium
Volsinii
Fane of Voltumna
Falerii
Tarquinii
Sutrium
Nepete
Capena
Caere
Veii
Fidenae
Tibur
Gabii
ROME
Salinae
Labicum
Tusculum
Praeneste
Ostia
Albanus
Laurentum
Lavinium
Mt. Albanus
Signia
Velitrae
Ferentinum
Ardea
Norba
Satricum
Privernum
Antium
Antinum
Sora
Anxur
Circeii
Suessa
Teanum Sidicinum
Caudium
Capua
Suessula
Fidenae
Anio R.
Tibur
ROME
Gabii
R. Tiber
L. Regillus
Praeneste
Tusculum
Labicum
Mt. Algidus
Alba Longa
Albanus
Mt. Albanus
Ostia
Signia
Laurentum
Velitrae
Lanuvium
Lavinium
Appian Way
Ardea
Norba
Miles

LIBER
V

CAPUT 1

Artık ülkenin başka taraflarında sulh düzeni kurulmuştu. Fakat Romalılarla Veii kavmi harb halindeydi. Bu kadar büyük öfke ve nefret mağlup gelenler için sonunun ne olacağını açıkça gösteriyordu. Herbir kavim diğerinden değişik bir biçimde seçime başvurdu. Romalılar konsül yetki ve selâhiyetini haiz askeri tribunusların sayısını arttırdılar. Daha önce seçilmiş askeri tribunusların sayısından biraz daha fazla olarak, sekiz askeri tribunus seçtiler[1]. Bu askeri tribunuslar ikinci kez Manius Aemilius Mamercus üçüncü kez Lucius Valerius Potitus, Appius Claudius Crassus, Marcus Quinctilius Varus, Lucius Iulius Iulus, Marcus Postumius, Marcus Furius Camillis ve Marcus Postumius Albinus idi. Fakat Veii kavmi bazen gürültülü patırdılı kavgalara yol açan, müzakerelerden yorgun ve bitap düşerek, bir kral seçtiler. Bu durum kralın kendisi kadar krallık müessesesinden de nefret eden Etrüsk halkının oldukça gücenmesine ve duygularınının incinmesine neden oldu. Çünkü o kendi mağrurluğu ve zenginliği nedeniyle bu ulusun eskiden beri nefretini üzerine çekmişti. Zira kendisi siyasi bir şeyin reddedilmesi üzerine duyduğu güvenme ve kızgınlıkla, ara verilmesi caiz olmayan bir dini töreni şiddetle dağıtmıştı. Bu nedenle kutsal rahip olarak onu tercih etmede oniki kavimin oyları başka bir kimseye verilmişti. O aniden, çoğu kendi kölelerinden olan aktörleri oyunların orta yerine getirdi.

Böylece bütün diğerleri gibi dini kaidelere ve adetlere son derece bağlı olan kavim (ve hepsinden daha çok tanrıya ibadet etme sanatına) bir krala itaat ettikleri müddetçe, onların Veii halkına yardımı reddedeceklerine karar verdiler. Veii kavminin bu kararı onların kraldan korkuları yüzünden açıkça ifade edilemedi. Boş, aslı olmayan bir hikâyeyi anlatan kişi olarak değil de, ayaklanmanın ele başısı olduğu bildirilen kişiyle kralın bir müzakerede bulunmasına karar verildi. Romalılar Etruria'da herşeyin huzur ve sükûn içinde olduğuna dair sözler işittilerse de, henüz bu sorun üzerine onların toplandıklarını işittiklerinden, onlar istihkâmlarını, biri Veii'de kasaba halkının müttefiklerine karşı olarak, diğerini de Etrüria'da buradan gelebilecek herhangi bir yardımı kesmek amacıyla çift olarak yapmakla kuvvetlendirmiş oldular.

CAPUT 2

Roma kumandanları bir hücumdan daha çok bir kuşatmayı düşündüklerinden, Roma askeri için yeni birşey olan, kışlık ordugâhı kurmaya başladılar. Kış mevsiminde bu sefere ve harbe devam etmeyi plânladılar. Bu durumun haberi Roma'ya gelince, uzun zamandan beri ayaklanma için bir bahane bulamayan pleb tribunusları artık, toplantıdan önce acele ettiler ve halkın hiddet ve öfkesi karşısında harekete geçtiler. Böylece bu durum askerlere ücret ödenmesinin sebebini teşkil etmişti. Düşmanlarının bu hediyesinin zehirle karışık olduğunu düşünmekte yanılmamışlardı. Pleblerin hürriyetleri satılmıştı. Gençler devamlı olarak oradan oraya gönderildiler, devletten ve Roma'dan sürüldüler. Bu durumdaki insanlar kışın ve yağmurlu, çamurlu mevsimlerde, evlerini ve işlerini görmek için bile daha uzun bir müddet hür kalamıyorlardı. Böylece devamlı hizmet vermek için, ne gibi bir sebep olduğunu tahmin ettiklerini kendilerini dinleyenlere sordular. Mutlaka ifade ettiğimden başka hiç bir neden bulamayacaklardı: Pleblerin kuvvetini ve enerjisini teşkil eden çok sayıda gençlerin mevcudiyeti sayesinde, halkın yararını bazı şeyler başarılabilirdi.

Bundan başka onlar çok daha fazla insafsızca suistimal edildiler ve Veii kavminden daha ziyade ayaklar altında çiğnendiler. Veii kavmi kendi taraflarında, kuvvetli surlar vasıtasıyla korunmuş ve tabiat taraflarından da müdafaası kolay bir yerde bulunan şehirlerinde, evlerinde kalarak kışı geçirmişlerdi. Bu sırada Roma askerleri karla ve buzla etrafları kaplı olarak çadırlarında çeşitli zorluk, sıkıntı ve tehlikelere göğüs geriyorlardı. Aynı zamanda karada ve denizde bütün harblere ara verilen bir mevsim olan kışın dahi silahlarını bir tarafa bırakamıyorlardı. Böylece bir kölelik, ne krallar, ne tribunusluk yetki ve selâhiyetinin kurulmasından önce gelen mağrur konsüller, ne de kaba ve acımasız decemvirler zamanında, devamlı harbde olmalarına karşın, onların karşılarına çıkmıştı. Bu adamlar konsul veya diktatör olduklarında, son derece zalim ve vahşi konsüllük yetki ve selâhiyetlerinin aynını kullanmak durumunda olsalardı ne yapacaktınız? Fakat plebler sadece onların bırakılmış ve terkedilmiş olanlarıydı. Sekiz askeri tribunus arasında bir tek pleb için dahi hiçbir yer yoktu. Bundan önce patriciler bu üç yeri her sene doldurmak için büyük bir çaba harcamışlardı. Şimdi onlar yetki ve selâhiyeti iyi bir hale sokmak için, sekiz kişiyle birlikte omuz omuza ilerliyorlardı. Meslekdaşlarına askerlerinin köle değil hür vatandaşlar olduğunu hatırlatana dek, kalabalığa katılan tek bir vatandaş yoktu. Onlar hiç değilse kış mevsiminde evlerine dönmek üzere terhis edilmeliydiler ve aynı zamanda senenin belli bir zamanlarında anne-baba, çocuk ve eşlerine bakmak üzere bırakılmalıydılar. Aynı zamanda hürriyetlerini kullanmalı ve devlet memurlarını seçmeliydiler. Onlar bu gibi delilleri öne sürerek seslerini yükseltirlerken, arkadaşları tarafından tribunusların tarafındaki ayaklanmayı bastırma nedeniyle arkada bırakılmış Appius Claudius'un şahsında onlarla eşit bir düşmanlık buldular. Bu şahıs gençliğinden beri pleblerle mücadele ve çekişmede tecrübe kazanmış biriydi. Birkaç yıl önce nasıl olduğunu anlatmış bulunduğum gibi, o kendi meslekdaşlarının bir icadı olan triunusların yetki ve selâhiyetinin ortadan kaldırılmasını tavsiye etti(2).

Bu şahıs sadece zeki biri değil aynı zamanda tecrübeli bir hatipti. Bu nedenle şu şekilde bir nutuk attı:

"Ey Quirites eğer sizin ve pleb tribunusları için daima bir ayaklanmaya teşvik ettiğiniz hususunda bir şüphe yoksa, ben eminim ki tereddüt bu yıl ortadan kalkmış olacaktır. Ben en nihayet uzun zamandan beri süre gelen bir yanlışlığı düzeltmekten memnun olmakla kalmayacak, fakat aynı zamanda her ikinizi de kutlayacağım. İşleriniz iyiye gittiğinde, devletinizi ve bütün diğerlerini tebrik edeceğim. Sizin bir haksızlığa kurban gittiğinizden şüphesi olan herhangi biri var mı? Bazen belki böyle şeyler tesadüfen olmuşsa, askeri hizmette bulunanlara bir ücret ödemek garantisinde bulunduklarında, patriciler pleblere bir lütuf olarak bunu ihsan ettikleri zaman pleb tribunusları hiçbir zaman kabahat işlememiş ve herhangi bir ayaklanma girişiminde bulunmamışlar mıdır? Onların korkutulduğuna mı, yoksa tribunusluk yetki ve selâhiyetinin kaldırılması için çok uygun olarak kabul edilen sınıflar arasındaki uyuma sığındıklarına mı inanıyorsunuz? Politik hayatta daima bazı aksaklıklar ve çarpık yanlar olabileceğini ve aynı zamanda olması gerektiğini arzu ettiklerinden, gerçekten acıyı dindiren bir hekim gibi, bir vazife aradılar. Bu politik hayatta iyileştirici, şifa veren sizin baş vurabileceğiniz bazı şeyler olabilirdi. Sizler plebleri müdafaa eden mi, yoksa onlara hücum eden mi pleb tribunuslarısınız? Askerlerin düşmanı mı, yoksa onların taraftarı mısınız? Belki de sizin davanız şudur: "Pleblerin yararına veya onlara karşı olarak, senatunun ileri gelenlerinin herbirinin sinirini bozmak ve onların canını sıkmak veya köleleriyle hiçbir şey yapmış olmamak için, dışarda kalanlara mâni olan efendiler gibi hareket etmek. Onlara zarar vermekten veya onlara hayırlı olmaktan onların kaçınmasının haklı olabileceğini düşünüyor musunuz? Bizim dostlukla ve hür bir şekilde onlara cesaret vermemiz veya onların bize itaat etmesi ve vazifeşinas olması için, pleblerle patricilerin birlikte görüşmelerde bulunduğunu inkâr ediyorsunuz. Bu budalalıkta daha ne kadar ısrar edecek-

siniz. Ben kendimin vatanperver bir kişi olduğunu söyleyemiyorum, fakat merhamet ve şevkat duygularına sahip bir kimse olduğumu ifade ediyorum. Teveccühe mazhar olmaktan ziyade, patricilerin merhametli ve nazik ruhunu harekete geçirmek ve pleblerin müsamaha ve teveccühüne sahip olmak iyi değil midir? Çok zaman geçmeden imparatorluğumuzun bütün diğer komşu devletler arasında en büyüğü olacağına dair açıkça kesin bir teminatta bulunamazlarsa, devlet içindeki bu uyum ve ahenk devamlılığını koruyabilir ve nihayete kadar sürebilir mi?

CAPUT 4

"Görev henüz tamamlanmamış olduğundan, orduyu Veii'den çekmek istemeyen arkadaşlarımın plânı hususunda birazdan açıklamada bulunucağım. Bu plânın yalnız faydalı değil fakat aynı zamanda nasıl zorunlu olduğunu izah edeceğim. Fakat ilkin askerlerin şimdiki durumlarından söz edeceğim. Yalnız sizlerin huzurunda değil, fakat aynı zamanda ordugâhta da, bizzat ordunun onun makûl olduğuna hükmedeceği hususunda meramımı anlatabileceğimi düşünüyorum. Gerçekten herhangi birşey düşünmeye muktedir olamazsam, muhaliflerimin konuşmalarından memnun kalabilirim. Onlar yakın zamanlarda, daha önceleri hiç verilmediğinden, askerlere bir ücret ödenmemesinde ısrar ediyorlardı. Yeni zahmetler nispetinde yeni tahsis edilen bazı avantajlara sahip olanlara ve bunları elde edenlere nasıl mani olabileceklerdi? Hiçbir yerde, kural olarak, karşılıksız hizmet verilmez, hizmet verilmeden de bir karşılık alınmaz. Doğal yapı bakımından son derece birbirine benzemez olan sıkıntı ve zevk, tabii olarak birbiriyle sıkı sıkıya bağlıdır. Daha önceleri asker kendi masrafını kendisi temin etmek zorunda bırakıldığından rencide edilmişti. Fakat o senenin yarısını kendi toprağında geçirdiğinden, aynı zamanda kendisini ve ailesini geçindirebilme vasıtasını elde edebildiğinden mutluluk duymaktaydı. Şimdi asker devletin kendisinden faydalanmasından mutludur ve bunun karşılı-

ğında da kendisine bir ücret ödenmesinden memnundur. Bu nedenle kendi evinden ve malından-mülkünden biraz daha uzun süre uzakta kalmaya asker boyun eğmiş görünsün. Şimdi askere ağır sorumluluklar yüklenmemektedir. Neden, devlet onu hesaplaşmak ve borcunu ödemek üzere çağırırsa, şunu söylemesin: "Bir yıllık hizmetin karşılığını ödemek üzere, bir yıllık ücrete sahipsiniz. Siz sadece altı aylık bir harb için oniki aylık bir ücreti almanın doğru ve haklı olduğunu düşünüyormusunuz?" Ey Quirites, dikkatinizi bu noktaya çektiğime üzülüyorum. Zira sadece kâr ve menfaatini düşünen böyle askerler vardır. Biz kendi vatandaşlarımızla birlikte payımızı almak isteriz. Vatanınızla olduğunuz kadar sizin bizimle birlikte payınıza düşeni almanızın haklı olduğunu düşünürüz. Ya da bizim bir harbi üzerimize almamamız veya Roma halkına ve milletine hayırlı olacak biçimde idare etmemiz gerekir. Aynı zamanda Roma milletinin menfaati açısından onu mümkün olduğunca en kısa zamanta neticelendirmemiz gerekir. Biz kuşatılmış düşmanlarımızı baskı altında tutabilirsek, harbi neticelendirmiş olacağız. Ümidimiz gerçekleşinceye ve Veii şehri zaptedilinceye dek düşmanımızı terketmeyeceğiz. Gerçekten diğer başka bir sebep yoksa, haksızlıklar ve yolsuzluklar bizim ısrarlı davranmamızı gerektirebilir. Bir zamanlar Yunanistan bir kadın uğruna, bu kadar topraklar, bu kadar denizler aşırı, kendi vatanından çok uzakta bir şehre karşı on yıl süren harb yapmadı mı? Şimdi yirmi milden uzakta olmayan ve aynı zamanda Roma'nın görüş alanı içinde bulunan bir yerin sadece bir yıl kuşatmada kalması bizi bıktırıp usandırır mı? Muharebe için bizim nedenimiz hiç süphesiz saçma birşeydir ve aynı zamanda ısrar etmek için bizi tahrik eden, özel ve yeterli şikâyeti mucip hiçbir durumumuz yoktur. Onlar yedi kez harbi yeniden başlattılar. Hiçbir zaman sulhu koruyacaklarına dair verdikleri söze sadık kalmadılar. Tarlalarımız binlerce kez yağma ve talan edilerek tahrip oldu. Fidenalıları bizi terketmeye zorladılar. Oradaki kolonistlerimizi ölüme mahkûm ettiler. Devletin kanunlarına karşı gelerek dokunulmazlığı olan elçilerimizi katlettiler. Bütün Etruria'yı bize karşı ayaklandırma yollarını aradılar. Onlar bugün bu uğraş-

larını sona erdirmeye ve neticelendirmeye çalışıyorlar. Elçilerimiz zararı tazmin etme yollarını ararken, onlar hemen onların bedenlerini acılar içinde bıraktılar.

CAPUT 5

"Böyle düşmanlarla yüreksiz ve geç bırakılmış bir harb yapmak zorunda mıyız? Eğer duyduğumuz nefretin temelinin bizi harekete geçirmeye kudret ve kuvveti yoksa, buna zerre kadar önem vermeden sadece dua etmekle yetinmemiz mi gerekecek? Şehir düşmanı surlarının içinde kapalı tutacak bir biçimde, geniş bir alanı kapsayan sık kuşatma tahkimatlarıyla çevrilmiş bulunuyor. O kendi toprağını ekip biçmedi. Bu nedenle harbde tahrip ve yağma edilecek ekili alanlar buldu ve ekili neresi varsa harbde bunlar yokedildi. Eğer biz hiç süphesiz yalnız öç almak için değil, fakat aynı zamanda zorunlu olarak kendi ordumuzu geri getirirsek, kendi mülkümüzü kaybettiğimizden diğerlerinin mülkünü yağmalamak için onları zorlarsak, bu durum bizim ülkemizin istilâ edilmesine neden olmaz mı? Biz sizin önerinizi dikkate alırsak harbi bir an önce başlatmak durumundayız. Fakat bu şekilde onu kendi sınırlarımız içine almış oluyoruz. Meselenin bu yönü bilhassa askerlerle ilgilidir. Daha önce pleb tribunuslarının onları ücretlerinden mahrum etmek istediği, fakat şimdi onu korumaya gönüllü ve istekli göründükleri askerlerle ilgili bulunan bir konu değil midir? Her iki tarafta da mucizevî bir çaba ile hendekler açtılar ve siperler yaptılar, herşeyi uzağa taşıdılar. Önce sadece birkaç kale diktiler, fakat sonra ordunun ne denli kesif (kalabalık) olduğunu görünce, hemen birçoklarını daha inşa ettiler. O taraftan herhangi bir yardım gelmesini önlemek için, yalnız şehre karşı olan tarafa değil, aynı zamanda Etruria'ya bakan tarafa da siperler yaptılar. Hücum eden şehirlerin kulelerinden, barakalarından, sundurmalarından ve diğer teçhizatlarından söz etmeme ne gerek var? Bu kadar büyük zahmetlere katlanarak çaba harcadıklarından ve görünüşe göre görevlerinin sonuna geldiklerinden, bu

şeyleri terketmeyi ve onlardan vazgeçmeyi düşünebilir misiniz? Yaz mevsimi yaklaştığından tekrar ter döktürücü ve zahmet verici işleri yapmak için onlar kendilerini yenileyebilir ve tekrar taze veya diri kalabilirler mi? Henüz yapılan şeylere gözcülük etmek daha ne kadar az bir gayret gerektirir? Öfkemize bir son vermek, onu muhafaza etmek veya onu yoketmek daha az bir uğraşıyı gerektirmez! Eğer biz durmaksızın bu işe devam edersek ve durmadan, ara vermeden gecikmeksizin, ümidimizin gerçekleşmesini uzatmazsak, gerçekten çok zaman geçmeden birşey yapılabilir. Zaman ve güç kaybettiğimizi söylüyorum. Harbi tehir etmekle koştuğumuz tehlikenin ne olduğunu söylemek istiyorum. Bizim gözümüzden kaçan Veii'ye yardım göndermeye müsaade etmemiz hususunda Etruria'da müzakere ve münakaşalar sık değil midir? Şimdi tam onlar da kızgın ve intikam almaya hazır durumdadır. Kendilerinin hiç kimseyi göndermeyeceklerini beyan etmiş bulunuyorlar. Onları hepsi endişe ve merak içinde olduğundan, biz Veii şehrini zaptedebiliriz. Biz harbi tehir edersek ileride onların da aynı duyguya kapılmayacaklarını kim garanti edebilir? Siz yumuşarsanız ve boyun eğmiş görünürseniz, daha büyük ve daha çok sayıda elçiler gönderecekler. Veii de bir krallık kurulması gibi kabahatler Etrüsklerin suçu olduğundan, zamanın geçmesi veya vatandaşların hem fikir olmasıyla başka yöne değiştirilebilir.

Bu suretle Etruria'nın hüsnüniyetini ve sevgisini tekrar elde etmekle buna bir son verilebilirdi. Ya da halkın emniyetini zedelememek için kendi hükümranlıklarını istemeyen bizzat kralların rıza göstermesiyle bu durum gerçekleşebilirdi. Bakın siyaset dünyasında istenmeyen biribiri ardı sıra gelen kaç tane karar vardır: Çalışmanın, emeğin kaybı böyle büyük bir uğraşıyla tesis edilmiştir. Tarlalarımız tahrip ve yağma edilmesi yakındır. Sadece Veii kavminin yerine ve onların yüzünden, Etrüskler bizimle harbe kalkıştılar. Hasta bir adamın gecikmesi gibi, tertipleyeceğiniz olayların durumu budur ey tribunuslar. Eğer o dikkatli ve sert bir idareye, herşeyin eskisi gibi olması bakımından katlanabilirse,

sizler onun hastalığını uzatabilirsiniz. Belki de derhal yemek ve içmek arzusunun müptelâ derecesine varmasıyla, onun şifa bulamayacağını kabul edebilirsiniz.

CAPUT 6

"Eğer bu harb için hiç zaman olmasaydı, sizi temin ediyorum ki askeri disiplin için son derece önemli olurdu. Bizim askerlerimiz yalnız bulundukları durumda bir zaferi zorla çekip almaya değil, fakat aynı zamanda bir harbin daha uzatılabileceği hallerde de, uzun süreli gecikmelere karşın, ümitlerinin gerçekleşebilmesi uğruna can sıkıntısı ve beklemeye alışıktılar. Bir harb yaz mevsimi süresinde bitmezse, kışın orada kalmak için, göçmen kuşlar gibi, sonbaharın yaklaşmasıyla sığınmak ve kapalı, mazbut bir yerde kalmak için derhal düşünmeye başlamazlardı. Memnuniyet ve istekle kar ve buza rağmen askerlerimiz ormanlara ve dağlara avlanmaya çıkarlardı. Harbin bu sıkıntılarında spor ve zevki biraraya getiren aynı uyuma bizler de alışık değil miyiz? Biz askerlerimizin kışın evlerinden uzakta oldugâhta kalmaya tahammül gösteremeyecek kadar bedenlerinin çok kadınsı, ruhlarının da çok donuk ve yüreksiz olduklarını düşünebilir miyiz? Biz gözleri havada mevsimleri gözleyerek sıcak ve soğuğa tahammül etmede acizlik göstererek harb etmek zorunda olan denizciler gibi miyiz? Herhangi biri onları bundan mesul tutacak olursa muhakkak ki onların utançtan yüzleri kızarır. Onların ruhlarının ve bedenlerinin erkekliği ve yiğitliği, yazın olduğu gibi kışın da bir harbe katılmaları ve tahammülleri ile kanıtlanabilir. Onlar tribunuslara uyuşukluk ve gevşekliği korumak için hiçbir yetki ve selâhiyet vermemişlerdi. Büyük babalarının gölgede veya kapalı yerlerde tribunusluk yetki ve selâhiyetini kurmamış olduğunu hatırlamalıydılar.

"Sizin sadece Veii kavmine ve şu anda üzerinizde bulunan harbe dikkatinizi vermeniz değil, aynı zamanda diğer harblerde ve bütün diğer uluslarda size yardımcı olacak bir şöhreti senelerce ara-

mış olmanız askerlerinizin cesaretinden ve Roma adından kaynaklanmaktadır. Bizden olanların fikir ve düşüncelerinde büyük ayrılıklar olabileceğini düşünebilir misiniz? Ya da çok kısa bir zaman için bir şehir onların hücumunun şiddetine dayanabilirse, komşularımız Roma halkının böyle olduğuna karar verebilir mi? Bu sonra hiçbir korku duymalarını gerektirmez. Ya da bizim adımızdan huşu ile karışık bir korku duyulur. Bir zamanlar Roma ordusunun ya uzun süren bir kuşatmanın usandırıcılığından ve zayıflığından, ya da kışın şiddetinden bir şehrin önünde oturmuş olduğuna inanılır. Zafer elde edilmedikçe harbin sona eremeyeceği bilinir ve harblerde sürat ve çabukluktan ziyade sebat etmenin önemli olduğuna güvenilir. Zira sebat yani azimle işe devam etme harbin her çeşidinde gereklidir. Bu azimle bekleyiş bilhassa kuşatılmış şehirlerde çok işe yarar. Tahkimâtlar ve doğal avantajlar onların istilâsını ümitsiz kılarken, zaman şehri kuşatanların lehine işler. Açlık ve susuzluk çeken şehir halkı sonunda kuşatanlar tarafından zaptedilir. Veii'nin zaptedileceği zaman, pleb tribunusları düşmanlarımıza yardım ederse, Veii kavmi Etruria'da hiç bulamadığı yardımı Roma'da bulmuş olur.

"Ayaklanma meydana geldiğinde, ilkin Roma şehrinde sonra da bulaşıcı bir illetmiş gibi ordugâhta bunun izleri görüldüğünde, Veii kavmini memnun edecek ne vukua gelmiş olabilir? Fakat gök tanrıları hakkı için, düşmanlarımız kuşatmanın yoruculuğu ve usandırıcılığı ve ne de kraliyet kurallarının onlar arasında en ufak bir isyana neden olmaması hususunda pek iyi terbiye görmüşlerdi. Etrüsklerin ruhlarını harekete geçirme yardımlarını da inkâr edemezlerdi. Zira her kim bir ayaklanmayı teşvik ederse derhal hiç zaman geçirilmeden ölüme mahkûm edilecekti. Ne de herhangi birine sizin şahsi masuniyetiniz olduğunu söylemesine müsaade edilecekti. Sancaklarını veya bulunduğu ileri karakol mahiyetindeki gözcü noktalarını terkedenlerin cezası kalın sopalarla dövülerek ölümdü. Fakat resmi toplantılarda açıkça, yalnız bir iki askerle değil fakat bütün bir orduyla sancaklarını terketmeyi ve ordugâhlarını boşaltmayı tavsiye eden kişilerin sesi işiti-

lebilirdi. Böylece sizler bir tribunusun söylediklerini gönül rahatlığıyla duymayı alışkanlık haline getirebilirsiniz. Hatta bunlar Roma'ya ihanet etmeye ve devleti mahvetmeye vesile olsa bile dinlemelisiniz. Otoritenin büyüsüne kapılarak, sizi altına çeken herhangi bir günahkârlığa ve kötülüğe müsaade eder, ona yol gösterebilirsiniz. Ordugâhta ve askerlerin huzurunda, gürültülü bir biçimde burada ifade edilenler ve orduların bozulup baştan çıkması için ve komutanlarına itaat etmek için onlara katlanamayanları onlara beyan etmeleri de geri kalan durumdur. Çünkü en sonunda Roma'da hürriyet baki kalır. Bir kimse ne senatoya, ne devlet memurlarına, ne kanunlara, ne atalarından gelen geleneklere, ne babalarının kurduğu tesislere ne de askeri disipline önem vermez ve saygı duymazsa Roma'da hürriyet vardır."

CAPUT 7

Appius resmi toplantıya karşın, pleb tribunusları ile birlikte kendi yerini hâla koruyordu. Hiç umulmadık bir anda ani bir salgın hastalık çıkınca, bu durum Appius'a avantaj sağladı. Ordu bu sıralarda Veii önlerinde bulunuyordu. Öte yandan çıkan bu salgın hastalık kuşatmanın ikmaline çalışılmasında, sınıflar arasında her zamanki uyumun ve onları şevk ve aynı zamanda gayretlerinin daha da artmasına neden teşkil etti. Çünkü onlar barakaları şehre doğru çektiklerinden ve bütün fitilleri surlarla temas edecek şekilde yerleştirdiklerinden, bu tahkimatları geceleyin onları gözlemek zorunda olduklarından gündüz kurmaya daha büyük bir özen gösteriyorlardı. Kalenin kapısı aniden büyük bir gürültüyle açıldı ve büyük çoğunluğu meşalelerle silahlı, gayet büyük bir güruh fırlayarak ellerindeki yanar meşaleleri tahkimatlara attı. Hazırlanması oldukça uzun bir zaman almış bu tahkimatlar tam yapıldığı anda barakalar ve fitillerle birlikte ateşle yanıp alevler arasında yok olup gitti. Aynı zamanda kendilerini müdafaa etmek için boş yere çaba gösteren birçok-kişi de kılınçlar ve alevler arasında telef oldu. Bu olayın haberleri Roma'ya geldiğinde bü-

tün şehri derin bir üzüntü kapladı. Senato ise korku ve endişeye kapıldı. Çünkü şimdi gerçekten ne Roma'da ne de ordugâhta bu buhranlı dönemi atlatmaya muktedir olamayacaklarından ve tribunusların sanki vazgeçtikleri devlete karşı kafa tutmalarına ve çalım satmalarına tekrar başlayabileceklerinden korku ve endişe duyuyorlardı. Bir de bunların üstüne devletten atlarını almamış bulunan süvari sınıfına mensup kişiler, ilk olarak biraraya toplanıp bir grup oluşturarak senatoya geldiler ve kendi atlarıyla savaşa katılmaları isteniyorsa, bir garanti verilirse gönülü olarak katılacaklarını bildirdiler. Bu kimseler çok daha şereflendirici bir biçimde senatonun teveccühünü kazandıktan sonra aradan uzun zaman geçmeden, bu olay Roma'da ve Forum'da duyuldu. Bunun üzerine plebler hemen toplanarak Curia'ya koşuştular. Kendilerinin Veii'ye mi yoksa başka bir yere mi sevkedilecekleri olağanüstü hizmet için, devletin piyade kuvvetine söz vermesini beyan ettiler. Eğer onlar Veii'ye sevkedilirlerse, kendilerinin düşman şehrini zaptedip alana dek bulundukları mevkiyi terketmeyeceklerine dair söz verdiler. O zamanlar gerçekten bir sel gibi coşan taşkınlık ve sevinci güçlükle kontrol altında tutabiliyordu. Çünkü plebler onların teveccühlerini kazanmak üzere süvarilerin yaptığı gibi, sınıflar arasındaki uyuma özen göstererek devlet memurlarının huzuruna çıkmadılar. Ne bir cevap almak için onları Curia'ya çağırdılar, ne de senato onları Curia'da tutabildi. Fakat her biri kendi hesabına yüksek bir yerden(3) Comitium'da bulunan kalabalığa doğru bağırarak sözle ve hareketleriyle genel memnuniyet ve hoşnutluğu ifade ettiler. Asiller arasındaki bu uyum nedeniyle Roma'nın mutlu, mağlup edilemez ve sonsuza kadar bâki olduğunu ve olacağını belirttiler. Süvarileri övdüler, plebleri övdüler, özellikle o günü överek yücelttiler. Senatonun dostluk, teveccüh ve hüsnüniyetinin hepsinin üstünde olduğunu itiraf ettiler. Senatonun ileri gelenlerinin ve pleb vatandaşlarının sevinç ve gözyaşları birbirine karıştı. Bu durum senatonun ileri gelenlerinin senatoya tekrar çağırılışına dek sürdü. Bunun yanısıra askeri tribunuslara da bir meclis kurarak toplantı yapmaları emredildi. Bu toplantıda süvari ve piyade kuvvetine teşekkür et-

meleri ve senatonun devlet için yaptıkları sadakati daima hatırlayacaklarını söylemeleri bildirildi. Gönüllü olarak askerlik yapanların kendi sınıflarına ait ücretten ayrı para almalarına karar verildi. Süvarilere de kesin bir maaş ödenmeye başlandı. Sonra süvari kuvvetine mensup kişilere ilk olarak kendi atları üzerinde hizmet verme şansı tanındı. Gönüllü ordu Veii'ye doğru ilerleyerek, sadece tahkimatları yeniden kurmakla kalmadı, aynı zamanda yitirdiği tahkimâtlara yenilerini de ilâve etti. Öncekinden çok daha büyük bir gayretle ve dikkatle araç-gereçler ve erzak Roma'dan temin edildi. Bu kadar büyük liyakata hak kazanmış bulunan bir ordunun hiçbir eksiği olmamasına büyük özen ve çaba gösterildi.

CAPUT 8

Sonraki yıl konsül yetki ve selâhiyetiyle seçilen tribunuslar üçüncü kez Gaius Servilius Ahala, Quintus Servilius, Lucius Verginius, Quintus Sulpicius, ikinci kez Aulus Manlius ve yine ikinci kez Manius Sergius idi. Onların görevde bulundukları sırasında, herkes Veii'deki harble ilgilenirken, Anxur'daki garnizon ihmal edildi. Askerlere izin verildi, fark gözetilmeksizin Volsk tüccarlarının içeriye girmesine müsaade edildi. Aniden kapıdaki nöbetçiler tesirsiz hale getirilerek kasaba ele geçirildi. Hasta olanlarda başka bütün askerlerin hepsi orada mevcut olduğundan, birçok asker telef olmakla kalmadı, ordu ile birlikte gezen bakkal ve manav gibi kişiler de köylerde ve kasabayla şehir yakınlarında dolaşmakla meşgul bulunuyorlardı. Ne de o zamanlar bütün dikkatleri üzerinde toplayan Veii'de herhangi birşey daha iyi gitti. Zira Roma kumandaları düşmanın icabına bakmaktan ziyade, kendi aralarında biri diğerine karşı daha fazla hırs gösterdi. Aynı zamanda düşman kuvvetleri, Capenates ve Faliscus kuvvetlerinin beklenmedik gelişleriyle çok daha arttı. En yakın mevkide bulunan bu iki Etrüsk kavmi, Veii şehri zaptedilirse, kendilerinin bunun akabinde bir Roma istilâsı tehlikesiyle karşı karşıya kalacağına inanı-

yorlardı. Bundan fazla Faliscuslular daha önceki Fidena ile harbde parmakları bulunduğundan, kendi düşmanlıkları nedeniyle herekete geçmişlerdi[4]. Böylece onlar kendilerine yeminle bağlı olan elçileri mübadele ettiler ve aniden Veii önlerinde onların orduları gözüktü. Tribunus Manius Sergius'un kumandasında bulunan mevkideki ordugâha hücum ettiler. Romalılar bütün Etruria'nın kendilerine karşı ayaklanmış olduğunu ve kendilerine karşı muazzam bir ordunun geldiğini düşündüklerinden, büyük korku ve dehşete kapıldılar. Aynı inanç ve duygu Veii şehrinde de duyuldu. Böylece ordugâha karşı iki etrafını sarıcı hücum yöneltildi. Askerler önce yüzleri birbirlerine karşı dönük olarak karşılıklı gruplara ayrıldılar. Fakat henüz kuşatma alanı içinde Veii kavmini ne tam olarak kapalı tutarak tahdit etmeye, ne de kendi müdafaa hatlarına hücumu önlemeye ve düşmanın dış tarafından kendilerini korumaya muktedir olabildiler. Onların tek ümidi lejyonların değişik yerlerde karşılaşabilmesi için, daha büyük bir ordugâhtan yardım gelmesiydi. Bu şekilde lejyonların bazıları Capenates ve Faliscuslara karşı koyarlarken, diğerleri de kasabalılara karşı bir huruç hareketi yapacaklardı. Fakat ordugâh, şahsi olarak Sergius'dan nefret eden ve ona karşı düşmanca hislerle hareket eden Verginius'un kumandası altındaydı. Birçok kalenin hücuma uğradığı, siperlere tırmanıldığı ve her iki tarafta da düşmana hücum edildiği haberleri getirilmesine karşın, bu adam eğer arkadaşının yardıma ihtiyacı varsa kendisine haber yollayacağını söyleyerek askeri kuvvetlerini orduda tuttu. Diğerinin dikbaşlılığıyla onun gururu eşit düzeydeydi ve Sergius kendine karşı düşmanca hisler besleyen bir kişiden yardım istemiş durumuna düşmemek için, düşmanın elinde mağlubiyete uğramayı, bir vatandaşının yardımıyla zafer kazanmaya tercih etti. Romalılar uzun bir müddet hücum eden iki ordu arasında katliama uğrayarak zayiat verdiler. Neticede Romalılar tahkimatlarını terketmek zorunda kaldılar ve onlardan pek azı, Sergius askerlerinin esas kısmı ile Roma'ya doğru yola devam ederken, büyük ordugâha kaçabildi. Bütün kabahati arkadaşının üzerine atınca, Verginius'un ordugâhtan geri çağırılmasına karar verildi. Bu arada ordu-

gâhın kumandası subaylara bırakıldı. Olay sonra senatoda müzakere edildi ve her iki arkadaş da suçu birbiri üzerine atarak, biri diğerinin şerefiyle oynamaktan çekinmedi. Meslekdaşlar bu şekilde birbirini sövüp sayarken, devlet için konuşan birkaç kişi de vardı. Onların pek çoğu ya şahsi teveccühü ya da şahsi ilgisi oranında meylettiği biçimde, birinin veya diğerinin tarafını tutarak müdafaa etti.

CAPUT 9

Senatonun ileri gelenleri, bu utanç verici felâkete neden teşkil eden belânın komutanların kabahatinden mi yoksa talihsizlikten mi kaynaklandığına karar veremeyerek, seçim için her zamanki tarihi beklememeye karar verdiler. Fakat Ekim başında göreve başlamak üzere derhal yeni tribunusların seçimini yapmak gereği hasıl oldu. Üyeler bu öneri için olumlu oy verirlerken, diğer askeri tribunuslar hiçbir itirazda bulunmadılar. Fakat halkın hepsi Sergius ve Verginius için oy verdiler. Zira pek çok kişilerden dolayı senatonun o yılın yüksek rütbeli memurlarından bıkkınlık duyduğu ve nefret ettiği açıktı. İlkin kendilerinin aşağılanmamalarını ve tahkir edilmemelerini rica ettiler. Sonra senatonun kararını veto ettilir[5]. Kendilerinin Aralığın önüçünden önce, yetki ve selâhiyetlerinden feragât etmeyeceklerini beyan ederek, mutat tarihe kadar görevde kalacaklarını bildirdiler. Bunun üzerine uzun zamandan beri insanlara uyum kurmuş ve devlet işlerinde muvaffakiyetle meseleleri halletmiş bulunan pleb tribunusları, bu duruma istemeye istemeye sebep olduklarından ve dillerini tutarak sessiz kalmak zorunda olduklarından, aniden cüretle harekete geçerek ayaklandılar ve askeri tribunusları korkutarak tehdit ettiler. Onlar senatoya boyun eğmedikçe, kendilerinin askeri tribunusları hapise atabileceklerini bildirdiler. Sonra bir askeri tribunus olan Servilius Ahala şöyle konuştu: "Pleb tribunusları size ve tehditlerinize bakılırsa, tehditlerinizde cesaretli olduğunuz kadar biraz da kanunlara uygunluk ve saygı varsa, ben gerçekten

bu hareketinizin olumlu olduğuna içten katılarak sizleri destekleyeceğim. Fakat senatonun yetki ve selâhiyetine karşı gelmek büyük saygısızlık ve hürmetsizlik olur. Bunun için aramızdaki sürtüşme ve münakaşalarda zarar vermeye çalışmak için, fırsat yaratmaktan vazgeçmelisiniz. Görev arkadaşlarım ya senatonun kararını uygulayacaklar, ya da inatla muhalefet etmekde ısrar ederlerse, onları yetki ve selâhiyetlerinden feragat etmeye mecbur bırakmak için, derhal bir diktatör tayin edeceğim." Bu konuşma genellikle uygun görüldü ve senatonun ileri gelenleri tribunusluk yetki ve selâhiyetinin gösterişli fakat hiçbir anlam taşımayan saçma tehditlerine gereksinimleri kalmadığından büyük memnuniyet duydular. Fakat yüksek rütbeli devlet memurlarına baskı yapmak ve onları zorlamak için daha büyük başka bir kuvvet buldular. Bu sonuncu herkesin tam bir oy birliğiyle mağlup edildi. İlk olarak Ekimin birinde göreve başlamak ve bu tarihten önce görevlerinden ayrılmak üzere, askeri tribunus seçimi yapıldı.

CAPUT 10

Konsül yetki ve selâhiyetini haiz olarak Lucius Valerius Potitus'un dördüncü kez, Marcus Furius Camillus'un ikinci kez[6], Manius Aemilius Mamercus'un üçüncü kez, Gnaeus Cornelius Cossus'un ikinci kez, Caeso Fabius Ambustus ve Lucius Iulius'un[7] tribunus olarak görevde bulundukları zaman, hem devletin iç işlerinde hem de harb meydanlarında büyük işlerin başarıldığı bir devre olmuştu. Çünkü Romalılar Veii'den önce, Capena'da, Falerius'da ve Volsk ülkesinde, düşmandan Anxur'u geri almak için, aynı anda birçok noktalarda harbler yaptılar. Roma'da hem asker toplayarak bir ordu meydana getirme, hem de harb vergilerini ödeme çok güç şartlarla mümkün olabildi. Neticede pleb tribunuslarının üye olarak davet edilmesi üzerine bir münakaşa patlak verdi. Daha önce konsül yetki ve selâhiyetini haiz iki kişinin yargılanması hiç de küçük olmayan bir ayaklanmanın

doğmasına neden olur. Askeri tribunusların ilk olarak ilgilendikleri saha askeri birlikleri toplamaktı. Askeri tribunuslar yalnız gençleri kaydetmekle kalmadılar, aynı zamanda yaşça daha büyük olanları da şehre nöbetçilik ederek hizmette bulunmak üzere, orduya kaydolmaya mecbur ettiler. Fakat onlar daha çok ücret ödeyerek askerlerin sayısını daha da arttırdılar. bunu başarabilmek için vergi toplamayı denediler. Fakat vatanlarında kalanlar, şehrin müdafaasında askerlerin zorluklarına, zahmetlerine katlandıklarından ve devleti korumak zorunda olduklarından, bu duruma istemeye istemeye yardımcı oldular. Ağır olan bu yükümlülüğü yerine getirmek, pleb tribunuslarının halkı ayaklandırmaya yönelik konuşmalarıyla daha keder verici göründü. Konuşmalarında senatörlerin askerlerin ücretini, pleblerin yarısını muharebe ederek, diğer yarısını da vergilerle perişan ederek yok edebilmek için, koymuş olduklarını iddia ettiler. Şimdi onlar üçüncü seneye tek bir harb bırakıyorlardı ve bu harbi daha uzun zaman idare etmek zorunda kalmasınlar diye kasten onu kötü idare ediyorlardı. Tekrar, gönüllü asker toplayarak dört harb için ordular kaydettiler ve hatta bu ordulara çocuklarla yaşlıları dahi almışlardı. Şimdi zavallı pleblere hiçbir zaman göz açtırmamak ve rahat bir nefes aldırmamak için, ne yaz, ne kış durup dinlenmek bilmeden perişan ediliyorlardı. Aynı zamanda onlara bir de vergi yükü yüklenmişti. Çeşitli zahmetler çekerek, yaralanarak ve sonunda yaşlanarak evlerine çekildiklerinde bu parayı harcayabileceklerdi. Aynı zamanda sahiplerinin uzun süre yokluğunda bütün mallarını tahrip edilerek yokedilmiş bulabilirlerdi. Onlar mallarını biraz azaltarak bu vergiyi ödeyebilirlerdi. Asker olarak aldıkları ücretlerin bir faizi olarak, bunu birçok zamanlar devlete geri verebilirlerdi.

İnsanların zihinleri asker toplayarak bir ordu meydana getirebilme, vergi alma ve daha önemli meselelerle meşgulken, seçim yapıldığında pleb tribunuslarının hepsinin geri gelmesini önleyemediler. Sonra boş kalan yerlere patricilerin üyeliğinin kabul edilmesi ve elde edilmesi için bir çaba yapıldı. Bu çaba başarısız olun-

ca, yine de bu kanunu hükümsüz kılmak için, hiç şüphesiz patricilerin etkisiyle Gaius Lacerius ve Marcus Acutius'un tribunus seçilmesi tertiplendi[8].

CAPUT 11

O yıl tribunuslardan biri olan Gnaeus Trebonius'un adından ve ailesinden ötürü, Trebonia kanununu müdafaa etmesi vazifesi olarak öngörüldü. Bu adam bir vakitler senatonun ileri gelenlerinin bu kanunun çıkmasını önlemeyi hedef alan çalışmalarda bulunduğunu, fakat daha ilk girişimlerinde başarısızlığa uğradıklarını ve askeri tribunusların en sonunda bunu zorla, söke söke aldıklarını söyledi. Trebonia kanunun ortadan kaldırıldığını ve pleb tribunuslarının da halkın oylarıyla değil, fakat asillerin yetkisiyle tayin edildiklerini yeminle beyan etti. Bu şekilde cereyan eden olaylar pleb tribunuslarının ya patricilere, ya da patricilerin peşinde dolaşan kişilere tâbi olarak onlara kıymet vermelerini gerekli kılıyordu. Onların dokunulmazlığı olan kanunları ellerinden alınmıştı. Aynı zamanda tribunusluk yetki ve selâhiyeti kendilerinden zorla söküp alınmıştı. Patricilerin hilekârlığıyla bunun yapıldığını ifade etti.

İnsanlar yalnız patricilere karşı değil, fakat aynı zamanda pleb tribunuslarına karşı da öfke ve kızgınlıkla yanıp tutuşuyorlardı. Hem üye olanlara hem de onları üye yapanlara fena halde içerliyorlardı. Publius Curatius, Marcus Metilius ve Marcus Minicius adında üç tribunus, kendi durumlarından korkuya düşerek[9], önceki senenin askeri tribunusları Sergius ve Verginus'un üzerine yürüdüler. Onların muhakeme edilmesi için bir gün tayin ederek, pleblerin kendilerine karşı gösterdikleri öfke ve mennuniyetsizliği onlara çevirdiler. Vergi veya asker toplayarak ordu meydana getirilmesiyle rencide olanları, ya da askerlik hizmeti uzatılanları ve uzun süreli harbleri, Veii'de uğradıkları felâketten üzüntü ve keder içinde çırpınanları, oğullarının, kardeşlerinin, akraba ve hısımlarının kaybından ötürü yas tutan evlerdeki matemi dinledik-

lerini ve bunu bizzat yaşadıklarını hatırladılar. Konuşmacılara teşekkür ederek, ulusun derin kederinin ve kendilerinin şahsi üzüntülerinin intikamını almanın hak ve yetkisi, bu iki şahısı suçlamada şimdi tamamen kendilerine aitti. Çünkü onların bütün bu çektiklerine Sergius ve Verginius neden olmuştu. Onları itham edenler eşit derecede suçlu bu müdafileri itham ederek suçlu bulmaktan ileri gitmiyorlardı. Sergius Verginius'un hainliğinden şikâyet ederken, Verginius da Sergius'un firarından sözederek suçu birbirlerinin üzerine atıyorlardı. Onların delilikleri o kadar inanılmaz dereceye ulaşmıştı ki, senatörlerin desisesiyle bu durum üzerinde bir antlaşmaya varmış olmaları çok daha muhtemeldir. Harbi uzatmak için Veii kavmine tahkimatlarını ateşe vermek için fırsat vermeden önce, şimdi orduya ihanet etmişler ve bir Roma ordugâhını Faliscuslulara teslim etmişlerdi. Gençleri Veii önlerinde yıpratıp yormak için herşeyi yapıyorlardı. Tribunusları da huzurunda soru sormaktan, plebler için diğer avantajlardan ve iyi hizmet veren meclislerde kendi önlemlerini öne sürmekten ve patricilerin fesatlarına karşı çıkmaktan alıkoyuyorlardı. Her iki suçluya karşı, senato ve Roma halkı tarafından ve aynı zamanda kendi görev arkadaşları tarafından hüküm henüz verilmişti. Çünkü senatonun kararıyla onlar yetki ve selâhiyetlerinden alınmıştı. Görevlerinden feragat etmeyi reddedince, meslektaşları bir diktatör tayin etmekle tehdit ederek onları zorlamıştı. Roma halkı onların görevlerini üstlenecek tribunusları seçmişti. Devletin bu memurlar yerinde kalırsa, buna daha uzun müddet katlanamayacağına inanarak, her zamanki gibi Aralığın onüçünde değil, fakat derhal Ekimin birinde seçimi yaptılar. Bu adamlar bütün bunlara rağmen hâlâ, birçok muhalif hükümlerle şerefleri lekelendi ve mahkum edildiler. Halkın huzurunda muhakeme edilmek üzere bizzat kendileri meydana çıktılar. Çünkü zamanından iki ay önce alelâde vatandaş haline getirildiklerinden, kendilerinin terkedilmiş olduğunu ve yeterli derecede cereme ödeyerek cezaya çarptırılacaklarına zannettiler. Muhakkak surette yanlış birşey yapmamalarına karşın, kendi görev arkadaşlarının da görevden kovulmaları nedeniyle, kendilerine daha uzun müddet

zarar verilmemesi için, cezalandırılmaksızın onların yetki ve selâhiyetlerinin ellerinden alınması gerektiğini anlamadılar. Geçenlerde uğranılan felâkette gösterdikleri ruh ve cesareti Quirites'ler geri çağırsınlar. Onlar yaralanmış ve dehşete düşmüş olarak, sendeleyerek şehir kapılarına doğru yürürlerken firarı ve askeri kuvetlerin bozguna uğradıklarını gördüklerinden, ne talihlerinin kötü gittiğinden ne de herhangi bir tanrıdan yakınmamaları, fakat bütün suçu kendi kumandalarında aramaları gerektiğini anlamışlardı. Sözü edilen günde Lucius Verginius ve Manius Sergius'un talihinden, evinden, hayatından nefret eden ve onları lânetleyen tek bir kişinin toplantıda bulunmadığından kesinlikle emindiler. Tanrıların öfke ve gazabına uğrayanlara karşı yetki ve selâhiyetleri kullanılmazsa, meselenin kanuni ve ahlaki yönü dinleyenlere hiç de makul ve akla yakın gelmezdi. Tanrılar hiçbir zaman cebir ve zor kullanarak bir suçlunun üzerine hücum etmezlerdi. Haksızlığa uğramış olanların bir firsatta silahlanmış olmaları yeterliydi.

CAPUT 12

Bu konuşmalarla harekete geçen plebler, sanıkları herbiri 10.000 pound karşılığında bronz sikke ödemek üzere bir para cezasına çarptırdılar. Verginius kendisinin evinde, vatanında iken, harbde olduğundan çok daha fazla talihsiz olmaması için ricada bulunurken, Sergio'nun harbin her zaman vuku bulması muhtemel değişikliğinden ve talihinden suçlu bulunması boş yere yapılmış bir girişimdi. Halkın onlara karşı duydukları kin ve nefret her tarafa sirayet etti. Tribunusluk üyeliğine seçilmiş olanlar ve Trebonia kanununa karşı yapılan girişimler hemen hemen unutuldu.

Bu hüküm nedeniyle pleblerin hemen bir mükâfatla taltif edilmesi için, zafer kazanan tribunuslar bir toprak kanunu önerisi getirdiler. Aynı zamanda harb vergilerinin, yalnız harbde büyük yararlıklar göstermiş birçok ordunun ücretlerinin ödenmesi için değil, fakat ümit edilen neticeye ulaşmada başarısız kalmış ordula-

rın askerlerine de ödenmesini emrettiler. Bu nedenle, Veii'de kaybetmiş oldukları ordugâhı tekrar geri alarak, bu ordugâhı tahkimatlar ve ileri karakollarla eskisinden daha da kuvvetlendirdiler. Bu ordugâhın başında askeri tribunuslardan Manius Aemilius ve Caeso Fabius bulunuyordu. Faliscuslar'ın ülkesinde Marcus Furius ve Capena topraklarında Gnaeus Cornelius harb meydanı dışında hiçbir düşmanla karşılaşmayarak, ganimet elde edip bunu önüne katarak, çiftlik evlerini ve bütün ürünleri yakıp, orayı yağma ve tahrip ederek taş taş üstünde bırakmadılar. Fakat onlar kasabalara ne hücum ettiler, ne kuşattılar. Bunun yanı sıra, tarlalar tahrip edilip yakılıp yıkıldıktan ve yağmalandıktan sonra, Volsk ülkesinde, Anxur üzerinden başarılı olmayan bir hücumda bulundular. Çünkü Anxur yüksek bir mevkide yer almıştı. Şiddet kullanmanın faydasız olduğunu anlayarak, Volsklara karşı kumandayı elinde bulunduran Valerius Potitus'un kumandası altında, hendek ve siperlerle onun etrafını çevirmeye başladılar.

Askeri işler bu durumdayken, yurtta meydana gelen bir ayaklanma, harbde gösterilen enerji ve faaliyetten daha çok gayret ve çabanın gösterilmesine neden oldu. Tribunuslar vasıtasıyla vergi toplanamadığından ve kumandanlar da para göndermediğinden, askerler ücretlerinin ödenmemesi nedeniyle homurdanmaya başlamışlardı. Aynı zamanda ordugâhta da şehirdeki ayaklanmanın etkisiyle bölünmeler meydana gelmişti. Pleb tribunuslarının şimdi hürriyeti elde etmenin tam zamanı olduğunu söylemeleri nedeniyle, pleblerin patricilere karşı duymuş oldukları bu düşmanlık hissinin tam zamanı olduğu karışıklık sırasında, ve en yüksek memuriyetlerin Gnaeus ile Verginius gibilerinden sağlam karakterli ve cesur vatandaşların eline geçmesi durumunda, kendi haklarını talep ederek bir plebin seçilmesinden başka birşey elde edemediler. Publius Licinius Calvus adında bir pleb konsül yetki ve selâhiyetiyle askeri tribunus seçildi. Diğer seçilenler ile Patricilerdendi: Publius Manlius, Lucius Titinius, Publius Maelius, Lucius Furius Medullinus, Lucius Publius Volscus. Pleblerin kendileri dahi bu kadar önemli bir mevki elde edişlerine hayret ediyorlar-

dı. Yalnız kendilerinden bir tek kişi seçilmekle kalmamış, daha önceleri bu mevkilere pleblerden hiç kimsenin seçilmediği bu görevlere, şimdi seneler sonra hakkıyla atanmışlardı. Çok çok eski zamanlarda böyle yüksek bir mevkiye atanan pleblerden sadece bir senatör vardı. Neden ilk olarak onun seçildiği ve yeni mevkiler için niçin onun en uygun olduğu hakkında kesin bir görüş yoktur. Bazılarının düşüncesine göre, seneler önce süvari kuvvetine[10] üç misli ücret ödemeyi garinti eden askeri tribunus Gnaeus Cornelius"un yeğeni[11] olması nedeniyle ona gösterilen bir şükran borcundan kaynaklanmaktadır. Gnaeus Cornelius onu böyle yüksek bir mevkiye tayin etmiş olabilir. Diğerlerinin görüşüne göre de, bizzat bu kişi mevki ve rütbeler arasındaki uyum üzerine tam sırasında yaptığı konuşmasıyla hem patricileri hem plebleri memnun etmiştir. Bu seçimle kazandıkları zaferden ziyadesiyle memnun kalan pleb tribunusları, devletin işlerini yürütmesi açısından en büyük engel olan vergi işine karşı çıkmaktan vazgeçtiler. Bu şekilde vergi itaatkârca yatırıldı ve bu para orduya gönderildi.

CAPUT 13

Volskların elinde bulunan Anxur kısa sürede yeniden zaptedildi. Nöbet arasındaki bir dinlenme anındaki gevşeklikten yararlandılar. Bu yıl soğuk ve çok kar yağışlı bir kış mevsimi olmasıyla dikkati çekmişti. Kış o denli şiddetli geçti ki yollar kapandı, Tiber Nehri üzerinde sefer yapılamayacak biçimde dondu. Daha önceden tedbirli davrandıklarından ve getirdiklerinden buğday fiatları yükselmedi. Publius Licinius patricilerin gazabına uğramaksızın, pleblerin hoşnutluğunu kazanarak, herhangi bir usulsüzlük olmadan memuriyetini elde etmişti. Aynı ruh ona önderlik etti. Bu nedenle halk konsül yetki ve selâhiyetiyle seçilecek yeni tribunusların seçiminde pleblerin gelmesini arzu eder oldu. Patricilerden bir tek Marcus Veturius bu mevkiye seçildi. Konsül yetki ve selâhiyetiyle seçilen bütün diğer tribunuslar pleblerdendi. Yüzbaşılar da buna razı olduklarını belirttiklerinden, herkes mutabık

kalarak bir sonuca ulaştılar. Onların isimleri şunlardı: Marcus Pomponius, Gnaeus Duillius, Volero Publilius, Gnaeus Genucius, Lucius Atilius.

Bu vahşi ve sert kış mevsimi atlatıldı. Ya böyle fırtınalı sert bir havanın tam tersi olan bir havanın gelmesiyle, veya bütün diğer sebepler yüzünden, bütün canlı varlıklar için kötü ve zararlı olan yaz mevsiminin kavurucu sıcaklarıyla mücadele edildi. Bu üstesinden gelinmeyen şifa bulmaz harabiyetin nedenini keşfetmeye olanak bulamadıklarından veya buna bir son veremediklerinden, senato Sibylla kitaplarına başvurmaya karar verdi. Kutsal dini ayinlerden sorumlu olan iki kişi Roma'da tanrılara daha önce hiç yapılmamış lectisternium[12] adında dini bir merasim düzenlediler. Apollon, Latona ve Diana, Hercules, Mercurius ve Neptunus için, sekiz gün müddetle kurbanlar kesildi ve onlar için her zamankinden ziyade bütün gösteriş ve muhteşemliğiyle üç ziyafet sofrası kuruldu. Romalılar dini merasimi aynı zamanda kendi evlerinden de görebildiler. Onların ifade ettiklerine göre bütün şehirde kapılar ardına kadar açıldı, herkesin yemesi ve içmesi için her çeşit yiyecek ve içecek kondu, bilinen bilinmeyen herkes büyük bir misafirperverlikle kabul edildi, insanlar dahi değişerek şahsi düşmanlarına nazik davrandılar ve kibar sözler sarfettiler. Kavga ve dava konusunda sanki bir ateşkes durumu vardı. Mahkumlar dahi bu günlerde zincirlerinden çözüldüler. Sonradan tanrıların dostluğunu kazanmış bu kişileri tekrar zincire vurarak zindana atmakta tereddüt ettiler.

Bu arada üç harb tek harbe dönüşen Veii'de korku ve dehşet artmıştı. Zira daha önceden de olduğu gibi, Capenalılar ve Faliscuslular kuşatmayı kaldırmak üzere aniden çıkagelmişler ve Romalılar tahkimatları etrafında üç orduya karşı çarpışmak zorunda kalmışlardı. Bu üç ordu onlara her iki taraftan da hücum etmişti. Herşeyden önce onlara Vreginius ve Sergius'un nasıl mahkûm edildiklerinin anısı yardım etti. Ve böylece adaha önceki nedenden gecikme olan esas ordugâhtan askeri kuvvetler gönderildi ve bunlar kısa bir dönüş yaptılar. Bu askeri gruplar etrafta yaptıkla-

rı kısa devirlerini tamamladıktan sonra, Romalıların siperlerinde onlarla yüzyüze çarpışan Capenalıların geri hatlarına dayandılar. Burada bir muharebe başladı. Korku ve dehşet, başıboş bir vaziyette nizamsız ve disiplinsiz bir şekilde bulunan Faliscusluların benliğini sardı. Onları muharebeye sokmak için ordugâhtan bir huruç hareketi yapmanın şimdi tam sırasıydı. Sonra onlar geri çekilirken, galip gelenler herkesi kılınçtan geçirerek onları takip ettiler. Uzun zaman geçmeden Capenalıların topraklarını yağma ve talan ederek yakıp yıkan bir grup asker tesadüfen onlarla karşılaştı ve sanki harb olmuşcasına orayı tahrip edip, yakıp yıkarak taş taş üstünde koymadılar. Aynı şekilde Veii kavminin birçoğu da şehre doğru firar ederlerken, şehir kapılarının önünde kılınçtan geçirildi. Onların dostları Romalıların diğerleriyle beraber şehrin içine birdenbire dalmasından korktuklarından, şehir kapılarını kapatmışlardı. Böylece kendi halkından olanların sona kalanlarını kendi kaderleriyle başbaşa bırakarak ölüme terketmişlerdi.

CAPUT 14

Bu yılın olayları böyleydi. Şimdi sıra harbden daha çok seçimlere müdahalede bulunan askeri tribunusların ve senatörlerin seçimini yapmaya gelmişti. Aynı zamanda en yüksek yetki ve selâhiyetin pleblerle paylaşılmamasına değil, fakat bir de onların yakın dostluğunun ve kendilerine olan taraftarlıklarının kaybedilmemesine de dikkat edilmesi gerekiyordu. Bu nedenle onlar kendilerinin son derece ayrıcalıklı kişilerinin namzet olarak adaylıklarını koymasını düzenlediler. Çünkü seçime başkanlık edenler inandıkları kişilerin ihmal edilerek saf dışı bırakılmasından utanç duyabilirlerdi. Aynı zamanda kendileri, eğer onların hepsi namzet olarak adaylıklarını koyacak olurlarsa, tersine çevrilmemiş hiçbir taş bırakmayacaklardı. İki sene önce yapılan seçimin vicdanen doğru olmadığına dair dini bir gerekçeyle yalnız insanları değil, fakat aynı zamanda tanrıları da yardıma çağıracaklardı. Daha önceki yıl, sanki tanrılardan kendilerine yapılan bir ikazmış gibi,

tahammül edilmez bir kış mevsimi yaşandığını söylediler. Geçen yıl ise tanrılardan gelen ikaz edici mahiyetteki mucizevi alâmet ve işaretler değil, gerçek hadiseler cereyan etmişti: Tanrılardan gelen öfkenin açık bir kanıtı olarak salgın bir hastalık tarlaların ve şehrin üzerine inmişti. Mukadderatı gösteren kutsal kitaplarda işaret edildiği gibi, bu felâketi başka tarafa çevirmek ve üzerlerine çöken bu salgın hastalığı defetmek için, tanrıların öfkelerini yatıştırmaları gerekliydi. Kendi kehânetleri altında aileler arasındaki ayrıcalıkların ve rütbelerle şereflerin kötü maksatla kullanılmasının öngörüldüğü bir seçimin, tanrıları kızdırdığı ve onların nüfuz ve kudretini hiçe saydığı kabul edilmişti. Aşağı tabakadan olan halk sadece üyelerin şeref ve itibarıyla rütbelerinden korku ve huşu duymadı, aynı zamanda tanrıların korkusuyla da dehşete düştü. Konsül yetki ve selâhiyetiyle askeri tribunus olarak bütün patricileri seçti. Onlar arasında en fazla adından söz edilen başlıcaları şunlardı: Beşinci kez askeri tribunus olarak seçilen Lucius Valerius Potitus, Marcus Valerius Maximus, ikinci kez askeri tribunus olarak seçilen Marcus Furius Camillus, üçüncü kez askeri tribunus olarak seçilen Lucius Furius Medullinus, ikinci kez seçilen Q. Servilius Fidenas, ikinci kez seçilen Quintus Sulpicius Camerinus. Bu tribunuslar kesinlikle Veii'de dikkate değer birşey yaparak başarı bağlamadılar, fakat bütün kuvvet ve kudretlerini yağmacılıkta kullandılar. En yüksek yetkiye sahip iki kumandan, biri Falerus'da diğeri Capena'da olmak üzere, çok büyük miktarda ganimet elde ettiler. Kılınçtan ve ateşten geçmedik tahrip edilerek yağma edilerek yakılıp yıkılmamış hiçbir şey bırakmaoılar.

CAPUT 15

Bu arada gelecek hakkında kötüye alâmet olan birçok işaretler görüldüğü bildirildi. Bu işaret ve alâmetlerin herbirini gözleyerek yeminli teminatta bulunacak tek bir kişi bulunduğundan, bu mucizevi olayların çoğuna inanılmadı ve hiç önem verilmedi. Bundan başka kötülükleri defetmek için hizmetlerinden yararlandık-

ları Etrüskler, onlarla birlikte harbde bulunduklarından, haruspices adında, kurban edilen hayvanların barsak ve iç organlarının durumuna bakarak gelecek hakkında bir kehânette bulunan rahipler de bulunmuyordu. Herhangi bir yağmur yağması olayı olmaksızın veya bir mucizevi olay kabilinden başka bir neden olmaksızın, Alba Koruluğunda bulunan aynı adı taşıyan gölün alışılmamış derecede yükselmesi üzerine, herkesin merak ve endişesi o noktaya çevrildi. Bu işaret ve alâmetin ne anlama geldiği hakkında hangi tanrıların kehânette bulunabileceğini araştırmak için, Delphi'deki kehânet ocağına elçiler gönderildi. Fakat gelecek hakkında kendisine tefsir kudreti bahşedilmiş Veii'den yaşlı bir adam, Romalı ve Etrüsklü askerler ileri karakollarda nöbet tutarken birbirlerine laf atıp eğlendikleri sıradı, Alba Gölünden su çekilinceye kadar Romalıların Veii şehrini aslâ alamayacaklarını kehâneti bildiren bir ifade tarzıyla beyan etti. Onlar ilkin bunu aslı esası olmayan boş bir alay olarak kabul ederek hafife aldılar. Fakat sonra bunun üzerinde konuşmaya başladılar. Hemen Roma ileri karakollarından biri bu kişinin en yakın kasabalardan biri olduğunu araştırıp öğrendi. Harbin uzun zamandan beri sürmesi yüzünden, onlar şimdi hep birlikte aksi istikamete göç etmişlerdi. Alba Gölü hakkında esrarlı sözü söyleyerek imada bulunan yaşlı adam bunlardan biriydi. Bu korku ve dehşet duyulan olayın ona hiç etki etmemesinden, bu yaşlı adamın bir kâhin olduğunu işitmesinden sonra, zamanı kalırsa içdeki uğursuz işaretleri başka tarafa çevirmek için kendisine danışmak için arzu duyduğunu belirterek kahini cezbetmiş oldu. Onlar silahsız ve hiçbirşeyden korkmayan her iki arkadaştan ayrılıp biraz ilerledikten sonra, iri yapılı iki Romalı genç takatsiz ve zayıf yapılı adamı yakaladılar. Herkesi gözü önünde yakaladıkları yaşlı adamı Etrüsklerin bir işe yaramayan karşı koymalarına ve bağrışmalarına rağmen, onu kendi adamları arasından alıp götürdüler. Sonra onlar yaşlı adamı Roma'da senatoya çıkaracak olan kumandanın huzuruna getirdiler. Senatonun ileri gelenleri Alba Gölü hakkında onun ne demek istediğini sordukları zaman, kendi şehirleri için mukadder kılınan tahrip ve yağmalamayı açıklamayı düşündüklerinde, tan-

rıların muhakkak surette Veii halkına o gün öfkelenmiş olması gerektiği cevabını verdi. Ve böylece kendisinin tanrısal ilham altında söylediklerini şimdi geri alamayacağını ifade etti. Belki de ölümsüz tanrılar neyin caiz olmadığını açıklamaktan hiç de az birşey olmayan ortaya çıkan bu suçun gizlenmesini arzu ettiler. Sonradan bu nedenle bu olay mukadderatı gösteren kitaplarda yazıldı. Bu nedenle Etrüsk öğretilerinde şu bilgiler nesilden nesile devam etti. Alba Gölünün suyu taşacak kadar yükseldiğinde, Romalılar tam zamanında Gölün suyunu dışarı çekselerdi, Veii kavmine karşı zafer kazanabilirlerdi. Bu durum gerçekleşinceye kadar tanrılar Veii surluranı terketmezlerdi. Sonra yaşlı adam suyun çekilmesi için uygulanacak metodu anlatmaya devam etti. Fakat senatörler bu kadar ağır bir konu üzerinde yeterli derecede itimat temin etmediğinden, onun yetkisini kısıtlayarak ve dikkate alınmayacağını ifade ederek, elçilerinin Pythia kehanet ocağından alacakları cevabı beklemeye karar verdiler(13).

CAPUT 16

Fakat bu elçiler Delphi kehanet ocağından dönmeden ya da Alba'da cereyan eden kötü alamet ve işaretler için bir kefalet düşünülmeden önce, konsül yetki ve selâhiyetini haiz yeni askeri tribunuslar ortaya çıktı. Bu askeri tribunuslar Lucius Iulius Iulus(14), dördüncü kez Lucius Furius Medullinus, Lucius Sergius Fidanas, Aulus Postumius Regillensis, Publius Cornelius Maluginensis ve Aulus Manlius(15) idi. O yıl Tarquinienses'de yeni bir düşman ortaya çıktı. Bu düşman derhal birçok harblerle Romalıları kuşatmaya ve onları yıldırmaya uğraşıyordu. Anxur'daki garnizonu muhasara etmekte olan Volsklara, Labici'deki Roma kolonisine hücum eden Aequuslar'a ve aynı zamanda Capena, Falerii ve Veii halkına karşı hareket etmiş oluyorlardı. Patricilerle plebler arasında sürüp giden anlaşmazlık ve çekişmeden dolayı Roma'daki olayların hiç de daha az dehşet verici olmadığını gözönüne alarak, bu durumda kendilerinin Romalılara zarar verebilecek bir

fırsat yakaladıklarına inandılar ve bu nedenle hafif teçhizatlı bir birliği Romalıların topraklarına akınlar yaparak yağmalamak üzere gönderdiler. Çünkü düşman ya Romalıların başka bir harbin patlak vermesinden kaçınmak hatasına düşebileceğini, ya da küçük ve yetersiz bir orduyla birlikte Romalıların toprağı alabileceğini düşünmüşlerdi. Romalıların kızgınlık ve öfkesi Tarquinienslerin verdiği zarar ve ziyana karşı verdikleri önem ve duydukları endişeden çok daha fazla büyüktü. Böylece onlar ne hazırlık çalışmaları yapmak üzere bir gayret gösterdiler, ne de bu hazırlık ve faaliyeti daha uzak bir tarihe ertelediler. Aulus Postumius ve Lucius Iulus pleb tribunusları engel olduğundan muntazam bir ordu toplamaksızın, fakat sadece kendilerinin teşvik edip yüreklendirdikleri gönüllülerden ibaret bir askeri grupla beraber, Caere topraklarını geçerek ilerlediler. Böylece Tarquiniensler yağmalarından ganimetle yüklü olarak geri dönerlerken bir sürprizle karşılaştılar. Onlardan birçoğu öldürüldü ve hepsinin ellerindeki yükler alındı. Kendi topraklarından alınan ganimetler tekrar geri alınarak Roma'ya döndüler. Mal sahiplerine kendi mallarını tespit ederek teşhis edilmemiş olanların hepsi - bilhassa düşmana ait olan şeyler - silahların gölgesi altında[16] satıldı ve askerler arasında taksim etme, dağıtma işlemi başladı.

Diğer cephelerde cereyan eden askeri harekâtlar, bilhassa biri Veii'de, kati bir sonuca ulaşamamıştı. Şimdi Romalılar insanlardan gelecek yardımdan ümit keserek, kadere ve tanrılara bakıp onlardan medet umuyorlardı. Kehanet ocağından alınan cevabı getiren elçiler Delphi'den döndüklerinde, esir edilen kâhinin ifade ettiği kehanetle aynen uyan cevabı getirmişlerdi: "Romalı, sen ne Alba Gölü içinde tahdit edilen Alba Suyuna, ne de onun kendi yatağının aşınarak denize açılmasına dayanabilirsin. Sen onun suyunu dışarıya akıtacaksın ve su tarlalardan akacak ve bu akan su derelerde, çaylarda kaybolana dek dışarıya yayılacak. Bundan sonra düşmanın surlarına karşı cesaretle ve cüretle hücuma geçeceksin ve birçok seneler önce kuşattığın şehrin üzerinde bulunduğunu bileceksin. Kader tanrıçaları şimde sana verilmiş olan zaferin ka-

pılarını açmaktadır. Sen büyük bir şölenle harbi neticelendirdiğin zaman, mabedime büyük bir armağan getir. Atalarının adet ve geleneğine göre mutat usulde senin ihmal ettiğin erdemleri tekrar tekrar ezberden söyle ve onları tamamlayarak başarıya ulaş."

CAPUT 17

Bu dakikadan itibaren tutsak kâhin büyük saygınlık kazanmaya başladı. Askeri tribunuslar Cornelius ve Postumius, Alba mucizesinin kefaretinin ödenmesi ve tanrıların vacip olduği biçimde yatıştırılması hususunda onu memur etmek üzere yola çıktılar. En sonunda tanrıların ihmal edilen dini merasimler veya yapılmayan bir bayram nedeniyle kendilerini böyle bir yükün ve sorumluluğun altına soktukları keşfedildi. Bu durum kesinlikle, kusurlu bir biçimde seçilen devlet memurlarının münasebetsizce Latin oyunlarında ilân edilmesi ve Alba Dağı'nda usulüne uygun olmayan tarzda kurban kesilmesinden kaynaklanıyordu[17]. Bu günahın ve hatanın ve hatanın kefaretinin ödenmesi için, onlara sadece tek bir çıkar yol bırakılmıştı. Bu ödenmesi vacip olan kefaret de askeri tribunusların görevlerinden istifa etmelerini sağlamak, yeniden augurlar vasıtasıyla kuşların uçuşlarına, ötüşlerine ve kutsal tavukların yem yiyişlerine bakarak gelecek hakkında kehânette bulunmak ve aynı zamanda bir interregnum'a başlamaktı. Senato kararıyla bütün bu şeyler gerçekleştirildi. Birbiri ardı sıra gelen üç interrex vardı. Bunlar sırasıyla Lucius Valerius, Quintus Servilius Fidenas, Marcus Furius Camillus idi. Bu arada karışıklıklar ve isyanlar devam edip gitmekteydi. Pleblerden seçilecek olan askeri tribunusların büyüklük ve kudreti kabul edilene dek, pleb tribunusları seçime mâni olarak durdurdular.

Bu olaylar cereyan ederken, Etrüskler Voltumna Mabedinde bir meclis topladılar. Bu meclisde Capenalılar ve Faliscuslular, Etruria'nın bütün halkının tutsaklıktan kurtulması için, hepsinin aynı ruha sahip olmasını ve Veii'deki kuşatmanın kaldırılması için bir plan yapmalarını önerdiler. Meclis daha önceleri, kendilerinin Ve-

ii halkının bu ricasını reddetmiş oldukları cevabını verdi. Veii halkının bu yardım isteğini, bu kadar ağır bir meselede tavsiyede bulunmak ve yol göstermek için kendilerine danışmaya ve dikkate almaya özen göstermeyen kişilerin yardım istemeye hiçbir hakkı olmadığı gerekçesiyle reddettiklerini ifade etti. Tam o sıralarda, her nasılsa ülkelerinde görülen kötü durum bu ricanın reddedilmesine yol açmıştı. Şimdi Etruria'nın büyük bir kısmında yabancı bir soy türemişti. Yeni kolonistlerin oluşturduğu bu soyla kendileri ne sulh zamanında emniyetli olabiliyorlar, ne de henüz kesin bir harbe girişebiliyorlardı. Bununla beraber, kan ve adları ve aynı zamanda akrabalarının şu anda içinde bulundukları tehlikenin hatırı için, bu harbde hizmette bulunmayı isteyen gençlerini onlara verebilirlerdi. Bu gençlerin herhangi bir mani ve engel olmaksınız gönderilmelerini temin edebilirlerdi. Eksiklerini ikmal etmek üzere büyük sayıda düşman askerinin gelmiş olduğu söylentisi Roma'da duyuldu. Böylece herkesi ilgilendiren bu tehlike karşısında, her zaman olduğu gibi, bu durumu atlatmak ve yatıştırarak bertaraf etmek için, yurdun içinde değişiklikler başladı.

CAPUT 18

Askeri tribunus Publius Licinius Calvus'u kendisi memuriyeti istemeksizin, imtiyaz sahibi yüzbaşılar seçtiğinden, senatonun ileri gelenleri hiçbir memnuniyetsizlik gösterme fırsatı bulamadı. Bu şahıs, kendisinin daha önceki memuriyet döneminde itidalini ispat etmiş bir kişiydi. Fakat şimdi yaşlılık ve bitkinlik dolayısıyla işinden ayrılmıştı ve emekli olmuştu. Aynı yıl onun meslekdaşı olanların hepsinin de geri dönebileceği açıktı. Yani Lucius Titinius, Publius Maenius, Gnaeus Genucius, Lucius Atilius geri gelebilirlerdi. Fakat bu görev için seçilen grup tam olarak kanuni yoldan ilan edilmeden önce, Publius Licinius Calvus şu şekilde konuştu; Interrex'den izin alarak sözüne başladı: "Ey Quirites bu anladığım kadarıyla bu nazik zamanda son derece gerekli birşey olan ahenk ve uyumun sağlanması için verilen bir kehanettir. Bir

önceki yılda gördüğünüz gibi, memurlarımızın seçiminde oy kullanmanızı hatırladığımızdan, ertesi yıl böyle bir ahenk ve uyum arıyorsunuz. Fakat buna karşın, benim meslekdaşlarım olan sizler, tekrar aynı şahısları seçiyorsunuz ve bu şahısların hepsi tecrube bakımından daha da iyidirler. Sizler benden yani Publius Licinius Calvus'dan hiç de farklı değilsiniz. Sadece şekliniz ve adınız benimkinden farklıdır. Vücudumun kuvveti yaşamın gereği azalmıştır. Uzağı görüşüm ve işitme duygun gittikçe körelmiş ve ağırlaşmıştır. Hafızam beni yanıltmaktadır ve zihinsel yeteneğim bozulmuş, eskisi gibi çalışmaktan uzaktır." Oğlunu tutup göstererek "işte burada" diye bağırdı. "Daha önceki zamanlarda bütün pleblerden ilk olarak askeri tribunus olarak seçtiğiniz kişinin tıpkısı ve benzeri olan bir genç vardır. Onu ben kendi disiplin ve prensiplerimle yetiştirdim ve eğittim. Kendi yerimi ona verdim ve oğlumu tamamen devletime hasrettim. Ey Quirites, istemeden bana sunduğunuz bu görevi, onu isteyen oğluma bahşetmeniz için size yalvarıyorum. Onun için ricada bulunanları da buna ekliyorum". Senatonun ileri gelenleri onun bu ricasını kabul etme büyüklüğünü gösterdiler. Publius Licinius'un oğlu, yukarıda adı zikredilen şahıslarla birlikte, konsul yetki ve selâhiyetini haiz askeri tribunus ilân edildi. Askeri tribunus Titinius ve Genucius, Faliscuslular ve Capenalılar üzerine ilerleyerek, onların harbi idaresindeki askerlik hünerinden daha ziyade, büyük moral vermiş oldular. Kendileri de bir tuzak hazırladılar. Genucius şerefli bir ölümle, kendi düşüncesizliğinin ve cüretinin bedelini ödeyerek, sancakların önünde, en başta hatta çarpışırken öldü. Titinius küçük bir tepede, büyük bir karışıklık ve bozgunluğa düşen askerlerini nizam ve intizama soktu. Aşağıda muharebe tehlikesi henüz bertaraf olmadığından, orada mola verdi. Aynı zamanda felâket kabilinden feci olaylara yol açmış olan mağlubiyetin şerefsizlik ve onun kırıcılığı daha ağır geldi. Sadece olayın büyük ölçüde abartılarak anlatıldığı Roma'da değil, fakat aynı zamanda Veii önlerindeki ordugâhta da büyük bir korku ve kargaşa vardı. Zafer kazanan Capenalıların ve Faliscusluların Roma kumandanlarını ve bütün ordularını kılınçtan geçirdikleri ve Etruria'nın bü-

tün erkeklerinin de aynı akibete yakında uğrayacağı söylentisinin ordugâhta yayılması üzerine, burada askerin firar etmesine güçlükle mâni olunabildi. Roma'da duyulan olayları çok daha dehşet ve korku uyandırıcıydı. Veii'deki ordugâh halihazırda düşmanın taarruzu altındaydı. Bir düşman bölüğü Roma'ya hücum etmek üzere ilerlemekteydi. Surlara saldırılar ve akınlar yapılmaktaydı. Kadınlar genel olarak duyulan korku ve dehşet altında evlerini terkederek, mabette dua edenlere baş vurdular. Bu felâketten evlerini, Roma tapınaklarını ve Roma surlarını koruması ve defetmesi için, tanrılara yalvararak ricada bulundular. Aynı zamanda dini merasimler usulüne uygun bir biçimde yeniden gerçekleştirilince ve kötülüğün kalktığını gösteren işaret ve alâmetler görülünce, Veii'den dolayı duyulan korku ve dehşetin yokolup gitmesi için tanrılara dua ettiler.

CAPUT 19

Şimdi oyunlar ve Lâtin Yortusu tekrar edilmişti, şimdi su Alba Gölünden tarlalar üzerine gönderilmişti ve Veii'nin kötü kaderi çabukça gerçekleşmişti. Bunun üzerine kumandan şehrin yakılıp yıkılarak taş taş üstünde kalmamasını sağladı. Ülkenin korunması için Marcus Furius Camillus diktatör olarak tayin edildi. Publius Cornelius Scipio'da atlıların başı seçildi. Kumandayı elinde tutan kişilerde yapılan bu değişiklik, derhal bütün şeylerde bir değişime neden oldu. Yeni bir ümit ve yeni bir ruh doğdu ve hatta şehrin talihinin bile yeniden değişmiş olduğu gözlendi. Diktatörün ilk görevi Veii'deki korku ve dehşet yüzünden oradan firar etmiş bulunan askeri cezaya çarptırılmış kişileri ziyeret etmek oldu. Aynı zamanda askerlerine düşmanın bu kadar korkulacak çok kötü birşey olmadığını öğretti. Sonra belirli bir tarihte orduya asker toplanacağını tayin etti. Aradaki müddet zarfında askerin moralini düzelterek cesaret vermek için acele Veii'ye gitti. Buradan yeni orduya asker kaydetmek üzere Roma'ya döndü ve bu hizmeti reddeden hiç kimseye rastlamadı. Hatta Latinler ve Her-

nicuslar gibi yabancı askeri topluluklar bile bu harbde kendilerine yardım edecekleri vaadiyle geldiler ve diktatör onlara senatoda teşekkürde bulundu(18). Herşey artık harb için hazırlanınca, Camillus, senatonun kararı gereğince, Büyük Oyunları(19) kutlamak ve eğer kendisi Veii'yi zaptederse, bunlara ilavaten Mater Matuta'nın mabedini restore etmek, aynı zamanda bu tanrıya yeni bir mabet tahsis etmek üzere söz verdi. Mater Matuta'nın şimdiki mabedi çok eski zamanlarda kral Servius Tullius tarafından takdis ve tahsis edilmişti. Güvenden daha çok merak ve endişe duyguları bıraktığı Roma'dan hareket ederek, ilkin Nepesinus ülkesinde Faliscuslular ve Capenalılarla muharebeye tutuştu. Burada onun aldığı önlemler, tam anlamıyla büyük maharet ve basiretle yapılmış olduğundan, her zaman olduğu gibi, talih de onların yüzüne güldü.

Camillus muharebede düşmanı bozguna uğratmakla kalmadı, fakat aynı zamanda düşmanı ordugâhından mahrum etti ve büyük miktarda ganimet elde etti. Elde edilen ganimetin en büyük kısmı quaestora devredildi ve bundan hiç de az olmayan bir kısmı askerlere verildi. Sonra Camillus ordusunu Veii'ye sevketti. Burada tabyaların sayısını arttırdı. Sık sık cereyan eden hafif çarpışmalardan ordusunu çekerek, o dakikadaki hız ile, şehir surlarıyla manialar arasındaki boşlukta, emir almaksızın hiç kimsenin muharebeye girmemesini bildiren bir fermanla menederek, onları tünel kazmada kullandı. Bütün çalışmanın en büyük ve en güç olanı, onların düşman kalesine doğru kazmaya başladıkları bir lağım idi. Bu çalışmaya ara verilemeyeceğinden ve aynı adamlar yerin altında devamlı olarak bu zahmet verici işle uğraşarak yorgun ve bitap düşeceklerinden, Camillus bu işde çalışanları altı gruba ayırdı. Dönüşümlü olarak altı saatte birbirlerinin yerini almalarını tayin etti. Onlar düşman kalesine giden bir yol yapana dek, bu çalışmaya gece ve gündüz ara verilmeksizin durmamacasına devam edildi.

CAPUT 20

Diktatör artık zaferin kendi elinin içinde olduğunu ve bu kadar büyük zenginliğe sahip bulunan bu şehrin zaptedilmek üzere olduğunu görerek, daha önceki bütün harblerde olduğundan çok daha büyük miktarda ganimet toplandığını farketti. Bu nedenle, ganimetin cimrice kıt bir şekilde dağıtılmasını takiben ya askerlerin kızgınlık ve nefretine, ya da bunu onlar arasında bolca dağıtırsa, senatonun ileri gelenlerinin kinine hedef olmamak için senataya bir yazı yazdı. Bu yazıda ölümsüz tanrıların gösterdiği yardım ve teveccühe teşekkür ederek, askerlerinin gösterdiği sabır ve tahammül sayesinde, Veii şehrinin artık Roma Milletinin kuvvet ve kudreti altına alınmak üzere olduğunu bildirdi ve yağmanın hangi mevkide yapılmasını ve ganimetin neden toplanması gerektiğini sordu. Senatoda iki görüş hakim oldu. Birincisi olan yaşlı Publius Licinius, cevap vermek için oğlunun çağrılmasını söyleyerek[20], Veii'deki ordugâhtan kaynaklanan ganimetten kimin pay elde etmek istediğine ilişkin, senatonun resmi bir ilân vermesini tavsiye etti. Diğer görüş Appius Calaudius'un idi. Claudius böyle büyük bir ihsan ve bahşişin hiç örneği olmadığını, kayıtsızlık olduğunu, bunun doğru olmadığını ve kötü bir tavsiye olduğunu beyan etti[21]. Eğer onlar bütün bu şeyler için hemen ikna edilselerdi düşmandan elde edilip devlet hazinesine konacak paradan ellerinde hiçbir şey kalmazdı. Ancak bu para yapılacak harblerde tüketilip sarfedilirdi. Pleblerin çok daha küçük bir miktar harb vergisi vermesi için, askerlere bu ganimetten elde edilen paradan ödeme yapılması hususunda onlara baskı yaparak teşvik etti[22]. Bütün bu ailelerin bir nimet kabul edebileceği bir lütufdu. Bundan başka şehirde tembel tembel dolaşan insan güruhunun elleri, yağmalama hırsı, muharebe eden cesur kişilerin mükâfatlarını ellerinden söküp alabilirdi. Çünkü durum ekseriyetle gerçekleştirildiği gibi, zahmet ve tehlikenin paylaşılmasına önderlik eden ileriyi gören bir kişinin katkısı oranında düzeltilebilirdi. Appius Claudius yağmacılıkta ağır hareket eden bir kişiydi. Diğer taraftan Publius Licinius bu paranın şüphe ve nefrete

yol açacağını, plebler için yeni suçlara zemin teşkil edeceğini ve böylece ayaklanma ve ihtilâle neden olabilecek kanunlar konulacağını delillerle ispat ve iddia etti. Bu nedenle bu hediyeyle pleblerin sempati ve sevgisini kazanmak daha iyi birşeydi. Senelerce vergi yükü altında tükenip, gücü takati düşerek fakirleştiklerinden onlara yardımda bulunmak ve hemen hemen oldukça yaşlıların hizmette bulunduğu harbin meyvalarından yararlanmalarına müsaade etmek lâzımdı. Her örnekte olduğu gibi, burada da herbir kişinin diğerinin basiret ve düşüncesiyle birçok kereler almış olduğu şeyin değerinden, kendi eliyle düşmandan aldığı ve evine getirdiği herşey daha tatmin edici ve memnuniyet verici olabilirdi. Diktatörün kendisi de bu işin sebebiyet verdiği sorumluluk ve doğuracağı düşmanlık hissinden kaçınıyor olabilirdi ve bu nedenle işin hallolması hususundaki girişimleri senatoya devretmişti. Senato da, yine aynı şekilde, meselenin pleblere aktarılmasını ve onlara sorulmasını öngörmüştü. Harbin onlara bahşettiği talih ve şansa her bir kimsenin sahip olmasına müsaade etmeyi kabul etmişti. Senatonun herkes tarafından beğenisini kazanmaya yardım ettiğinden, bu görüş daha çok tutuldu ve daha emin göründü. Bunun üzerine, Veii'den elde edilen ganimetteki hissesini almak üzere, ordugâhta diktatöre gitmek isteyen herkesi ilgilendiren bir ilân asıldı.

CAPUT 21

Büyük bir kalabalık geldi ve ordugâh doldu. Sonra diktatör kuşların uçuşlarına, ötüşlerine ve kutsal tavukların yem yemelerinden kehâneti öğrenerek ilerledi ve ordusundaki askerlere emir verdi: "Ey Apollon Pythius senin kumutan altında" diye bağırdı, "ve senin arzularının, aynı zamanda ruhunun etkisi altında kalarak, Veii şehrini yerle bir etmek üzere ilerliyorum. Elde edeceğim ganimetin onda birini sana vereceğime and içiyorum. Aynı zamanda zaferi kazandığımızda, -çok geçmeden o da senin olacakbizim şehrimiz için artık Veii'de en sakin havanın hüküm sürme-

si ve burada senin büyüklük ve haşmetine lâyık olarak alabileceğin bir mabetle karşılaşmamız için, Kraliçe Iuno sana yalvararak rica ve niyazda bulunuyoruz." Bu şekilde dua ettikten sonra, burada ikamet edenlerin kendi üzerlerine gelen tehlikeyi bulundukları tünellerden keşfedemeyeceği şekilde, her taraftan hücum etmek üzere, karşı konulamayacak sayıda askerle ileri hareket etti. Veii kavmi, kendi kâhinleri vasıtasıyla halihazırda kendilerinin teslim olduklarından ve kendi mallarının yağmalanmasından elde edilen ganimetin pay edilmesiyle ilgili olarak yabancı kehânet ocaklarından edindikleri kehânet ve cevaba uygun olarak bazı tanrıların davet edilmesinden bihaberdiler. Bu arada bir kısmı da mabetlerinde kendilerine yeni ikametgâhlar arayan düşmanın şehirlerini terketmesi için yalvarıp yakarmaktaydılar. Bugün, müdafaa hatlarının altına lağımlar kazılmadan ve artık surlarının kaleleri düşman askerleriyle dolup taşmadan ve de herbiri kendi hesabına silaha sarılıp surlara doğru koşmadan, korku duymaksızın yaşadıkları son gündü. Bu mevkiden günler boyunca hiçbir Romalı'nın kımıldamamasının ne anlama geldiğini merak ederek, hayretler içinde kalırlarken, Romalılar sanki aniden delirmiş gibi, şimdi kör bir şekilde şuursuzca surlara doğru koşabilirlerdi.

Bu mevkide adamlar bir hikâyeyle karşılaştılar: Veii kralı kurban keserken, lâğımda bulunan Roma askerleri, haruspex'in ona kurban edilen hayvanın iç organlarını kim parça parça keserse[23] zaferin ona ait olacağını ve aynı zamanda lâğımı açarak içindekileri yakalayarak onları diktatöre götüreceğini bildirdiğini duydular. Fakat bu kadar büyük eski bir meselede gerçek olarak kabul edilen şeyler mümkün olabilse, ben memnun olacağım. Bu hikâyenin inanılandan daha çok, merak uyandıran bir sihir ve haz çerçevesi içinde cereyan etmiş olması daha uygundur. Zira bu hikâye ne ispat edildiğinden, ne de çürütülebildiğinden değerinden birşey yitirmemiştir[24].

Toplanan askeri gruplarla sonradan doldurulan yeraltında kazılan tünel şeklindeki lağımlardan, aniden Veii kalesindeki Iuno Mabedine silahlı askerler boşaldı. Bunları bir kısmı düşmanın

surdaki geri hatlarına hücum ettiler. Bir kısmı kapılardan geçişi süratli kılmak için, kapılara konmuş kol demirlerini söküp çıkardılar. Bir kısmı da, kadınlar ve köleler damlardan aşağıya taşlar ve kiremitler atarlarken, onları ateşe verdiler. Havada çığlıklar yankılandı; Hücum edenlerin yakışık olmaz tehditleri ve kendilerini müdafaa etmekte olanların acıyla karışık feryatları, kadınların ve çocukların ağlayışlarıyla karışıyordu. Bir anda silahlı askerler surlardan her tarafa fırlayarak dağıldılar ve şehir kapıları açıldı. Romalıların bir kısmı, bir yürüyüş koluyla onların arasına daldı. Diğerleri boş kalan surlara tırmandı. Şehrin her tarafı düşman tarafından istila edildi. Her yanda muharebeler yapılmaktaydı. Orada şimdi büyük bir katliam olduğundan, sonra muharebelerin gittikçe şiddeti azalmaya ve eski ateşli hali kalmamaya başladı.

Diktatör habercilerin, silahsız kişilere dokunulmamasını ve onların canlarının esirgenmesini ilan etmelerini emretti. Bu katliamın sonu oldu. Silahsız kişiler teslim olmaya başladı ve Romalılar diktatörün izniyle ganimet aramak üzere dağıldılar. Ganimet diktatörün önüne getirilince, ve onun kendi ümit ettiğinden çok daha büyük miktarda ve bir hayli yüksek değerde olduğunu görünce, diktatörün ellerini gökyüzüne doğru kaldırarak tanrılara dua ettiği söylenir. Eğer herhangi bir tanrı veya bir kimse kendi talihinin çok yaver gittiğini farzederse, ve Roma halkının çok ifrata gittiğini düşünecek olursa, kendi özel menfaatine ve Roma Milletinin umumi refah ve saadetine zarar-ziyan getirebilecek en küçük bir kıskançlığın olmayacağı hususunda kendisine garanti verilmesini tanrılardan niyaz etti. Bu duasını yaptığı sırada dönerek, geleneğin gereğince kaydı ve düştü. Bu hadisenin ne anlama geldiğini çözmek üzere daha sonra bazı kimseler gelince, bu kehanetin Camillus'un mahkum edilmesine ve ikinci olarak da, birkaç yıl sonra vuku bulacak bir felâket olan Roma'nın zaptına işaret ettiği görüldü. Ve böylece o gün düşmanın kılınçtan geçirilmesi ve son derece bolluk içinde bulunan zengin şehrin yağmalanmasıyla geçirildi.

CAPUT 22

Ertesi gün diktatör oranın hür insanlarını köle olarak sattı[25]. Bu sadece devlet hazinesine girecek para içindi. Fakat plebler bu duruma pek fazla öfkelendiler: Beraberlerinde getirdikleri ganimete gelince, kumandanın kendi ihtiyat ve basiretinden ileri gelen bir mesele olan eli sıkılığına yardım edebilecekleri hususunda, senatonun ileri gelenleri müracaatta bulunan kumandanlarına bir teminatta bulunmadılar. Yine aynı şekilde, senatoya babasının önerdiği resmi önlem hakkında bir oy getirmiş bulunan Licinius ailesinden başka, senatörlere de hiçbir itimat telkin etmediler. Zenginlik ve servet şimdi Veii'den çıkarılan insanlara ait olduğundan, onlar tanrıların mülklerini ve tanrıların kendilerini değiştirmeye başladılar. Fakat bu işi yağmacıların yaptığından ziyade ibadet edenlerin yaptığı biçimde gerçekleştirdiler. Çünkü bütün ordudan gençler seçilmişlerdi ve bütün vücutlarını temizlemişler ve beyaz elbiseler giymişlerdi. Bu kişiler Kraliçe Iuno'yu Roma'ya taşımaya tayin edildiler. Hürmetkâr bir şekilde Iuno'nun mabedine girerek, ilkin ona yaklaşmada elleriyle dokunmaktan çekinerek tereddüt ettiler. Çünkü bu tasvire, Etrüsk adetlerine göre, belli başlı bir ailenin rahibinden başka hiçbir kimse dokunamazdı. Onlardan biri, bunun tanrısal bir güce sahip olunmasından mı, yoksa bir gençlik şakası mı olduğunu sordu. "Iuno'yu Roma'ya siz mi götüreceksiniz?"

Bunun üzerine bütün diğerleri tanrıçaların bunu kabul ve tasdik ettiklerini haykırdılar. Bunun üzerine hikâyeye, Iuno'nun kendisinin de istekli olduğunu söylediğinin, duyulmuş olduğu ilave edildi. Bütün bu olaylar, küçük bir kudret ve kuvvet hüneriyle Iuno'nun nakledildiğini bize anlatır. Sanki Iuno'nun onlara gönüllü olarak katıldığının süsü verilmek istenmiştir. Tasvir hafifti ve kolay nakledildi. Emniyetli bir şekilde getirildi. Aventinus tepesinde yankılar uyandıran daimi ikametgâhında, onu çağıran Roma diktatörlerinin sesleri çınlamaktaydı. Sonra Camillus burada ona bir mabet tahsis etti ve burada kendisi bizzat andiçti.

Etrüsk soyunun en zengin şehri sayılan Veii'nin düşmesi olayı böyle cereyan etmişti. Bu şehrin en sonraki harab halinde bile büyüklük ve zenginliğinin izleri görülebiliyordu. Çünkü yaz ve kış mevsimleri süresince devamlı olarak on kuşatma geçirdiğinden, şehir dayanma gücünü kaybetmeden bu kuşatmalara karşı koymaya çalıştı ve bu süre zarfında ağır kayıplar verdi. Sonunda kader bile onlara karşı olduğundan, şehir askeri kuvvetle şiddet kullanılarak değil, kuşatma çalışmalarıyla ve tahkimatlarıyla, eninde sonunda alındı.

CAPUT 23

Kötü birşey olacağını gösteren mucizeler, kâhin ve pythia kehânet ocağının bilinen cevabı, kötü bazı şeyleri göstermesine ve kuvvetle bunu kanıtlamasına rağmen, Veii'nin alındığı haberi Roma'ya geldi. Kendilerine önderlik etmek üzere, insan aklının yardım edebileceği nispette, bütün kumandanların içinde en büyüğü kabul edilen Marcus Furius Camillus'u seçmekte hiçbiri tereddüt göstermedi. Bununla beraber, burada birçok yıllar boyunca talihin getirmiş olduğu çeşitli şeylere katlandıklarından ve birçok aksiliklere uğradıklarından, hiç beklenmedik andaki bu sevinçleri sınırsız oldu. Senato önceden karar verdiğinden, bütün mabetler tanrılara teşekkür ve ihsanlarını sunan kadınlarla dolup taştı. Senato daha önceki harbden, daha uzun bir süre olan dört günü yalvarış ve niyaz için ilân etti. Bundan başka diktatör yakına geldiğinden, daha önce hiçbir kumandanın bu şekilde karşılanmadığı böyle bir kalabalıkta, her çeşit ve her durumdaki insan onu karşılamak ve buyur etmek için âdeta birbiriyle yarıştı. Bu günün şerefine bir de zafer şenliği yapıldı. Beyaz atların çektiği savaş arabasında Roma'ya doğru atını sürerken, bu merasimde en fazla dikkatleri üzerinde toplayan şahıs bizzat Camillus idi. Bu olay insanların yalnız demokrasiye aykırı bir tutum içinde değil, fakat aynı zamanda hürmetsiz ve saygısız olduğu bir sırada zuhur etti. Çünkü onlar diktatörü Iupiter ve Güneş tanrısıyla eşit kılan atlarına karşı gös-

terilen saygı karşısında dehşete ve sıkıntıya düşmüşlerdi. Bilhassa bu neden yüzünden zafer merasimi her zaman kutlanandan çok daha parlak ve görkemli olmuştu[26]. Sonra Camillus Aventinus tepesinde kraliçe Iuno için bir mabet yapılmasını sağladı ve Mater Matuta'ya da bir mabet tahsis etti[27]. Müzakere edilecek diğer şey, Camillus'un ganimetin ondabirini kendisine vermeyi adamış bulunan Apollon'a verilecek hediye idi. Rahipler halkın bu yükümlülükten muaf tutulmasına karar verdiler. Fakat kutsal birşey olduğundan ganimetin bölünerek geri getirilmesi için onları zorlayacak bir plân yapmak hiç de öyle kolay birşey değildi. Onlar sonunda mümkün mertebe en az sıkıntı verebilecek bir plana başvurdular. Her kim adağın yükümlülüğü nispetinde kendisi ve ailesi için vazifesini yapmak isterse, ganimetten kendi payının kıymetini takdir edebilir ve devlet hazinesine onun değerinin ondabirini ödeyebilirdi. Son olarak bu ödeme mabedin ihtişam ve büyüklüğüne uygun düşebilecek kıymette altın sunma şekline çevrilebilirdi. Aynı zamanda bu tanrının kudretine ve Roma milletinin büyüklük ve azametine de yakışır uygun bir şey olacaktı. Bu yardım Camillus'dan pleblerin daha da soğumasına yol açtı[28]. Bu olaylar sürüp giderken Volsklardan ve Aequuslardan sulh isteyen elçiler geldiler. Sulh isteyenler ona hak kazandıklarından, bu kadar uzun bir harbden gücü-kuvveti kalmayan devletin daha bir sessiz-sâkin olabilmesi için, onların ricaları kabul edildi.

CAPUT 24

Veii'nin zaptını takip eden yıl konsül yetki ve selâhiyetini haiz altı tribunus vardı. Bu tribunuslar şunlardı: İki Publius Cornelius, Cossus ve Scipio, ikinci kez seçilen Marcus Valerius Maximus, üçüncü kez seçilen Caeso Fabius Ambustus, beşinci kez seçilen Lucius Furius Medullinus, üçüncü kez seçilenQuintus Servilius. Corneliuslar'a Faliscus harbi, Valerius ve Servilius'a da Capena harbi tahsis edildi. Onlar hiçbir şehri ne kuşatmaya, ne de hücuma maruz bırakmaya teşebbüs ettiler. Fakat toprakta tek bir mey-

va ağacı veya mahsul veren bir bitki bırakmaksızın, bütün kırlık alanları tahrip ettiler ve oradaki ahalinin mülkü olan çiftlikleri ve çiftlik evlerini yakıp yıkarak yağma ettiler. Bu yağma ve tahribat Capenalıların mukavetini kırmış oldu. Onlar sulh istediler ve bu istekleri yerine getirilerek sulh yapıldı. Faliscusların ülkesinde harb devam etti.

Bu sırada Roma'da çeşitli nedenlerden doğan karışıklıklar vardı. Bunları sakinleştirmek için, senato Volsk sınırında bir koloni kurmaya ve üç bin (3000) Roma vatandaşını, herbirine üç kat ücret ödeyerek orduya kaydetmeye karar verdi. Bu gaye uğruna çalışmak üzere üç kişi tayin etti. Üç iugera[29] ve yediyüz oniki feet'lik alanın bu üç kişiye verilmek üzere ayrılmasını önerdi. Bu iane kabilinden verilen şey, adamların büyük şeylerden ümitlerini keserek, ağızlarını kapamaları için verilmiş kabul edilerek onlar tarafından hakaretle reddedildi. Çünkü neden plebler, Veii adı verilen güzel şehre ve Roma'nınkinden daha verimli ve daha geniş görünen Veii ovalarına değil de Volsk ülkesine sürmüş olabilirlerdi? Durumu veya resmi ve özel binalarının muhteşemliği, ya da şehrin konumu nedeniyle Roma şehrini tercih ettiler. Bundan başka Gallialılar Roma'yı zaptettiklerinde, Veii'ye göç edenlerin arkasından daha sonraları gelen büyük kalabalığın düzenini dahi müzakare ettiler[30]. Çünkü geri kalanlar, Roma halkının iki şehirde müşterek bir siyasetle ikamet etmesinin mümkün olacağını kabul ederek, senatonun ve pleblerin yarısının Veii'ye gönderilmesine niyet ettiler.

Bu öneriye patriciler şiddetle karşı çıktılar. Böylece bir şeyi kabul ettiklerine dair oy vermektense Roma halkının gözünde ölmüş olmaya katlanabileceklerini beyan ettiler. Zira tek bir şehirde dahi yeterince kavga ve anlaşmazlık varken, iki şehirde ne olacaktı? Zaferler kazanmış bir şehri yenik düşmüş bir şehre tercih edebilecek ve Veii'nin hür olduğu zamankinden şimdi zaptedilmiş talihine katlanabilecek herhangi bir kimsenin olması mümkün müydü? Neticede onu Roma'nın müttefiki olarak kendi vatanlarının gerisinde bırakmaları daha uygun görüldü. Fakat ülkelerinin ve müttefiklerinin hatırına onlara hiçbir zor ve cebir uygulan-

madı. Veii için bir kanun önerisinde bulunan pleb tribunusu Titus Sicinius'u hiç akıllarına getirmediler. Veii'nin kurucusu olarak, Roma şehrinin yaratıcısı ve babası, tanrının oğlu, tanrı Romulus'u terkederek ondan ayrılmıştı.

CAPUT 25

Bu değişiklikler memnuniyetsizlikten doğan sürtüşmelere yol açtı. Zira pleb tribunusların bazılarına[31] senatonun ileri gelenleri, kendi fikirlerini empoze ederek taraflarına çekmişlerdi. Pleblerin ellerinde kalan sadece tek şey, bu değişiklerde doğan memnuniyetsizliğin mevcudiyetiydi. Plebler bir isyan başlatabilmek için, mümkün olduğunca sık seslerini yükseltmeye çalıştılar. Senatonun ileri gelenleri onların hücumlarını görmek için fırsat kollayarak, onları yakalayarak ve öldürerek ilkin bu aşağı tabakadan gürûha karşı koymaya devam ettiler. Bunlardan yaşı ve rütbesiyle dikatleri çeken beyaz saçlı birkaç adam, bu haysiyet ve onur kırıcı durumdan çekinerek âdeta ürktüler ve buna bazen bütün girişimlerde, duydukları utanç yüzünden, öfkelerine karşı gelmeye uğraştılar. Camillus hiç durmadan her yerde halka nutuklar atıyordu: Camillus hayret edilecek birşey olmadığını söylüyordu. Zira vatandaşların adaklarını yerine getirmeye mecbur olmalarına karşın, kendi mesul oldukları yükümlülüğü yerine getirmekten ziyade, başka şeylerle ilgilendiklerinden onların âdeta çıldırmış olabileceğini ifade etti. Onların ufak miktardaki bu para yardımının hiçbir şey olmadığını söyleyebilirdi. Onda bir demekten ziyade böyle söylemek daha doğruydu. Çünkü bir kimse bireysel olarak böyle bir yükümlülüğün altındaydı ve hükümet bundan muaf tutularak herhangi bir ödemede bulunmamasına karar verildi. Fakat kendi vicdanının sesine kalınmasına katlanamayacağı birşey vardı. Şöyle ki; elde edilen ganimetin sadece taşınabilir kısmı onda birlik kısma dahil edilebilecekti ve adak olarak sunulacak kısma dahil edilebilecek zaptedilen şehrin ve etrafındaki arazinin hakkında hiçbirşey söylenmiyordu.

Bu şekilde aralarında bir fikir birliği olmadığından, senato bu meseleyi rahiplere havale etti. Rahipler Camillus'la müzakarede bulunduktan sonra, bu şeylerin adak olarak sunulmadan önce Veii'ye ait olduğuna ve Apollon'a takdim edilecek onda birlik kısmın Roma Milletinin mülkiyetine geçmiş olduğuna karar verdiler. Böylece şehrin ve etrafındaki arazide bulunan tarlaların kıymeti biçildi. Devlet hazinesinden para çekildi ve konsül yetki-selâhiyetini haiz askeri tribunuslara onunla altın alma görevi verildi. Bu maden orada yeterince bulunmadığından, kadınlar ve bu konu üzerinde düşünmek için bir toplantı yaptılar ve altınla tribunuslara yardımda bulunmak üzere hep birlikte karar aldıktan sonra, kendilerine ait bütün süs ve ziynet eşyalarını devlet hazinesine getireceklerine dair söz verdiler. Senato için daha önce hiç bu kadar makbule geçen ve kadınlar için soylarını şereflendiren bir olay olmamıştı. Kadınların dört tekerli arabalarla festivallere ve bayramlara gelmesine, iki tekerlekli arabalarla da tatillerde ve çalışma günlerinde taşınmasına karar verilmiş olduğu söylenir. Paralarının ödenebilmesi için, herbirinden alınan altının kıymet takdiri yapıldıktan sonra, altın bir tas yapılmasına ve Apollon'a sunulmak üzere bu altın tasın Delphi kehanet ocağına götürülmesine karar verildi.

Kafalarının adağın sıkıntısından kurtulup da ruhlarının rahat etmesi üzerinden çok zaman geçmeden, pleb tribunusları isyan ve karışıklık çıkarmaya başladılar. Asillere, bilhassa Camillus'a karşı halkı ayaklandırdılar. Dine ve devlete Veii'nin ganimetini hasrederek, bu ganimetin işe yaramaz bir biçimde kullanılmasından Camillus'u sorumlu tuttular. Kumandanlar uzakta olduğundan onu şiddetle tehdit ettiler. Kumandanlar gelince, onların kızgınlık ve öfkelerine meydan okuyarak utançlarından ağızlarını açmamayacak duruma getirdiler. Halk çok geçmeden bu sorunun o seneden sonra, onların tarafını tutan pleb tribunuslarının tekrar seçimine çalışanlara devredilebileceğini gördü[32]. Patricilerle de onlara muhalefet etmek üzere, aynı şeyi yapmak için çaba sarfettiler. Böylece büyük bir çoğunluk sağlandığından, aynı tribunuslar görevlerine geri döndüler.

CAPUT 26

Askeri tribunuslara oy verme sırasında, senatörler büyük çaba harcayarak Marcus Furius Camillus 'un(33) seçilmesini temin ettiler. Harpler nedeniyle kumandana ihtiyaç duyulduğu onların bahanesiydi. Fakat gerçekten istenen ve ihtiyaç duyulan, tribunusların ifrata varan hareketlerine karşı çıkabilecek bir kişiydi(34). Camillus ile birlikte konsül yetki ve selâhiyetini haiz olarak, altıncı kez Lucius Furius Medullinus, Gaius Aemilus, Lucius Valerius Publicola, Spurius Postumius ve ikinci kez Publius Cornelius(35) seçildi. Senenin daha başlarında, Marcus Furius Camillus kendisine verilmiş harb gereğince, Faliscuslara karşı yürüyüşe geçinceye kadar, Pleb tribunusları herhangi bir girişimde bulunmadılar. Muhaliflerinin pek fazla korktuğu Camillus, Faliscus ülkesinde yeni bir şöhret kazanırken, gecikme oldu ve bu zaman akışında adamların eski heyecanı kalmadı. Zira düşman ilkin en faydalı ve emin bir yol olan kendilerini surlarda muhafaza etmeyi tercih ettiğinden, Camillus tarlalarını tahrip ederek ve çiftlik evlerini yakarak, onları şehirden dışarı çıkmaya mecbur etti. Henüz Romalılar fazla ileri gitmeye çekiniyorlardı. Bu nedenle Şehre yaklaşmaktan başka bir sebebe dayanan zorluk olmaksızın, tam anlamıyla güvenli olduğuna inandıkları, şehirden takriben bir mil uzaklıktaki mevkide ordugâhlarını kurdular. Çünkü şehrin yakınlarındaki yer oldukça kayalık ve hendeklerle parçalanmış vaziyette idi. Yollarda ya dar, ya da dik ve sarp idi. Fakat Camillus kendisine rehberlik etmesi için, o mıntıkalarda ele geçirilmiş bir harb esirini kullandı. Bu rehber vasıtasıyla gecenin hareketsizliğinde ordugâha saldırdı ve yeni günün ışıkları parıldamaya başlarken yüksek bir mevkide kendini gösterdi. Romalılar üç gruba ayrılarak nöbetleşe bir tahkimat inşa etmeye başladılar. Ordunun diğer kısmı muharebe etmek için hazır faziyette bekliyorlardı. Burada düşman onların çalışmasını engellemek için fırsat kolladığından, Camillus düşmanı maglup ederek bozgunluğa uğrattı. Korku ve panik o denli büyüktü ki buradan Faliscuslulara kadar yayıldı ve onları da etkiledi. Bu nedenle onlar bozguna uğramış bir vaziyet-

te kaçarak, firar için daha yakında bulunan önceki ordugâhlarına sığındılar ve şehirleri için bunu tuttular. Korku ve dehşete düşmüş bir halde kapılara kendilerini atmadan önce, birçoğu yaralandı ya da katledildi. Ordugâh alındı ve elde edilen ganimet quaestorlara ödendi. Bu durum askerlerin öfkelenmesine neden oldu. Fakat onlar disiplinin ve yetki-selâhiyetin katılığı karşısında yenik düştüler. Askerler bu duruma öfkelenirlerken, kendi kumandanlarının doğruluk ve dürüstlüğü karşısında hayranlık duydular. Sonra şehrin kuşatmasına ve kuşatma için gerekli tahkimatların yapımına sıra geldi. bazen, fırsat çıktığında kasaba halkı Romalıların ileri karakollarına akınlar yapabilir ve bunu hafif çarpışmalar izleyebilirdi. Her iki tarafa da hiçbir ümit getirmeksizin, zaman yavaş yavaş akıp gitmişti. Kuşatmacılardan büyük miktarlarda alıp ellerinin altında bulundurdukları buğday ve diğer erzağa kuşatılan şehir sahipti. Bu mücadelenin Veii'deki gibi uzun süreceği belli olmaya başlamıştı. Eğer harbde kahramanlıkları ve gösterdiği cesaretle tanınmış Roma kumandanına alicenaplıkla bir fırsat karşısında kendini gösterme imkânı verilse dahi bir çarpışmada yenmeleri ve yeni bir zafer kazanma şansları yoktu.

CAPUT 27

Faliscuslular arasında aynı kişiyi çocukların öğretmeni ve dadısı olarak kullanmak adetti. Aynı zamanda Yunanistan'da bulunmuş ve pratik yapmış bir adamın ihtimam ve gözetimine, oldukça büyük sayıda genci emanet etmeyi alışkanlık haline getirmişlerdi. Senatonun ileri gelenlerinin çocukları, her zaman yapıldığı gibi, kendilerinin önemli bilgin kabul ettiği bir kişinin öğretim ve eğitimi altına girerdi. Bu şahıs sulh zamanında çocukları oyun oynamaları ve ekzersiz yapmaları için, önüne katarak şehrin önüne götürürdü. Harb sırasında ise bu adeti yerine getirmek mümkün olamazdı. Fakat bazen çocukları daha kısa bir mesafeye götürürdü bazen de şehir kapısından daha uzak bir mesafeye götürürdü. Bu şekilde oyun ve hikâyeyle giderlerken birgün her zaman git-

tiklerinden daha uzak bir yere geldiklerinde, bu bilgin kişi çocukları düşmanın ileri karakolları arasından geçirmek ve sonra Camillus'un karargâhı olan Roma ordugâhına getirmek için bir fırsat yakaladı. Sonra o alçakça bir konuşma yaparak kötü bir iş yaptı. Babaları kudret ve selâhiyet sahibi kişilerin çocuklarını onlara teslim ederek, Faleriusluları Romalılara teslim etmiş olduğunu söyledi. Camillus bun duyar duymaz şu şekilde karşılık verdi: "Ne halk, ne de böyle kötü bir hediyeyle habis bir kişi olan sizin geldiğiniz önder, bizzat sizin gibi hareket edebilir. Bizimle Faliscuslular arasında bir sosyal ilişki kurulmamıştır. Fakat her iki ulus arasında doğal olarak kurulmuş bir dostluk vardır ve bu dostluk daima bâki kalacaktır. Sulh zamanında olduğu gibi, harb sırasında da bazı haklar vardır ve biz onlara cesaretli olmaktan ziyade, bu hakları nasıl kullanabileceklerini öğretmeliyiz. Zaptedilmiş bir şehirde dahi merhamete lâyık olan yaşı henüz erişmemiş kişilere karşı silah kullanmayız.

Fakat bir yanılgıya düşmeksizin veya ellerinde herhangi bir su götürür neden olmadan Veii'deki Roma ordugâhına hücum edenlere karşı silahlarımızı kullanırız. Şimdiye dek hiç işitilmemiş bir suçla bu insanları mağlup ettin. Romalıların askerlik hüneri, cesareti ve çabasına silahımızın gücünü de katarak Veii'yi zaptedip yendiğim gibi onları da yeneceğim." Sonra Camillus bu şahsın elbiselerini soyarak elleri bağlı bir şekilde arkasından gelmesini istedi ve Falerius'a çocukları geri götürmekten vazgeçerek, bu kötü işler yapan habis adamı şehre götürene dek kamçılamaları için, çocuklara sopalar temin etti. İlk defa cereyan edecek böyle bir olayı kaçırmamak için, büyük bir kalabalık toplandı. Sonra yüksek rütbeli devlet memurları bu garip olay hakkında konuşmak üzere senatoyu toplantıya çağırdılar.

Kısa bir zaman önce, çılgınlık derecesine varan öfke ve nefretleriyle Veii'nin yokolmasını Capena'nın sulhuna tercih edenlerin duygularındaki aniden oluşan bir değişme nedeniyle, şimdi şehrin kapısından bağırarak sulh isteniyordu. Romalıların doğruluğu ve kumandanlarının adaleti, herkesin hemfikir olmasıyla, pa-

zar yerlerinde ve senato binasında övülüyordu. Elçiler Camillus'un ordugâhına hareket ettiler. Buradan, Camillus'un izniyle, Faleriusluları teslim etmek üzere Roma senatosuna geldiler. Curia'ya takdim edilerek, aşağıdaki şekilde konuştular: "Ordu için asker kaydeden senatonun ileri gelen kişileri, sizler ve kumandanınız daha önce ne bir tanrı ne bir insan, hiç kimsenin kazanamadığı bize karşı bir zafer kazanmış bulunuyorsunuz. Siz çok görebilirsiniz, biz bir zaferden daha çok şeref verici birşey olmadığına inanarak kendi kanunlarımızdan ziyade sizin devletinizin kanunları altında olmamızın daha hayırlı olacağına inandığımız için, size elimizi uzatıyoruz. Bu harbin neticesi insan soyu için iki faydalı misal meydana getirdi: Siz harbde hemen kazanılacak zaferden çok doğrulukla hareket etmek istediniz. Sizin bu haklı ve adil yönteminizle durdurulan bizler, sonunda zaferin sizin olduğunuzu serbestçe garantilemiş olduk. Bizler sizin hâkimiyetiniz altına girmiş bulunuyoruz. Silahlarımızı, rehinelerimizi ve kapıları açık duran şehrimizi almak için adamlar gönderin. Ne biz sizi sadakât ve doğruluğumuzla hayal kırıklığına uğratacağız, ne de biz sizin kanunlarınızdan dolayı hayal kırıklığına uğrayacağız." Camillus böylece düşmanları ve vatandaşları tarafından teşekkür ve teveccühe mazhar oldu. Roma halkının harb vergisinden muaf tutalabilmesi için, askerlerin ücretlerinin Faliscuslular tarafından ödenmesi emredildi. Sulh düzeni kurulduktan sonra, Roma ordusu vatana döndü.

CAPUT 28

Camillus, beyaz atların çektiği zafer arabasıyla şehre ilk girdiğinden, çok daha farklı bir biçimde daha büyük şan ve şöhretle şehre girdi. Çünkü düşmanı doğruluk, dürüstlük ve adilliğiyle yenmişti. Düşmanın şeref ve haysiyetini kırıcı bir söz ağzından çıkmadı. Senatörler gecikmeksizin adağın yükümlülüğünden kendilerini kurtarabilmesi için endişe ve merak içindeydiler. Ve böylece Apollon'a hediye olarak sunulacak altın tas Delphi'ye getirildi.

Aceleyle tek bir harb gemisinde görevlendirmek üzere, Lucius Valerius, Lucius Sergius ve Aulus Manlius'u tayin ettiler. Sicilya Boğazından uzak olmayan yer Liparae korsanları tarafından zaptedildi ve Liparae'e gelindi. Devletin korsanları vasıtasıyla elde ettikleri ganimeti bölmek bu ulusda adetti. Fakat en yüksek yetki ve selâhiyete sahip, kendi vatandaşlarından ziyade Romalılara daha çok benzeyen bir kişi olan, Timasitheus o yıl bu geleneği değiştirdi. Bu şahıs tanrılara hediye olarak gönderilenden başka elçilerin hediyelerine ve adına saygı gösterdi. Yükümlülük gereğince halka da hediyeler sundu. Çünkü onlar dini bir huşu ve korku nedeniyle daima kanun koyucuları gibi hareket etmekteydiler. Elçileri devletin resmi misafir evinde ağırladıktan sonra, onları Delphi'ye götürmek üzere gemiler bile gönderdi. Buradan onları salimen Roma'ya getirdi. Bu Roma'ya yakışır misafirperverlik senato kararıyla onun tarafından yapıldı. Aynı zamanda kendisine gösterilen bu misafirperverlikten başka, kendisine devlet adına hediyeler sunuldu.

Aynı yıl Aequuslar'la bir harb oldu. Bu harbde talih o denli değişiklikler gösterdi ki, ne ordu içinde ne Roma'da, neticenin zafer mi yoksa yenilgi mi olduğu kesin olarak bir belirginlik kazanmadı. Roma kumandanları Gaius Aemilius ve Spurius Postumius adında iki askeri tribunusdu. İlkin bu askeri tribunuslar işi birlikte yapmayı denediler. Bundan sonra, harbde düşmanı püskürtünce, Postumius ülkeyi yağma ve talan ederken, Aemilius bir garnizon ile Verrugo'yu tuttu. Postumius intizamsız şekildeki askerlerine kumanda ederken, başarısını takiben dikkatsiz bir şekilde davrandığından, Aequuslar ona hücüm ettiler. Onları şaşkınlık ve bozgunluğa uğratarak, en yakın tepelere doğru sürdüler. Postumius askerlerini emniyetlerini temin edici bir nizama soktuktan sonra, onları bir araya topladı ve azarladı. Son derece korkak ve firari düşman tarafından mağlup duruma düştüklerini anlatarak, korkuya düşerek firar etmiş olmalarından ötürü onlara söylenip takdir etti. Bunun üzerine ordu tek vücut olarak bağırdı. Onun kendilerini suçlu bulmasını hakettiklerini, ve kötü idarele-

rinden doğan büyük kötülüğükabul ettiklerini fakat bunu tamir yoluna gideceklerine ve düşmanlarının sevinçlerinin kısa ömürlü olacağına söz verdiklerini yüksek sesle ifade ettiler. Aequusların ordugâhına kurmuş oldukları görünen düz ovaya, Aequusların ordugâhına karşı derhal sevkedilmelerini talep ettiler. Gece karanlığı çökmeden önce, hücuma geçmemiş olurlarsa, her hangi bir cezaya seve seve katlanacaklarını açıkça ifade ettiler. Postumius onlara övgüyle hitap etti ve akşam yemeklerini yiyerek dördüncü nöbette hazır olmalarını emretti. Düşman aynı zamanda, Verrugo'ya giden yol boyunca geceleyin Romalıların bulunduğu tepelerden geri çekilenlerin yollarını kesebilirlerdi.

Ordugâhtan daha uzakta iken düşmanla karşılaştılar ve gün ağarmadan muharebe başladı. Fakat bütün gece boyunca ay ışığı her tarafı aydınlatıyordu. Gündüz olduğu gibi, muharebe için etraflarını görebiliyorlardı. Fakat Verrugo'da çığlıklar işitildi. Askerler Roma ordugâhının hücuma uğradığını zannettiler. Aemilius'un onları durdurmasına ve ricalarına rağmen, onlar o kadar büyük korku ve dehşet içindeydiler ki, bozgunluğa düşürek dağınık bir biçimde Tusculum'a firar ettiler. Buradan Postumius'un ve ordusunun yokedildiği söylentisi Roma'ya geldi. Fakat Postumius, daha günün ilk ışıkları etrafa yayılır yayılmaz, geniş bir alana dağılmış bir takip nedeniyle etraftaki tuzaklardan dolayı üzerindeki bütün korkusunu atarak, kendisine söz veren askerlerini hatırlayarak, harb safının aşağılarına doğru atını dört nala sürdü. Aequusların kendi hücumlarına mukavemet edememesi için o kadar büyük gayret gösterdi ki, onların hepsi kaçarlarken kılınçtan geçirildiler. Çünkü çoğu zaman öfke cesaretten daha etkilidir. Bu düşman ordusu tam anlamıyla yokedilene dek sürdü. Tusculum'dan Roma'ya gelen aslı esası olmayan üzüntü ve sıkıntıları, Postumius'dan gelen zafer çelengiyle sarılı mektup takip etti. Bu mektup Roma Milletinin zaferini ve Aequus ordusunun imha edilişini bildiriyordu.

CAPUT 29

Henüz bir karara varılmadığından pleb tribunusları tarafından önlemler oluşturuldu. Plebler bu kanun tezkeresine[36] yardımcı olanların memuriyet müddetini uzatmaya, patriciler de bu kanun taslağını veto eden tribunusların tekrar seçilmesine mücadele ediyorlardı. Fakat patricilerin kendi memurlarının seçiminde pleblerin daha kuvvetli bir mücadelesi karşısında kalındı. Konsül seçimi için senatonun yaptığı teklifi kabul etmekle senatonun ileri gelenleri uğradıkları hayal kırıklığının intikamını almış oldular. Çünkü konsüllük pleblerin nefretini uyandıran bir memuriyetti. Burada Lucius Lucretius Flavus ve Servius Sulpicius Camerinus'un seçiminden sonra hiç konsül bulunmamıştı. Bu senenin başlarında tribunuslar cesaret isteyen cüretli bir teşebbüste birleştiler. Çünkü görev arkadaşlarından hiçbiri bu kanun taslağının kaldırılmasında adam yerine konmamıştı. Konsüller, en çok bu sebepten, onlara karşı çıkmada faal davranmaktan ziyade sessiz kalmayı tercih ediyorlardı. Devletin bütün siyasi kişileri bu noktaya dikkatlerini vermişlerken, bir Roma kolonisi olan Vitellia Aequuslar tarafından zaptedildi. Vitellia Aequus topraklarında yer alıyordu. Bu topraklarda yerleşmiş kolonistlerin büyük bir kısmı kaçtı. Çünkü koloni geceleyin ihanete uğrayarak alındı ve onların şehrin karşı tarafından firar etmelerine karşı konulamadı. Firar edenler salimen Roma yolunu tuttular. Konsül Lucius Lucretius'a bu işe müdahale ederek kumandayı ele almak düştü. Ordusuyla hareket ederek, bir muharebede düşmanı mağlup etti ve zafer kazanmış bir kumandan olarak Roma'ya döndü. Burada çok daha ciddi mücadelelerin yakında vuku bulacağını gördü. Aulus Verginius ve Quintus Pomponius adındaki iki sene önceki pleb tribunuslarının yargılanması için gün tayin edilmişti. Patricilerin hemfikir olduğu gibi, senatonun da onu müdafaa etmesi güvene dayanıyordu. Çünkü tribunusluk kanununa karşı çıkmış olan senatonun ileri gelen kişilerine, nazik davranmaktan ve müsamaha göstermekten başka, hayatına veya sürdürdüğü görevine gölge düşürecek herhangi bir sorumluluğu yoktu. Fakat senatör-

lerin etkinliği, pleblerin kızgınlık ve öfkesiyle daha ağır bastı. Masum insanların herbirinin 10.000 asses'lik para cezasına çarptırılmasıyla, utanç verici bir örnek ortaya konmuş oldu. Bu durum senatonun öfkesini kabarttı. Camillus, kendilerini temsil eden kişilere sırtlarını çevirmiş olan pleblerin suçunu ve ahlak bozukluğunu açıkça bildirdi. Aynı zamanda tribunusların kötü ve tehlikeli sonuçlar doğurabilecek kararıyla vetonun ortadan kaldırılmış olduğunu ve vetonun ortadan kaldırılmasıyla da tribunusluk yetki ve selâhiyetinin ortadan kalktığını belirtti. Zira plebler senatonun ileri gelenleri vasıtasıyla, bu görevin başıboş ve nizama riayetsizlikle aşırı serbest oluşuna müsamaha gösterilebileceğini düşünüyorlarsa, hataya düşerlerdi. Eğer tribunusların yardımlarıyla tribunusluk makamının gösterdiği şiddete karşı konulamayacaksa, senatörlerin diğer başka silahlar bulması gerekiyordu. Camillus, devletin korumasının garantisi altında kendi emniyetlerinin ve güvenlerinin zarar görmesi için, senatonun rehberliğiyle hareket etmiş bulunan tribunuslara hiç karşı çıkmadan ve protesto etmeden müsaade eden, konsülleri de azarladı. Konuşmalarda açık açık belirtilen bu çeşit duygu ve düşüncelerle Camillus halkın öfkesini günden güne daha da arttırdı.

CAPUT 30

Camillus senatoda da, kanuna karşı çıkmada onları cesaretlendirmekten hiç vazgeçmedi. Gün batmadan Forum'a gitmeli, ve kendi vicdanları ve vatanları için, tanrılarının mabetleri için ve doğdukları toprak için mücadele etmeleri gerekliliğini tam anlamıyla anlayan kişilerden başka hiç kimsenin kalmamasını sağlamalıydı. Zira gerçekte, bu konu kendi özel meselesine dayanıyordu. Vatanı yaşamı için mücadele verirken ve aynı zamanda zaptettiği şehrin halkıyla dolup dolup taşmasıyla uğraşırken, sadece kendi şöhretinin düşünülmesi günah olmasaydı, bu Camillus için gerçekten bir şeref olabilirdi. Şan ve şöhreti günbe gün hatırlanabilirdi ve şehirde kendisine zafer şenlikleri yapıldığı ve şehrin tasvir

edildiği hatırlanarak şehir gözlerinin önüne getirilebilirdi[37]. Bütün adamları onun şöhretinin izinde gitmede âdeta birbirleriyle yarış edebilirlerdi. Fakat zaferler kazanmış bir şehrin yenilgiye uğramış bir şehirle mübadelesi anlamına gelen, ölümsüz tanrıların boş bıraktığı ve terkettiği şehrin oturulabilir kılınmasının ve aynı zamanda Roma halkının bu zaptedilen topraklar üzerinde ikamet etmesinin, Gök tanrılarına karşı yapılmış bir kusur olduğunu ve bunun caiz olmadığını düşündü.

Onların önderlerinin bu ciddi ve samimi sözleri gençleri olduğu kadar yaşlı senatörleri de o kadar çok heyecana sürükledi ki, kanunun önerildiği gün tek bir vücut halinde toplanarak Forum'a geldiler. Burada kavimler arasında dağıldılar ve kendi kavimlerinden her bir kimseye tek tek müracaat edip kendilerini tanıtarak, gözyaşları arasında onlardan yardım istediler. Büyük bir cesaret ve büyük şansla hem kendilerinin hem de babalarının mücadele vermiş oldukları şehirden vazgeçmeyeceklerini ve onu terketmeyeceklerini belirterek onlara yalvardılar. Vesta'ya adanan kutsal yere ve diğer tanrıların etrafta bulunan mabetlerini göstererek, Roma halkının bir sürgün gibi sürülmemesini rica ettiler. Aynı zamanda kendi vatanından ve ocak tanrılarından vazgeçerek başıboş bir serseri gibi sürülmelerini, ne de Roma'nın boş bırakılmaması için Veii zaptedilmeden önce, işlerin daha iyi bir şekilde sürdürülmesini istediler. Patriciler şiddete değil yalvarma ve ricalara alışık olduklarından, ve ricalarında tanrılara bir çok müracaatta bulunduklarından, büyük bir kısmı vicdan azabı çekti. Kanun, getireceği lütuf üzerinde düşünülmeksizin, bir kavim farkla reddedildi[38]. Ertesi gün konsüllerin isteği üzerine senatoda bir karar alındı. Zaten bu zafer senatonun ileri gelenlerini büyük ölçüde memnun etti. Senatoda alınan bu karara göre Veii toprağının yedi iugerası her bir pleb vatandaşına taksim edilmeliydi. Ailelerin başları yalnız bundan faydalanmayacak, fakat aynı zamanda ailenin fertlerinden hür olduğu kabul edilen herkes yararlanabilecekti ve bu görüşle ve ümitle onlardan önce insanlar çocuklarını yetiştirmeye istekli olabilecekti.

CAPUT 31

Bu ihsanla yatıştırılan plebler konsül seçimi için herhangi bir karşı girişimde bulunmadılar. Seçilen konsüller Lucius Valerius Potitus ve sonradan Capitolinus[39] lâkabını alan Marcus Manlius idi. Bu konsüller Veii ile harb halindeyken diktatör Marcus Furius'un adamış olduğu Büyük Oyunları kutladılar. Bu yıl, yine aynı harbde diktatör tarafından adanan, Kraliçe Iuno'ya ait bir mabet de yapıldı. İfade edildiğine göre, bu mabedin açılışının töreninde büyük sayıda heyecanlı ve şevkli kadınların bulunduğu izlendi.

Algidus Dağında Aequuslarla yapılan savaş hiç akla getirilmeden, düşman bozguna uğratılmadan önce düşmanla iyice muharebeye başladılar. Valerius düşman firara başladığı zaman onları kılınçtan geçirmede ısrarlı davrandı. Bu nedenle ona bir zafer merasimi yapılmasına karar verildi. Manlius'un Roma'ya bir alkış yağmuru içinde girmesine müsaade edildi[40]. Aynı yıl Volsinii halkıyla yeni bir harb patlak verdi. Kuraklık ve ısının yüksekliği nedeniyle, Roma topraklarında açlık ve salgın hastalık tehlikesi baş gösterdiğinden, onlara karşı bir ordu gönderilmesine olanak yoktu. Bunun neticesinde Volsinienses kuvvetlerine Sappinates[41] kavminin kuvvetlerini de katarak mağrurluklarından kabardılar ve Roma tarlalarına bir akın yaptılar. Bundan sonra her iki kavime karşı harb ilân edildi.

Censor Gaius Iulius ölünce, yerine Marcus Cornelius geçti. Bu lustrum'da[42] Roma zaptedilmiş olduğundan, tanrıların gazabına uğranılmış olduğu düşünüldü. Bu günden itibaren ölenin[43] yerine hiçbir censor tayin edilmedi. Konsüller de salgın hastalığa yakalandılar. Bu nedenle bir interregnum devresinden yararlanılarak, yeni göksel alâmetlerin ve kuşların durumunun izlenmesine karar verildi. Bunu takiben konsüller senatonun kararına itaat ederek görevlerinden çekildiler. Marcus Furius Camillus interrex tayin edildi. Onun halefi olarak Publius Cornelius Scipio memur edildi. Onun arkasından da yerine Lucius Valerius Potitus interrex olarak seçildi. Lucius Valerius Potitus tarafından konsül yetki

ve selâhiyetini haiz altı askeri tribunus seçildi. Öyle ki onlardan birkaçı hastalanıp yatağa düşürlerse, devletin kendisine gerekli olacağı yeterli sayıda memura sahip olabilecekti.

CAPUT 32

Temmuz'un ilk günü onlar göreve başladılar Göreve başlayan askeri tribunuslar şunlardı: Lucius Lucretius, Servius Sulpicius, Marcus Aemilius, Lucius Furius Medullinus (yedinci kez), Furius Agrippo ve (ikinci kez) Gaius Aemilius. Bunlardan Lucius Lucretius ve Gaius Aemilius kendi eyaletleri olarak Volsinienses adı verilen kavimle harb yapmaya tayin edildiler. Furius Agrippa ve Servius Sulpicius'un hissesine de Salpinates kavmiyle harb etmek düştü. Volsienses kan dökücü çok sert bir muharebe olmasına karşın, düşmanın sayısına göre büyük bir kalabalıkla, muharebeye girişti.

Onların harb safı daha ilk hücumda kırıldı ve bozgun sırasında süvari kuvveti tarafından sekiz bin (8000) asker kılınçtan geçirildi. Orduları silahlarını bırakarak teslim oldular. Sappinates bu harbi duyduğu zaman, muharebe etmek riskini göze almadılar. Fakat surları içine çekildiler ve kendilerini müdafaa etmek üzere hazırlıklara başladılar. Romalılar sağ ve sol taraflar olmak üzere, hem Sappium hem Volsinii topraklarını yağmaladılar. Volsinienses Romalıları harbden yorup usandırıncaya dek, Romalılar yağma ve talan sırasında herhangi bir mukavemetle karşılaşmadılar. Roma halkı arasında uyum ve ahengin tekrar sağlanabilmesi, aynı zamanda mallarının tazmin edilebilmesi ve bu harb için orduya ücretinin ödenebilmesi hususunda fikir birliği ettiklerinden, yirmi senelik bir muahede yapılmasına karar verdiler.

Aynı yıl bir pleb olan Marcus Caedicius, Vesta Mabedinin üzerinde şimdi bulunan küçük tapınağın bulunduğu yerdeki Nova Via adındaki yolda, gecenin sessizliğinde çok uzaklardan, kendisine Gallialıların yaklaşmakta olduğunu devlet memurlarına anlatma-

sını emreden bir adamın sesini duyduğunu tribunuslara bildirdi. Bu işaret ve alâmet, her zaman olduğu gibi, haber verenin aciz durumundan ve bu soya yabancı olduklarından, bu nedenle iyi bilmediklerinden dolayı, ihmal edilerek üzerinde durulmadı. Tanrılarıdan gelen bu ikazı, kendi kötü talihleri daha yakınlarında olduğundan, bir kenara atmakla kalmadılar, fakat aynı zamanda onlarla tanıştırmak için şehirden sadece Marcus Furius'u gönderdiler. Veii'nin ganimetinden dolayı, tıpkı genç oğlunun zaman kaybetmesi gibi, Marcus Furius pleb tribunusu Lucius Apuleius tarafından mahkûm edilmişti. Komşu kavimleri ve büyük çoğunluğunun pleblerden teşkil edilmiş clientleri evine çağırarak, onların duygu ve düşüncelerini anlamaya çalıştı. Kendilerinin onu büyük bir meblağ tutacak para cezasına çarptırılabileceklerini, fakat bundan kendilerinin onu temize çkaramayacağı cevabını verdiler. Eğer kendisine yapılan bu haksızlıkta masumsa, kendi iyik bilmez vatandaşlarının hemen kendisinin geri dönmüş olmasını arzu etmesi için ölümsüz tanrılara yalvararak, sürgüne gitti. Kendisi sürgündeyken 15.000 asses'lik bir para cezasına çarptırıldı.

CAPUT 33

Mevcut vatandaşların sürülmesinden sonra, insan hayatındaki herhangi birşey kesin olsaydı, Roma'nın zaptedilmesi mümkün olmayabilir ve bu kötü kaderi şehre Gallialılara karşı yardım isteyen Clusium'dan gelen elçilerin gelmesiyle felâket de gelmemiş olurdu. Bu soy hakkında anlatılan hikayede ifade edildiğine göre, tatlı, lezzetli meyvalarla ve bilhassa sonraları yeni bir zevk haline gelen şarapla cezbedilmiş olduğu ve bu şekilde Alpleri geçerek Etrüskler mülk edinmeden önce, bu toprakları bizzat ellerine geçirdikleri anlatılmaktadır. Şarap Gallia'ya, Lucumus tarafından karısının baştan çıkarılmasına öfkelenmesi nedeniyle, Clusium'dan Arruns vasıtasıyla Gallialıları cezbetmek maksadıyla sokulmuştu. Onun hamisi bulunan bu genç, yabancı bir kuvvet ça-

ğırmaksızın onu cezalandırabilecek kadar kudretliydi. Arrunus'un Alpleri geçerken Gallialılara rehberlik ettiği ve Clusium'a hücum etmelerini önerdiği söylenir. Şimdi ben Arruns'un veya başka vatandaşların Gallialıları Clusium'a getirmiş olduklarını inkâr edemem. Fakat Clusium'u ilk kuşatanların onlar olmadığı fikrine katılırım. Gerçekte Gallialıların ilk olarak İtalya'ya geçmelerinden sonra, Clusium'a hücum edilmesinin ve Roma'nın zaptedilmesinin tarihleri ikiyüz yıl sonraya rastlamaktadır. Onlarla muharebe eden Etrüsklerin ilki de Clusiumlular değildi. Fakat uzun zamanlar önce Gallia orduları Apenin ve Alpler arasında yaşayan kavimlerle sık sık muharebeler yapmışlardı.

Roma nüfuz ve hâkimiyetinin yavaş yavaş çökmesiyle, Tuscanalıların hâkimiyeti ve kudreti karada ve denizde geniş bir alanda yayılmaya başladı. Denizlerin yukarısına ve aşağılarına kadar kuvvet ve kudretleri ulaşmıştı. Bu denizler vasıtasıyla İtalya bir ada gibi sarılmaktaydı. İtalyan soyları, onlardan birini soyun genel lâkabı ve adı olan Tuscanus ve bir Etrüsk kolonisi olan Hatria'dan gelen diğerlerini de Hadriaticus olarak isimlendirdiklerinden, bu isimler açık birer delil teşkil etmektedir. Grekler[44] aynı denizleri Tyrrhenus ve Adriaticus olarak bilirler. Bu denizlerden birine doğru meyilli bir toprakta iki kere oniki (12) şehre sahip olmuşlardı. İlk onikisi Apeninlerin denize bakan yamaçlarındaydı. Bunlara sonradan Apeninlerin arkasında aynı sayıda şehri ilave ettiler. Birçok kolonilerde olduğu gibi, esas şehirlerden birçok kolonistler gönderdiler. burada körfez yakınlarında ikâmet eden Venetii kavmine ait bulunan kısımdan başka bütün Transpadanum'u[45] Alpler bölgesine kadar ellerine geçirdiler. Hiç şüphesiz aynı soydan gelen, bilhassa Raetiuslar, Alplerdeki kavimler de buralarda koloni kurdular. Raetiusların ülkelerinin tabiatından dolayı vahşi bir karaktere sahip oldukları kabul edilir. Çünkü onların eski karakterlerinden bir şey kalmasa bile konuşma seslerini korumuşlardır. Fakat bu dahi eskisine göre bozulmuş ve değişmiştir.

CAPUT 34

Gallialıların İtalya'ya göçüyle ilgili olarak bize anlatılanlar şunlardır: Tarquinius Priscus Roma'da krallığını sürdürürken, Gallialıların üç bölümünden biri olan Celt'ler Bituriges'in dominyoluğu yani hâkimiyeti altındaydılar. Bu kavim Celtic soyunun bir krala sahip olmasına müsaade ediyordu. Sonraları hem kendinin tanrı vergisi bazı kabileleri ve genel olarak şansının yaver gitmesi ona büyük bir ayrıcalık kazandırmış olan Ambigatus adında bir adam vardı. Çünkü Gallia onun idaresı altında buğday ve insan nüfusu bakımından bu denli büyümüş ve zenginleşmişti. Hatta nüfus o kadar artmıştı ki bu kadar büyük bir kalabalığı idare etmek hayli güç görünüyodrdu. Şimdi yaşlı bir adam olan ve krallığını bu ağır gelen kalabalıklık yükü altında kurtarmayı arzu eden kral kızkardeşinin çocukları, müteşebbis iki genç olan Bellovesus ve Segovesus'u, tanrıların kehânetlerle kendilerine tahsis etmiş olduğu yurtlar gibi yeni vatanlar bulmaları için göndermeyi düşündüğünü bildirdi. Hiçbir kavim onların koloni kuracakları yeri engellememesi için, kendilerinin arzu ettikleri kadar çok göçmenin başına geçerek onlara yol gösterebileceklerine dair söz verdi. Bunun üzerine Segovesus'a Hercynia Dağlarında[46] birçok yer tahsis edildi. Fakat Bellovesus'a İtalya' ya giden güzel ve hoş yoldan biraz daha uzağı önerdiler. Kendi kavminin fazla kısmının yanında, Bituriges, Arverni, Senones, Haedui, Ambarri Carnutes ve Aulerci kavimlerinin de fazla nüfusunu alarak, büyük miktarda süvari ve piyade kuvvetiyle Tricastini ülkesine[47] ilerledi.

Onların tam karşısında Alpler uzanmaktaydı; ve ben onların aşılamaz olmasını herhangi birisi merak etmediğinden ve onların geçmesine yarayacak bir yol olmadığından, Hercules hakkında anlatılan hikayelere inanılabilirse, bütün hadislerde olduğu gibi buna da inanabilirim. Burada etrafları bu azametli ve yüksek dağlarla çevriliyken ve onları sanki başka bir âleme götürücekmiş gibi yükselen bu yerler arasında, kendilerine bir geçit bulmak için etraflarına bakınırlarken, bilinmeyen ve anlaşılmaz şeylere karşı duyulan korku diyebileceğimiz batıl itikat onları durdurdu. Çün-

kü Salui kavmi tarafından taciz edilen bazı yabancıların kendilerine toprak aradığı onlara bildirilmişti. Bunlar Phocaea'dan gemilerle gelen Masailialılardı. Gallialılar bunu kendi başarıları için verilen iyi bir kehânet kabul ederek, Salui kavmi tarafından bir mukavemetle karşılanmaksızın, kendilerini kuvvetlendirme için onlara yardım ettiler. Çünkü karaya ayak bastıktan sonra ilk olarak ele geçirdikleri yer Salui kavminin bölgesiydi. Onlar bizzat Taurinus geçitleri ve Duria geçidi vasıtasıyla Alpleri geçtiler. Ticinius Nehri yakınlarıda cereyan eden muharebede Etrüskleri yendiler ve bozguna uğrattılar Insubres bir Haeduus kantonu[48] olarak aynı ismi taşıyordu. Burayı kehânetin bildirdiği yer kabul ettiler ve burada Mediolanium[49] adında bir şehir kurdular.

CAPUT 35

Etitovius tarafından kumanda edilen Cenomani kavmini kapsayan bir grup derhal daha önceki kolonistlerin izlerini takip etti. Bellovesus'un uygun görmesi üzerine, aynı geçitten Alpleri geçtiler. Burada şimdiki Brixia ve Verona şehirlerini kurdular. Bunlardan sonra Libui kavmi geldi ve koloni kurdu. Salurii kavmi Ticinius Nehri yakınlarındaki, eski kavim Laevi Ligures tarafından zorla alınan yerleşim yerini aldı. Sonra, Phoeninus Geçidinden Boii ve Lingones kavimleri geldi. Bu kavimler Po Ovasıyla Alpler arasındaki herşeyi tutulmuş bularak, Po Ovasına sallarla geçtiler. Böylece yalnız Etrüskleri değil, fakat zamanda Umbrialıları da kendi topraklarından sürerek çıkarttılar. Bununla beraber, Apeninlerin öte taraflarını da ellerinde bulundurmaya devam ettiler. En sonra gelen Senones kavmi Utens Nehrinden Aesis' e kadar bütün yolları tuttular. Bu kavimin Clusium'a geldiklerini buradan Roma'ya geçtiklerini, fakat bu hareketleri sırasında ya yalnız ya da Gallia Cisalpina halkından yardım görüp görmediklerinin kesin olmadığına rastlıyorum.

Clusium halkı bu yabancı istilâ nedeniyle korku ve dehşete kapıldılar. Çünkü onların bir hayli kabarık sayısını, insanlarının alışı-

lagelmemiş şekillerini ve yeni silâhlarını görmüşler ve Po Ovasının bu tarafından ve onun arkasından Etruria lejyonlarını firar etmeye mecbur bıraktıklarını işitmişlerdi. Onlar müttefiklik veya Roma vatandaşlık hakkına sahip değillerse de, Roma halkına karşı, kendi arkabaları olan Veii kavmini müdafaa etmeyi reddetmelerine itiraz ettiler. Bu nedenle senatonun yardımını istemek üzere Roma'ya elçiler gönderdiler. Yardım hususunda bir başarı elde edemediler. Fakat Marcus Fabius Ambustus'un üç oğlu, Roma halkı ve senato adına, Roma halkının müttefiklerine zarar verici birşey yapmayanlara karşı hücuma geçmiş olduklarından ve Roma halkının müttefiki ve dostları olduklarından Gallialılara ihtar ve protestoda bulunmak üzere, elçi olarak gönderildiler. Romalılar, onları müdafaa etmekle yükümlü olabileceklerini ve eğer durum icabettiriyorsa harbe dahi gidebileceklerini söylediler. Fakat harb olasılığı hasıl olduğunda ondan kaçınmanın daha uygun olduğu görüşüne varıldı. Aynı zamanda Romalılar, Gallialılarla düşmanca olmaktan ziyade dostça bir muahede ve akidi bu yeni soyla yapmayı tasarladılar.

CAPUT 36

Romalılardan daha ziyade Gallialılara benzeyen elçilerin şiddete başvurmamaları yüzünden, bu sulhçu bir elçilik olmuştu. Meclisde onların elçiliği bilindiğinden, Gallialılar onlara cevap verdi: Onlar her ne kadar Romalı adını ilk kez duymuş olmalarına karşın, Clusinumlular tehlike anında onların yardımı için ricada bulunduklarından, henüz onların cesur kişiler olduklarına inanmıyorlardı. Çünkü müttefiklerini silah gücünden ziyade tedbirle müdafaa etmeyi tercih ettiklerinden, kendi adlarına, Romalıların önerdiği sulha bir tekme vurup reddedebilirlerdi. Yoksa kendilerinin şimdiye kadar elde ettikleri topraklardan daha fazlasına sahip bulunan Clusium halkı, kendi ülkelerinin nasibi olan toprağa ihtiyaç duyan Gallialıları kuşatabilirdi. Diğer şekilde sulh hiçbir zaman garanti edilemezdi. Romalıların önünde cevap vermek is-

tediklerini belirttiler. Eğer toprak onlara verilmezse, Gallialıların yiğitlikte bütün diğer insanlardan ne kadar üstün olduğunu dostlarına anlatmak yerine, aynı Romalıların gözleri önünde muharebe yapmak zorunda kalabilirlerdi. Romalılar, harb tehdidi altında toprağı işgal edenlerin, mantığa sığar ne hak talep ettiklerini ve yeni gelenler silah altında bu hakka sahip olduklarından ve herşey cesaret ve yiğitlikle kazanıldığından, kendilerinin vahşi kişiler olarak bildikleri Gallialıların Etruria'da ne işi olduğunu sordular. Böylece her iki tarafta da kin ve öfke ateşi yanıp tutuştuğundan, onlar silahlarına koştular ve muharebeye giriştiler. Sonradan Roma'nın mukadderatını tayin eden kaderin gücüyle harekete geçen elçiler, ulusların kanununa karşı silaha sarıldılar. Etrüsklerin en ön sırasında en asillerden ve Roma gençlerinin en cesurlarından muharebe sırasında üçüne dikkat etmemeye olanak yoktu. Yabancıların cesareti bu kadar çok dikkat çekmekteydi. Hatta Quintus Fabius dahi harb safının en ön sırasında ata binmiş bir vaziyette ve Etrüsklerin sancaktarının çok yakınlarında cesaretle Gallia kumandanınla karşılaşarak, mızrağını ona atmak üzere dört nala atını koşturdu ve onu öldürdü. Gallialıların tanıdığı bu adamın silahlarını ve üstünü başını soymakla meşgulken, onun Roma elçisi olduğu söylentisi bütün orduda duyuldu. Bunun üzerine Romalılara karşı tehditler yağdırarak, Clusini'deki öfkelerinden vazgeçtiler ve geri çekilme işareti verdiler. Bazıları derhal Roma'ya yürüdüler. Fakat daha yaşlı olanlar ilkin onların haksızlıklarından dolayı şikâyette bulunmak ve ulusların kanunun şiddetini ifa etmek için, Fabiusların teslim olmasını talep etmek üzere elçiler göndermek üzere onları ikna ettiler.

Gallia elçileri emredildiği şekilde hareket ettiklerinden, senato Fabiusların tavırlarını tasvip etmedi ve barbarların talebinin haklı oduğunu anladı. Fakat bu kadar yüksek durumda insanlar olduğu takdirde, uygun gördüğü şey nispetinde, kişisel menfaat onlara katlanamazdı. Ve böylece, bir Gallia savaşı tesadüfen bir felâket getirirse, utanç senatoya rahat vermeyeceğinden, Gallialıların taleplerini müzakere ve mütalâa etmek için halka taşıdılar,

Onlarla zenginlik ve nüfuz çok daha ağır bastı. Senenin sonunda seçilen konsül yetki ve selâhiyetini haiz tribunusların müzakeresi sonunda bu kişilerin cezalandırılması gerçekleştirildi. Bu duruma Gallialılar çok öfkelendiler ve her hakka sahip olduklarından, harb tehditlerini samimiyetle karşılayarak kendi vatandaşlarına döndüler. Seçilen askeri tribunuslar Fabiuslar'dan üçüyle, Quintus Sulpicius Longus, Quintus Servilius (dördüncü kez) ve Publius Cornelius Maluginensis idi.

CAPUT 37

Şimdi büyük bir felâket onları şu olaylara sürüklüyordu. Roma hiçbir engelle karşılaşmadığından, insanların ruhunu basiretsizlik ve kör bir kader kaplamıştı. Öyle olmuştu ki devlek Fidena ile Veii ve diğer komşu kavimlere karşı önüne çıkan birçok fırsatlarda son çareye başvurmuş ve bir diktatör tayin etme yoluna gitmişti. Söylediğim gibi devlet, her ne kadar Okyanusdan ve dünyanın en uzak köşesinden şimdiye kadar hiç duyulmamış veya görülmemiş bir düşmanın harb harekâtına ve heyecanına maruz kaldıysa da, her zamanki yetki-selâhiyet dışında birşeye veya bir yardıma başvurmamışlardı. Düşüncesizlikleri ve acelecikleri harbe neden olan tribunuslar bütün selâhiyeti haiz olarak kumandayı ellerinde bulunduruyorlardı. Tribunuslar alelâde bir asker harekâtın[50] hazırlığında harcanan dikkatten daha büyük bir dikkat harcamadan toplanan askerlerden oluşturulan orduyu idare ediyorlardı. Bu arada Gallialılar insan haklarını ihlâl eden kişilere ve elçilerine kötü muamelede bulunanlara gerçekte şeref ve paye bahşedilmiş olduğunu öğrenerek, kendilerini kontrol etme yeteneğini kaybettiren bir öfke ihtirasıyla kendilerini yiyip bitirdiler. Derhal sancaklarını söküp ellerine alarak, süratli bir biçimde yürüyüş kolunu sevkettiler. Onlar tozu dumana katarak gürültülü bir biçimde ilerlediklerinden, korku ve dehşete düşen şehirler aceleyle silahlandılar ve tarlalarında yaşayan köylüler kaçtılar. Fakat onlar gittikleri her yerde hedeflerinin Roma şehri olduğu-

nu yüksek sesle bağırarak ve işaretlerle ima ederek belirttiler. Gallialıların atlı ve piyade kuvvetleri bir hat halinde uzanarak toprağın oldukça büyük bir bölümünü kapladılar. Fakat Clusini kavminin söylentisi ve haberi önceden onlara ulaşmasına karşın, diğer kavimlerden birbiri ardısıra çeşitli mesajlar aldıktan sonra, düşmanın çabuk hareket etmesiyle, Roma'da son derece büyük bir korku ve şaşkınlık doğdu. Böylece karışıklık ve karambol içinde toplanan böyle yarım yamalak bir ordu aceleyle sevkedildi. Crustuminia Dağlarından doğarak çok derin bir yatakla aşağılara akan ve yolun güneyinden çok uzakta olmayan bir yerde Tiber Nehrinin sularına karışan, Allia Nehrinin bulunduğu yerdi, aralarında ancak onbir (11) mil kalacak şekilde karşılaşıp durdular[51]. Gallialılar şimdi önde ve iki tarafta her yana yayılmışlardı. Gallialılar yaradılış itibariyle, birdenbire boş yere gurura kapılan mağrur bir soy olduğundan, onların vahşi şarkıları ve yankılar uyandıran çığlıkları, korkunç bir gürültüyle her tarafı kapladı.

CAPUT 38

Orada askeri tribunuslar, ordugâh kurmak için bir yer veya geri çekilebilecekleri tahkim edilmiş bir mevki seçmeksizin, göksel alâmetler ve kuşların durumları ve aynı zamanda kutsal kehânetler hakkında insanlara hiçbir şey söylemeksizin ve hatta tanrıları dahi unutarak, düşmanın büyük bir kalabalıkla cenaha taşmasını önlemek için, yayılmış kanadlarla harb safını sevkettiler. Fakat merkezdeki kuvvetler zayıflayıncaya ve ancak bir arada kalan bir avuç kuvvet kalıncaya kadar düşman onları seyrekleştirdiğinden, düşmanın önüne gereği kadar geniş bir alanı kapsayacak biçimde yayılamadılar. Sağ tarafta küçük bir tepe vardı. Panik ve firar başlamış olduğundan, firarın tek kurtuluş yolu için bir önlem olacak bu küçük tepeyi yardımcı kuvvetleriyle işgal etmeye karar vermişlerdi. Zira Gallialıların başkanı Brennus Romalıların az miktarda kaldığını görerek, özellikle lejyonların harb safına Gallialılar ortadan bir hücum yaptıklarında, düşman yardımcı kuvvetle-

rinin kanada ve geri hatlara hücum edebilmelerini önlemek için, kendilerinin daha yüksek bir tepeyi ele geçirmelerinin yararlı olacağını düşündü.

Bu nedenle Brennus onları siperlerinden çıkarabilirse, kendi çok daha fazla sayıdaki askerleriyle orada bir zafer kazanmasının kolay olabileceğinden tereddüte düşmeden, hücumunu yardımcı kuvvetler üzerine yöneltti. Bu suretle barbarların tarafında yalnız şans değil, fakat aynı zamanda askerlik hüneri de vardı. Diğer orduda ne kumandanlar arasında, ne de askerler arasında Romalılara benzeyiş vardı. Korku ve yeis onların bütün benliğini sarmıştı. Bütün herşeyi unutarak, karılarına ve çocuklarına gitmek için dosdoğru Romanın yolunu tutacaklarken, bir hayli büyük bir sayısı yollarının karşısındaki Tiber Nehri vasıtasıyla, düşman şehir Veii'ye firar ettiler. Yardımcı kuvvetlerin pek azı bulundukları mevki nedeniyle korunmuş oldular. Geri kalan harb safında, çok geçmeden en yakındaki kanaddan yeni ve yara almamış kuvvetlerin bağırışlarını ve geri hatlarda en uzaktakilerin haykırışlarını işiterek, bu garip yaratılışlı düşmanlarından onların gözüne görünmeden kaçtılar. Böylece bir muharebeye tutuşmak riskinden uzaklaşmış oldular ve düşmanın savaş çığlıkları dahi onları geri getiremedi.

Muharebede hiç kimse öldürülmedi. Fakat bozguna uğramış bir vaziyette firar etmede, kendi çabalarıyla bu kaçışı durdururlarken arka hatlarla irtibatları kesildi. Bütün solkanad silahlarını attıktan sonra, Tiber Nehrinin kıyılarına kaçtılar. Burada büyük bir katliam oldu. Çok sayıda yüzme bilmeyenler, kuvveti tükenenler, zırhlarının ve diğer silahlarının etkisiyle ağırlaşıp dibe inenler nehirde batarak boğuldular. Bununla beraber önemli bir bölümü salimen Veii'ye ulaştılar. Buradan Roma'ya sadece yardım göndermemekle kalmadılar, fakat aynı zamanda uğranılan felâketi anlatmak üzere bir haberci dâhi göndermediler. Nehirden uzakta ve dağın eteklerine yakın bulunan sağ kanaddan, firar edenlerin hepsi Roma'ya kaçtılar. Şehir kapılarını kapatmak için dahi durmayarak kaleye sığınmaya çalıştılar.

CAPUT 39

Gallialıların kendileri de böyle aniden kazandıkları zaferin harikulâdeliğiyle sersemleyerek, ilkin ne olup bittiğini anlamamış insanlar gibi, hayret ve şaşkınlık içinde aynı noktaya çakılmışcasına kalakaldılar. Sonra bir pusu olabileceğinden korku duydular. Sonra adetleri olduğu üzere cesetleri soymaya, kıymetli eşyalarını almaya ve silahlarını çatmaya başladılar. En nihayet hiçbir yerde düşmanca bir hareket görülmediğinden, yürüyüşlerine başladılar ve güneş batmadan biraz önce Roma'ya ulaştılar. Burada süvari kuvveti tetkikatta bulunarak, şehir kapılarının kapılı olmadığını, kapıların önünde gözetleme işinde görevli hiçbir ileri karakol bulunmadığını ve surlarda silahlı hiç kimsenin olmadığını haber verince, daha önceki gibi, büyülenmiş vaziyette hayrete düştüler. Gecenin korkusu ve bilinmeyen şehrin görüntüsüyle irkilerek, ümitsiz durumda düşmanı nasıl bulabileceklerini keşfetmek üzere surların etrafına keşif kolları gönderdikten sonra, Roma ve Anio arasındaki ordugâhlarına gittiler. Romalılara gelince, büyük bir kısmı muharebe meydanından Roma yerine Veii'ye kaçmış olduklarından, ve hiç kimse Roma'ya sığınanların dışında hayatta kalmış kimsenin bulunduğunu düşünmediğinden, hem hayatta olanlar hem ölmüş olanlar için yas tuttular. Hemen hemen bütün Roma'yı gözyaşları ve matem kapladı. Fakat onların şahsi kederleri düşmanın yakında olduğunun bildirilmesiyle genel korku ve panik arasında yokolup gitti ve bu duygu hepsini bastırdı. Süvari bölükleri surların civarında dolaşırken, çok geçmeden barbarların yankılar uyandıran ulumalarını ve şarkılarını duydular. Gün ağarana dek bütün zaman boyunca, her an düşmanın ani bir hücumuyla karşılaşacakları endişesi bütün benliklerini sarmıştı. Düşman ilk gelişinde Roma'nın çok yakınlarına gelmişti. Eğer bu durum onların planladıkları birşey değilse, Allia'da durmaları gerekirdi. Tekrar, daha biraz aydınlık olduğundan, gün batana değin düşünerek düşmanların akşam karanlığından önce şehre gireceklerini anladılar. Sonra Romalıları daha çok korkuya düşürmek için, gece karanlığı çökene kadar düşündüklerini gerçekleştirmeyi tehir ettiler.

Neticede günün ağarması yakınken daha yakına geldiler. Düşmanın şehir kapılarından girmesiyle, korktukları kötülüğün başlarına gelmesi devamlı duydukları endişe ve kuruntunun nihayete ermesine neden oldu. Fakat ne gece ne de ertesi gün vatandaşlar Allia'da korku ve şaşkınlığa düşenlerin firar etmeleri gibi bir harekette aslâ bulunmadılar. Kendilerine bırakılan bu kadar küçük bir kuvvetle şehri korumak ve müdafaa edebilmek için hiçbir ümitleri kalmadığından, askeri yaştakilerin ve vücutça sağlam olan senatörlerin karılarıyla ve çocuklarıyla beraber kaleye ve Capitolium'a çekilmelerine karar verdiler. Silahlarını ve erzaklarını bırakarak, tahkim edilmiş mevkiden tanrıları, insanları ve Roma adını müdafaa etmeyi düşündüler. Vesta'nın meşalesi ve kadın rahipleri kan dökmeyi ve ateşleri, alevleri uzaklaştırarak, kutsal nesnelerin devlette devamlı kalmasını sağlayabilirlerdi. Fakat onun kültürünün ona ibadet eden tek bir kişi kalmayıncaya kadar terkedilmemesi lâzımdı. Eğer tanrıların ikamet ettiği kale ve Capitol; eğer umumi düşüncenin, halkın dirayetinin kaynağı sayılan senato; eğer silah taşıyabilecek gençler, şehrin harabiyetine neden olan tehlikeden sonra hayatta kalırlarsa, arkalarında terkettikleri çok sayıda yaşlı adamın kaybına kolaylıkla katlanabilirler. Çünkü bunlar her halikârda ölüme mahkûm kişilerdir. Pleblerin ruhlarının sükûnete ve huzura kavuşabilmesi için, zafer şenliğine lâyık olmuş yaşlı kimseleri ve resmen konsül ilan edilmiş kişileri diğerleriyle birlikte ne telef edebilirler, ve ne de ülkenin müdafaasında silahlı kişilerin miktarının azlığı karşısında, silah kullanmada ve taşımada yeteneksiz bu kişilerin bedenlerine böyle bir yükü yükleyebilirler.

CAPUT 40

Kendileri arasında ölüme mahkum edilen yaşlılar için yapılan teselli böyleydi. Sonra, teşvik edici ve cesaret verici sözlerini, kaeye ve Capitol'e giden gençlere yönelterek onlara refakat ettiler. Üç yüz altmış seneden beri her yıl zafer kazanmış şehrin geride kalan şans ve kaderini, onların cesaretine ve gençliklerinden gelen kuv-

vetlerine emanet ettiler. Bütün ümit ve yardımın kendilerine bağlı bulunduğu gençlerin ayrılması üzerine, şehirlerinin zaptedilmesi ve mahvolması halinde hayatta kalmamaya karar vermiş olanlardan, ayrıca arkasında gözü yaşlı kadınlar bırakmanın acınacak ve merhamet uyandıracak bir şey olmasına rağmen, kadınlar akılları başlarından gitmiş bir halde aşağı yukarı koşuşurlarken ve bir onları bir diğerlerini takip ederek, kocalarından ve oğullarından kaderin kendilerine ne getireceğini sordular. Neticede insanlardan gelebilecek kötülüğün onlara neye mal olabileceğini eklediler. Kavgacı olmayanların sayısını azaltarak bu insaniyetsiz kuşatmaya yardım etmiş olacaklarından, hiç kimse onlara emir vermediği veya onları teşvik etmediği halde, kadınların büyük bir çoğunluğu kaleye giden yolda oğullarını takip ettiler. Önemli bir kısmı pleblerden oluşan başka bir düşman, böyle küçük bir tepeyi almak için sayıca çok olmadıklarından ve yeterli erzakları olmadığı için yanındakileri besleyemediklerinden, sanki bir yürüyüş kolu gibi şehirden dışa aktılar ve tam Ianiculum'un yolunu tuttular. Onlardan bazıları buradan tarlalar arasından dağıldılar, bir kısmı da yakındaki şehirlere doğru giderek gözden kayboldular. Ne bir kumandanları ne de önceden hazırlanmış belli bir planları vardı. Bunların her biri devletin bu ümitsiz durumunda ve kederli halinde, kendi ümidinin ve kararının peşinden gitti.

Bu arada Quirinus kâhini ve Vesta rahipleri, kendilerine ait bir düşünceleri olmadığından, taşıdıkları bu kutsal nesneler hakkında birbirlerine danışıyorlardı. Onların hepsini taşımak için yeterli derecede kuvvetli olmadıklarından bazılarını geride bırakmaya mecburdular. Netice itibarıyla bu kutsal nesneler burada emniyette olabilirdi. Onları bir küp içine koyarak, şimdi üzerine tükürülmesi yasak olan, kâhinin evine bitişik mabede gömmeye karar verdiler. Gömülenlerden artakalan şeyler Sublicia Köprüsünden Ianiculum'a giden yol boyunca taşındı. Onlar tepeye tırmanırken, içinde çocuklarını ve karısını taşıyan Lucius Albinus adında arabalı bir plebin gözüne iliştiler. Harb için uygun olmayan bu karışıklığın ortasında şehri terkediyordu. Tanrılar ve insan arasındaki

ayrıcalığı gözeterek ve ülkesindeki kadın rahiplerin ayağa kalkıp yürümesini kutsal şeylere bir hürmetsizlik addederek, kendi ailesi bir araba içindeyken Roma halkına ait bu kutsal nesnelerin rahibeler tarafından taşınmasını dine karşı saygısızlık sayarak karısına ve çocuklarına arabadan inmelerini emretti. Arabada onların yerini Vesta rahipleri ve Quirinus'un kâhiniyle kutsal nesneler[52] aldı. Onları kâhin ve rahiplerin bağlı bulunduğu Caere'ye getirdi.

CAPUT 41

Bu arada Roma'da Kaleyi müdafaa etmek için yapılan tertibatlar düşünüldüğü biçimde tamamlandı. Yaşlı adamlar da çelik gibi sert kalbleriyle düşmanlarının gelişlerini beklemek üzere evlerine döndüler. Bunlar öyle kimselerdi ki eski rütbelerinin ve görevlerinin göz kamaştırıcılığı altında ölümle yüz yüze gelmişler ve bunu cesaretle karşılamayı bilmişlerdi. Aynı zamanda kendi değerlerine yakışan, tensa'yı[53] idare edenlerin veya bir zafer merasimini kutlayanların giydikleri haşmetli elbiseleri giymişlerdi. Bu şekilde giyinerek evlerinin ortasındaki fildişinden yapılmış iskemlelerde[54] oturmuşlardı. Bazı tarihçiler baş rahip Marcus Folius'un vatanları ve Roma Quirites'i uğruna, kendilerini ölüme adamak üzere, dini bir yemin şarkısını ezberden okuttuğu rivayet edilir.

Gallialılar araya giren gece nedeniyle onların mücadele heveslerinin yavaşladığını anladılar. Onlar muharebenin hiçbir noktasında ne gayretlerinden vazgeçme durumunda kaldılar, ne de bir hücumla şiddet kullanarak şimdi Roma'yı alabildiler. Herhangi bir şiddet yoluna başvurmadan Roma'yı almak istediklerinden, ertesi gün kapıları ardına kadar açık bulunan Collina Kapısından şehre girdiklerinde, şiddetli bir kin veya heyecan husule gelmedi. Tek başına harbin görüntüsünü arzeden tanrıların mabetlerine ve Kaleye dik dik bakarak Forum'un yolunu tuttular. Buradan, Kaleden veya Capitol'den etrafa dağılmış kuvvetleri üzerine gelebilecek herhangi bir hücumu önlemek üzere, mahdut sayıda nöbetçi bıraktıktan sonra, hiç kimseyle karşılaşmadıkları sokaklarda

ganimet aramak maksadıyla etrafa dağıldılar. Bazıları en yakınlarında gördükleri evlere grup halinde koşarlarken, bazıları da sanki ganimetin el sürülmemiş ve tam olarak bulunacağını düşünüyormuşçasına, şehrin en uzak yerlerini araştırmayı sürdürüyorlardı. Fakat düşman tarafından, etrafta böyle başıboş gezerlerken, herhangi bir hile tuzağına düşmemek için, kendilerinin çok yalnız kalmalarından korkarak, sürü halinde Forum'a ve en yakın yere geri dönüyorlardı. Burada pleblerin evlerini kapalı, buna karşılık asillerin salonlarını açık buldular. Kapalı olanlardan ziyade açık olanlara girmekte daha çok tereddüt gösterdiler. Onlar antrede oturmuş olanları gördüklerinde, dini huşuya çok benzer korkuyla karışık bir his duydular. Bundan başka onların süsleri ve giydikleri elbiseler insanlara ait olanlardan çok daha harikulâde ve göz kamaştırıcıydı. Aynı zamanda simalarının haşmetiyle ve hallerindeki ağırbaşlılıkla, tanrılara çok benzer görünüyorlardı. Sanki onlar tanrıların bir hayaliymiş gibi önlerinde huşu ile dururlarken, Gallialılardan sakallı, her zaman giyindikleri gibi uzun elbise giymiş Marcus Papirius adında biri ani bir hamle yaptı. Bunun üzerine Romalı onun kafasına fildişi asâsıyla vurdu. Öfkesine kapılarak bu şekilde hareket ettiğinden, ilk öldürülen bu olmuştu. Bundan sonra orada oturanların geri kalanları katledildi. Asiller katledildikten sonra hiç kimseye en ufak bir merhamet gösterilmedi. Evler sonuna kadar yağma edildi ve boşaltıldıktan sonra ateşe verildi.

CAPUT 42

Fakat bütün Gallialılar Roma'yı yakıp-yıkıp harap etmek istemese de veya kuşatılmış bulunanların evlerine karşı duydukları muhabbetle teslim şartlarını kararlaştırabilecekleri ümidiyle sürüklenenleri korkuya düşürmek için, bir yangın gösterisi yapmaya kumandanlarının karar vermesi olmasa da, düşmanlarının hislerine tesir etmeye çalışmak üzere bir taahhüt olarak, Roma'dan her ne kaldıysa ellerinde tutabilmek için, bütün evleri ateşe ver-

miş olmasalar da, her zaman olabildiği gibi, zaptedilen bir şehirde her zaman görülen bir durum olarak ilk günde ya serbestçe kendiliğinden ya da ziyadesiyle çok olarak her taraftan alevler yayılmaya başlar. Romalılar kaleden aşağı baktıklarında ve ilkin bir tarafta sonra başka taraflarda yeni felâketlerin ortaya çıkması halinde, bütün sokaklarda aşağı yukarı koşuşan düşman askerlerinin Roma'yı doldurduğunu gördüklerinde, akıllarının yerinde olmasına hâkim olamıyorlardı, fakat kendi kulaklarıyla işittiklerinden ve gözleriyle gördüklerinden emindiler. Her nerede istilâcıların çığlıklarını, kadın ve çocukların ağlayış ve iniltilerini, alevlerin birden parlayarak çatırdamasını ve çöken evlerin gürültüyle birden çökmesini, her seste titreyerek, dikkatle izliyorlardı. Sanki kader ülkelerinin yokolup gidişinin bu tantanalı gösterisine şahitlik etmek üzere orada yer vermişçesine düşüncelerini ve gözlerini bu taraftan çekip alamıyorlardı. Kendi şahıslarını sadece müdafaa etmek için bile onların servetlerinden hiçbir şey onlara bırakılmadı. Bu nedenle onların durumu kuşatılmış olanlardan çok daha sefil ve perişan bir haldeydi. Kuşatılmış olanların hepsinin Roma'yla irtibatları tamamen kesilmişti ve burada hepsi düşmanlarının yetki ve selâhiyetine ait olduklarını görebiliyorlardı. Böyle bir korku ve gerginliğin üstüne çöken gece de daha bir sessizlik ve sakinlik getiremedi. Geceyi durup dinlemek bilmeyen bir gün takip etti. Bu yeni günün bir dakikası dahi yeni yeni felâketlerin meydana gelişini görmeden geçmedi. Henüz, birçok talihsizliklerle gargolup gitmekten ziyade canına tak ederken ve sıkıntıya düşerken, hiçbir şey onların kararını değiştiremedi. Ateşler ve harabelerle herşeyin yerle yeksan edildiğini görmelerine karşın, ellerinde tuttukları tepeyi cesaretle müdafaa edebilirlerdi. Bu tepe küçük ve çıplak olmasına rağmen, hepsinin geride kalan hürriyeti demekti. İnsanların keder ve üzüntüye alışık olup olgunlaşmaları kabilinden, her gün aynı hadiseler cereyan ediyordu. Sadece içlerinde kalan ümitleri olarak sağ ellerindeki silahlara ve kalkanlara yalnızca bakarak, kendi talihsizliklerine yakınmaktan ve bunun için üzülmekten vazgeçtiler.

CAPUT 43

Gallialılar da aynı şekilde, birkaç gün boşu boşuna sadece Roma'daki binalara karşı savaşmış olduklarından zaptedilmiş şehrin için için yanmakta olan harabeleri arasında, ne onları bir nebze korkutacak ne de herhangi birşey elde edecek değil, fakat şiddette başvuracak kendilerinin bütün felâketi olabilecek silahlanmış düşmanlardan başka birşey kalmadığını görünce, Kaleye hücum etme gibi korkunç ve tehlikeli bir karar aldılar. Gün ağırırken işaret verildi ve Forum'da düzenlenen bütün ordu, çığlık atarak kalkanlarını başları üzerlerine kaldırdı. Kalkanları birbiri üzerine sanki kilitlenmişcesine geçirerek yukarı tırmanmaya başladılar. Diğer tarafta müdafaada bulunan Romalılar ne aceleyle düşünmeden, ne de şaşkınlık ve korkuyla hiçbir şey yapmadılar. Kuvvetlendirdikleri bütün ileri karakollarda ve en iyi askerlerinin durduğu yerlerde düşmanın ilerlemekte olduğunu görünce, düşmanın yukarı çıkmasına tahammül gösterdiler. Onları aşağı itmek daha kolay olabileceği için, düşmanın daha yükseklere tırmanmasına aldırış etmediler, hatta müsaade ettiler. Onlar hemen hemen meyilin ortasında mevzi aldılar ve burada en yüksek mevkide hücumu başlatarak, sanki düşmana karşı kendilerini fırlatıyormuş gibi görünen bir taarruzla Gallialıları siperlerinden çıkardılar.

Böyle bir hasar ve harabiyetle bir daha asla, kuvvetlerinin bir parçası veya tümüyle, bu tarzda bir hücuma kalkışmaya teşebbüs etmediler. Böylece ümit ettikleri şeylerin hepsinden feragat ederek silah kuvveti nedeniyle bundan vazgeçtiler. Bundan sonra bir kuşatma için hazırlanmaya başladılar. Bu ana kadar böyle bir şey düşünmediklerinden ve bunun için kendilerini hazırlamadıklarından, kendi çıkarttıkları yangınlar neticesinde Roma'daki bütün buğdayı ve erzağı yoketmişlerdi. Ellerindeki sadece birkaç gün içinde alel acele tarlalardan Veii'ye taşınmış olan buğdaydan ibaretti. Bu nedenle ordularını bölmeyi planladılar. Elde ettikleri erzağın açığının bir kısmını komşu kavimleri yağmalamakla, bir kısmını da kalede bulduklarıyla kapatma yoluna gittiler. Bu şekil-

de erzak arayanlar tarafından harb safında bulunanlara buğday temin edilerek ihtiyaçları bir ölçüde giderilebilirdi. Gallialılar Roma'dan ayrılınca, Roma yiğitliğinin bir tecrübesinde bulunmak için, Kaderin bizzat kendi kudreti onlara Ardea'nın yolunu açtı. Burada, kendi durumundan ziyade, ülkesinin içinde bulunduğu felâkete için için yanıp tutuşan sürgündeki Camillus vardı.

Böylece Camillus kederli bir halde tanrılara ve insanlara karşı bağırarak sövüp saydı. Hayretler içinde kalarak ve tahkir ederek, Veii'nin ve Falerii'nin alınışında kendisiyle birlikte payı olan kahramanların nerede olduğunu, Gallialıların ordusunun geldiğini aniden işittiğinde ve korku içinde bulunan Ardeates için nasıl hareket etmek gerektiği hakında ihtiyatla karar vermede, başka harbde onların başarısını ve cesaretini geçemeyen yiğitlerin kimler olduğunu sordu. Tanrısallıktan hiç de az olmayan bir ilhamla, meclisin ortasına doğru yürüdü. Bu meclislerden sakınmak itiyadı henüz yer etmediğinden, burada şu şekilde konuştu:

CAPUT 44

"Ardea halkı" diye söze başladı "Benim eski dostlarım ve yeni vatandaşlarım, sizlerin iyiliği bunu böyle yapmış olduğundan ve benim talihim de onu kaçınılmaz kıldığından, hiç kimsenin benim durumumu unuttuğumu düşünmesine meydan vermeyiniz. Fakat durum ve halkımızın içinde bulunduğu tehlike, bu buhran halinde herbir kişiyi genel müdafaayı temin edebilmek için elinden gelecek yardımı yapmaya zorunlu kılar.

Ben geçmiş zamanlara bakarsam, sizin bana karşı gösterdiğiniz büyük şefkâte olan minnettarlığımı ne vakit göstereceğim? Ya da harbde olmazsa, benim size ne zaman bir faydam dokunmuş olacak? Kendi anavatanımda sağ salim emniyetli bir şekilde ayakta kalmam bu sanat sayesinde olmuştur. Harbde mağlup olmamış ben, sulh zamanında iyilik bilmez vatandaşlar tarafından sürülmüş bulunuyorum. Fakat Ardea halkı, sizler şimdi ne kadar bü-

yük olduğunu hatırladığınız böyle büyük iyiliklerin ve nimetlerin -hatırlıdığınız bu şeyleri size saymama gerek yok- karşılığını Roma halkına ödemeniz için, bir fırsat yakalamış bulunuyorsunuz. Aynı zamanda şehriniz de büyük şöhret uyandıracak bir harbde, kazanmak için aşağılık düşmanlarınıza karşı bir fırsata sahip bulunuyor.

Şimdi vücut yapıları ve cesaretleri tabiat tarafından kendilerine bahşedilen bu halka, gerçekten büyük fakat tereddüt ederek iki yana sallanan seyrek bir yürüyüş kolu halinde, yakınlara hareket ediyordu. Her mücadelede ve çarpışmada kuvvetten ziyade onların korku ve dehşet uyandırmalırının nedeni budur. Romalıların mağlubiyetinde bu durum görülebilir. Onlar kapıları ardına kadar açık duran Roma'yı zaptettiler. Fakat kaledeki ve Capitol'deki adamların bir avuç kadar az sayıda olmaları bile onları güç durumda bırakmaya yetiyordu. Şimdi artık kuşatmanın verdiği can sıkıntısıyla bunalanlar, ayrılıyorlar ve amaçsız bir vaziyette tarlalar arasında başıboş dolaşıp duruyorlardı. Büyük bir oburlukla yiyecekleri tıkınıp şarap içiyorlardı.

Gece karanlığı çökmek üzere olduğu halde hiçbir siper kurmamışlardı. İleri karakollar veya nöbetçi askerler olmaksızın, vahşi hayvanlar gibi, bır ırmak gördükleri zaman kendilerini yere atıyorlardı. Şimdi başarı alışkanlık haline getirdikleri şeylerden çok, dikkatsizce yaptıkları şeylerde onların aleyhine çalışıyordu. Eğer sizler şehrinizi korumayı kafanıza koyarsanız ve bütün ülkenin Gallialıların olmasına katlanmıyorsanız, ilk nöbette silahlarınızı alın ve beni takip edin. Bu takip bütün kuvvetiyle ve şiddetiyle bir muharebeden ziyade bir katliam olacaktır. Boğazlanmış bir sürü gibi, derin uykularında onları size teslim etmezsem, Roma'da katlandığım kaderin aynısına Ardea'da da katlanarak buna boyun eğeceğim."

CAPUT 45

İyi temennide bulunanlar ve muhalif olanlar bu zamana kadar harbde böyle bir cengâver görmediklerine kâni oldular. Meclis dağıldıktan sonra, büyük bir dikkatle işaretin verilmesini beklediler. Gecenin ilk saatlerinin sesizliğinde, işaretin verilmesi üzerine, kapılarda Camillus'un önünde hazır duruma geçtiler. Muhafazasız ve tedbirsiz Gallia ordugâhının önüne geldiklerinde şehirden çok uzaklaşmamışlardı. Tıpkı Camillus'un önceden haber verdiği gibi, ordugâhın her tarafı açık bulunuyordu ve yüksek sesle çığlıklar atarak ordugâha hücum ettiler. Hiçbir yerde herhangi bir mukavemetle karşılaşmadılar: silahsız adamların bulunduğu yerin her tarafı bir kasap dükkânını, bir mezbahaneyi andırıyordu. Uykunun verdiği gevşeklik içindeki insanların hepsi kılınçtan geçirilerek öldürüldü. Uzakta bulunanlar yerlere serilmiş bu insanları görünce korkuyla irkildiler ve hücumun şeklini ve aynı zamanda onun kaynağını bilmediklerinden, korku ve şaşkınlık içinde kaçtılar. Hatta bazıları farkında olmadan dosdoğru düşmanın üzerine kaçtılar. Onların çoğu Antium topraklarına kadar uzandılar. Burada kasaba halkı bir huruç hareketi yapana ve onların etrafını çevirene dek, orada burada maksatsız bir şekilde başıboş dolaşıp durdular.

Etrüskler tarafından Veii bölgesinde, yapılan yıkım ve bozgunun aynısı başlarına geldi. Hemen hemen dörtyüze yakın komşusu bulunan Roma'dan çok uzakta bulunuyorlardı. Şimdi Roma topraklarına akınlar ve saldırılar yapmak için bu zamanı seçen, şimdiye dek hiç görülmemiş veya işitilmemiş bir düşman tarafından tamamiyle istila edilmiş bulunuyorlardı. Ganimetle yüklü olarak, Roma adının en son ümidi olan Veii ve onun garnizonuna bile hücuma kalkıştılar. Roma askerleri, onların tarlalar arasında sıraya dizilmiş olduklarını ve bundan sonra birleşerek bir ordu meydana getirdiklerini, aynı zamanda önlerinde ganimeti götürdüklerini görmüşlerdi. Roma askerleri Veii'den uzak olmayan bir yerde kurulan düşman ordugâhını da uzaktan görüp keşfetmişlerdi. Bu durum ilkin onlarda Gallialıların kendilerine karşı bir acıma duy-

gusu ve bir merhamet hissi uyandırmıştı. Fakat çok geçmeden intikam yollarını açan kızgınlık ve öfke duyguları baskın çıktı: Kendi felâketleriyle alay eden, bir harb istilasıyla Gallialılardan bizzat korudukları Etrüskler değil miydi? Derhal onlara hücum etmemek için kendilerini zor tutuyorlardı. Fakat kumandanları olarak seçtikleri yüzbaşı Quintus Caedicius tarafından buna mâni olunduğundan, karanlık çökene dek bu iş ertelendi. Sadece tek eksik şey Camillus gibi bir önderdi. Diğer bütün şeylerde takip edilen sıra aynı idi ve aynı başarı kazanıldı. Gerçekten, geceki katliamdan hayatlarını kurtararak sağ kalmış esirlerin rehberliği altında, ertesi gece yola çıktılar ve Tuzla'da[55] Etrüsklerin başka bir koluyla karşılaştılar. Burada onları hiç beklemedikleri bir anda yakaladılar ve daha büyük bir katliamla mağlup ettiler. Böylece bu iki zaferden memnun kalarak, neşe içinde Veii'ye döndüler.

CAPUT 46

Bu esnada Roma'daki kuşatmada büyük çoğunluğun yorgun düşerek gevşemesi ve her iki tarafın da sessiz olması yüzünden, bir Romalı genç vatandaşlarının ve düşmanın hayranlığını kendi üzerine çekerken, Gallialılar sadece herhangi bir düşmanın kendi safları arasından kaçmasını önlemekle meşgul bulunuyorlardı. Fabius ailesi tarafından Quirinus tepesinde yapılan yıllık kurban kesme merasimi vardı. Bu merasimi kutlamak için Gaius Fabius Dorsuo Gabinus kuşağı[56] sarmış olarak elinde kutsal kaplarla Capitol'den aşağı indi. Buradan inince düşmanın ileri karakolları arasından geçti ve düşmanın tehditlerine ve sözlerine aldırış etmeyerek, bütün dini usullerle töreni tam olarak yürüttüğü Quirinus tepesine ilerledi. Azimkâr ve cesaretli bir çehre ve yürüyüşle, yine aynı yoldan geri döndü. Ölüm korkusunun dahi kendisine mani olamadığı, tanrılara görevini yerine getirmesi karşılığında, onların teveccüh ve iyiliğini tam anlamıyla teminat altına almış ve kendi durumlarını garanti altına almıştı. Göstermiş olduğu cürete veya belki de bu soyun yabancısı olduğu ve lâkayt kaldığı di-

ni bir huşu içinde harekete geçmesine Gallialıları hayretten dona kalmış bir vaziyette bırakarak, Capitol Tepesindeki arkadaşlarının yanına gitti.

Bu esnada Veii'de onlar yalnız cesaret bakımından değil fakat aynı zamanda kuvvet bakımından da günden güne toplanarak sayıların arttırıyorlardı. Mağlubiyetten veya Roma'nın zaptından beri sadece başıboş dolaşan Roma'nın köylerinden ve tarlalardan gelen Romalılar değil, aynı zamanda ganimetten bir pay alabilecek olan Latium'dan çıkıp etrafa dağılan gönüllüler de bulunmaktaydı. Bu nedenle kendi anavatanları sayılan şehre dönmek ve düşmanın elinden onu almak için, şimdi mücadele vermenin tam zamanıydı. Fakat onların kuvvetli vücutlarında baş olacak kimse noksandı. Bulundukları mevki Camillus'un adamlarını hatırlatmaktaydı ve aynı zamanda kendi önderleri ve kehanetleri doğrultusunda başarılı bir biçimde muharebe etmiş birçok askerin bu mevkide yeraldığını hatırladılar. Bundan başka, Caedicius otoritesine son verebilecek ne bir tanrıya ne de bir insana tahammül gösterebileceğini, fakat kendi durumunu anımsayarak, bir önder tayin edilmesini talep edeceğini bildirdi. Böylece hepsi oy birliğiyle Ardea'dan Camillus'u göndermeye karar verdiler. Fakat önce Roma'daki senatoya danışılması gerekiyordu. Ümitsiz durumda dahi, kendi ayrıcalıklarına başvurmayarak, herşeyin idaresinde son derece mutedil davranıyorlardı. Büyük tehlikede düşmanın ileri karakol olarak kullandıkları nöbet yerlerini geçmek zorunluydu. Bu işi başarmayı faal bir genç olan Pontius Cominus üzerine aldı. Uzunca ensiz bir parça mantara tutunarak bunun yardımıyla, Tiber Nehrinde akıntı yönünde şehre doğru yüzdü. Buradan, düşmanın nöbetçi koymayı ihmal ettiği nehrin çok dik ve sarp kıyısındaki en kısa yoldan geçerek, Capitol'e geldi. Burada önemli devlet memurlarının önüne gelerek ordudan gelen mesajı onlara bildirdi. Sonra curiate comitia gibi senatonun kararı üzerine, Camillus'un sürgünden geri çağrılmasına ve hatta halkın kararı gereğince Camillus'un hemen diktatör seçilmesine karar verdiklerini bildirdi. Ayrıca askerler arzu ettikleri ku-

mandana sahip olabileceklerdi. Haberci aynı yoldan geri döndü ve aceleyle Veii'ye geldi. Buradan elçiler Ardea'ya Camillus için gönderildiler ve Camillus'u alıp Veii'ye getirdiler. Ya da -diktatör tayin edilene dek ordudaki kehâneti almaksızın veya halkın kararı olmaksızın kaldığı yeri değiştirmeyeceğinden, kanunun kabul edildiğini öğrenene kadar Ardea'yı terketmediğine inanıyorum.- Curiata kanunu kabul edildi ve Camillus kendisi yokken diktatör olarak ilân edildi.

CAPUT 47

Veii'de bu olaylar cereyan ederken, Roma Kalesi ve Capitol büyük tehlikedeydi. Çünkü Gallialılar burada Veii'den gelen habercinin izlerini farketmişlerdi ve belki de kolayca tırmanabilecekleri Carmentis[57] kutsal mahalli yakınlarındaki dik kayayı görmüşlerdi. Böylece geceleyin yıldızların verdiği ışıkta, ilkin yolu denemek üzere silahsız bir adamı ileriye gönderdirler. Sonra dik yokuşlu sarp yere geldikleri zaman silahlarını ellerine alarak ve sıra ile birbirlerine yardım ederek, istedikleri yere varıncaya kadar, birbirlerini yukarıya çektiler. Böylece en yüksek noktaya ulaştılar. Öyle sessiz davrandılar ki yalnız nöbetçiler değil, aynı zamanda köpekler dahi -çünkü hayvanlar geceleyin duydukları bir gürültüden kolayca rahatsız olurlar- uyanıp harekete geçmediler. Fakat Iuno'nun kutsal kazlarının ihtiyatlı davranmalarından kaçıp kendilerini kurtaramadılar.

Bununla beraber yeterli önlem alınmamış olduğundan, öldürülmediler. Bu hepsinin kurtuluşu idi. Çünkü kazlar bağrışarak ve kanatlarını çırparak, üç sene önceki konsül ve fevkalâde bir asker olan Marcus Manlius'u uyandırdılar. Kendine gelen Marcus Manlius silahını yakalayarak ve aynı zamanda diğerlerini de silahlanmaya çağırarak, şimdi tepede sağlam bir yer elde etmiş ve kalkanının ustaca bir darbesiyle onu siperinden çıkarmış bulunduğu bir Gallialıya doğru, arkadaşlarının şaşkın bakışları arasında büyük adımlarla yürüdü. Onu kaydırıp düşürdükten sonra, kendi

yakınında bulunanlara dönerek onları devirdi. Korku ve dehşet içinde bulunan diğerlerinin silahlarını almasına müsaade etti ve tırmanmak üzere sarıldıkları kayaya yapışarak tutunanlar Manlius tarafından öldürüldü. Şimdi geri kalanlarla birlikte gelenler düşmana mızraklar ve taşlarla hücum ediyorlardı. Halihazırda bütün harb safı bulundukları, ayak bastıkları mevkii kaybettiler ve başaşağı, sonuna düşünmeden kendilerini bir harabiyete atmış oldular. Sonra bu gürültü patırdının ardından gecenin geri kalan kısmı büyük bir sessizlik içinde geçti. Önceki tehlike onların sinirlerini gerdiğinden, heyecanları engel olabileceğinden uyumaktan vazgeçtiler. Şafak vakti boru sesi askerleri tribunların önünde toplanmaya çağırdı. İyi ve kötü idare her ikisi de mükâfatını vermişti ve karşılığını alıyordu. İlkin Manlius cesaretiyle övgüye lâyık bulundu ve hediyelerle taltif edildi. Bunu yapanlar yalnız askeri tribunuslar değil, fakat aynı zamanda herbirisi kalede bulunan yarım pound ağırlığında kaplıca[58] ve onun evine litrenin sekizde biri kadar şarap getiren askeri gruplar arasındaki tam bir ittifak ve uyumdu.

Bunu anlatmak önemsiz gibi görünebilir. Fakat böyle büyük sevgi ve muhabbet gösterisine nadir rastlanır. Çünkü herkes bir adamı şereflendinmek için, kendi zaruri ihtiyaçlarından vazgeçtiği şeyi vererek ve kendi nafakasından vazgeçerek kendini onlardan mahrum bırakmıştı. Sonra düşmanın farkedilmeden tırmandığı dik kayadan bir gözcü geri çağırıldı. Tribunus Quintus Sulpicius bütün onları askesi tarzda cezalandırmaya niyetli olduğunu bildirdi. Fakat tek bir nöbetçinin kabahatinden dolayı bu suça hepsinin dahil edilmesine kızan askerlerin çığlıklarla bağrışmasıyla önlendi. Bu nedenle Quintus Sulpicius diğerlerini bağışladı. Bu adam hiç şüphesiz suçluydu ve hepsinin uygun görmesi sonunda kayadan aşağı atıldı. Bu andan itibaren her iki taraftaki nöbetçiler daha çok tetikteydiler. Gallialılar Roma ve Veii arasından geçmekte olan habercilerin çevrilmesinden, Romalılar ise gecenin getirebileceği tehlikeyi anımsadıklarından endişe duymaktaydılar.

CAPUT 48

Fakat kuşatmanın ve harbin bütün kötülük ve zararından daha da fenası, her iki ordunun da içinde bulunduğu açlık idi. Gallialılar aynı zamanda sıcaktan kavrulan ve susuzluktan yanıp tutuşan, tepeler araındaki alçak bir mevkide ordugâh kurduklarından, bir salgın hastalıktan da muzdarip olmuşlardı. Burası en ufak bir esintide dahi tozlar olduğu kadar küllerin de havaya karıştığı bir yerdi. Bu rahatsızlıklar soğuk ve rutubete alışık bir soy için tahammül edilmez birşeydi. Sıcağın etkisiyle nefes almakta zorluk çekenler, sürülere musallat olan hastalığın yayılması gibi salgın hastalığa tutulmaya başlayınca, ölüleri tek tek gömmeye zamanları ve takatları kalmadı. Bu nedenle ölülerin vücutlarını fak gözetmeksizin bir yığın halinde kümeleyerek onları yaktılar. Buna Gallialıların odunları yığdıkları[59] durumdan öğrendikleri mevki zemin hazırlamıştı. Sonra Romalılarla bir muahede yapıldı ve kumandanlar askerlerinin birbirleriyle konuşmasına müsaade ettiler. Bu karşılıklı konuşmalarda Gallialılar sık sık düşmanlarının açlıktan ölmüş durumlarıyla alay ettiklerinden ve bu kıtlık nedeniyle onları teslim olmaya çağırdıklarından, bu düşünceyi ortadan kaldırmak için Romalıların Capitol'un birçok yerinden düşmanın ileri karakollarına ve tahkimatlarına ekmek atmış olduğu söylenir. Fakat sonunda Romalılar ne açlıklarını gizleyebildiler, ne de ona daha uzun zaman tahammül gösterebildiler. Böylece diktatör Ardea'da kendileri arasından gönüllü askerler toplayarak bir ordu meydana getirirken ve Veii'den kendi ordusunu getirmesi için atlıların başı Lucius Valerius'a emir verirken, bir yandan da Gallialılarla eşit şartlarda muharebe edebileceği bir askeri kuvvetin biraraya toplanarak yoklaması yapılıyor ve talim ettiriliyordu. Fakat Capitol'deki ordu tepedeki gözcüler ve ileri karakollarıyla yavaş yavaş kuvvetten düşmekteydi. Bütün insanlar salgın hastalıktan daha iyiye gitmelerine rağmen, hâlâ ortada olan birşey vardı ki bu da kıtlık nedeniyle onları yiyip bitiren açlıktı. Aynı zamanda insan naturası yani yapısı bunu yenerek üstesinden gelinmesine dayanamıyordu. Günler birbiri ardına ge-

çip giderken onlar yakında diktatörden herhangi bir yardım gelip gelmeyeceğini bekleyip duruyorlardı. Fakat sonunda ümitleri de, yiyecekleri gibi, daha başlangıçta boşa çıktı ve ileri karakollara geldiklerinde düşmanın silahlarına mukavemet edecek vücutlarının halsizlik ve yorgunluğu son derece artmıştı. Sonunda düşman her ne şart ileri sürerse sürsün, ya teslim olmaları, ya da fidye ödeyerek düşman elinde esaretten kurtulmaları gerektiğini beyan ettiler. Çünkü kusatmayı kaldırdıkları takdirde onlardan büyük bir ücret talep edilmeyeceği çok açık bir biçimde Gallialılara ima ediliyordu. Bunun üzerine senato toplandı ve askeri tribunuslara şartları tespit etmek görevi verildi. Sonra tribunus Quintus Sulpicius ve Gallialıların başkanı Brennus arasındaki görüşmede, durum tespit edildi. Kavimler arasındaki hükme göre çok zaman geçmeden, mükâfat olarak halka bin pound altın tahsis edilmesinde görüş birliğine varıldı. Bu iş bütünüyle bir rezalet idi. Fakat buna bir de tahkir edici bir şey ilave edildi: Gallialılar tarafından getirilen ağırlıklar sahteydi. Tribunus'un itiraz ederek karşı koyması üzerine, küstah Gallialı ağırlıklara kendi kılıncını da kattı. Bunu yaparken Romalıların kulakları tahammül edilmez bir söz işitti, -Mağluplara vah vah!

CAPUT 49

Fakat ne tanrılar ne de insanlar Romalıların fidye ödeyerek düşmandan kurtularak yaşamasına tahammül edemezdi. Zira tesadüfen, bu çok çirkin onur kırıcı ödeme harcanmadan önce ve iç karışıklıklar nedeniyle altının hepsi dışarıya taşınmış olduğundan, henüz altın bulunmadığı zaman, diktatör ortaya çıktı ve altının dağıtılarak Gallialıların geri gönderilmesini emretti. Onlar şiddetle karşı koydular ve bir bütün olarak kararlarında ısrar ettiler. Fakat Camillus bu kararların doğru ve sağlam bir temele dayanmadığını söyledi. Aynı zamanda kendi izni olmadan, daha aşağı seviyede bir memurun sonradan kendisini diktatör olarak tayin etmediğini belirtti ve harb hazırlıkları yapmak için onları

ikaz etti. Adamlarına yüklerini bir yığın meydana getirecek şekilde atmalarını, silahlarını hazırlamalarını emretti. Gözlerinin önüne harbin onlar üzerinde bıraktığı kötü ve iğrenç izlerle, tanrıların mabetlerini, kendi ana vatanlarının ganimetini getirmelerini ve hepsinin dini çağrıya uyarak, caiz olduğu biçimde bütün bunları müdafaa etmesini, tekrar ele geçirmesini veya öçlerini almalarını tavsiye etti.

Sonra kendilerine müsaade edilen mevkide harb safını kurdu. Harb safını kurduğu yer yarı harabeye dönmüş şehrin tabii olarak engebeli olan kısmındaydı. Askerlerlerinin mevki seçmede ve düşünülen harb tekniğini uygulamada her avantaja sahip bulunduğunu gördü. Gallialılar şaşırmış bir durumdaydı. Çünkü onlar silahlanmış ve Romalılar düşünülenden daha çok hiddet ve heyecana sahip bir durumdaydılar. Şimdi talih yön değiştirmişti. Şimdi tanrıların ve insanların aklı Roma'nın davasına yardım etmekle meşguldu. Bu yüzden daha ilk saldırıda, Allia'yı zaptetmek için ilerlerken az bir gayretle Gallialılar bozguna uğratıldılar. Bundan daha kurallara uygun ikinci bir muharebe yaptılar. Bu muharebenin yapıldığı yer Gabinia Yolundan sekiz (8) mil uzaklıktaydı. Burada firar eden ve dağılan askerleri yeniden toplayarak onları düzene soktular ve tekrar askerlik hüneri ve Camillus'un kehânetleri onları yendi. Burada genel bir katliam yapıldı. Ordugâhları ele geçirildi ve uğradıkları bu felâketi anlatacak tek bir kişi sağ kalmadı. Diktatör ülkesini düşmanlarının elinden alarak bir zafer merasimiyle Roma'ya döndü. Askerler tarafından kaba jestler ve sözlerle Ülkenin babası ve şehrin ikinci kurucusu ve bir Romulus olarak mânasız ve boş bir şekilde övülerek selâmlanıyordu.

Harbde korumuş olduğu vatanı olan şehiri yani Roma'yı, sonra hiç şühpesiz ikinci kez korudu. Öyle ki Veii'ye göçü önlemekle sulhu korumuş oldu: Tribunusların daha önce yapılmamış bir plan için çok gayretgöstermelerine karşın, şimdi Roma küller altında kalmıştı ve kendilerinden çok plebler bu plana meyil gösteriyorlardı. Buna diktatörün zafer merasimini kullandıktan sonra

diktatörlükten çekilmemesi zemin hazırlamıştı. Çünkü senato devletin böyle kararsız bir anında onu bırakmamasını kendisinden rica etmişti.

CAPUT 50

Onun ilk işi, dine karşı gösterdiği vicdanı dikkat ve teveccühe uyarak, ölümsüz tanrılara ait olan böyle meseleleri senatonun huzura getirmek ve düşmanın mülkiyeti altında bulunan kutsal yerler hakkında bir karar maddesi elde etmekti. Bu karara göre onlar yeniden restore edilebilir, onların sınırları belirlenebilir ve usulüne uygun arınma merasimleri kutlanabilirdi. Aynı zamanda duumvirler bunların usulüne uygun olarak gerçekleştirilmesi için Kitapları[60] araştırabilirlerdi. Caere halkıyla devlete misafirperverliğin bir muahedesi girebilirdi. Çünkü Caere halkı Roma halkının ve Roma rahiplerinin mukaddesliğini kabul etmişti. Ölümsüz tanrılara ibadetleriyle teveccüh ve şükranlarını sunmaları hiç eksilmemişti. Iupiter Optimus tam tehlike anında Roma halkının kalesini ve kendi ikametgâhlarını korumuş olduğundan Capitolinum Oyunları yapılıyordu. Diktatör Marcus Furius Capitol ve Kalede yaşayan adamlardan ibaret olan bir meclis kurmaya son verebilirdi. Gallia Savaşından önceki felaketi önceden haber vermek üzere, geceleyin duyulan sesin kefaretini ödemek için bir öneride de bulunuldu. Çünkü bu ses önemsenmeyerek dikkate alınmamıştı. Aius Locutinus için Nova Via'da bir mabet inşa edilmesi emredildi[61]. Korku ve şaşkınlık sırasında Gallialılarda alınan ve diğer mabetlerden toplanan altın Iuppiter Mabedine taşındı. Çünkü bunların nereden geldiği kesin olarak hatırlanmadığından, onların hepsinin kutsal olduğuna hükmedildi ve Iuppiter'in tahtının altında toplanması emredildi. Hatta vatandaşların gösterdiği bu vicdanlılıktan önce, şöyle bir durum da açıkça gerçekleşmişti: Gallialılara taahhüt ettikleri meblağı ödemek için devlet hazinesi yetersiz olduğu zamanlar, kutsal altına dokunamadıkları için, çocuklu kadınların aralarında topladıkları şeyi al-

mışlardı. Bu nedenle kadınlara teşekkür edildi ve erkekleri gibi cenaze merasimlerinde şereflerine övgüler okunması garanti edildi. Tanrılarla ilgili ve senatonun yetki ve selâhiyeti çerçevesinde kalan bu önlemlerden sonra, en nihayet tribunusların taciz etmesi ve teşvik etmesine dikkat etmek üzere bir kanun çıkarıldı. Çünkü tribunuslar devamlı olarak plebleri burada kalan harabelerini ve harbden geri kalan mallarını terkederek, Veii'de kendilerini bekleyen şehre göçetmeleri için teşvik ediyorlardı. Camillus senatonun tamamının toplandığı bir meclisin huzuruna çıktı ve aşağıda belirtildiği şekilde bir nutuk attı:

CAPUT 51

"Ey Quirites pleb tribunuslarıyla aramızda çıkan bu karşıt görüşler benim için çok acı vericidir. Benim için çok acı olan sürgünde geçirdiğim Ardea'daki hayatımda bana teselli veren tek şey bu gibi kavga ve çekişmelerden uzak kalmış olmamdır. Aynı nedenler yüzünden senatonun kararı ve halkın oyu ile binlerce kez geri çağrılmamış olsaydım, asla geri dönmeyi düşünmezdim. Geri dönüşüm arzularımda meydana gelen herhangi bir değişiklikle değil, fakat sizin şansınızın değişmesiyle olmuştur.

Çünkü vatandaşlarım kendi vatanlarında otururlarken, benim bulunmamamın bedeli onlarla birlikte olabilmemle ödenmiş olabilir. Eğer bu ve aynı zamanda ülkemdeki kavga ve çekişme varolmasa şimdi bile memnuniyetle konuşmamı bırakır ve susarım.Bu başarısızlığa katlanılabilen hayat diğerleri için şerefsizlik, Camilus için ise tanrılara karşı hürmetsizliktir. Zira kuşatıldığında Roma'yı düşman elinden almak için, biz onu tekrar kazanmak üzere niçin mücadele verdik, niçin Roma'yı kurtardık? Şimdi onu geri aldığımızda, şehrimizi gönüllü olarak terkedebilir miyiz? Gallialıların galip gelmelerine ve Roma'nın tamamına sahip olmalarına karşın, Capitol ve Kale tanrılar ve Romalılar tarafından korundu ve tutuldu. Romalılar galip gelince ve Roma tekrar elde edilince, şimdi biz Capitol'u ve Kaleyi boş ve kimsesiz mi bıraka-

cağız? Bizim felaketimizden daha çok, bizim saadetimiz Roma'yı perişan ve kimseler kalmadığı için ıssız bırakmayacak mı? Gerçekten, biz Roma'nın kuruluşundan itibaren yerleşmiş dini merasimlere ve nesilden nesile geçen geleneklere sahip değilsek, bu zamanda Roma'nın işlerinde tanrısal bir amaç kendini gösteremez. Çünkü ben tanrılara ibadet etmeyi ihmal edebilecek bir kimsenin bulunabileceğini düşünemiyorum. Zira başarıları ve terslikleriyle geçmişteki birkaç yılın olaylarına dikkat edilirse; tanrılara itaat edildiğinde herşeyin iyiye gittiğini ve onları horladığımız ve kusur ettiğimizde de herşeyin kötüye gittiğini buluruz. Bunların ilki Veii ile olan harbdi. Kaç yıl muharebe ettik ve ne acılar çekerek ne çabalar gösterdik! Alba Gölünden taşan suların bizi sürüklemesiyle tanrılardan bir ihtar gelene dek bunun sonu gelmedi. Size rica ediyorum, Roma'mızın üzerine çöken bu yeni felâket nedir? Gallialıların yaklaşmasını bildiren tanrılardan gelen sese önem vermeyişimizden önce mi ortaya çıktı? Elçilerimiz tarafından ülkeler kanununun ilhâl edilmesinden önce mi meydana geldi? Hataları cezalandırmamız gerekirken tanrılara karşı aynı lâkaytlık ve saygısızlıkla onları geçirtmemizden önce mi zuhur etti? Bu nedenle biz mağlup olduk, esir durumuna düştük ve fidye ödeyerek esaretten kurtulma durumuna düştük. Bütün dünyanın bildiği gibi, tanrıların ve insanların halihazırda ellerinde olan bu cezaları çekmek durumunda kaldık. Başımıza gelen bu felâketler sonradan düşüncelerimizi din üzerine çevirmemize neden oldu.

Iupiter Optimus Maximus'un ikametgâhına, Capitol ve onun tanrılarına iltica etmek üzere kaçtık. Şansımızın ve işlerimizin bu harap halinde kutsal emanetlerimizin bazılarını toprağın altına gizledik, bazılarını da düşmanlarımızın gözünden uzaktaki komşu şehirlere götürdük. Tanrıların ve insanların terkedilmiş olmasına rağmen, tanrılara ibadetten biz henüz vazgeçmedik ve bu dini zorunluluğu bırakmadık. Bu nedenle onlar bize, şimdi anavatanımızı, zaferimizi ve kaybetmiş olduğumuz harbdeki eski şöhretimizi tekrar bahşetmiş bulunuyorlar. Hırsla gözleri kör olan ve al-

tının ağırlığının gerçekliği karşısında muahede şartlarını ihlâl eden düşmana karşı, bozgunluğa ve katliama uğratarak dehşete düşürmüş bulunuyorlar."

CAPUT 52

"Tanrılara karşı görevi yerine getirmenin ve onu ihmel etmenin, insanların işleri üzerindeki bu önemli etkilerine dikkat ederken, henüz daha önceki suçumuzun ve felâketimizin enkazı henüz tam anlamıyla açığa çıkmamasına karşın, Ey Quirites nasıl daha keder verici bir günâha baş koyduğumuz farketmeye başlıyor musunuz? Kuşların uçuşlarını gözleyerek ve kehânete dayanarak kurulan bir şere sahip bulunuyoruz. Tanrıların ve dinin tasavvur ve düşüncesi onun hiçbir köşesine nüfuz etmemiştir. Zira bizim yıllık kurban merasimlerimizin kurban keseceğimiz yerlerinden ziyade, günleri daha sabit değildir. Ey Quirites hem devletin hem ailenin bütün bu tanrılarını terketmeyi düşünüyor musunuz? Yakınlardaki kuşatmada genç asil Gaius Fabius'la sizin yönetiminiz nasıl mutabık kalabilir? Kaleden Gallialıların mızraklarına doğru indiğinde ve Quirinus Tepesinde Fabius ailesinin yıllık kurban merasimini gerçekleştirdiğinde, sizinkinden daha büyük bir şaşkınlık ve hayranlıkla düşman onu görmüştü. Ailenin bu dini törenlerinin, harb zamanında bile, arasının hiç kesilmemesine, fakat buna karşın sulh zamanında Roma'nın tanrılarına ve ulusal ibadete lâyık olduğu değerin verilmemesine katlanabilir misiniz? Ailesinin yıldönümü törenlerinde bulunan alelâde bir vatandaştan daha az, devletin resmi dini törenlerine dikkat sarfeden rahiplere ve kâhinlere sahip olabilir misiniz? Belki herhangi biri bizim Veii'de bu şeyleri yapacağımızı veya buradan Roma'ya giden rahiplerimizin onları yapacağını söyleyebilir. Fakat olayların bu akışı bizim kutsal dini örf ve âdetlerimizin şiddetine uğramaksızın devam edemez. Çünkü, dini törenlerin bütün çeşidini ve bütün tanrıları tek tek saymadan, Iupiter'in[62] şöleninde üzerinde oturduğu sedirin Capitol'den başka bir yere yayılması mümkün

olabilir mi? Vesta'nın hiç sönmeyen daimi ateşi ve mabedinde imparatorluğun bir andı ve güvencesi olarak muhafaza edilen tasvirlerden[63] niçin söz etmeyeyim? Ya da Mars Gradivus ve babamız Quirinus'un kalkanlarından[64] niçin söz etmeyeyim? Romayla yaşıt ve hatta bazıları onun başlangıcından daha da eski olan bu kutsal şeyleri kutsal olmayan bir yerde arkanızdan bırakabilir misiniz?"

"Ve bizle atalarımız arasında neyin farklı olduğunu görünüz! Alba Dağında ve Lavinium'da yapılan belli dini merasimlerle onlar bize nesilden nesile devretmiş bulunuyorlar. Fakat düşman şehirlerinden bizim Roma'ya bu kutsal dini merasimlerin geçmesi gerekirse, düşmanımızın şehri Veii'den Roma'ya günah işlemekizin bunları nakledebilir miyiz? Dikkatsizlik veya bir kaza sonucu ihmal edilmesine karşın, eski dini merasimde bulunan bazı noktalardan dolayı kurban kesmenin nasıl sık sık yeniden tekrarlandığını, rica ederim tekrar hatırlayın. Bir müddet önce, Alba Gölündeki alâmetten sonra, devlete ve halka bir teselli, sonra Veii ile olan harbin acılarını ve dertlerini getiren şey, kutsal dini merasimlerin ve kehânetlerin bir yenilenmesi değilse, başka neydi? Fakat bundan başka, onların eski dini iştiyak ve hararetlerini hatırlayan insanlar olarak, hem Roma'ya yabancı tanrıları getirmeliyiz, hem de yenilerini oluşturmalıyız. Kraliçe Iuno yakın zamanlarda Veii'den buraya taşındı ve Aventinus tepesinde takdir edilerek mabede kondu. Çocuklu kadınların şevki, coşkusu ve kalabalık nedeniyle unutulmayacak bir gündü! Nova Via'da açıkça işitilen tanrılardan gelen sesden dolayı, Aius Locutius için bir mabet inşa edilmesini emrettik. Diğer yıllık festivallere Capitol Oyunlarını da ilave ettik ve aynı zamanda senatonun yetki ve selâhiyetiyle bu maksatla bir okul kurduk. Gallialılarla birlikte Roma'dan geri çekilmeye niyet edersek ve bunu kastedersek üzerimize almış olmaya ihtiyaç duyduğumuz bu şeylerden herhangi biri var mıydı? Kuşatma nedeniyle aylar boyunca Capitol'de istemeye istemeye kalırsak, düşman korkusuyla cebren menedilmiş olmaz mıyız? Kutsal dini törenler ve mabetlerden bahsettik. Ra-

hipler hakkında ne diyeceğiz? Hiç düşündünüz mü sizin dine karşı hürmetizliğiniz hakkında ne söyleyeceğiz? Ocak tanrılarının bir ikâmet yeri vardır. Roma'nın zaptından başkaca hiçbir şey onların oradan kımıldatılmasına neden olamaz. Flamen Dialis günâha girilmeksizin tek bir gece dışarıda kalamaz. Veii'li rahipleri Roma'lı rahiplerin yerine geçirebilir misiniz? Sen vatanın dışında ikâmet ederken, senin Vesta rahibelerin Vesta'yı ve Flamen'i sana bırakacaklar mı? Geceler geçince böyle bir durum bizzat sana ve devlete bir suç yüklemeyecek mi? Pomerium[65] içinde, kehânetler gözlendikten sonra, hemen hemen hepsi tamamlanmış işlerden ne haber[66]? Unutma veya ihmalle onlara ne verebileceğiz? Harb meseleleriyle hayli meşgul bulunan comitia curiata, konsülleri ve askeri tribunusları seçtiğiniz ve burada kehânetlerin gözlenmesiyle bu meselelerin devam edebildiği comitia centuriata meclislerini her zamanki yerlerinde muhafaza edebilecek misiniz? Bunları Veii'ye nakledecek miyiz? Ya da tanrıların ve insanların terkettiğini bu şehirde, büyük bir hürmetsizlik ve uygunsuzlukla halk meclisi yüzünden, halkı mı toplayacağız?"

CAPUT 53

"Fakat, sizler "arınmanın bütün olanakları yanında herşeyin kirletilmeinin aşikâr olduğu görünürken, içinde bulunduğumuz durumun ateşler ve yerle bir olan binalarla terkedilmiş bir yer görüntüsü arzeden Roma'dan ayrılmamızı gerektirdiğini ve herşeyin el değmemiş bir halde bulunduğu Veii'ye göç etmemizi gerektirdiğini ve bunun buradaki binalar nedeniyle, aciz bir halde bulunan pleblerin de hoşuna gideceğini" söyleyebilirsiniz. Fakat ileri sürülen bu mazeret hakiki nedenden ziyade bir vesiledir. Quirites benim söylememe gerek olmadan sizce aşikârdır: Gallialılar gelmeden önce, resmi ve özel yerlerimizin çatıları ağaçlarla örtülüyken, Roma'mız bir kötülüğe ve zarara maruz kalmadan ayakta dururken, Veii'ye göçetmeye teşvik eden aynı önerinin nasıl yapıldığını hatırlıyorsunuz[67]. Tribunular sizin ve benim görü-

şüm arasında ne denli fark olduğunu görüyorunuz. Bunun sonradan yapılması gerekli olmadığından, şimdi nasıl olursa olsun yapılması gerektiğini düşünüyorunuz. Ben bu işe karşı olduğumdan, o zamanlar Roma bütünüyle dokunulmamışken göçetmek doğru sayılırken, şimdi bu harabeyi terketmenin doğru sayılmayacağını, duyana dek bu işe hayret ve şaşkınlıkla bakacağım. Zira o zamanlar bizim zaferimiz zaptedilen bu şehre göçe neden olmuştu. Aynı zamanda gelecek nesiller için ve kendimiz için de bu durum şan ve şeref nedeni olacaktı.

Fakat şimdi böyle bir nakil, bizim için perişanlık ve aşağılayıcı bir durumumuzu ispat eden hareket, Gallialıların ise şan ve şöhretini arttırıcı bir olay olur. Çünkü bizler zafer kazanmış kimseler gibi vatanımızı terketmiş gibi değil de, yenik düşmüş kişiler olarak vatanımızı kaybetmiş gibi görüneceğiz. Bu durum, Allia'da bozguna uğradığımızı, Roma'nın zaptedildiğini, Capitol'un düşmanla çevrilerek kuşatıldığını, Ocak tanrılarımızı terketmeye mecbur kaldığımızı ve müdafaa etmede güçsüz ve etkisiz kaldığımız bu yerden sürgün edilmeye ve uzaklaşmaya mahkûm kaldığımızı düşündürebilir. Sonra Gallialılar Roma'nın keyfinin bozulmasına ve canının sıkılmasına neden olmaz mı? Romalıların Roma'yı ayağa kaldırma başarısız kaldıkları görülmez mi? Şimdi Gallialılar taze ve dinlenmiş kuvvetlerle gelirse -zira herkesin bildiği ve inandığı gibi onların sayıları oldukça azdır- ve kendilerinin zaptettikleri, sizin ise terkettiğiniz bu şehirde ikamet etmek isterlerse geride ne kalır ve sizler buna nasıl müsaade edersiniz? Gallialılar değil de sizin eski düşmanınız Volsklar ve Aequuslar Roma'ya göçetmek isterse ne olacak? Onların Romalı, kendinizin de Veii'li olmasını ister misiniz? Ya da düşmanlarınızın şehri yerine bu ıssız ve harebeye dönmüş bulunan kendi şehrinizi tercih etmez misiniz? Ben kendi yönümden bunların hangisinin daha kötü olduğunu görmüyorum. Sizi tiksindirip bıktırmaya dayanan bu haysiyet kırıcı hareketlerle, bu alçaklıklara tahammül etmeye ve hazmetmeye hazır mısınız? Eğer bütün Roma'da bizim Kurucumuzun[68] meşhur kulübesinden daha büyük ve daha iyi bir ev kuru-

lamadıysa, çobanlar ve köylüler gibi kulübelerde yaşamak, sürgüne giden bir ulus gibi uzaklara gitmekten daha iyi bir şey değil midir? Aynı zamanda kutsal anıtlarımız ve kendi ocak tanrılarımız arasındabulunmak bir mutluluk değil midir? Bu bölgede ormanlardan ve bataklıklardan başka bir şey olmayan devirlerde atalarımız ve çobanlar buraya gelerek, çabukça yeni bir şehir inşa ettiler. Capitol ve Kalenin aynı zamanda tanrıların mabetlerinin dokunulmamış ve bozulmamış olmasına rağmen, ateşler içinde kalarak tahrip olmuş bu şehrin yeniden inşa edilmesine güvenmiyor muyuz? Eğer bir kimsenin evi yanmışsa, bunu herkes tek tek kendi başına yapsın diyerek, böyle umumi bir yangından sonra birlikte çalışarak birbirimize yardım etmeyi red mi edeceğiz?"

CAPUT 54

"Veya bir suçla ya da bir tesadüf eseri olarak Veii'de bir yangının birden bira ortaya çıktığını ve rüzgârın alevleri her tarafa yayabileceğini farzedin, her zaman olabilecek bu durum şehrin büyük bir kısmının yanıp kül olmasına yol açabilir. O zaman bizler burayı terk mi edeceğiz? Fidena, Gabii veya istediğiniz başka bir şehri arayacağız ve buraya mı göç edeceğiz? Sahip bulunduğmuz vatanımızın toprağına ve annemiz olarak isimlendirdiğimiz üzerinde bulunduğumuz bu toprağa karşı hürmetsizlik etmiş olmayacak mıyız? Memleketimize karşı duyduğumuz sevgi çatı kirişleri ve binalar arasına hapsedilip kalmayacak mı? Sizin bana karşı yaptığınız haksızlığı anımsamak istemiyorsam da, gerçekten size itiraf edeceğim. Sık sık olduğu gibi, ben burada yokken, vatanımın yerini düşündüğümde, bütün şeyler aklıma geldi. Tepeler, tarlalar, Tiber Nehri, benim için aşina olan yerler gözlerimin önünde canlandı. Aynı zamanda doğduğum ve büyüdüğüm bu gökyüzünün altını daima anımsayacağım.

Ey Quirites, kendi yurdunuzda kalmanız ve daim olmanız için, bütün bu şeylerin şimdi izleri harekete geçirmesini dilerim. Sonradan onu terkettiğinizde, boşu boşuna pişmanlık çekerek kendi-

nize eziyet etmiş olacaksınız. Tanrıların yaptığı ve insanların seçtiği bu yer, Roma'mızın kurulması için sebepsiz değildi. Çünkü sağlam tepeleri vardı; uygun ve kullanışlı bir nehire sahipti. Bu nehir aracılığıyla ürünler bölgenin ortasından aşağısına kadar sulanabilirdi. Aynı zamanda faydalı başka şeyler de yetiştirilebilirdi. Faydalanmak için kâfi derecede yakın bulunan denizi, henüz bizim maruz kalmamamıza karşın, yabancıların kaçışlarında büyük yakınlığı nedeniyle bizi tehlikeye atabilirdi. İtalya'nın kalbinde bir yer, bir nokta, kısacası bir şehrin yayılıp genişlemesi için tabii olarak son derece uygun bir mevki. Böyle yeni bir yerin hayli büyüklüğüyle ispat edilen ve denenen budur.

Ey Quirites bu şehrin üçyüzaltmış beşinci (365.) yılında şimdi durum böyledir. Bütün bu eski ulusların arasında uzun zamandan beri birçok harbler yaptınız. Bütün bunların arasında, şehirler tek başlarına söz söylemek ve bir şeye kalkışmak cesaretini gösteremezler. Ne Volsklar Aequuslarla birleşebilir, ne onların bütün kudretli şehirleriyle birlik teşkil edebilir, ne de Etruria karada ve denizde Roma'nın son derece kuvvetli olması nedeniyle onlara katılabilir. Denizden denize İtalya'nın iç kısmının genişliği, harbde size eşit şans tanımaktadır. Durum böyle olduğundan, bir felâkete neden olacak bütün bu şeyleri diğerleriyle birlikte tecrübe etmiş bulunuyorsunuz? Sizin cesaret ve yürekliliğiniz sizi her yerde himaye edebilir ve her yere götürebilir, fakat başka bir yere taşınamaz ve götürülemez. İnsanların bir zamanlar bir insan başı bulduklarını konuştukları Capitol burada bulunmaktadır. Burası da dünyanın başı ve imparatorluğun beşiği olabilir. Augurların dini merasimleriyle Capitol arındırıldığı zaman, burada Iuventas ve Terminus babalarınızın büyük neşesi ve memnuniyeti uğruna, buradan nakledilmeyi reddettiler. Burada Vesta'nın ateşi yanmaktadır. Burada gökten yeryüzüne gönderilen kalkanlar bulunmaktadır. Eğer kalırsanız, bütün lûtufkâr tanrılar buradadır."

CAPUT 55

Camillus'un nutkunun özellikle dine dokunduğu noktada onları etkilemiş olduğu söylenir. Fakat hiç şüphesiz, tam zamanında ağızdan kaçırılan bir sözle bu yaranın cerahatinin akmasına karar verildi. Bu durum, biraz daha sonra, senato Curia Hostilia'da bu meseleler üzerinde görüşürken gerçekleşti. Nöbetçilik ve muhafızlık görevinden dönen bazı cohorslar Forum'dan geçiyorlardı. Onlar Comitium'un önüne geldiklerinde, bir yüzbaşı bağırdı: "Sancak taşıyıcılar sancaklarınızı yere saplayın; burası bizim kalmamız için en iyi ve müsait yerdir." Bu cümleyi duyan senatörler dışarı çıkarak geldiler ve kendilerinin kehâneti almış olduklarını bağırarak söylediler. Etraflarına toplanan plebler bunda mutabık olduklarını belli ettiler. Fakat bu tasarı sonradan reddedildi. Sonunda halk rastgele, nereden başladığı belli olmayan bir biçimde Roma'yı yeniden inşa etmeye başladı. Devlet tuğla ve kiremitleri temin etti. Herkese taş ocağından taş çıkarmak hakkı ve istedikleri yerden ağaç keserek kereste elde etmek hakkı verildi. Bir sene içinde yapıların tamamlanmaı için kendilerine bir teminat verildi. Bu acelelik içinde insanlar düzgün yollar yapmada dikkatsiz davrandılar. Kendilerinin ve başkalarının haklarını gözetmeyerek, boş alanlarda binalar inşa ettiler. Bunun nedeni eski lâğımlardır. Bunlar ilk zamanlar umumi yollardan geçirilirdi. Fakat şimdi genellikle özel ikâmetlerin altından akmaktadır. Roma'nın görüntüsü, bölünmüşten ziyade tahsis edilmiş bir yer izlenimi uyandırmaktadır.

NOTLAR

1- Livius, kendi tribunus listesine Camillus ve Albinus adındaki censorları da ilâve etmekle yanılgıya düşmüş görünür. Çünkü bu sırada askeri tribunusların sayıları altı idi. Bk. caput X., 1. ve caput xiv., 5. ve buradaki notlara.

2- Bk. Liber IV, caput xlviii. Appius Claudius burada decemvirin torunu olarak ifade edilir.

3- Comitium'a inen merdivenlerden.

4- Bk. Liber IV, caput xvii, 11.

5- Senatus consultum: Senato kararı, bir devlet memurunun başkanlık ettiği resmi bir karardan daha başka birşey değildi. Eğer bu devlet memuru icra etmeyi reddederse buna uyulurdu.

6- Gerçekte Camillus'un ilk tribunusluğu. Buradaki ve caput i. 2. deki yanlışlık, caput xiv. 5'de söylenmeden anlaşılacak şekilde düzeltilir (Bk. not.)

7- Caput 1. 2'deki aynı şahıs olarak zikredilmez.

8- Başlangıçtan beri hiçbir patrici pleb tribunusu olamazdı. (Liber Secundus. xxxiii. 1) M.Ö. 448'de kabul edilen Trebonia kanunu patricilerin üyeliğini resmen yasaklamıştı. Bu nedenle patriciler hiçbir zaman pleb tribunusluğu görevine getirilmemişti (Liber Tertius, lxv. 4.)

9- Muhtemelen arkadaşlarının tarafını tuttuğu bu kanuna aykırı girişimden burada adı geçen üç kişi sorumlu tutulmuştu.

10- Caput vii, 5'de ücretten söz edilmez. Livius süvari kuvvetinin piyadeden üç kaz fazla ücret aldığından söz etmek ister.

11- Yeğeni veya belki de üvey kardeşi.

12- Lectisternium: Lectus yani "sedir", "kanepe" ve sternere yani "yayılmak", "saçılmak" kelimelerinden gelmektedir. Tanrıların tasvirleri bir ziyafet masasının etrafındaki sedirlerde yer aldı ve onlara yiyecekler sunuldu.

13- Alba Gölünün kabaran suyunu dışarı akıtmak için 1300 yarda uzunluğunda, 7/10 feet yüksekliğindeki tünel gerçekte sert kayalarla kesilmişti. Veii'nin zaptını bu durum ortadan kaldırmıştı. Fakat kraterin içindeki bayırın kenarındaki sürülebilir arazinin birkaç acrelik (4.39 dönüm) kısmını korumuş oldu. (Tenney Frank, Economic History of Rome, Sayı 7).

14- İkinci kez olarak (Bk. Caput X. 1)

15- Üçüncü kez olarak (Bk. Caput viii. 1)

16- Silah altında kurulmuş böyle bir satışı bildiren açık arttırmada.

17- Latin Birliğine başkanlık eden Iupiter Latiaris'in şerefine yapılan Latin bayramı ve şenliği her yıl tekrarlanırdı. Bu şenliğini ilan edilen tarihte, yeni konsüller veya konsül yetki ve selâhiyetine haiz askeri tribunuslar tarafından sunulan bir kurban kesme merasimi takip ederdi.

18- Livius'un kısa söz söyleme sanatı (brevitas) burada bir cümlenin eksikliğine neden olur. Hiç şüphesiz Latinler ve Hernicuslar önce elçiler gönderdiler ve bunlar senatoya takdim edildi ve orada diktatör tarafından teşekkür edildi.

19- Tanrıların bazı özel teveccühlerinin kabul ve tasdiğine adanan oyunlar.

20- Livius muhtemelen Licinius Macer'in izinden gitmektedir. (The Loeb Classical Library, Livy, From the Founding of the City, Introd, Vol. I, p. xxix) Çok intizamlı bir şekilde tutulmamış kayıtlara göre, bu tribunus şeref bakımından, senatonun ileri gelenlerine göre pleb babasının çok üstündeydi.

21- Ganimet kanuni olarak satılır ve buradan elde edilen gelir devlet hazinesine konurdu.

22- Patriciler de vergi ödediler. Fakat yoksullukları ve zaruret içinde bulunmaları nedeniyle, bunun yükünü omuzlarında daha ağır hissetmekteydiler.

23- "Eum hostiae extra prosecuisset" bu lâtince kelime belirtilen şekilde kurban kesmeyi ifade eden teknik bir terimdir. Kurban edilen hayranın iç organları (prosiciae) sunakta yakılırdı.

24- Bu cümleyle Livius'un önsözünü karşılaştırınız (Livy I, Books I-II. From the Founding of the City. The Loeb Classical Library, parag. 6.)

25- Ebedi olarak "çelenk altında" deyimi, satışa çıkarılan esirler tarafından giyilen çelengi ifade eder. (Aulus Gellius, VI. iv.).

26- Livius muhtemelen Camillus'un haddini bilmeyişi olarak farzedilen zafer şenliğinin her zamankinden farklı biçimde oluşunu tasvir ederken hataya düşer. Çünkü zafer merasimini kutlayan kimsenin hem arabasının hem de kıyafetinin Iupiter'e benzemesi bir gelenekti. Ganimetin satışına karşı duyulan kızgınlığın sebep teşkil etmiş olması daha mümkündür.

27-Bu mabet Forum Boarium sürülerin satıldığı pazar yerindeydi.

28-Bk. caput xxii. 1 ve caput xxiii. 5.

29- Iugerum, İngiliz acre'ı (4.39 dönüm) 43.569 feet'lik bir alanı belirttiğine göre, 28.800 feet uzunluğunda kenarları olan bir kare şeklinde araziyi gösterir.

30- Bk. caput xlix.

31- Gerçekte sadece iki tribunus idi. (Bk. caput xxix. 6.) Fakat bir teklifi kabul etmek durumunda sadece birinin veto etmesi yeterliydi.

32- Önerilen kanun caput xxiv. 7. de zikredilmiştir.

33- Üçüncü kez olarak, Bk. caput xxiv. 7.

34-Tribunusların önerisine göre Veii toprakları taksim edilmeliydi.

35- Ya Scipio ya da Cossus (caput xxiv. 1), veya muhtemelen Maluginensis (caput xiv. 1).

36- Roma ve Veii arasında Roma halkının taksimini hazırlamakta bulunmak. Bk. caput xxiv. 7.

37- Livius daha geç devirlerde ortaya çıkan bir adet olan, zafer alayı örneklerinde veya resimlerinde, zaptedilen ülkeye ait bulunan şehirlerin, nehirlerin ve dağların teşhir edilmesini gözü önüne getirir ve bunları ima eder.

38- Bu zamanda yirmi bir (21) kavim bulunmaktaydı.

39- Altıncı kitabın caput xvii. 5. inde Livius, Capitolu müdafaasından dolayı (caput xlvii) Manlius'a bu lâkabın verildiğini ima eder. Fakat Dördüncü kitabın caput xlii. 2. sinde L. Manlius zikredilir ve muhtemelen bu lâkabı ailesinin Capitol tepesinde ikâmet etmiş olması nedeniyle aldığı belirtilir.

40- Ovation: Eski Roma'da zafer kazanan bir kumandan yaya olarak Roma'ya girdiğinde yapılan ikinci derecede zafer alayı. Bu zafer alayı bir alkış yağmuru şeklinde olurdu.

41- Bilinmeyen bir şehir olan Sappinum'un Volsinii yakınlarında yer almış olduğu tahmin edilir.

42- Lustrum: Her beş senede bir censorlar tarafından düzenlenen arınma merasimi.

43- Bundan sonra hayatta kalan censor görevden çekildi ve iki yeni censor tayin edildi (IV. xxxiv. 21).

44- Bugünkü Yunanlılar

45- Roma'ya göre Po Ovasının ve Irmağının ötesinde.

46-Hercynei Saltus, Güney Almanya'nın dağlık bölgelerindeydi (Black Forest, Bohemia, ve Harz buna dahildi) Caesar ve Tacitus her ikisi de Celtlerin burada daha önceleri koloniler kurmuş olduklarını ifade eder. (B.G. VI. xxiv.; Germ. xxviii.)

47- Merkezi Gallia'daki kavimler. Onlardan bazıları Bourges, Auvergne, Sens ve Chartres olarak zamanımıza kadar gelmiştir. Tricastini Roma eyaleti içinde yer alan bir kavimdir.

48- Birarada bulunan birtakım köyler.

49- Şimdiki Milano.

50- Halicarnassus'lu Dionysius'a göre (XII. xix) dört lejyon toplanmıştı. Bunlarla birlikte müttefikler ve yardımcı kuvvetlerle Allia'daki Roma ordusunun sayısı 40.000 kişiye ulaşmaktaydı. (Bk. Plut. Cam. XVIII).

51- Crustumerium şehri yok olduğundan ve geriye bir iz kalmadığından, harb meydanının tam mevkii belli değildir. Roma'dan takriben onbir mil uzaklıkta Tiber Nehrine dökülen Fosso Ma-

estro denilen küçük ırmağın eski devirlerdeki Allia olduğu düşünülmektedir.

52- Mukaddes emanetler.

53-Tanrıların tasvirlerini taşıyan açık hava oyunlarında kullanılan arabalar.

54- Fildişinden kakmalarla süslenmiş en yüksek makama ait iskemle. Bu devirde bu iskemleye oturmaya hakkı olan en yüksek devlet memurları, diktatörler, atlıların başı, konsuller ve sensorlar idi.

55- Efsaneye göre Kral Ancus tarafından (I. xxxiii. 9), Tiber Nehrinin sağ kıyısında, Ostia'dan uzak olmayan bir yerde kurulmuştur.

56- Bu, dini törenlerde geleneğe göre sarılan bir kuşak şekliydi.

57- Evander'in annesi. Onun adı I. vii. 8. satırında Carmenta olarak geçer.

58- Kaplıca: Bir çeşit buğday.

59- Livius'un XXII, xiv. 11. de bize anlattığı Busta Gallica şehrin ortasındaydı. Fakat site tam olarak belirlenememiştir.

60- Sybilla Kitapları adı verilen kehânet kitapları.

61- Söz söyleme, ifade etme tanrısı. Bu mabet caput xxxii. 6. da sözü edilen mabetle kesinlikle aynıdır.

62-Kasımın onbeşinde senato muhteşem bir ziyafet düzenler. Bu şölende Iupiter için bir sedir yer alır. Iuno ve Minerva tanrının her iki yanında birer iskemleyi işgal ederler.

63- Pallas (Palladium)ın tasviri. Aeneas tarafından İtalya'ya getirildiği hikâye edilir.

64- Bk. I. xx. 4, ve nota.

65- Şehir surları etrafında kehânetlerin gözlenmesine yarayan açık bir alan.

66-Livius önemli bir istisnayı hatırlar: Comitia centuriata pomerium'un dışında, genellikle Campus Martius'a yakın olan tarafta toplanır. Campus Martius'da toplanması daha olağandır.

67- Caput xxiv. 7.

68- Romulus'un kulübesi (casa Romuli) Circus Maximus tarafında Palatinus tepesi üzerinde yeralmıştı. Bu kulübe bu isimle korundu ve Livius'un zamanı geç devire kadar kutsal kabul edilerek hürmet ve saygı gördü.

KİTAP VI

THE GALLIC INVASION
English Miles
5
0
10
20
30
Via Cassia
Chusium (Chiusi)
Monteleone d'Orvieto
R. Chiana
Ficulle
M. Paglia
R. Paglia
R. Tiber
Mevania (Bevagna)
Foligno
Tuder (Toli)
Spoleto
Orvieto
Volsinii
Corbara
Via Amerina
Camerata
Carsulae (S. Gemini)
Bolsena
L. di Bolsena
Lugnano in Teverina
Interamna (Terni)
Via Quinctia
Ameria (Amalia)
Montefiascone
Narnia (Narni)
Nera R.
Horta (Orte)
Viterbo
Reate (Rieti)
R. Velino
Monti
S. Giovanni
Forum Cassii (Vetralla)
Borghetto
Via Amerina
Falerii
Via Salaria
Torrecella
Sutrium (Sutri)
Nepete (Nepi)
Trebula Mutusca
M. Sabatini
Via
Sabini
Castelnuovo di Porto
L. di Bracciano
Via Cassia
Via Flaminia
Eretum
Crustuminian Mts.
VEII
Allia
FIDENAE
R. Anio
R. Tiber
ROME
Probable route of the Gauls.
Alternative possibility.
Stanford's Geographical Establishment, London.

LIBER VI

CAPUT 1

Roma şehrinin kuruluşundan itibaren Romalıların tarihi burada belirtildiği gibi aynısıdır. İlkin kralların idaresi altında, sonra da konüllerin ve diktatörlerin, decemvirlerin ve konsül yetki ve selâhiyetini haiz tribunusların idaresi altında bulunmuştur. Beş kitapta onların dış ülkelerle yaptıkları harbleri ve iç karışıklıkları ifade etmiş bulunuyorum. Sadece uzakta bulunan nesnelerin güçlükle seçilmebilmesi gibi, onların haddinden fazla eski olmaları nedeniyle değil, fakat aynı zamanda yazının kullanımının ender olduğu ve dikkatizce yapıldığı o günlerde birtakım muğlak meselelerle iş yapmak zorunda kalmış bulunuyorum. Çünkü geçmişteki hadiselerin yegâne güvenilir bekçisi bunlardı. Baş rahiplerin yorumlarında ve diğer resmî ve özel dokümentlerde mevcut olan bu tür kayıtların hemen hemen bütün hepsi, Roma'nın alevler içinde kalması sırasında, yok olup gitti. Bu noktadan itibaren ileriye doğru, Roma şehrinin sivil ve askeri tarihi hakkında daha açık ve daha kesin bir kayıt verilebilir. Çünkü ikinci devrin başlangıcında, eski köklerinden geliyormuşcasına daha bol ve daha bereketli bir gelişmeyle açılıp etrafa yayıldı. Önde gelen vatandaşlardan Marcus Furius'un kendisini ayağa kaldıran yardımına ilk başta güvenmekle şimdi ayakta kalmış oldu. Yıl sona erene dek insanlar onun diktatörlükten ayrılmasına müsaade etmediler[1]. Yıl sonu seçimlerinin tribunuslar tarafın-

dan yapılmasının gerekliliği, onların memuriyetleri döneminde Roma'nın zaptedilmesi yüzünden, uygun görülmedi. Devlet bir interregnum'a geri döndü. Vatandaşlar büyük çaba ve zahmetle Roma'yı restore etmeye tamemen kendilerini vermişlerken, bu arada çok geçmeden Quintus Fabius görevinden ayrıldı. Henüz pleb tribunusu Gnaeus Marcius tarafından kendisine belirtilen gün tebliğ edilmemişti. Zira elçi olarak gönderildiği Gallialılara karşı, ulusların kanununu hiçe sayarak muharebe etmişti. Çoğunluk onun gönüllü olduğuna inandığından, ölümle yargılanacak bir mahkemeden tam zamanında kaçtı. Interregnum başladı: Publius Cornelius Scipio interrex idi. Scipio'dan sonra, konsül yetki ve selâhiyetini haiz askeri tribunusları seçen Marcus Furius Camillus interrex oldu. Camillus'u Lucius Valerius Publicola (ikinci kez), Lucius Verginius, Publius Cornelius, Aulus Manlius, Lucius Aemilius ve Lucius Postumius takip etti.

Bu kimseler interregnum'dan sonra derhal[2] görevlerine başladılar. Dini örf ve adetlerin icra edilmesi konusunda, herşeyden önce bu hususun aydınlığa kavuşması için senatoya danıştılar. Onların kabul ettikleri ilk kanunlar arasında bir tanesi antlaşmalar ve kanunları araştırmak içindi. Sözü edilen kanunlar oniki levha kanunları ve kralların belli başlı kanunlarıydı. Bunlar mümkün olduğunca keşfedilebilirdi. Bunlardan bazıları aşağı tabakadaki halkı da içine alabilecek biçimde düzenlendi. Fakat dini merasimlerle idare ediliyormuş gibi, baş rahipler tarafından gizli olarak muhafaza edildi. Böylece halkın duygu ve düşüncesini dini korkuya çevirerek onları itaat altında tutabilirlerdi. Sonra onlar uğursuz günler hakkında görüşmeye başladılar. Temmuzun 18'inci günü, çift felâket getiren meş'umluğu bilinen bir gündü. Çünkü bu tarihte Cremera'da Fabiuslar katledilmiş ve bunun akabinde Allia'da Roma'nın mahfına neden olan bir isyan patlak vermişti. Sonuncu felâketi Allia Günü olarak isimlendirdiler ve bu günde resmi ve özel herhangi bir işin yapılmasını menettiler. Bazılarının düşünüşüne göre, askeri tribunus Sulpicius Temmuzun 15'inden sonra kurban kesilmesinin uygun ve mübah olma-

dığını belirtmişti. Tanrıların onayı alınmadan bu işe kalkışılırsa, iki gün sonra Roma ordusu düşmanla yüz yüze gelebilirdi. Bu nedenle dini merasimlerin 15'inden sonraki günlerde de yapılmasından kaçınıldı. Sonradan, ayın birinci ve dokuzuncu günlerinden aynı vicdanı tereddütten dolayı kaçınıldığındın, bu günlerin ertesinde dini tören yapılması gelenek oldu.

CAPUT 2

Fakat Romalılar devletlerinin bu keder verici düşünüşünden sonra, onun tekrar yükselmesi için, sulha götürücek plânların mütalâasını uzun süre bırakmadılar. Bir taraftan da eski düşmanları Volsklar Roma adını ortadan kaldırmak maksadıyla silâha sarılmışlardı. Diğer taraftan tüccarlar, bütün ulusların önderlerinin Voltumna'nın kutsal mahallinde toplandıkları ve harb için gizli ittifak yaptıkları bilgisini getirmişlerdi. Lâtin ve Hernicusların isyanıyla kaynaklanan yeni bir korku ve karışıklık doğmuştu. Latin ve Hernicuslar Regillus Gölü yakınlarındaki muharebeden beri hemen hemen yüz seneye yakın Roma halkı ve milletiyle dostluklarına tam bir sadakâtle bağlı kalmışlardı. Ve böylece, her taraftan bu şekilde tehlikeler onları tehdit edince, ve Roma adının yalnız düşmanlarının değil fakat aynı zamanda müttefiklerinin nefretini uyandırdığı kesin olarak belirginleşince, devletin aynı kâhinler altında, kefâretaltında bulunan devletin müdafaa edilmesine ve Marcus Furius Camillus'un diktatör olarak tayin edilmesine karar verildi.

Marcus Furius Camillus diktatör olarak tayin edildikten sonra, Gaius Servilius Ahala'yı atlıların başı olarak seçti. Kanuni işlere bir ara verildiği ilân edildikten sonra, gençlerden gönüllü toplayarak bir ordu meydana getirdi. Henüz güçten-kuvvetten düşmemiş olan daha büyük kimseleri buna dahil etmedi. Onlara da bağlılık yemini ettirdi ve centuriolarına[3] kaydederek yerlerine gönderdi. Orduyu kaydettikten ve onu teçhizatlandırdıktan onra, orduyu üç kısma böldü. Bir bölümünü Etruria'ya karşı Veii bölgesi-

ne yerleştirdi. İkinci bölümüne Roma önünde ordugâh kurmasını emretti. Bu bölümler vatanın askerî kuvvetleri olarak, askeri tribunus Aulus Manlius'un kumandası altına verildi. Etrüsklere karşı gönderilmiş olanlar da Lucius Aemilius'un kumandası altına verildi. Üçüncü bölüme bizzat kendisi kumanda etti ve "ad Mecium" diye adlandırılan Lanuvium'dan uzak olmayan bir yere, düşman ordugâhına hücum etmek üzere ilerledi. Düşman Romalılara karşı nefret beslediğinden harbe gitmişti. Romalıların muharebe gücünün Gallialılar tarafından hemen hemen ortadan kaldırıldığına inanıyorlardı, fakat sadece kumandanlarının Camillus olduğunu işittiklerinden büyük korku ve dehşete düştüler. Bu nedenle siperin arkasına sığınarak kendilerini korudular. Bu siper, Romalıların hiçbir yerden kendi müdafaa hatlarına nüfuz etmemesi için, ağaç kütükleriyle kapatılmıştı. Bunu fakedince, Camillus askerlerine mania'yı ateşe vermelerini emretti. Tesadüfen rüzgâr düşman tarafına doğru kuvvetle esmekteydi. Bu alevlerden bir yol açılmasına neden olmakla kalmadı, fakat aynı zamanda alevlerin ordugâha doğru ilerlemesine yol açtı. Hararet duman ve taze kütüklerin çatırdayarak yanması düşmana o denli korku verdi ki, Roma askerleri yanan barikatları geçerken karşılaştıkları güçlükler kadar, Volsk ordugâhının tahkimatlarını ip merdivenle tırmanarak çıkarlarken güçlükle karşılaşmadılar. Bozguna uğrattıktan ve düşmanlarını öldürdükten sonra, bir hücumla ordugâhları alındı.

Diktatör ganimeti askerlerine verdi. Bu hareket eli açık olmaktan ziyade, askerler için çok daha makbul bir şey olarak bir kumandandan beklenmeyen bir olaydı. Kaçanları takipten ve Volsk ülkesinin bütün tarlalarını yağma ve talan ettikten sonra, harbden yetmiş sene sonra Volskları boyun eğmeye mecbur bıraktı[4]. Galip kumandan Volskları terkettikten sonra, harb hazırlıkları yapan Aequusların üzerine geçti. Bolae'da ordularını hiç beklemedikleri bir anda zor durumda bıraktı. İlk hücumda yalnız ordugâhlarını ele geçirmekle kalmadı, aynı zamanda şehri de zaptederek istilâ etti.

CAPUT 3

Camillus'un Roma için kumanda ettiği mevkide işler bu şekilde yolunda giderken ve talih kendilerine yardımcı olurken, başka tarafta büyük br tehlike doğmuştu. Hemen hemen Etruria'nın bütünü silahlanmış ve Roma Milletinin bir müttefiki olan Sutrium'u kuşatmaktaydı. Sutrines elçileri bu sıkıntılı durumlarında yardımlarını rica etmek ve en yakın fırsatta diktatörün kendi kavimlerine yardım etmek üzere ilerlemesi için bir kanun elde etmek maksadıyla senatonun huzuruna çıkmışlardı. Fakat kuşatmanın kötü hali onların ümitleri gerçekleşinceye kadar beklemelerine müsaade edemezdi. Küçük kasabanın halkı, daima aynı insanlara isabet eden güç işlerle, nöbetlerle, yaralarla bitip tükenerek kuvvetlerinin son raddesine gelmişlerdi. Bu nedenle şehirlerini düşmana teslim ederek, büyük bir keder içinde hep birlikte evlerini terkederek, silahsız ve herbiri basit bir elbise giymiş olarak bir yürüyüş kolu halinde ilerliyorlardı. Bu sırada tasadüfen bir Roma ordusuyla Camillus ortaya çıktı. Çok kederli kalabalık grup kendini onun ayakları önüne attı. Bu sırada önderleri, büyük bir zorunluluk ve korkunç bir zaruriyetle kendilerinin sürüklendiklerini ve aynı zamanda sürgün gittikleri yere kendilerine eş olarak sürüklenen kadın ve çocukların feryad ve figânlarıyla ortak oldukları hakkında Camillus'a bir nutuk atmaktaydı. Camillus Sutrines kavmine feryad ve figânlarını kesmelerini emretti. Kendisinin Etrüsklülere keder ve gözyaşı getireceğini bildirdi. Sonra denklerin yere indirilmesi gerektiğini bildirdi. Sutrines'lere küçük bir muhafız kuvveti bırakarak, onlara burada durmalarını emretti. Kendi askerlerine de silahlarını almaları ve kendisini takip etmeleri emrini verdi. Böylece ordusunun yükünü hafifleterek Sutrium'a doğru yola çıktı. Burada başarılarının yeterli bir neticesi olarak herşeyi karmakarışık ve nizamsız bulmaktan şaşırmadı. Surların önünde hiçbir ileri karakol yoktu. Kapılar açıktı. Galip gelenler gözden kaybolmuştu ve düşmanlarının evlerinden ganimet elde etmekle meşguldu. Bu nedenle aynı günde ikinci kez Sutrium zaptedildi. Zafer kazanan Etrüsklüler her tarafta ye-

ni düşman tarafından kılınçtan geçirilerek katledildiler. Toplanmaları, kuvvetlerini bir bütün halinde birleştirmeleri ve silahlanmaları için onlara hiç zaman tanınmamıştı. Tesadüfen başarabilirlerse tarlalara kaçmak üzere, her biri kendi başını kurtarmak için kapılara ulaşmaya çalışırlarken, ta başında diktatör emir verdiğinden şehir kapılarını kapalı buldular. Bu nedenle bazıları silahlarına sarıldılar, bazıları da ani silahlı bir hücumla yüzyüze geldiklerinden, muharebe etmek üzere arkadaşlarını çağırmaya teşebbüs ettiler. Bu düşmanın ümitsizliği ve yeisi yüzünden son derece hararetli ve can yakıcı bir muharebe olabilirdi. Ne varki silahların bırakılmasını ve silahsız olarak orduların yerlerini almalarını ilân eden habercilerin şehre doğru geldikleri görülmüştü. Bu haberciler aynı zamanda silah taşıyanlardan başka hiçbir kimsenin herhangi bir şiddet hareketine maruz kalmayacağını da bildiriyorlardı. O zaman, son ümit olarak muharebe ederek ölmeye karar vermiş olanlar için, şimdi yeniden hayatta kalma ümidi verilmiş oluyordu. Bu nedenle düşman her tarafta silahlarını atmaya başladı. Talih kendilerine bu yolu daha güvenli kıldığından, silahsız olarak, düşmanlarıyla karşılaşmak üzere gittiler. Buyük kalabalık nöbetçilerin arasına dağılmıştı. Gece karanlığı çökmeden önce şehir, zarar görmemiş ve harbden hiçbir hasara uğramamış bir biçimde Sutrines'lere telim edildi. Çünkü şehir bir hücuma maruz kalarak alınmamış, fakat şartlar gereği teslim olmuştu.

CAPUT 4

Camillus Roma'ya döndü ve aynı anda üç harbdeki galibiyeti nedeniyle zafer merasimini kutladı. Savaş arabasının önünde sevkettiği esirlerin büyük miktarını en fazla Etrüskler oluşturuyordu. Bu harb esirleri mızrakların altında(5) satıldı. Kadınlar kendi altınlarını vermiş olduklarından, çok büyük bir meblağ teşkil edecek ganimet elde edildi(6). Artan miktar üç altın tas yapmaya yeterli geldi. Bu altın taslar, iyi bilindiği üzere, Camillus'un adıyla yazılarak ona ithaf edilmiştir. Bu taslar Capitol yanana dek(7) Iupiter Mabedinde Iupiter'in iskemlesi altında muhafaza edilmiştir.

Bu yıl bu harblerin neticesinde Romalılara gelmiş gibi, Veii kavmi, Capenalılar ve Faliscuslular devlete alındı. Topraklar bu yeni vatandaşlara kur'a usulü ile tahsis edildi. Aynı zamanda senato kararıyla Veii'den Roma'ya tekrar çağırılanlar da vardı. Roma'da yeni bir ev inşa etmeye üşenenler Veii'deki boş evlerin mülkiyetini üzerlerine almışlar ve burada hayatlarını sürdümeye gelmişlerdi. Onlar ilkin gerçekten hoşnutsuzluklarını belirtmişler ve emirlere karşı gelmişlerdi. Fakat belli bir günün tayini ve Roma'ya geri dönmelerini engelleyen büyük cezanın tehdidi altında, her biri kendi hesabına korkuya düştüğü için, her biri muhalif bir gruptan çıkarak tek tek itaata mecbur durumda kaldılar. Roma şimdi sayıca kalabalıklaşan insanlarla büyüyüp gelişmekteydi ve her tarafta derhal yeni yeni binalar yükseliyordu. Devlet masraflara yardımcı oldu ve aediller de, vatandaşlar bizzat gönüllü olarak çalışırlarken, bu sanki resmi işmişcesineişin ilerlemesine katkıda bulundular. Vatandaşlar kendi evlerinin yapımını tamamlamada son derece acele ediyorlardı.

Senenin sonunda konsül yetki ve selâhiyetini haiz askeri tribunusların seçimi yapıldı. Seçilenler Titus Quinctius Cincinnatus, Quintus Servilius Fidenas (dördüncükez), Lucius Iulius Iulus, Lucius Aquilius Corvus, Lucius Lucretius Tricipitinus ve Servius Sulpicius Rufus idi. Bu kişiler Aequuslara karşı bir orduya kumanda ettiler. Zira Aequuslar kendilerinin galip geldiklerini itiraf ettiklerinden, harb için değil, fakat onlara karşı olan nefretlerinden, ülkelerini yakıp yıkarak yağma ve talan etmek, aynı zamanda yeni bir mesele çıkarmak için onlara gerekli olan güçlerini ve kuvvetlerini tüketmek maksadıyla bu işe girişmiş bulunuyorlardı. Diğer bir orduyla Tarquiniusların bölgesini istila ettiler. Burada hücum ederek Etrüsk şehirleri Cortuosa ve Contenebra'yı aldılar. Cortuosa'da hiçbir mücadele yapılmadı. Beklenmeyen zamanda yapılan ilk hücumla ve ilk çığlıkla yeri aldılar ve sonra şehri yağmalayarak yaktılar. Contenabra birkaç gün dayandı, fakat gece ve gündüz demeksizin yapılan devamlı muharebe, onları mağlup etti. Roma ordusu altı kıtaya ayrılmıştı. Bunların her bi-

ri mübadeleyle altışar saat muharebeye katılıyordu. Bu arada şehir halkı çok azdı, bu nedenle aynı kimseler birsaldırıya maruz kalıyordu ve bu saldırılar hiç durmadan tekrar tekrar yenileniyordu. Sonunda kuvvetleri tükendi ve Romalılar şehre girmek için bir yer-açmayı başardılar. Tribunuslar ganimetin Roma'ya götürülmesi gerektiğine karar verdiler. Fakat planlandığından ziyade emirlerin gereğini yerine getirmeleri gerekiyordu. Onlarsa bunu yapmada hayli tembel davranıyorlardı. Onlar bu işi geciktirirlerken, şimdi ganimet askerlerin elindeydi ve askerlerin gazabına uğramaksızın onların elinden alınması olanaksızdı. Aynı yıl, Romanın sadece özel, şahıslara ait binalarla dolup taşmaması için, Capitol yontulmuş taşdan yapılmış bir temelle yeniden meydana getirildi. Bu, Roma'nın şimdiki gözkamaştırıcılığı ortasında haklı olarak zikre şayan bir eser olmuştu.

CAPUT 5

Şimdi vatandaşlar binaların yapımıyla meşgulken, pleb tribunusları toprak kanunuyla ilgili önerilerde bulunmak üzere kalabalığı kendi taraflarına çekmeye çalışıyorlardı. Onlar ilk olarak Romalıların sahip olduğu Pomptinus bölgesine ümitlerini bağlamışlardı. Sonradan Camillus Volskları mağlubiyete uğrattığından, hiç itirazsız kontrolü ellerine geçirmişlerdi. Tribunuslar bu bölgenin Volsklarla olduğundan daha ziyade, asillerle daha kötü bir belâya düçâr oldukları davasını getirmişlerdi. Zira Volsklar uzun zamandan beri kâfi derecede kuvvetli ve silahlanmış olmalarına karşın, buraya yaptıkları akınlardan daha büyüğünü yapmamışlardı. Fakat asiller halka ait umumun faydalanabileceği malın mülkiyetini eline geçiriyordu. Bu halkın yararlanabileceği araziler, hepsi onların eline geçmede, ölçülüp parsellenmezlerse, burada pleblere ayrılabilecek hiç yer kalmayabilirdi. Forum'da nadiren bulunan plebler üzerine büyük baskı yaparak onları etkilemek zahmetine katlanmadılar. Çünkü onlar binaları inşa etmekle son derece meşguldüler ve bütün dikkatlerini bu işe sarfediyor-

lardı. Aynı zamanda maruz kaldıkları bu masraflardan artık yorgun ve bitap düşmüşlerdi. Ellerinde bulundurulduğu halde kendilerinin mahrumbırakıldığı toprak hakkında hiçbir bilgileri ve düşünceleri yoktu.

Vatandaşları dini korkuyla dopdoluydular ve geçenlerde uğranılan felâket yüzünden, şimdi kumandanlar bile bilinmeyen ve anlaşılmayan şeye karşı korku ve sıkıntı duymaktaydılar. Böylece kuşlardan yeni kehânetler elde edilebilmesi maksadıyla, devlet bir interregnum'a gitti. Interrex'in görevi, sırasıyla birbiri ardısıra gelmek üzere Marcus Manlius Capitolinus, Servius Suplicius Camerinus ve Lucius Valerius Potitus tarafından icra edildi. En nihayet adı en son olarak zikredilen kişi askeri tribunuların seçimini yönetti. Bu seçimler Lucius Papirus, Gaius Cornelius, Gaius Sergius, Lucius Aemilius (ikinci kez olarak), Lucius Menenius ve Lucius Valerius Publicola'nın (üçüncü kez olarak) seçilmiş olduğunu bildirdi. Bu şahıslar interregnum nihayete erene dek görevi üstlendiler. O yıl Mars'ın Mabedi, Gallia Savaşında duumvir Titus Quinctius tarafından tahsis edilen kurban kesme törenlerine hasredildi[8]. Yeni vatandaşlardan dört kavim daha oluşmuş oldu. Bu kavimlerin adları Stellatina, Tromentina, Sabatina ve Arniensis idi. Bu yeni oluşan kavimlerle kavimlerin sayısı yirmi beşe (25) tamamlanmış oldu.

CAPUT 6

Pomptinus toprağı hakkındaki teklif pleb tribunusu Lucius Sicinius tarafından, şimdi daha kalabalık bir grubun rağbet ettiği halk toplantılarına getirilmişti ve daha önceki durumdan daha çok, bu toprağa göz dikmeleri için insanlar çok daha kolay ikna edilmişlerdi. Senato Latinlerle ve Hernicuslarla yapılan harblerden söz etti. Etruria silahlanmakta olduğundan, daha büyük bir harbin patlak vermesinden duyulan korku bu işin sonraya bırakılmasına neden oldu.

İdare konsül yetki ve selâhiyetini haiz askeri tribunus olarak Camillus'a beş yardımcı verildi: Servius Cornelius Maluginensis, Quintus Servilius Fidenas (altıncı kez olarak), Lucius Quinctius Cincinnatus, Lucius Horatius Pulvillus ve Publius Valerius, senenin başında, Pomptinus bölgesinden firar eden bir grup Antiates kavminin silahlanmış olduğu haberiyle aniden Roma'da ortaya çıkınca, herkesin dikkat ve ilgisi Etrüsk harbinden bu noktaya çevrildi. Onlar bu şekilde rapor verdiklerinden, Latin birlikleri harbde yardım etmek üzere kendi askerlerini gönderdiler. Fakat istedikleri yerde gönüllü olarak kendi gençlerinin askerlik hizmetinde bulunmasını menetmediklerini söylediklerinden, kendi idarelerinin bununla ilgisi olmadığını iddia ettiler.

Romalılar bu andan itibaren başka bir harb çıkarmaya yol açacak davranışlardan vazgeçtiler. Böylece senatus Camillus'un görevde bulunması nedeniyle tanrılara şükranlarını ifade etti. Zira Camillus alelâde bir vatandaş olarak kalsaydı, gerçekte kendileri onu diktatör yapmak zorunda kalacaklardı. Camillus'un görev arkadaşları bir harb tehlikesi başgösterdiğinde bütün diğer işlerin tek birine ait olacağını ve kendi yetki ve selâhiyetlerinin Camillus'a yardım etmek üzere verilmiş olduğunu beyan ettiler. Camillus'a bunu yaptıkları takdirde böyle bir feregat karşısında kendi itibarlarının herhangi bir zarar göreceğine inanmadıklarını itiraf ettiler. Senato tribunuslara ve Camillus'un şahsına en içten teşükkürlerini bildirdi. Şimdi kendisini dördüncü kez olarak seçen Roma halkı tarafından, şahsına büyük bir sorumluluk yüklenmiş olduğunu söyledi. Senato tarafından kendisi hakkında bu çeşit kararlar alınması küçük birşey değildi. Fakat bunların hepsinin en büyüğü böyle mümtaz kişilerle mutabık kalmada ahenk içinde olmasıydı. Bu nedenle kendi gayret ve ihtiyatını katmak mümkün olsaydı, kendi vatandaşlarının tam bir ittifakla kendisi hakkında besledikleri fikri çok daha yüceltmek için, bir gayret sarfetmede kendi kendisiyle rekabete girebilirdi. Antium halkıyla yapılan harbe gelince, burada gerçek tehlikeden daha çok gürültü, patırdı ve şamata vardı. bu nedenle, hiçbir şeyden korkmadığından,

böylece hiçbir şeyi hakir görmemeleri için onlara akıl öğretebilirdi. Roma şehri hemen hemen komşularının kötü niyet ve kıskançlığıyla kuşatılmıştı. Bu nedenle devletin itibar ve nüfuzunu korumak ve devleti idare etmek için birçok kumandanlara ve ordulara ihtiyaç duyuluyordu. "Publius Valerius bu benim arzumdur" dedi. "Yetki ve selâhiyetimi, aynı zamanda kararlarımı benimle paylaşmalısın ve Antium'da düşmana karşı lejyonlara kumanda etmede bana katılmalısın. Quintus Servilius sen ikinci bir ordu düzenlemeli ve teçhizatlandırmalısın. Roma yakınlarındaki ordugâhında bu orduyu muhafaza etmelisin. Geçenlerde vuku bulduğu gibi, Etruria'dan bu sırada herhangi bir hareket yapılması halinde veya yeni bir endişe ve korku kaynağı olan Latinlerden ve Hernicuslardan gelebilecek herhangi bir isyan hareketinde dikkatli ve uyanık bulunmalısın. Babalarınızın, dedelerinizin, kendinizin ve altı tribunusluğunuzun değerine lâyık bir biçimde sorumlu olduğunuz görevi yerine getireceğinizden eminim. Roma'yı ve Roma surlarını müdafaa etmek üzere, askerlikten terhis edilmiş ve askerlik yaşının üstünde bulunanlardan, Lucius Quinctius tarafından üçüncü bir ordu kaydedilsin. Lucius Horatius silahları, kargıları, erzağı ve harbde gerek duyulan her bir zaruri ihtiyacı temin etsin. Servius Cornelius seni, görev arkadaşların olan bizler devlet meclisine başkanlık etmek, dini törenleri, seçimleri, kanunları ve Romalıların bütün işlerini idare etmek ve gözetmek görevine tayin etmiş bulunuyoruz."

Hepsi görevlerinin kendilerine verilen kısımlarında, üzerlerine düşen işi sadakâtle en iyi bir biçimde gerçekleştireceklerine dair söz verdiler. Kumandayı paylaşmak için seçilmiş Valerius, kendisinin Marcus Furius'u diktatör ve atlıların başı kabul ettiğini ilave etti. Bu nedenle adamların güveni nispetinde birlikte kumanda etmelerinde, harbin neticesinden ümitleri olabilirdi. Onların heyecanla bağırışmaları üzerine, senatörler harbin tamamiyle iyi, sulhun ve halkın genelde üzerindeki intibanın mükemmel olduğunu ümit ettiler. Böyle kimseler görevde olursa, uyum içinde birleşirse, emir etmede ve emirlere riayet etmede eşit derecede

hazır olursa ve halk tabakasına karşı kendi menfaatlerinden ziyade, ona şan-şeref ve şöhret hazırlayarak yardım ederse, devletin hiçbir zaman bir diktatöre ihtiyacı olamayacağını sözlerine ilave ettiler.

CAPUT 7

Kanuni işlere ve ordu toplanmaya bir ara verildiği ilân edildikten sonra, Furius ve Valerius Satricum'a doğru yola çıktılar. Burada Antiumlular, yalnız yeni bir soydan[9] toplanmış olan acemi askerlerden oluşan Volskların muharebe edebilen askerlerini değil, fakat aynı zamanda uzun süreli sulh zamanında bir hayli kuvvetlenen uluslar kabul edilen Latin ve Hernicusların geniş çapta askeri kuvvetlerini toplamışlardı. Eski düşmanlara yenilerinin katılması üzerine, Roma askerlerinin ruhunu bir korku ve endişe kemirmeye başlamıştı. Camillus harb safını kurduğu ve tanzim ettiği sırada, yüzbaşılar askerlerin morallerinin bozuk, silaha sarılmada isteksiz ve tereddütlü, ve ordugâhlarından çıkmaya mukavemet etmiş olduğunu Camillus'a bildirdiler. Aynı zamanda bazıları muharebe sırasında düşmanın yüz kişisine karşı kendilerinden sadece bir kişinin düşeceğini işitmişlerdi. Bu denli büyük düşman karşısında, onlar silahsız dahi olsalar, gülükle karşı koyabilirlerdi.Bunlara bir de silahlar temin edilirse karşı koyabilme çok daha güçleşebilirdi. Bu durum anlatılınca, Camillus atının üzerine sıçradı ve sancakların önündeki harb safları boyunca atını sürerek kendi askeri kuvvetlerinin karışısında durdu ve onlara şöyle hitap etti: "Askerler, bu keder ve alışılmamış bu isteksizliğin anlamı nedir? Sizler düşmana , bana veyakendi şahsınıza karşı yabancı mısınız? Düşman sizin cesaret ve şerefiniz için bitmez tükenmez bir cevher olmaktan başka nedir? Size gelince, Falerius ve Veii'yi zaptetmeniz ve Gallia lejyonlarını bozguna uğratarak Roma'yı almanıza ilişkin birşey söylememe karşın, benim kumandam altındaki askerler olarak, sadece geçen gün üç katlı bir galibiyet için üç misli bir zafer merasimi kutlamış bulunuyorsu-

nuz. Bu zaferlerin biri Volkların, biri Aequusların, diğeri de Etruria üzerine kazanılmıştır. Ya da ben size diktatör olarak değil de askeri tribunus olarak işaret vermiş olsaydım, beni kumandanınız olarak tanıyıp kabul etmez miydiniz? Ne ben size karşı bütün yetki ve selâhiyetini kullanmayı arzu ediyorum, ne de sizler benim istemediğim birşeyi yapmaya kalkışıyorsunuz. Bunlar bize yakışmayan şeylerdir. Çünkü diktatörlük bana resmi bir kararla verilmedi. Sürgüne gönderilmek bile beni bundan azlettiremez. Hepimiz buradayız, bu nedenle hepimiz tam olarak burada bulunurken, en eskilerden getirdiğimiz gibi, bu askeri sefere de bütün saygımızla aynı nitelikleri getireceğimizden, aynı neticeye varmak için, bekleyelim ve umut edelim. Muharebeye girişir girişmez her kimse kendisine öğretileni ve adet olan şeyi yapacak: Sizler galip geleceksiniz, düşmanlarınız ise kaçacak delik arayacaklar."

CAPUT 8

Sonra Camillus işareti verdi ve atından atlayarak en yakındaki sancak taşıyıcısını yakaladı ve kendisiyle birlikte onu düşmana doğru sürükledi. Bu arada "Askerler ileri!" diye bağırmaktaydı. Fakat askerler, bedeni hareketlerinin yaşlılık neticesinde yavaş yavaş zayıflamış ve mecalsiz düşmüş Camillus'un bizzat tek başına düşmana karşı ilerlemekte olduğunu görünce, hep bir ağızdan çığlık atarak hep birlikte ileri atıldılar ve her biri kendi hesabına "Kumandanı takip ediniz!" diye bağırmaktaydı. Hatta Camilus'un sancak taşıyıcısına sancağını düşmanın harb safına fırlatıp atmasını ve onu tekrar almak için ön sıradakileri taciz etmesini, bundan sonra da ilk olarak Antiates'i mağlup etmelerini emrettiği söylenir. İlk sıralardaki korku ve panik durmadı, hatta yardımcı kuvvetlere dahi yayıldı. Kumandanlarının şu andaki halinin etkisiyle yalnız Roma askerleri canlılık ve enerji kazanmadı. Fakat tesadüfen bizzat Camillus'un kendisiyle karşı karşıya geldikleri zamana kadar Volskların ruhunda hiçbir korkuya yer yok-

tu. Böylece Camilus her nereye gittiyse, zaferi de beraberinde getirdi. Bu bilhassa sol kanadda kolayca anlaşılıyordu. Camillus aniden bir atın üzerine atladığında, o kanad hemen hemen geri püskürtülmüş durumdaydı. Piyade kalkanıyla silahlı olarak ata bindi ve onun buradaki varlığı muharebeye yeniden canlılık getirdi ve durumu düzeltti. Bu arada da mağlup edilmek üzere bulunan ordunun geri hatlarındakilere meydan okumaktaydı. Şimdi bu günün şansı tamamiyle değişmişti. Fakat düşmanın sayıca fazlalığı onların firar etmelerine bile engel teşkil etmekteydi. aynı zamanda uzun süren bir katliamla yorgunluktan bitap düşmüş askerleri öldürmek üzere büyük sayıda asker geride bırakılmıştı. Zira aniden patlak veren bir fırtınanın getirdiği şiddetli yağmur, muharebeden çok belli bir zaferin kazanılmasını durdurmaya neden oldu.

Bunun üzerine geri çağrılma işareti verildi. Bu günü takip eden gece Romalılar uykudayken harb sona ermiş oldu. Çünkü Lâtinler ve Hernicuslar Volskları terketmişler ve yurtlarına doğru hareket etmişlerdi. Onların kötü planları kötü bir neticeyle sonuçlanmıştı. Volsklar, bu isyan hareketinde güvendikleri kişilerin kendilerini yalnız bıraktıklarını farkederek, ordugâhlarını terkettiler ve kendilerini Satricum surları içine kapattılar. Camillus ilk olarak onları kuşatmaya niyet ederek, bir şarampol ve tepecikle onları belli bir yerde kapalı tutmak üzere yola çıktı. Fakat düşmanın bu çalışmayı yarıda kesmek için hiçbir çıkış hareketi[10] yapmadığını görerek, bu kadar uzun süren bir zafer için, düşmanın yeterli sebatı olmadığı sonucuna vardı. Bu nedenle Camillus zafer avuçlarının içindeyken, uzun süren Veii kuşatmasının zahmet ve sıkıntılarıyla kendilerini yorup tüketmemeleri hususunda askerlerine cesaret verdi ve onları teşvik etti. Bu askerlerin çok hoşuna gitti ve büyük bir şevk içinde olan askerlerle, Camillus her taraftan surlara yaklaştı ve ip merdivenlerle şehri zapteti. Volsklar silahlarını attılar ve teslim oldular.

CAPUT 9

Fakat kumandanın düşüncesi Antium'daki daha önemli bir meseleye çevrilmekteydi. Camillus geçen harbde, bir Volsk başkenti olarak, Antium'un sorumluluğunu elinde bulundurmuştu. Fakat makinelerin ve topçu teçhizatının gereği kadar çok olmaması yüzünden, bu kadar kuvvetli bir şehri almak olanaksız olmuştu. Camillus ordunun kumandasını arkadaşına bıraktı ve Antium'un yakılıp yıkılıp yağmalanmasını üstlenmesi için senatoyu teşvik etmek üzere Roma'ya hareket etti. Camillus konuşurken -tanrıların arzularının Antiates devletinin biraz daha uzun süreli olması yönündü olduğunu tahmin ediyorum[11] - Nepete ve Sutrium'dan elçiler geldiler. Bu elçiler hatırlandığı gibi, hemen geçenlerde yapılan yardımın karşılığını ödemek için bir fırsat çıktığını belirterek, Etrüsklere karşı yardım rica ettiler. Talih Camillus'un enerjisini Antium'dan bu mevkiye çevirdi. Bu mıntıka Etruria'nın hududundaydı ve onu Etruria'dan ayıran hudut işaretleri vardı. Söylendiği gibi, Etrüskler bu bölgenin geçitlerini ele geçirmekle bir hayli ilgileniyorlardı. Mümkün olduğu kadar sık yeni bir hile ve plân yaratıyorlar ve Romalılar bunu yatıştırarak orayı geri almak için büyük bir dikkat harcamak zorunda kalıyorlardı. Bu nedenle senatus Camillus'un Antium'u bırakmasını ve Etrüsk harbini üzerine almasını kendisinden rica etmeye karar verdi. Aynı zamanda Quinctius'un kumandanı altındaki şehir lejyonlarının ona verilmesi rey verilmesi sonucunda belirlendi. Camillus'un ordu tarafından daha çok beğinilmesine ve tercih edilmesine karşın, Volsk ülkesinde edindikleri askeri disiplin, eğitim ve yetki-selâhiyete alışıktılar. Camillus herhangi bir itirazda bulunmadı. Sadece kumandayı Valerius'la birlikte paylaşmayı şart koştu. Quinctius ve Horatius Volsklara karşı Valerius'un yerine geçmek üzere gönderildi. Roma'dan ayrılarak Sutrium'a doğru hareket ettiler. Furius ve Valerius şehrin bir kısmını Etrüskler tarafından işgal edilmiş bir vaziyette buldu. Aynı zamanda diğer kısımlarda da şehir halkı caddelerde barikatlar kurmuş ve düşmanlarının şiddetli hücumlarına karşı, büyük bir güçlükle kendilerini müda-

faa ediyorlardı. Roma'dan gelen yardım ve Camillus'un özellikle hem askerleri hem düşmanları arasında sahip olduğu büyük şöhret, hadiselerin felâketli neticesini anında önledi ve yardım sağlamak için ona zaman kazandırdı. Böylece, Camillus orduyu böldü. Arkadaşına kendi askeri kuvvetleriyle bir devir hareketi yapmasını ve düşman tarafından tutulan surlar tarafına hücum etmesini emreti. Düşman bu mevkiye çevrilebileceğinden, merdivenlerle surlara tırmanarak şehrin alınabileceğine ilişkin Camillus'un pek fazla ümidi yoktu. Muharebeden artık yorgun ve bitap düşen şehir halkı üzerine zorlayıcı bir baskı yapmak daha kolaydı. Aynı zamanda bir mukavemet görmeksizin, bu mevkiye girmesi için bir fırsat kazanabilirdi. Bu plan aynı anda her iki mevkide de etkili olacak biçimde düzenlendiğinden, Etrüskler her iki taraftan da tehdit edildiklerini anladılar. Surlara şiddetle hücum edildiğini ve düşmanın şehrin içnide olduğunu gördüler. Korku ve dehşete düşmüş bir kalabalık gürûhu halinde, kendilerini bir şans eseri olarak nöbetçisi bulunmayan tek bir kapıya attılar. Onlar firar ederlerken hem şehirde, hem tarlalarda büyük bir katliam yapıldı. Furius'un askerleri daha çok surların içindekileri öldürdü. Valerius'un askerleri firar edenleri takip etmek için daha hafif bir biçimde teçhizatlanmıştı. Valerius'un askerleri gece karanlığı görmeyi olanaksız kılıncaya dek katliama devam ettiler.

Sutrium geri alındıktan sonra, müttefiklerimize iade edildi. Ordu Nepete'ye sevkedildi. Zira Nepete'liler şimdi tam olarak mülkiyete sahip bulunan Etrüsklere teslim olmuşlardı.

CAPUT 10

Şehrin sadece tamamen düşmanın elinde olmasından değil, fakat aynı zamanda Nepeteliler'den bir grubun devletlerine ihanet etmesi ve bir teslim şartnamesi düzenlemesinden dolayı, eski haline dönebilmesi çok daha zahmetli görünüyordu. Bununla beraber Etrüsklerden ayrılmaları ve yakın zamanda kendilerinin rica ettiği yardımı aynı güvenle Romalılara yetiştirmelerini, onların

önderlerine bildirmeye karar verdiler. Etrüskler surlara nöbetçiler koyduğundan ve kapıları tuttuğundan, kendilerinin etkisiz kaldığı cevabı gelince, Romalılar şehir halkını korkutmak için ilkin tarlaları tahrip ve yağma etmeye başladılar. Sonra, onların müttefikliğinden ziyade, teslimiyetlerinin dokunulmazlığının daha çok kendilerine bağlı olduğunu anladıktan sonra, tarlalardan bodur söğüt dalları topladılar ve fasces[12] yaptılar. Orduyu hendekle dolu surlara doğru sevkettiler. ilk çığlık ve hücumda şehir alındı. Sonra Nepeteliler'e silahlarını bırakmaları ve silahsızların bağışlanarak onlara dokunulmaması emredildi. Silahlı veya silahsız Etrüsklerin hepsi katledildi. Teslim olmadan sorumlu tutulan Nepeteliler de idam edildi. Masum halka mal ve mülkleri geri verildi ve şehirde bir garnizon bırakıldı. Müttefiklerinin iki şehir düşmandan bu şekilde kazanıldıktan sonra, zafer kazanan ordu tribunuslarının kumandası altında büyük bir şan ve şerefle Roma'ya döndü.

Aynı yıl Latin ve Hernicuslardan bu olayın tazmin edilmesi talep edildi. Aynı zamanda karar verilmiş olduğu halde, daha önceki yıllar süresinde niçin hiç asker tedarik etmedikleri soruldu. Her iki ulus da dolup taşan meclislerinde, birkaç gençlerinin Volsklar arasında askerlik etmesinden dolayı, devlete karşı utanç verici ve kötü maksatlı bir suçun kendilerine atılamayacağı cevabını verdiler. Bu olay nedeniyle, bu kişiler hükmü çarpıtmak gibi bir suç işlediklerinden cezalarını çekmişler ve onlardan bir teki bile geri dönmemişti. Hiç asker tedarik etmemeleri, Volsk'lardan daimi korkuları yüzünden olmuştu. Onları çok süratle saran bir belâ da birbiri ardı sıra gelen uzun süren bütün harblerden kendilerini çekip çıkarmaya olanak bulamamalarıydı. Bu cevabın öğrenilmesi üzerine, senatörlerin görüşü, harb için bir zemin hazırlamaktansa, bir teveccüh olarak onlara bir fırsat tanınması doğrultusundaydı.

CAPUT 11

Ertesi yıl, Aulus Manlius, Publius Cornelius, Titus ve Lucius Quinctius Capitolinus, Lucius Papirius Cursor (ikinci kez olarak) ve Gaius Sergius (ikinci kez olarak) konsül yetki ve selâhiyetine haiz tribunuslardı. Bu sırada içteki ayrışmalardan bile daha ciddi bir harb patlak verdi. Harb, Lâtin ve Hernicuslar tarafında patlak veren bir isyan hareketiyle birleşen Volsklar tarafından başlatıldı. Patrici ailesinden gelen ve büyük bir şöhrete sahip bulunan Marcus Manlius Capitolinus tarafından, burada en az korkulan bir şey olan iç ayrışmalar çıkarıldı. Bu adı geçen şahıs kendi mağrurluğu yüzünden diğer asilleri küçük görerek, fakat aynı zamanda şeref ve iyi nitelikleri bakımından hepsinden mükemmel biri olan Marcus Furius adındaki kişiye de kıskançlık duyarak hareket ediyordu. Marcus Furius, Camilus'un memuriyetler arasındaki ve ordudaki en yüksek mevkiye sonunda tek başına erişmesine, ve aynı kehanetler neticesinde seçilenlerin onun görev arkadaşları olarak değil de hizmetkârları olarak kabul edilmesine fena halde içerliyordu. Halbuki herhangi biri duruma gerçekçi bir gözle baksaydı, Roma'nın düşmanlarının ittifakından kendi vatanının kefaretini ödemenin ve geri almanın Marcus Furius için imkânsız birşey olduğunu anlayacaktı. Ne varki bizzat Manlius daha önce Capitol'u ve Kaleyi korumuş ve buraları düşmandan kurtarmıştı. Onlar altın alırlarken ve sulh düşüncesinin verdiği rahatlık ve gevşeklik içindeyken, Camillus Gallialılara hücum etmişti. Fakat tam onlar ellerinde silahları Kaleyi almak üzere hücum ettiklerinden onları bizzat geri püskürtmüştü. Camillus'un şan ve şöhretinin yabana atılmayacak bir kısmı onunla birlikte zapteden bütün askerlere aitti. Onun kendi zaferinde, hiçbir ölümlünün payı olmadığı kabul edildi. Bu düşünceler mübalâğa ile daha da arttırıldı ve tabiatın bir aczi olan şiddetli ve ihtiraslı bir durum aldı. Asiller arasında onların lâyık göreceğini düşündüğü önderliğe kendi yetenekleriyle ulaşamayacağını anladı. Marcus Furius bütün patricilerin içinden ilk olarak demagogluğa dönmek ve pleb tribunuslarıyla mukadderatı paylaşmak duru-

munda kalan kişiydi. Furius asilleri suistimal etti ve pleblerin teveccühünü kazandı. Büyük cesaretten ziyade, iyi olmayan bir basiretle büyük şöhreti tercih etti ve halkın kuvvetiyle azametle yürüdü. Bundan başka, ayaklanmayı tahrik etmek için pleb tribunuslarına daima yardım etmiş olan toprak kanunu taslağından memnun olmayarak, güvenilen bu şeye karşı hücuma başladı. Çünkü bu kanun taslağını şiddetle savunan birine karşı borçlu bulunuyordu. Çünkü o yoksulluk ve utanç içinde bulunan biri olmakla değil, fakat aynı zamanda zincirlenmiş ve mahkûm edilmiş bir hür adam olma düşüncesiyle korku ve dehşete kapılmıştı. Gerçekte, binaların yapımı nedeniyle zenginler bile perişan olduklarından büyük bir borçlu yığını vardı. Böylece Volsk savaşı ağır gelmeye başladı. Latin ve Hernicusların terketmesiyle şimdi daha da ağır oldu. Daha büyük bir yetki ve selâhiyete sahip bir kimseyi aramak gerekliliği belirtildi. Fakat Camillus'un tasarladığı ihtilalci plânları senatonun bir diktatör tayin etmesini mecbur kıldı. Senato Aulus Cornelius Cossus'u diktatör tayin etti. Cossus da atlıların başı olarak Titus Quinctius Capitolinus'u tayin etti.

CAPUT 12

Diktatör dıştakinden ziyade içte daha büyük bir mücadelenin tehdit ettiği farketti. Ya süratli harbe gerek duyuldu, ya da bir zafer ve zafer merasimiyle Aulus Cornelius Cossus diktatörlüğüne güç-kudret katabileceğine inandı. Böylece Cossus kuvvetlerini topladı ve bir Volsk ordusu tarafından istilâ edildiğini işittiği Pomptinus topraklarına doğru ilerledi.

Bütün bu kitaplarda Volsklarla sonu gelmeyen harbleri okuyanların soracağından hiç süphe etmiyorum. Bu hadiselere en yakın tarihçileri tetkik etmek ve onları büyük bir titizlikle yoklamakla büyük bir hayret uyandıracak bu eseri bizzat tamamlamış bulunuyorum. Burada Volsklar ve Aequuslar o kadar çok mağlubiyete uğradılar ki erzak ve araç-gereçlerini askerlerden temin ettiler. Fakat eski insanlar bu sorunun üstünde durmadıklarından ve bu

konuda hiç ses etmediklerinden, her bir kimsenin tahminle ulaşabildiği böyle bir fikirden başka, diğerlerine delil olarak ne gösterebilirim? Harbler arasındaki zaman sürecinde birbirini takibeden nesillerin ortaya çıkması mümkündür. Şimdilerde Romalıların toplanmış askerlerinde de durum böyledir. Bunlar harbin sık sık tekrar edilmesine alışkanlık kespetmişlerdi. Daima aynı ulusla harbedilmesine karşın, ya da ordularına kayıt olanlar daima aynı kavimlerden değildi. Başka bir düşünce olarak da, askerler arasında fesat tohumlarının ender bulunabileceği günümüzdeki bu bölgelerde pek çok sayıda hür insan kalabalığı vardır. Bunlar Roma esirleri güruhuyla yalnızlık ve terkedilmişlikten kurtarıldılar. Her halikârda, bütün yazarlar, geçenlerde Volsk devletinin Camillus'un kumandanlığından ve kehânetinden dolayı ağır bir darbeye maruz kalmasına karşın, Volsk ordusunun son derece büyük olduğu hususunda hemfikirdirler. Bundan başka, Circeii'den belli bir sayıda asker olduğu gibi, Latin ve Hernicuslar'dan katılmış askeri kuvvetler ve hatta Velitrae'dan kolonistler bile vardı.

Sabahleyin diktatör ordugâhını kurduktan sonra, kehâneti gözledi ve çadırından dışarı çıkarak tanrılara bir kurban sundu, onların yardımı için rica ve dilekte bulundu. Sonra diktatör, harbi belirten işarette[13] onlara yapmaları ikaz edildiği gibi, günün daha ilk ışıkları belirdiğinde silahlanan askerlerin önüne güler yüzle çıktı. "Ey askerler zafer bizimdir" diye bağırdı. "Tanrılar ve geleceğin habercisi kâhinler, ne olabileceğini görüyorlarsa bu gerçekleşecektir. Böylece, muharebe için ümitle dolu olarak tam bir güven içinde, size rakip olmayanlara karşı kargılarımızı ayaklarımızın dibine bırakalım ve sadece sağ elimizde kılınçlarımızı tutalım. Hiç kimse sıralarından ileri atılmasın. Herkes kuvvetli bir biçimde bulunduğu yerde kalsın ve düşmanımızın ilk hücumunu karşılasın. Onlar mızraklarını boşa atınca ve sizin durduğunuz yere toplanınca, bırakınız kılınçlarınız alev alev parıldasın ve herbir kimse Romalıların yardımına koşan tanrılar olduğunu hatırlasın. Aynı zamanda bu tanrıların muharebede kendilerine uygun ve

uğurlu kehanetler göndereceğini akıllarından çıkarmasın. Titus Quinctius sen, süvari kuvvetini zaptet ve göğüs göğüse muharebenin ilk başlangıcını gözle. Şimdi harb saflarının ayak ayağa birbirine kenetlenmiş olduğunu ve piyadenin karşılıklı olarak kapıştığını gördüğün zaman, düşman başka bir korkuya düşürülürken, süvarinin korku ve dehşetini onların üzerine sür ve gönder. Firar etmeye başladıkları an, onların üzerine hücum et ve sıralarını ve saflarını dağıt." Böylece hem süvari hem piyade kuvveti kendilerine emredileni tam anlamıyla yerine getirerek muharebe ettiler. Talih ne komutanın lejyonlarının, ne de komutanın ümidlerini boşa çıkarmadı.

CAPUT 13

Düşman kalabalığı, sadece sayıca fazla olmalarına güvenerek ve her iki orduyu gözüyle ölçüp biçerek hiçbir şey düşünmeden muharebeye başladı ve yine hiçbir şey düşünmeden pervasızca muharebeyi bıraktı. Düşmanın cesareti, harb çığlığı, mızrak ve kargı hücumu ve ilk hücumun şiddet ve taşkınlığı karşısında yeterli olamadı. piyade kuvvetleri birbiriyle karşılaştığı zaman, kılınç oyunlarına ve ruhundaki ateşle yanıp tutuşan düşmanlarının yüzlerine ve ifadelerine daha fazla tahammül gösteremediler. En ön sıradakiler ilk olarak sürülmüş ve nizamsız bir halde olanlar yardımcı kuvvetlere katılmıştı. Süvari kuvveti de onların çektiği korkuya düşmüştü. Daha sonraki sıralar birçok yerlerde tamamen bozulmuştu ve hepsi bir karışıklık içindeydi. Harb safı kabarıp sürüklenen bir dalga gibiydi. Sonra, herbiri kendi önündekinin düşüp ölmesiyle öldürülme sırasının kendine geldiğini görür görmez arkalarını döndüler ve kaçmaya başladılar. Romalılar onların arkalarından gelerek hızla sürdüler ve mümkün olabildiğince uzun bir süre silahlarını ellerinden bırakmadılar ve kütle halinde onları geri püskürttüler. Piyadenin görevi de geri püskürtülen düşmanı takip etmekti. Fakat düşmanın silahlarını attığı ve ordunun tarlalar arasından firar ederek gözden kaybolduğu farkedi-

lince, süvari kuvveti, öldürülmemiş tek bir kaçak kalmayana dek katliamı durdurmamaları ve bu arada kaçmakta olan esas gruba bir fırsat verilmemesi emriyle harekete geçirildi. Üzerlerine kargılar atarak ve onların yolları üzerine atlarını sürerek düşmanı korku ve dehşete düşürebilirlerse, piyade kuvveti düşmanı takip ederken ve neticede onları yokederken, esas yürüyüş kolunu kontrol altına tutmaları yeterliydi. Firar ve takip gece karanlığı çökene dek devam etti. Volsk ordugâhı da aynı gün zaptedildi ve yağma edildi. Hür kimselerin vücutlarından başka bütün ganimet askerlere devredildi. Harb esirlerinin büyük bir kısmı Lâtin ve Hernicuslardan oluşuyordu. Onların hepsinin tahmin edilebileceği gibi ücretli askerlik yapan pleblerden değil, fakat yüksek tabakalardan gelen belli gençlerden oluştuğu keşfedildi. Devletlerinin düşman Volsklara teveccüh göstermesi ve yardıma gelmesi bunun açık bir deliliydi. Bazılarının da Circeii'den ve Velitrae'daki koloniden olduğu öğrenildi. Onların hepsi Roma'ya gönderildi. Bunlar senatörlerin başkanları tarafından sorguya çekildiklerinde, diktatöre vermiş oldukları cevabın aynısını verdiler. Her biri kendi halkının ve kaviminin kusurunu hiçbir şüpheye yer vermeyecek biçimde açıkladılar.

CAPUT 14

Diktatör senatonun bu uluslara karşı harb ilân etmesinden hiç şüphe etmeyerek ordusunu ordugâhta besleyip muhafaza ediliyordu[14]. İçde daha büyük bir karışıklık baş gösterdiğinden ve onlar günden güne daha da artmakta olan ayaklanmanın kaynağı Roma'ya diktatörü geri çağırmaya mecbur kaldıklarından, bu diktatörün arkada kalmasının yol açtığı korkudan daha büyük bir korku ve dehşete neden oldu. Zira şimdi Marcus Manlius yalnız nutuklarıyla değil fakat aynı zamanda yaptığı işlerle de, görünüşte halkçı olmasına karşın, onlara da telkin ettiği maksadı ve gayesinden dolayı, gerçekte tam bir ihtilalciydi. Askerlikteki cesareti bakımından şöhret kazanmış bir yüzbaşı, borç yüzünden

mahkûm edilmişti. Buyüzbaşı alıp götürülürken, Manlius'un gözüne ilişti ve kendi maiyetinde bulunanlarla birlikte Forum'un ortasından ona doğru koştu ve yakasına yapıştı. Patricilerin kibir ve azameti, borç para verenlerin kalbsizliği, pleblerin katlandığı sıkıntılar ve bu adamın cesareti ve talihsizliği nedeniyle bağırdı. "Hakikaten bunların hepsi gerçekten boşuna" diye haykırdı. Gallialıların bizi yenmelerine karşın, vatandaşlarımın ve askerlerimin köleliğe ve zincirlenmeye sevkedildiğini görürsem, bu sağ elimle Capitol'u ve Kale'yi boşuna korumuş ve kurtarmış olacağım!" Sonra herkesin gözü önünde alacaklıya parasını ödedi. terazinin ve tuncun[15] dengelenmesiyle borçlu bu yükten kurtarıldı ve Roma pleblerinin babası ve kendi kurtarıcısı olarak, Marcus Manlius'a insanların ve tanrıların şükranlarını sunması nedeniyle onu serbest bıraktı. Adam derhal kalabalığın ortasına alındı ve Veii, Gallia ve birbiri ardısıra gelen diğer harblerde aldığı yaraların izleri bu kalabalığa gösterildi ve şunlar da ilave edildi: Bizzat muharebe ederken ve bir enkaz yığını haline gelmiş evini yeniden inşa ederken, birçok kereler borcunun önemli bir meblağını ödemesine karşın, faiz içinde boğulup kalmıştı. Çünkü faiz daima anaparayı yutuyordu. Kendisi gün ışığını, Forum'u, vatandaşlarının yüzlerini gördü. Bir ana babanın bütün sevgi ve muhabbetini tanıdığı Marcus Manlius'un alicenaplığına müteşekkirdi. Bu nedenle Marcus Manlius'a ciddiyet ve vekârla hayatının geri kalan güç-kuvvet ve kanını adadı. Onu vatanına ve devletinin aynı zamanda ailesinin tanrılarına bağlayan şey, onu şimdi tek başına bu adama bağlamaya yetmişti. Manlius umumî karışıklığı daha da arttırmak için, daha iyi başka birşey tertip ettiğinde, bu sözlerle heyecanlanan plebler şimdi tek bir adamın kölesi olmuşlar ve onun emrini beklemeye başlamışlardı. Zira Veii bölgesinde kendi talihi yaver gittiğinden, burada müzayedeyle satılması için bir çiftlik verdi. "Ey Quirites ben sizlerden birine katlanamayacağım. Madem ki malımdan herhangi birşey kaldı, bunları mahkumiyet ve kölenin uğruna feda ediyorum." Haklı haksız bütün işlerde açıkca görüldüğü gibi, onların ruhları öyle bir ateşle tutuşmuştu ki, hürriyetin müdafaacısını takip edebilirlerdi.

Bundan başka, Manlius evinde patricilere karşı suçlamalarla dolu bir nutuk atti. Diğer şeyler arasında, gerçek veya sahte olduğuna aldırış etmeksizin, patricilerin Gallialıların altın hazinelerini saklamakta olduğunu beyan etti. Aynı zamanda devletin parasını kullanmayı kendi üzerlerine çevirinceye dek, devlet topraklarına sahip olmakla uzun süre memnun kalmayacaklarını belirtti. devlet parası eğer halkın ihtiyaçları için kullanılacak olursa, pleblerin borçdan kurtulmasına yetebilirdi. Pleblerin bu ümidinin kırılması üzerine, plebler gerçekten kendilerine kötü muamele yapıldığını anladılar. Onlar Gallialılardan gelen altından Roma'nın kurtarılması maksadıyla altının arttırılmasının gerekli olduğunu söyledikleri zaman, bu vergi tahsilleriyle toplanmış bulunuyordu. Fakat bu aynı altın düşmandan alındıktan sonra, birkaç kişinin ganimeti olmuştu. Bu nedenle onlar ısrarla, çalınan paranın hepsinin saklı olduğu yerin söylenmesini istediler. Aynı şekilde uygun bir zamanda onlara söyleyebilecekken, Manlius'un sözünden dönerek bu parayı ne zaman koyduğunu sordular. Onlar diğer endişe ettikleri hususları da birer birer naklettiler ve bunlardan bir tanesi bütün diğerlerinden önemli oldu. Eğer söylediklerinin doğruluğu ispat edilirse hiç de küçümsenmeyecek bir şükran ve minnettarlık ve eğer yalan olduğu kesinleşirse hiç de küçük olmayan bir suç işlemiş olduğu kespedeceği açıkça meydandaydı.

CAPUT 15

Diktatör ordudan Roma'ya gelmek üzere gönderildiğinde, devlet işleri böyle kritik bir durumdaydı. Ertesi gün senatoyu topladı ve bizzat halkın gönüllü olarak yardımını kazanarak, senatörlere kendisenden ayrılmamalarını ve senatörlerden oluşan büyük bir kalabalıkla comitium'a çıkmalarını emretti. Burada diktatör cella curulis'i ortaya koydu ve Marcus Manlius'a bir memur gönderdi. Diktatörün emriyle bu şekilde geri çağrılan Manlius, yakında olacak mücadele için arkadaşlarına ikazda bulundu. Kendisini taki-

bedenlerin büyük bir kalabalığıyla hâkim kürsüsüne doğru ilerledi. Bir tarafta senatörler, bir tarafta plebler dizilmişler ve yerlerini almışlardı. Her iki gruptan her bir kimse saygıdeğer kumandanlarına bakarak, sanki bir harb nizamı içinde sıralanmışlardı. Sonra, sessizlik hâkim olunca diktatör söze başladı: "Manlius sana atfedeceğimiz olaya ve benim senin hakkında yapacağım talebe, Roma senatörleriyle ve benimle pleblerin de seve seve hemfikir olacaklarına güveniyorum. Gallia hazinesinden gelen paranın meşhur patriciler tarafından saklanmakta olduğunu, güveni sarsmaksızın, ödünç verilen bu paranın yeniden ödenebileceğini söyleyerek vatandaşları ümidlendirdiğini görüyorum. Bu önerinin engellenmesi için çok geç kalmış bulunuyorum. Sana karşı, Roma pleblerini vergiden muaf tuttuğumu ve devlet hazinesini büyük bir kıskançlık ve vesvese ile düşünenlerin saklı-gizli bütün mallarını çıkarmalarını söyleyerek, Marcus Manlius seni ikaz ediyorum. Ya ganimette kendi payın olduğundan, ya da hikayen yalan olduğundan bunu yapmak istemezsen, zincire vurulmasını emredeceğim ve bu kalabalığı daha uzun müddet boş hayallere düşürerek ümitlendirmene müsaade etmeyeceğim."

Bu sözlere karşı Manlius kendisinin boş hayaller peşinde koşmadığını söyledi. Ne patricilerin huzur ve rahatlığı için her yerde onların işine gelen bir düşman olan Volsklar, ne sahte bir suçlamanın silâha sarılmalarına neden olduğu Lâtin ve Hernicuslar değil, fakat kendisi ve Roma plebleri diktatör seçiminin baş hedefi olmuştu. Ve şimdi kendi harblerinin bahanesini ortaya atacakları yerde bunu unutmuş gibi görünmüşler ve kendisine hücuma başlamışlardı. Şimdi diktatör pleblere karşı, faizle para verenleri müdafaa etmek üzere ortaya çıkıyordu. Şimdi onlar Manlius'u halkın teveccühünden uzaklaştırarak, kendi mahvına selep olabilecek bir suç yüklemenin yollarını arıyorlardı. "Kabahatli değil misin? diye sordu. "Aulus Cornelius ve sen, senatörler olarak benim maiyetimde değil misiniz? Niçin her ikiniz borçluları koruyarak, hapisten vatandaşlarınızı kurtararak, mahkum edilenlerin ve devredilenlerin köleliğini önleyerek, zaruret içinde bulunanla-

ra destek olmak için aşırı derecede zenginliğinizi kullanarak, bu tür hayırlı işler yapıp bana yardımcı olmuyorsunuz? Fakat kendi paranızı harcamanızı ben neden isteyebilirim? Hissesine ödenen esas miktardan tenzil edildikten sonra, ilk borçdan kalanını al ve maiyetimdekiler çok geçmeden herhangi bir adamdan daha fazla dikkati çekmeyecekler. Fakat sizler benim sadece neden vatandaşlarımla ilgilenen bir kimse olduğumu soracaksınız? Eğer neden Capitol ve Kaleyi tek başıma korumuş olduğumu sorduğunuzdan daha fazla bir cevap veremem. Bundan başka -yeteneklerimin en iyisi- elimden geldiğince halka yardım ettim. Böylece şimdi tek bir insana yardım etmez miyim? Gallia hazinesine değinerek, basit birşeydir, fakat sizin sorgulamanız onu içinden çıkılamaz bir duruma getirmiştir. Çünkü bildiğinz birşeyi neden soruyorsunuz? Neden para keselerinizde salladığınız şeyi bize soruyorsunuz? Bunda bir hile olmadığından, niçin bu işin peşini bırakmıyorsunuz? Dahası el çabukluğuyla bunu bizim üstümüze atıyorsunuz. Bu bakımdan size bakarken gözlerimizin dâhi tarafınızdan çalınacağından korkuyorum. Ve böylece ganimetinizin olmaması gerektiğini ben söylemek zorunda kalmadım, fakat siz kendiniz ondan vazgeçmeye mecbur kaldınız."

CAPUT 16

Fakat diktatör ona kaçamak cevap vermek için durmamasını ve ara vermemesini emretti. Marius'un ya kendisine yöneltilen bu töhmetten kurtulmasında ya da senatonun kendisini itham ettiği bu sahte suçu kabul ve itiraf etmesinde ve aynı zamanda hırsızlığın sorumluluğunun müstehak olmayan nefretine senatoyu maruz bırakmasında ısrar etti. Manlius düşmanlarının istediği biçimde konuşmayı reddedince, diktatör onun hapsedilmesini emretti. Maiyetindekiler tarafından tutuklanması üzerine Manlius bağırdı. "Iupiter Optimus Maximus, Kraliçe Iuna, Minerva, Capitol ve Kale'de ikâmet eden bütün diğer tanrı ve tanrıçalar, askeriniz ve koruyucunuzun muhalifleri ve düşmanları tarafından bu

şekilde eza-cefa çekmesine katlanabilir misiniz? Tapınaklarınızdan Gallialıları bozguna uğratarak kovduğum bu sağ kolum şimdi zincirlenmiş ve ayağım kolum zincire vurulmuş mu olacak?" Bu utanç verici sahneyi görmeye ve bu sözleri işitmeye tahammül edebilecek tek bir kişi yoktu. Fakat yetki ve selâhiyet nizamlarına derin bir itaatla uymak üzere, vatandaşları idare eden, ihlâl edilmesi olanaksız belli kural ve hükümler vardı. Ne pleb tribunusları, ne de pleblerin kendileri diktatörün güç ve kudretine gözlerini dikmeye ve ağızlarını açmaya cesaret edebilirlerdi. Fakat Manlius'un hapse atılmasından sonra, halkın büyük bir çoğunluğunun homurdanmaya, birçok erkeğin sakalını ve saçlarını uzatmaya, ve hapisanenin girişinde şikâyette bulunan bir kalabalığın toplanacağı kesin görünüyordu. Diktatör Volsklar üzerine kazandığı zaferden dolayı zafer merasimini kutladı. Fakat zafer merasimiyle şan-şöhretten ziyade kin ve nefret kazandı. Çünkü diktatör harb meydanında değil vatanda, düşman üzerine değil, vatandaşlar üzerine bu zaferi kazanmıştı, insanlar bu nedenle şikâyet etmeye başlamışlardı. Onun mağrurluğu için sadece bir tek şey noksandı. Çünkü Marcus Manlius harb arabasının önünde gitmemekteydi. Bu andan itibaren duygular hemen hemen bir ayaklanmaya dönüşüyordu. Hiç kimsenin birşey talep etmemesine karşın, senato bu durumu yatıştırmak üzere, derhal bütün gönüllüleri vermeye razı oldu. İki bin (2.000) Roma vatandaşının Satricum'da bir koloni kurmak üzere gönderilmesini emretti. Onlar iki "iugera" ve yarım[16] arazi tahsis edildi. Fakat bu verilen miktarı çok az bulduklarından ve ancak birkaç kişiye verildiğinden, bu Manlius'un mahkûmiyetinin ücretinin ve karşılığının ödenmesi için bir çare değil, ancak ayaklanmayı daha da körükleyici bir olay oldu. Şimdi Manlius'un taraftarları eskisinden daha çok göze çarpıyolardı. Bunlar hem kir-pas içinde elbiseler giyiyorlar hem de müdafaa ettikleri kişinin durumundan dolayı hüzünlü bir ifadeye sahip bulunuyorlardı. İnsanların korkuları, diktatörün zafer merasiminin arkasından makamından feragât etmesiyle yön değiştirerek ortadan kalktı. Ruhları ve dilleri eski hürriyetlerine kavuşmuş oldu.

CAPUT 17

Bunun üzerine halkın kabahatli olduğunu açıktan açığa ifade eden bir düşünce ortada dolaşmaya başladı. Çünkü onlar daima müdafaa ettikleri kişileri baş döndürücü bir yüksekliğe çıkarmışlardı ve sonra en nazik zamanda onları ortada bırakarak terketmişlerdi. Spurius Cassius ve Spurius Maelius'la durum böyle olmuştu. Bunlardan birincisi plebleri tarlalara çağırırken, ikincisi vatandaşlarını, kendi parasını harcayarak, açlıktan ölmelerine mâni olmaya çalışırken yokedilmişti. Vatandaşlarının bir kısmını borcunu başından aşmış ve borç içine batmış durumda bularak, onları gün ışığına ve hürriyete kavuşturmak isterken, karşıt görüşlülerin ihanetine uğrayan Marcus Manlius'un da durumu aynıydı. Plebler mezbaheneler için kendi müdafilerini semirttiler. Diktatör onu kabul ve tasdit etmek üzere başını eğdiğinde o cevap vermezse, bu bir konsulun çekmesi gereken ceza değil midir? Onun önce yalan söylediğini farzedin ve bu nedenle cevap veremediğini düşünün. Hangi köle bir yalan yüzünden hapise atılmayı ve zincire vurulmayı göze alır? Aynı zamanda Roma adının son ezeli ve ebedi gecesini anımsamadılar mı? Tarpeia kayasına tırmanan Gallialıların harb safını göremediler mi? Düşmanlarımızın ellerinden, sanki Iupiter'in kendisiymiş gibi, vatanı kurtardığında, kan ve ter içinde kalmış bir vaziyette görmüş oldukları Marcus Manlius'u göremiyorlar mı? Ülkelerinin kurtarıcısına mükâfat olarak verilen öğünün yarım pound'luk bir kıymeti yok mu?[17] Hemen hemen bir tanrı yaptıkları birine göz yumabilirler mi? Her nasılsa Iupiter Capitolinus'un adıyla eşit birinin hapise kapatılmasına, karanlıklar içinde ömrünü geçirmesine, ve bir celladın merhametine sığınmasına katlanabilirler mi? Hepinize yardım etmeye tam kabiliyetli ve hazır bir kimse olduğundan, bu kadar adam içinde şimdi bir tek kişiye yardım edecek bir adam yok mu? Bu andan itibaren kalabalık gece bile bulunduğu yerden ayrılmadı ve onlar hapse atılmakla tehdit ediliyorlardı. Tam onlar Manlius'un kurtarılmasıyla meşgul olurlarken, aniden senato onu serbest bırakmaya karar verdi. Ayaklanma sona ermediğinden, ayaklanmayı bastırmak üzere bir kumandan tayin edildi.

Aynı günlerde Circeii ve Velitrae'dan kolonistlerle Lâtinler ve Hernicuslar geldiler. Volsk harbine katılmanın sorumluluğunu açıklamak ve kendi kanunlarına göre onlara muamelede bulunabilecekleri esirlerinin durumlarının ne olacağını anlamak istiyorlardı. Onlara üzüntü veren bir cevap verildi. Zira Roma vatandaşları olmalarına karşın, bilhassa kolonistler kendi ana vatanlarına hücum etmek gibi affedilemeyecek kâfirce bir plân hazırlamışlardı. Böylece onlar sadece esir olduklarını reddememekle kalmadılar, fakat aynı zamanda müttefik olduklarından bir azar aldılar. Senato adına acele etmeleri ve Roma'dan ayrılmaları emredilerek, Roma halkının gözü önünden ve huzurundan ayrıldılar. Elçilerin haklarını korumak için hiçbir himayede bulunmamışlardı. Çünkü bu haklar kendi vatandaşları için değil, yabancılara tanınmış bir ayrıcalıktı.

CAPUT 18

Konsül yetki ve selâhiyetini haiz aşağıdaki tribunusların seçimiyle neticelenen seçim yapıldığında, senenin sonuna doğru, Manlius'un ayaklanması daha yeni yeni bastırılıyordu. Seçilen tribunuslar Servius Cornelius Maluginensis (ikinci kez olarak), Publius Valerius Potitus (ikinci kez olarak), Marcus Furius Camillus (beşinci kez olarak), Servius Sulpicius Rufus (ikinci kez olarak), Gaius Papirius Crassus ve (ikinci kez olarak) Titus Quinctius Cincinnatus idi. Senenin başlarında sulh pleblere ve patricilere eşit derecede yarar sağlamış oldu. Pleblere asker toplama yoluyla askere çağrılmadıklarından dolayı, fahiş faizin müstahkem kalesine kudretli önderlerinin başkanlığı ve kumandası altında şiddetle hücum edebilecekleri ümidini verdi. Patricilere de dıştan gelen herhangi bir tehlike nedeniyle devletin yaralarına şifa bulmaktan menedilemeyeceği ve geri döndürülemeyeceği arzusunu aşıladı. Bu nedenle her iki tarafta böyle bir ümit ve arzu belirdiğinden daha yüksek bir moralle ortaya atılmışlardı. Artık rekâbet ve mücadele saati yaklaşmıştı. Manlius gerçekten plebleri evine davet edi-

yordu ve gece gündüz demeden pleb önderleriyle bir ihtilal yapmanın plânlarını görüşüyordu. Çünkü Manlius eskisinden daha küstah ve daha kızgın durumdaydı. Onun mağrurluğu ve gururu tahkir edilmeye alışık olmadığından, son zamanlarda kendisinin aşağılanmasıyla hiddet ve gazabı daha da alevlenmişti. Quinctius Cincinnatus, Spurius Maelius'a hizmet verdiğinden, diktatörün de kendisine aynı şeyi yapmağa cesaret edemeyeceğini ve kendi mahkumiyetinin yalnız diktatörün kendi mevkiini terketmesiyle kaçıp kurtulabileceği değil, fakat aynı zamanda senatonun da katlanamayacağı bir nefrete yol açacağını farkettiğinden, cesareti daha da arttı. Bu düşüncelerle çok sevinerek ve çileden çıkarak, şimdi pleblerin duygularını harekete geçirmeye ve onları tahrik etmeye çalışmaya başladı.

"Vahşi hayvanların dahi bileceği tabiatın size miras barıktığı kendi kuvvetinizden habersiz kalmaya daha ne kadar zaman devam edeceksiniz? Kendinizin kaç kişi ve düşmanlarınızın kaç kişi olduğunu sayın. Tek bir efendinin etrafında yardımcı olarak(18) bir çoğumuz toplandığından, birçoğunuz şimdi tek bir düşmana karşı olacaksınız. Teke tek onlarla karşılaşmak üzere giderseniz, hürriyetiniz uğruna onların hükümdarlığı uğruna mücadele ettiğinden çok daha şiddetle ve istekle mücadele vereceğinize inanıyorum. Bir harb yapın ki sulha kavuşabilesiniz. Karşı koymaya hazır olduğunuzu görsünler ve kendi rızalarıyla hakkınızı size versinler. Herhangi cüretli bir darbe karşısında hepimiz birleşmeliyiz, yada tek tek her bir kötülüğe boyun eğmeye razı olmalıyız. Benim tarafıma bakmaya daha ne kadar devam edeceksiniz? Sizden bir tek kişiyi dahi bırakmayacağım doğrudur, fakat talihin de bana yardımcı olduğunu görmelisiniz. Sizi müdafaa eden ben bizzat, düşmanlarınız için öyle göründüğünden aniden değersiz biri haline getirildim ve herbirinizi mahkûmiyetten korumuş bir adamın hapise atıldığını hepiniz gözlerinizle gördünüz. Düşmanlarımın küstâhlığı daha da artarsa, ne ümit edebilirim? Cassius ve Maelius'un ölmesi gibi ölümü beklemem gerekmez mi? Bu menfür şeyi iyice ezin. Tanrılar böyle bir şeyi menederler, fakat benim

hesabıma göre tanrılar aslâ gökyüzünden yeryürüne inmeyeceklerdir. Harbde ve sulhda vatandaşlarınızın gururundan ve düşmanlarınızın barbarlığından sizleri korumamı telkin ederlerken, tanrılar aynı şekilde size de bana ve yaptıklarıma mani olma ilhamı vermelidirler. Bu kadar büyük bir halk topluluğu arasında böyle küçük bir ruh varmıdır? Sizler düşmanlarınıza karşı tribunusların yardımıyla, sizlere ödünç verileni daima ödediniz. Aynı zamanda sizlere hükmetmelerine elinizden geldiğince katlanarak ve buna müsaade ederek, senatörlerle aslâ bir çekişmeye girmediniz. Bu sizin karakterinizin bir özelliğinden değil, fakat köle olarak kullanılmanızdan kaynaklanmaktadır. Niçin yabancılarla karşılaştırıldığınızda sizler onların efendileri olarak bu kadar azametli ve kudretlisiniz? Hükümranlık için onlarla yarış etmeye alışık olmanızdandır. Hürriyetinizi elde etmek için girişimlerde bulunmanıza karşın, bu kişilere karşı onu müdafaa etmeye alışık değilsiniz. Bununla beraber, sahip olduğunuz böyle önderlerle ve topladığınız bu cesaretle, ya şiddetle ya da talihinizin yaver gitmesiyle, istediğiniz herşeyi elde edebilirsiniz. Daha büyük şeyler için teşebbüse geçmenin zamanı atık gelip çatmıştır. Sizin için daha mesut bir çıkış olacağını ümit ettiğim şeyi gerçekleştirmek üzere benim ve kendi şansınızı bir kere deneyin. Onların kuralına karşı koymak için, tribunuslara yüklenmektense, patricilere bir kanun empoze etmenin daha zahmetsiz olduğunu göreceksiniz. Diktatörlük ve konsüllük Roma pleblerinin başında taşıyabileceği bir seviyeye getirilmelidir. Benimle birlikte hazır olun ve para hakkında söylenilen bütün kanunlara mani olun. Gayretimin ve sadakâtimin bana atfettiği bir isim olan halkın efendisi olduğumu açıklayacağım: Eğer önderinize yetki ve şerefin daha çarpıcı bir ismini vermek isterseniz, arzularınızı gerçekleştirmek için ona daha çok olanak tanımış olacaksınız." Krallık yetki ve selâhiyeti için başlatılan ayaklanma söylenilen şekildeydi. Fakat onlarla ve plânlarının ne şekilde bir neticeye ulaştığına dair yeterli derecede açık bir söylenti mevcut değildir.

CAPUT 19

Diğer tarafta senato özel bir evde pleblerin yaptığı gizli toplantılar üzerine müzakerelerde bulunuyordu. Aynı zamanda bu ev tesadüfen Kale'de yer almıştı ve ciddi bir tehlike hürriyeti tehdit etmekteydi. Ekseriyet Servilius Ahala gibi birine ihtiyaç duyulduğunu haykırmaktaydı. Bu öyle biriydi ki onun mahkum edilerek zincire vurulma emriyle bir halk düşmanını öfkelendirmeyecek, fakat aynı zamanda bir iç karışıklığı sona erdirmek için tek bir vatandaşı feda edebilecek kişiliğe sahipti. Bununla beraber, Marcus Manlius'un tahripkâr desiseleriyle devletin hiçbir zarar ve ziyana uğramadığını devlet memurlarının gördüğünde olduğu zamanki durumun şiddetiyle bununki de aynı olmasına karşın, halkın sesini daha yumuşatmak ve onları daha sakinleştirmek üzere bir öneriye başvurdular.

Bunun üzerin herkesin hürriyetiyle kendi yetki ve selâhiyetlerinin son bulacağını farkeden konsül yetki ve selâhiyetine sahip tribunuslarla pleb tribunusları derhalsenatonun ileri gelenlerine karşı boyun eğdiler. Bunun üzerine sözünü ettiğim bütün bu kişiler ne yapılması gerektiğine dair görüşmek üzere toplandılar. Onlardan hiçbiri, açıkça kendilerini tehdit eden zorlu bir mücadelenin şiddetli ve kan dökücü olmasından başka bir yolunu göremedi. Bu sırad pleb tribunusları Marcus Menenius ve Quintus Publilius onlara aşağıda belirtilen şekilde hitap etti: "Zararlı ve tehlikeli tek bir vatandaşla devletin kavgası olacak bir şeyden ötürü, neden bizler plebler ve patriciler arasında bir çekişmeye düşüyoruz? Kuvveti onun mahvına neden olabilecek aynı plebin yardımıyla hücum etmek daha emin olduğundan, neden biz plebler de ona hücum ediyoruz? Bizler onun muhakeme edilmek üzere çağrılmasını öneriyoruz.

Kraliyet yetki ve selâhiyetlerinden başka hiçbir şey daha az gözde değildir. Yani sadece kraliyet yetki ve selâhiyetleri önem taşımaz. Halk bizim kavgamızın onlarla olmadığını farkeder etmez, taraftardan hakeme dönüşürler. Aynı zamanda pleblerin davala-

rını halleden, patricileri müdafaa eden ve bir krallık kurma yollarını arayanları da itham eden kişilerdir. Onlar kendi hürriyetleri pahasına herhangi bir kimseye teveccüh göstermeyeceklerdir."

CAPUT 20

Bu delil genel bir beğeni kazandı ve Manlius itham edilerek mahkemeye çağrıldı. Bunun ilk tepkisi pleblerde büyük bir duygunun yükselmesine neden oldu. Bilhassa yalnız tek bir senatörün dikkati çekmesiyle değil, fakat aynı zamanda kendi akrabaları veya dostları, ya da gerçekten kendi kardeşleri Aulus ve Titus Manlius tarafından kendilerini müdafaa eden kimsenin alçakçasına üzerine atılan şeyi gördüklerinde heyecanları son haddine varmıştı. Bu adamın en yakın dostları onun için tehlike dolu bir saatte yas tutmak ve kederlenmekte kendisine katılmadıklarından, o gün gelene dek aslâ herhangi bir şey olmadı. Sonunda, Appius Caludius'un zincire vurularak hapsedilmesi üzerine, onun düşmanı Gaius Claudius'un ve Claudius ailesinin yas tuttuğunu anımsadılar. Nihayet, Manlius'un plebler için patricileri terketmesi için patricileri terketmesi nedeniyle kendisinin böyle bir suikaste kurban gittiğine karar verdiler.

Mahkeme günü gelip çattı. Fakat halkın toplanması, bir ayaklanma için baskı yapılması, ihsanlar, bahşişler ve sahte sorumluluktan başka, bir krallık kurma planları düzenlemenin sorumluluğunu doğrudan doğruya kendisine yöneltmek için, itham edenlerin ne deliller ileri sürdüğüne ilişkin bir kıyıda herhangi bir yazarda rastlamadım. pleblerin onu mahkûm etmek için isteksiz davranmaları kendisi nedeniyle değil, fakat bulunduğu mevkiden[19] kaynaklandığından, şüphe etmiyorum. Fakat birşeye dikkat çekmek gerekir, kraliyet kudretinin habis arzusunun büyük ve şöhretli başarılarının yalnız nankörlük değil, aynı zamanda gerçekten nefret uyandırıcı duyguları da beraberinde getirdiğini insanlar bilmelidirler. Manlius'un kazanç sağlamadan, hemen hemen borç para verdiği kişilerin dört yüzü (400) bulduğu ve böy-

lece mallarını satılmaktan ve insanlarını da kölelikten kurtarmış olduğu söylenir. Bundan başka onun sadece birer birer sayılacak değil, fakat aynı zamanda öldürdüğü otuz düşmanın ganimetlerinin gözler önüne serilmesiyle ortaya koyacak askeri bir ayrıcalığı vardı ve böyle bir askeri rütbede bulunuyordu. Kumandanlarından kırk tane nişan almıştı, bunların arasında iki muralis corona ve sekiz civica corona dikkati çekmekteydi[20]. Bundan başka Manlius'un düşmandan kurtardığı vatandaşlar arasında, orada bulunmayan atlı kuvvetinin kumandanı Gaius Servilius'un da adının geçtiği söylenir. Bir konuşmada harbdeki hizmetlerinin başarı derecelerinin muhteşem olduğu ve bu sözlerle onun yaptıklarının eşit olduğu anlatıldıktan sonra, onun muharebenin izlerini taşıyan göğsünü açmış olduğu ve gözünü kırpmadan Capitolium'a bakarak, Capitolium Tepesi'ni müdafaa ederken tanrıların kendisine verdiği duygunun aynısını kendisinin bu tehlike anında Roma halkına da vermesi için, Iupiter'i ve diğer tanrıları kendisine yardıma çağırmış olduğu söylenir. Aynı zamanda Romalıların birer birer ve hep birden gözlerini Capitol ve Kale'ye dikmeleri için onlara yalvardığı ve ölümsüz tanrıların kendisi hakkında hüküm vermiş olanları bundan caydırması için, yardımlarına müracaat etmiş olduğu anlatılır.

Centruiata meclisinden[21] halk çağrılınca ve yargılanan kişi ellerini Capitol'e doğru uzatınca, Campus Martius'da insanlar tanrılara dua etmek ve ona yardımda bulunmalarını rica etmek üzere döndüler. Tribunuslar gerçekten, itham değil, bu denli şan, şerefli bir işin anısından gözlerini alana dek, kalblerinde rahata ve huzura yer olmadığını açıkça gördüler. Böylece onlar mahkeme gününü ertelediler ve Flumentana Geçidi'nin[22] dışında Petelinus Koruluğu'nda toplanmak üzere bir halk meclisi oluşturdular. Sözü edilen bu yerden Capitol görünmemekteydi. Burada davalarına daha değer vererek onu kuvvetlendirdiler. Adamlar kalblerini çelik gibi sertleştirdiler ve buna karar verenlere zıt, hüzün verici bir hükmü bildirdiler. Bazı yazarlar Manlius'u, ihanetle itham etmek üzere tayin edilmiş olan duumvirler tarafından mahkûm

edildiğini iddia ederler[23] Tribunuslar Manlius'u Tarpeis Kayalıklarından aşağı attılar. Bu mevki, aynı kimse tarafından tecrübe edilmiş, hem fevkalâde şöhret hem de cezalandırmanın son haddinin bir anısı olarak muhafaza edildi. Manlius'un ölümüne bazı alçakça işler de katıldı. Birisi, Manlius'un evinin şimdi Moneta Mabedi ve imalathanesinin bulunduğu[24] yerde olmasından dolayı, herhangi bir patricinin Kale ve Capitol'de ikâmet edip etmemesinin halka sorulması üzerine ortaya çıktı. Diğeri ise Manlius'un kendi ailesinden kaynaklanıyordu. Manlius ailesi bundan böyle herhangi bir kimsenin Marcus Manlius adını taşımasını meneden bir kararname yaptı[25]. Eğer hür bir devlette doğmuş olsaydı, hatırlanmaya değer bir isim bırakabilecek bir adamın sonu böyle olmuştu. Kısa bir zaman sonra halk, ondan kendilerine hiçbir tehlike gelmediğinden, sadece onun iyi yanlarını hatırlayarak, şimdi bundan nâdim olmuşlar ve büyük teessür duymaya başlamışlardı. Bundan da kötüsü çok geçmeden bir salgın hastalık ortaya çıktı ve bariz bir belirti olmaksızın büyük ölümlere neden oldu. Halkın büyük çoğunluğu bu olayı Marcus Manlius'un idamından kaynaklandığını düşündü. Onlar kurtarıcının kanıyla Capitol'un kutsallığının bozulmuş olduğunu söylediler. Aynı zamanda mabetlerini düşman elinden kurtaran bir adamın herkesin gözü önünde cezalandırılmasının tanrıların hiç hoşuna gitmediğini belirttiler.

CAPUT 21

Salgın hastalığın arkasından kıtlık başgösterdi. Bu iki talihsizliğin söylentisi çeşitli harblerde ertesi yıl dış ülkelere ulaşmıştı. Konsül yetki ve selâhiyetine haiz tribunuslar Lucius Valerius (dördüncü kez olarak), Aulus Manlius (üçüncü kez olarak), Servius Sulpicius (üçüncü kez olarak), Lucius Lucretius, Lucius Aemilius (üçüncü kez olarak) ve Marcus Trebonius idi. Sanki kaderin bir oyunuymuş gibi Roma kollarına ve uzun zamandan beri bir isyan planları düzenleyen Circeii ve Velitrae kolonilerine devamlı ola-

rak bir iş çıkaran Volsklardan başka, sadakâtlerinden şüphe edilen Lâtinler de vardı. Lâtin şehirlerinden çok sadık bir şehir olan Lanuvium aniden isyan ettiğinden yeni bir düşman ortaya çıkmış oldu. Onların şimdi, Roma vatandaşı Veliternusların ayaklanması üzerine teşebbüse geçtikleri anlaşıldığından, uzun zamandır onların cezalandırılmadığına hükmedildi. Bu nedenle senato mümkün mertebe en kısa zamanda onlara harb ilân etme önerisinin halka iletilmesine karar verdi. Plebleri bu harbde askerlik etmeye daha hazır duruma getirmek için, Pomptinus arazisini taksim etmek üzere beş, ve koloniyi Nepete'ye sevketmek üzere de üç memur tayin etti. Sonra onlar harb kararı almak ve harb ilân etmek üzere halka danıştılar. Pleb tribunuslarının karşı olmasına bakmayarak, bütün kavimler harb ilân edilmesine karar verdiler[26]. O yıl harb hazırlıkları yapıldı. Fakat salgın hastalıktan dolayı ordu bizzat harb meydanına gönderilmedi. Bu gecikme kolonistlere, senatodan özür dilemek ve ricada bulunmak için zaman ve imkân hazırladı. Onların büyük bir çoğunluğu, Roma'nın egemenliğini kabul ederek boyun eğmek üzere, Roma'ya elçi gönderilmesine taraftardılar. Fakat sık sık vuku bulduğu gibi tehlike şahsi olarak herkesi ilgilendiriyordu. Ayaklanmanın elebaşları durumundaki önderler tek başlarına bir suçtan ve kutsal bir şey olan Romalı öfkesine maruz kalmaktan son derece korkuyorlardı. Çünkü kolonileri kendileri sulhsever meclislerden döndürmüşler ve caydırmışlardı. Bundan başka, kendi senatolarında elçi gönderilmesi fikrine razı olmayıp, sadece buna karşı çıktıklarından, pleblerin büyük bir kısmını Roma topraklarını yağmalamak ve talan etmek üzere tahrik ettiler. Bu yeni kıyıcı hareket bütün sulh ümitlerini silip süpürdü. Praenestinusların da o yıl ilk olarak sadakâtsizlik ettiği söylentisi ortalığa yayıldı. Onları suçlayan delil Tusculanumlular, Gabinuslar ve Labicanuslar tarafından verilmişti. Zira bu kavimlerin hudutları onlar tarafından istilâ edilmişti. Fakat senato, onların gerçek olduğuna inanmak istemediğinden, bu gibi suçların işlendiğine hiç inanılmamasını gerektiğini gösteren yumuşak bir cevapla karşılık verdi.

CAPUT 22

Konsül yetki ve selâhiyetini haiz tribunus Spurius ve Lucius Papirius, ertesi sene, toplanan orduyu Velitrae'a sevkettiler. Bu esnada konsül yetki ve selâhiyetini haiz dört tribunus, Servius Cornelius Maluginensis (üçüncü kez olarak), Quintus Servilius, Gaius Sulpicius ve Lucius Aemilius (dördüncü kez olarak), Roma'yı korumak oradan gelecek herşeyin şüphe ve endişe uyandırdığı bir yer sayılan, Etruria'da çıkacak herhangi yeni bir karışıklığa karşı tetikte hazır bulunmak amacıyla arkada kaldılar. Velitrae yakınlarında Romalılar, Praenestinusluların yardımcı kuvvetleri, aynı zamanda kolonistlerin sayıca bir hayli fazla askerlerinin bulunduğu bir orduyu bozguna uğrattılar. Fakat şehir o kadar yakındı ki bu durum onların bir an önce firar etmesine neden oldu. Böylece bu firar onlara sadece bir iltica yeri sağlamış oldu. Tribunuslar bu yere hücum etmekten kaçındılar. Onlar ne başarılı olduklarından, ne de koloninin imhasına hedef olmada haklı olduklarından emin değildiler. Zaferi bildiren Roma'ya gönderdikleri mektupta, Velitrae'dan gelen düşmanlar üzerine yaptıklarından daha çok, Praeneste'den gelen düşmanlar üzerine daha fazla şiddetle hücum ediyorlardı.

Ve böylece, senato ve halkın kararıyla, Praeneste halkına karşı harb ilân edildi. Praeneste halkı ertesi yıl, Volslarla birleşerek Roma kolonisi Satricum'a hücum ettiler ve kolonistlerin sabır ve inatla karşı koymasına rağmen, burayı zaptettiler. Harb esirlerine zalimce muamele ederek kazandıkları bu zaferi kötüye kullanmış oldular. Bu olay Romalıları çok öfkelendirdi ve askeri tribunus Marcus Furius Camillus'u, altıncı kez tekrar seçtiler. Marcus Furius Camillus'un yanına görev arkadaşı olarak Aulus ve Lucius Postumius Regillensis, ve Lucius Lucretius ve Marcus Fabius Ambustus'la birlikte Lucius Furius'u verdiler.

Volsk harbi, nizam ve kaide dışı, Marcus Furius'a tevdi edildi. Diğer tribunuslardan Lucius Furius, yanında birçok yardımcılarıyla birlikte Marcus Furius'a verildi. Meslekdaşı bütün övgüleri kaza-

nabilecek kadar olgun olduğundan, bu devletin iyiliği için, o kadar büyük bir şey görünmemişti. O diğerlerinin şiddet göstererek kaybettiklerini kendi genel yeteneğiyle elde etti. Aynı zamanda kendi şan-şöhretinden ziyade, Lucius'un düştüğü hatadan yararlanarak, kendisine beğeni ve teveccüh kazandırmak istedi. Camillus artık son derece yaşlanmıştı. Halkın ona mani olunmasına razı göstermemesine karşın, seçimde Camillus'un sıhhatinden dolayı geleneksel bir yemin ettirilerek görevinden mazur sayılması planlanıyordu Fakat onun dayanıklı ve sebatlı göğsünde arzu dolu bir ruh serpilip gelişiverdi. Bu duygular her zamanki gibi son derece kuvvetliydi. Politikayla kendisi çok fazla ilgili değilse de, harbler onu oldukça heyecanlandırdı. Her biri dört bin (4000) askeri kapsayan dört lejyon topladı. Ertesi gün Esquilina Gecidi'nde ordunun toplanmasını kararlaştırdı ve Satricum üzerine hareket etti. Burada koloninin galipleri, asker sayısı bakımından zikre şayan bir üstünlüğe sahip olmalarına güvenerek, hiç fütursuz onu bekliyorlardı. Romalıların yaklaştıklarını farketmeleri üzerine, derhal harb safına ilerlediler. Onların amacı zaman geçirmeksizin derhal kati bir muharebede döğüşmekti. Çünkü düşmanlarının asker sayısı bakımından zaryıf olması, yegâne kumandanlarının maharetinden onları yoksun bırakabilirdi. Böylece Romalıların düşmanları, onların tek güvencelerini ortadan kaldırmış olacaklardı.

CAPUT 23

Roma ordusunda ve iki kumandandan birinde de aynı ruh ve aynı heyecan vardı. Uzun sürebilecek bir harbin kaderi, askeri stratejiyle bir çare bulmak için fırsat kollayan bir adamın akıl ve iradesiyle şimdilik tehir edilmiş oldu. Bu düşmanı daha çok tahrik etti ve ordugâhlarının önünde Romalıların harb safının sağa sola yayılmasından daha uzun zaman hoşnut olmayarak, harb meydanının ortasına ilerlediler. Aynı zamanda Romalıların siperleri üzerine ilerleyerek, kendi kuvvetlerinin verdiği mağrurluğun gü-

venini göstermek fırsatını buldular. Roma askeri bu küçük düşürücü harekete zorlukla katlanabiliyorlardı, hatta iki tribunuslarından Lucius Furius buna en zor tahammül edebilen bir kişiydi. Gençliği ve karekterinin yapısı Lucius Furius'u şiddetin başı yaptı. Aynı zamanda harb safının tamamen aslı esası olmayan heyecanı ve asker sıralarının ona verdiği güven ve ümit onun cüretli olmasına yol açtı. Askerler şimdi heyecanlı bir durumda hazır vaziyette bulunuyorlardı. Fakat Lucius Furius, arkadaşının yaşından dolayı yetki ve selahiyetini küçük görerek, sadece baş vurabileceği bu yolla askerleri daha da tahrik ederek onları teşvik ediyordu. Harblerin gençlerin işi olduğunda ve onların idaresinde bulunduğunda şiddetle ısrar etti. Olgunluk ve ruhun kuvvetinin azalması, vücudun diğer unsurlarıyla birlikte olur ve onlara ayak uydurur. Askerlerin en sert ve enerjik olanı dahi yavaş yavaş bugünün işini yarına bırakan bir kimse haline gelir. Öyle bir duruma gelir ki oturmaktayken ve siperlerin gerisinde zaman harcanmaktayken, ilk hücumda bir ordugâha veya bir şehre saldırmayı ve şiddetle hücum etmeyi aklına bile getirmez. Kendi kuvvetini pekiştirmek veya düşmanın kuvvetini azaltmak için ne yapabilir? Hangi fırsat hangi elverişli bir an, hangi mevki bir tuzak için onu hazır duruma getirebilir? Yaşlı bir adamın askerî stratejisi soğuk ve uyuşuktur, cansız ve ruhsuzdur. Fakat neden, Camillus'un hem hayatta hem şan ve şöhrette herşeye sahip olmasına karşın, ölümsüz olması gerekirken, bir adamın ölümlü vücuduyla birlikte ihtiyarlıktan zayıflayarak eli ayağı tutmaz bir duruma düşmesine müsaade etmişlerdir? Bu konuşmalarla ordunu ruhuna nüfuz ederek onları heyecanlandırınca ve askerler her yerde muharebe yapılmasını talep edince, Lucius Furius arkadaşına şöyle hitap etti: "Marcus Furius, askerlerin heyecanına biz artık daha uzun zaman karşı koyamayız. Gecikmemizle cesaretini arttırdığımız düşman, daha uzun zaman katlanılamayacak bir kibir ve azametle bizi tahkir ediyor. Yolumuzdan çekil, çünkü sen bizim hepimize karşı tek başınasın, ihtiyatlı hareket etme kararında yenik düşmeye katlan ki yakında vuku bulacak harbde galip gelebilesin." Buna Camillus şu şekilde karşılık verdi: O gün yalnız

kendi kehânetiyle idare edilen harblerde ne Roma halkından, ne kendi askeri stratejisinden ne de kendi talilinden pişman olmadı. Kendisi eşit rütbe ve selâhiyete haiz bir görev arkadaşına sahip olduğunun bilincindeydi. Aynı zamanda daha gayretli ve faal yıllar geçirdiğini de biliyordu. Ve böylece, hükmedilmeye değil, hükmetmeye alışık olduğundan, orduyu geciktirdi ve mâni oldu. Henüz kendi arkadaşının yetki ve selâhiyetine karşı gelmek için, hiçbir yetkiye sahip değildi. Devlet için en iyisi olduğunu düşündüğü şeyi gerçekleştirmesi için, tanrıların inayetiyle onu bırakın ilerlesin. Onun saçları ağarmış olduğundan, kendisinin ön saflara tayin edilmemesini, bu teveccühün kendisinden esirgenmemesini rica etti. Yaşlı bir adam için harbe ait olan öyle görevler vardı ki bunlara karşı kayıtsız kalamazdı. Ölümsüz tanrılardan tek bir şey niyaz etti: Kendi görüşünün daha akıllıca ve ihtiyatlı bir plân olması için, herhangi bir talihsizliğin ortaya çıkmamasını rica etti. Fakat ne insanlar bu faydalı ve hayırlı sözleri dikkate aldılar, ne de ölümsüz tanrılar onun sadâkatli dualarına önem verdiler. muharebeden sorumlu kişi harb safını düzenledi. Camillus yardımcı kuvvetlerin eşit olmasını ve ordugâh önünde kuvvetli bir ileri karakolun mevzilenmesini önerdi. Sonra Camillus yüksek bir yerde mevzilendi ve diğerinin stratejisinin netice vermesi için dikkatle etrafı gözlemeye başladı.

CAPUT 24

Düşman ordusunun ilk müsademe anında korkudan değil, fakat hileden ve aldatıcılıktan dolayı geri çekildiler. Onların arkalarındaki mevki harb safından ordugâhlarına hafif bir meyil göstermekteydi. Çok sayıda askere sahip olduklarından, silahlanmış birkaç kuvvetli cohors bırakarak, ordugâha çekildiler. Muharebe edenler yola çıktıklarından, burası muhasaradaki askerin dışarıya hücum etmesini kolaylaştıracak bir yerdi ve Romalılar sipere yaklaşmışlardı. Romalılar nizamsız bir şekilde geri çekilen düşmanı takip etti ve düşman uygun olmayan engebeli bir araziye

geri çekilmek zorunda kaldı. Buradan bu hücum düşman üzerine çok daha avantajlı bir biçimde yapıldı. Bu nedenle galip gelenler diğerlerinin aksine yeni bir düşman ve bir düşüşle tehdit edildiler, Roma harb safının kuvveti tükenerek geri çekilmek zorunda kaldı. Romalılar bir huruç hareketi yapan ve zinde Volsk kuvvetleri tarafından hücuma uğradılar ve aynı zamanda kaçıyormuş gibi görünenler de tekrar muharebeye dönerek onu yeniden başlattılar. Fakat şimdi Roma askerleri daha uzun müddet disiplinli bir şekilde geri çekilmelerini sürdüremiyorlardı. Geçenlerde yaptıkları aceleciliğe ve eski şöhretlerine ehemmiyet vermeyerek, arkalarını dönmüşler ve her taraftan büyük kütleler halinde ordugâha doğru kaçmaya başlamışlardı. Camillus yanında bulunanlar tarafından atının eyeri üzerine kaldırılınca, ve yardımcı kuvvetlerin süratle firara başladığını farkedince, "askerler" diye bağırdı. "Sizin talep ettiğiniz harb bu mu? Sizin itham edebileceğiniz hangi insan, hangi tanrı vardır? Sizinkiler bir zamanlar düşüncesizce ve acelelikle iş yapanlar idi, şimdi sizin bu yaptığınız alçaklıktır. Sizler başka bir kumandanın önderliği altına girin: Şimdi Camillus'u takip edin ve benim kumandam altında galip gelmeyi alışkanlık haline getirin. Neden sipere ve ordugâha bakmaya devam ediyorsunuz? Ancak bir galip olarak kalmayı sürdürecekse, sizlerden hiç kimse oranın girişini bulmayacak mı?

Onlardan başını alıp kaçanları ilkin bir utanç duygusu sardı ve bu hareketlerinden menetti. Kumandanlarının birçok zafer alayları kutlamış ayrıcalıklı ve yaşı münasebetiyle kutsal bir kişi sayılmasına rağmen, yüzlerine karşı sancakları dönük olarak yerleşmiş olduğunu ve düşmana karşı harb safının kurulmuş olduğunu gördükleri zaman, Camillus'un en öndeki işaret ve alâmetlerin ortasında, burada en zahmetli muharebenin ve büyük tehlikenin bulunduğunu kendisinin bizzat göstermesiyle beraber, herbiri tek tek ve her bir kimse de diğerine doğru bağırmaya baladı. Onların bu karşılıklı birbirlerini cesaretlendirmesi ordunun içlerine doğru bir alkış tufanı halinde yayıldı. Diğer tribunus bu işin dışında değildi, fakat piyade safını yeniden tanzim eden görev ar-

kadaşı tarafından, süvari safına kaçan askerleri yeniden toplayarak düzenlemek için gönderildiğinden, onları azarlamadı. Çünkü onların hatalarında kendine düşen yetki ve otoriteyle bunu biraz daha yumuşatmak ve hafifletmek mümkündü. Fakat kumandasından bütün rica edenlere dönerek, kendisinin sorumlu bulunduğu o günün talihsizliğinden bireysel olarak ve bir bütün olarak kendisini korumalarını onlardan yalvararak niyaz etti. "Bununla beraber" diye söze başladı. "Arkadaşımın muhalefeti ve bunu red cevabına karşı, bir adamın basiretini herkesin cüretine tercih ederim. Camillus sizin şansınızı döndürecek ve iyilik getirecek şanşöhreti kendisi için arar. Fakat ben, muharebenin gidişatı iyiye doğru bir hal almazsa, bu alçaklığa ve haksızlığa tek başıma katlanırken, aynı zamanda herkesin felâkete düşmesinde kendi payım da olmasından ötürü son derce bedbaht bir duruma düşeceğim." Harb safı dalgalandığından, süvarinin gönderilmesi ve piyadenin düşmana hücum etmesi son derece uygun bulundu. Silahları ve cesaretleriyle dikkati çekerek, piyade askerlerinin çok sert bir biçimde zorlandığını gördükleri yere ilerlediler. Ne kumandanlar ne askerler en son güçlerini harcayana dek gevşemediler ve bir yorgunluk göstermediler. Onların cesurca yaptıkları gayretlerle elde edilen yardım, neticede etkisini gösterdi. Volsklar gerçek bir korku ve panik içinde, geçenlerde yalandan korkmuş gibi göründükleri yere kaçtılar. Onların büyük çoğunluğu hem bizzat muharebe meydanında, hem de takip edilen firarda öldürüldü. Diğerleri aynı hücumda zaptedilen ordugâhta kılınçtan geçirildi. Fakat katledilenlerden daha çoğu da mahkûm edildi[27].

CAPUT 25

Mahkûmları hesaba katmada, bazılarının Tusculanum'lu olduğundan bihaberdiler. Bunlar diğerlerinden ayrıldılar ve tribunusların huzuruna getirildiler. Tribunuslar bu mahkûmlara devletin emriyle sorgusuz sualsiz kendilerinin korunmuş olduğunu itiraf ettiler. Çok yakında vuku bulacak bir harb tehlikesi Camillus'u

rahatsız etti. Tusculanumluların muahedeyi nasıl bozduklarından senatonun ileri gelenlerinin habersiz kalmaya devam etmemeleri için, kendisinin mahkumları dosdoğru Roma'ya götürebileceğini beyan etti. Aynı zamanda görev arkadaşına, eğer münasip görürse, ordugâhın ve ordunun sorumluluğunu almasını önerdi. Tek bir gün Lucius Furius'a kendi daha akıllıca plânlarını tercih etmemesini öğretmişti. Bununla beraber orduda ne kendisi ne de bir başkası, devleti böyle ümitsiz bir tehlikeye sürükleyen Camillus'un hatasının affedilebileceğini düşünmemişti. Yalnız ordudakiler değil, aynı zamanda Roma'da bulunan bütün herkes, Volsk harbinde talihin kâh fena gittiği zamanlarda mağlubiyet ve firarın sorumluluğunun Lucius Furius'a ait olduğunu, zaferin ise Camillus tarafından kazanıldığını söylemek hususunda hemfikirdirler. Fakat mahkûmlar senatoya çıkarılınca, ve Tusculum'da harb yapılması gerektiğine karar verilince, senatonun ileri gelenleri Camillus'u bu harbe kumanda etmek üzere tayin etmişlerdi. Camillus kendisine yardım etmek üzere tek bir subay verilmesi ricasında bulundu ve kendisine görev arkadaşları arasında arzu ettiği herhangi birini seçmesine izin verildi. Herkesin ümidettiğinin aksine Camillus kendisine yardımcı subay olarak Lucius Furius'u seçti. Bu olay görev arkadaşının içine düştüğü şerefsizliği azaltırken, gösterdiği bu âlicenaplık aynı zamanda kendisine büyük bir itibar ve şeref sağlamış oldu.

Fakat gerçekte Tusculanumlularla hiçbir harb yapılmadı: Tusculanumlular son çare olarak silahlarına başvurmaya gerek kalmadan, sulha sımsıkı sarılmaları sayesinde, Romalıların şiddetinden ve zor kullanmasından kendilerini korumuş oldular. Romalılar onların ülkesine girdiğinde, ne yürüyüş kolunun yakınlarındaki yerlerden geri çekildiler, ne de tarlalardaki çalışmalarına ara verdiler; şehirlerinin kapıları ardına kadar açık kaldı; şehirliler togalarını giyerek, kalabalik bir grup halinde kumandanları karşılamak üzere geldiler. Ordu için gerekli erzak şehirden ve çiftliklerden ordugâha mültefitçe getirildi. Camillus ordugâhını şehir kapıları önünde kurdu. Aynı zamanda tarlalarda hüküm sürmekte

olan sulh havasının aynı şekilde şehir içinde de hâkim olup olmadığı bilmek istediğinden şehre girdi. Evlerin kapılarının açık, dükkânların kepenklerinin açık ve bütün malarını satışa sunulmuş, bütün esnaf ve sanatkârın kendi iş ve sanatıyla meşgul olduğunu, okulların okula giden çocukların çığlıklarıyla çınladığını, caddelerin kalabalık olduğunu ve kadın ve çocukların diğerleri arasında, korkudan ziyade herhangi bir yerde hiçbir sürprizle aslâ karşılaşmayacakmış gibi kendilerini davet eden birçok neden varmışçasına, bir aşağı bir yukarı gidip geldiklerini gördü. Camillus harb olduğunu gösteren herhangi bir emarenin göze çarpması için heryere bakındı. Fakat bu an için ortadan kaldırılmış veya meydana çıkarılmış herhangi birşeyin emaresi hiç yoktu. Herşey o denli sessiz-sâkin ve sulh içinde görünüyordu ki, harb şayiasının oraya gelmiş olması güçlükle inanılabilir birşey gibi görünüyordu.

CAPUT 26

Düşmanın boyun eğmesiyle galip gelinmesi üzerine, Camillus onların senatosunun çağrılmasını emretti. "Tusculum erkekleri" diye söze başladı. "Şimdi sizler Romalıların öfkesinden korunmuş olduğunuz ve müdafaa ettiğiniz müstemlekenizin gerçek silahlarını ve gerçek çarelerini keşfetmiş bulunuyorsunuz. Roma'ya senatoya gidiniz. Senatonun ileri gelenleri ya da sizin şimdiye kadar daha çok ceza almanız, ya şimdi sizden özür dilenmesine karar verecekler. Devlet tarafından ihsan edilmesi gereken bir lûtuftan olayı sizin minnettarlığınızı alarak, onları daha evvel davranmakla engellemeyeceğim. Benim tarafımdan size merhamet ve lûtuf dilemek için bir fırsat yaratılacaktır. Ricalarınız senatonun yapmayı uygun görebileceği biçimde olmalıdır."

Tusculumlular Roma'ya vasıl olunca, ve biraz önce Curia'nın koridorunda müttefiklerine sadık görünen bir halkın senatörleri, bir yeise düştüler ve canları sıkıldı. Hiç vakit geçirmeden senatonun ileri gelenleri harekete geçirildi ve şimdi düşmanlıktan[28] daha zi-

yade bir misafirperverlik ruhu içinde onların derhal içeriye girmelerine müsaade edilmesini emrettiler. Tusculum diktatörü onlara şöyle hitap etti: "Senatonun ileri gelenleri bize karşı harb ilân etmenize ve ülkemizi istilâ etmenize karşın, bizler sizin kumandanlarınızı ve silahlanmış ve hazırlanmış lejyonlarınızı karşılamak üzere ilerledik. Şimdi tam senato binanızın girişinde durmakta olan bizlere baktığınızda gördüğünüz şekilde hareket ederek yola çıkmıştı. Bizim ve halkımızın kılık kıyafeti aslâ böyle olmayacak. İlelebet ve daima bu böyle olacak, sizin tarafınızdan ve sizin uğrunuza silahlandığımız böyle zamanlardan Tanrı bizi korusun. Kumandanlarınıza ve ordunuza işittiklerinden ziyade gördüklerine inandıklarından ve hiç kimsenin hiçbir yerde düşmanlık göstermemesinden dolayı şükran ve minnettarlığımızı sunmak istiyoruz. Size karşı tutunduğumuz sulh tavrını sizin de bize göstermenizi istiyoruz.

Eğer herhangi bir yerde harb mevcutsa, savaşınızı oraya yöneltmenizi sizden rica ediyoruz. Eğer bize karşı silahlarınızın muzaffer olabilmesini sağlayan şeylere, katlanarak denememiz gerekiyorsa, bizler silahlanmamayı deneyeceğiz. Bizim düşüncemiz ve kararımız böyledir. Ölümsüz tanrılar sadakattan daha büyük bir mutluluk olmadığını ihsan etmişlerdir. Hali hazırda reddettiğiniz o olayların malûmatlarının kelimelerle yanlış olduğu ispat edilmemesine karşın, bir harb ilân etmekle ortaya çıkarmış olduğunuz suç ve cinayetlere gelince, her ne kadar bunlar gerçekliğini koruyorlarsa da, bizim pişmanlığımız çok açık olduğundan, onlar için emniyetle suçu kabul edebileceğimizi düşünebiliriz. Bu çeşit tazminatın değerini almaya devam ederken, bırakınız insanlar size haksızlık etsinler[29]."

Buna Tusculumluların verdiği cevap ve söylediği sözler bu mealdeydi. Onlarla hemen sulh yapıldı ve çok uzun zaman geçmeden de vatandaşlığa kabul edildiler. Lejyonlar Tusculum'dan çekildi.

CAPUT 27

Volsk harbindeki askeri stratejisi, cesareti, Tusculumlulara karşı askeri sevkiyatındaki başarısı, eşsiz nezaketi ve her iki durumda da görev arkadaşına gösterdiği nezaket ve âlicenaplık yüzünden şöhret kazanan Camillus, senenin sonuna doğru askeri tribunusların seçimi ilân edildikten sonra, görevinden ayrıldı. Başarılı adaylar Lucius ve Publius Valerius (Lucius beşinci ve Publius üçüncü kez), Gaius Sergius (üçüncü kez), Lucius Menenius (ikinci kez), Puplius Papirius ve Servius Cornelius Maluginensis idi. Bilhassa borçluların kesin olmayan söylentisi yüzünden, bu yıl aynı zamanda censorlara da ihtiyaç vardı. Pleb tirubunsları da bu keder verici imiktarı mübalağayla daha büyütüyorlardı. Halbuki borçluların kötü kaderinden ziyade, kötü niyetlerinden dolayı borç para verme işinin tehlikede olduğunu görenler tarafından bu miktar daha azaltılıyordu. Gaius Sulpicius Camerinus ve Spurius Postumius Regillensis censor seçildi. Postumius'un ölümüyle araya bir fasıla girince hemen görevlerine başladılar. Çünkü bir censorun görev arkadaşının tekrar yerinin alınmasına karşı, dinî bir çekingenlik ve tereddüt vardı[30]. Ve böylece Suplicius istifa edip çekidi, sonra diğer censorlar seçildi. Fakat seçimdeki bir eksiklik nedeniyle, göreve başlamadılar. Senato tanrıların o yıl censorluğa izin vermediğine ikna edildiğinden, üçüncü bir seçime gitmek istemedi. Fakat bu kararsızlık ve çekingenliği tribunuslar pleblerin tahammül edilmez bir taklitçiliği olarak tarif ettiler. Senatonun şahitlerin delillerinden ve her bir kimsenin malını-mülkünü gösteren resmi kayıtlardan kaçınma yollarını aradığını söylediler. Çünkü borcun miktarının ne kadar büyük olduğunun görülmesini istemiyorladı. Bu devletin yarısı tarafından diğer yarısının mahvedildiğini gösterebilirdi. Borç içinde olan plebler bu arada bir düşmandan bir başka düşmana maruz bırakılmış oluyordu. Şimdi harbler her yerde fark gözetmeden yapılmaya çalışılıyordu. Antium'dan lejyonlar Satricum'a ilerlemişti; Satricum'dan Velitrae'a; oradan da Tusculum'a ilerlemişti. Bir hücumla şimdi tehditkâr bir durum gösteren Latinler, Hernicuslar ve

Praenestinuslular Roma'nın düşmanı olmaktan ziyade Roma vatandaşalarının nefretini kazandılar. Maksad plebleri askerlikle yavaş yavaş tüketerek kuvvetlerini azaltmak ve Roma'da onlara nefes almak için hiç zaman vermemekti. Ya da hürriyeti akıllarına getirmek için hiç boş zaman vermemek veya yüklerinin azaltılmasını teşvik eden ve diğer keder verici şeylerin ortadan kaldırılmasını savunan bir tribunusun sesini işitebilecekleri bir meclisti. Fakat plebler babalarının hürriyetini anımsayacak bir ruha sahipseler, hiçbir Roma vatandaşının bir alacaklıya bağlanmasına ve ordu toplanmasına müsaade etmezlerdi. Borçların miktarı incelenene ve onun azaltılmasının yürürlüğe konması için bir plan yapılana kadar herkes kendisinin ve başkasının borcunu bilmeliydi. Ya da kendisinin tamamen borçdan kurtulup kurtulmadığını veya hapse düşeceğini bilmeliydi.

Ayaklanmayı önleyen mükâfat çok geçmeden başka bir ayaklanma getirdi. Zira pek çok kişinin durumu buna bağlıydı[31] ve senato Praeneste'deki düşmanca hareketlerin söylentisi üzerine, yeni bir ordu meydana getirmek için askere kayıt etmeye karar vermişti. Bunların her ikisi de, pleblerin her zamanki faaliyeti ve tribunusluk himayesinin ve dokunulmazlığının harekete geçirilmesiyle, engellenerek ve araya bazı oyunlar ve hileler sokularak aynı anda başladı. Zira tribunuslar ne yükümlülük altında bulunanların aldatılmasına müsaade edebilirler ne de gençlerin isimlerini verebilirlerdi. Patriciler bu anda tabii olarak, borç kanununun çıkarılmasını temin etmekten ziyade, asker toplayarak bir ordu meydana getirilmesiyle daha çok ilgileniyorlardı. Çünkü düşmanın Praeneste'den derhal yola çıkarak Gabii topraklarında ordugâh kurmuş olduğu bildirilmişti. Bu arada pleb tribunusları üzerlerine aldıkları bu mücadele için, mani olarak niyetinden çeviren bir kimse olarak değil de, teşvik edici bir kimse olarak rol oynadılar. Roma'daki ayaklanma ve iç karışıklığı yatıştırabilen tek şey, düşmanın şehir surlarının çok yakınlarına gelmesi oldu.

CAPUT 28

Zira Praenestinuslulara Roma'da kaydedilen hiçbir ordu olmadığı, belli başlı hiçbir kumandan bulunmadığı, patricilerle pleblerin birbirine düştüğü haber verilince, kumandanları bekledikleri fırsatın çıkmış olduğunu düşündü. Hareket halinde olan askeri kuvvetlerini derhal toplayarak ilerledi ve yürüdükleri yer boyunca bütün tarlaları tahrip edip yakıp-yıkarak Collina Kapısına doğru ilerledi. Roma'daki korku, karışıklık ve telâş büyüktü. Silahlanma çağrısı yapıldı ve insanlar aceleyle surlara ve kapılara doğru koşuştular. Sonunda Romalılar bir iç karışıklıktan harbe geçmişlerdi ve Titus Quinctius Cincinnatus'u diktatör seçmişlerdi. Cincinnatus da Aulus Sempronius Atratinus'u atlıların başı seçti. Bu işitilir işitilmez, diktatör seçilmesi o denli bir korku uyandırdı ki düşman derhal surların önünden çekildi. Askerlik yaşına gelmiş Romalılar herhangi bir çağrı yapılmaksızın, emre uygun olarak toplandılar. Roma'da ordu kaydedilirken, düşman Allia'dan uzak olmayan bir yerde ordugâh kurmuştu. Düşman bu merkezden bütün her tarafı yağmalayıp talan etti ve Roma şehrinin kaderini tayin edecek bir yeri işgal etmiş olduklarından birbirlerini överek gururlanıyorlardı. Burada Gallia harbinde olduğu gibi bir bozgun ve firar olabilirdi. Çünkü Romalılar kötü kehânetle bozulmuş o yerin adıyla işaretlenmiş bir günden korkuyorlarsa, kendi büyük mağlubiyetlerinin anısı Allia gününden ziyade, nasıl daha çok bizzat Allia'dan dehşete düşebilirler? Onlar insafsız Gallialıların hayalini orada gördüklerinden ve seslerini işittiklerinden emindiler. Ahmakça konular üzerine bu ahmakça spekülasyonlara düşkünlük göstererek ve bunlara kendilerini vererek, mevkiin şansı üzerinde ümit beslemeye devam ettiler. Diğer taraftan Romalılar her nerede kendi Lâtin düşmanlarının bulunduğunu iyice biliyorlardı. Bu düşman Regillus Gölü yakınlarında mağlup ettikleri ve yüz sene boyunca sulhperver bir itaatla tuttukları biriydi. Bu mevki ise, kendi zaferleri bakımından uğursuz bir yer saymaları nedeniyle korktuklarından ziyade, bir felâketi anımsatması bakımından adı kötüye çıktığından, düştük-

leri şerefsizliğin beleklerde yeniden anımsanmasını yok etmeyi telkin edebilirdi. Bundan başka, eğer Gallialılar o noktada bizzat onlarla karşı karşıya gelirse, onlar şehirlerini tekrar ele geçirmede Roma'da ve ertesi gün Gabii'de döğüşmüş oldukları gibi muharebe edebilirlerdi. Roma'da döğüştükleri zaman, ne bir harb yarası ne bir elem verici haberin evlerine taşınmaması için, şehir surları içine girmiş hiçbir düşmanı sağ bırakmamışlardı.

CAPUT 29

Romalılar Allia'ya vasıl olduklarında her iki tarafın da duyguları böyleydi. Onlar düşmanın görüş menziline girince, harb saflarını tanzim ettiler ve bir arbede çıkarmak istediler. Diktatör Sempronius'a şöyle hitap etti: "Görüyor musun, mevkiin şanslı oluşuna güvenerek Allia'da nasıl mevkilerini aldılar? Bizler ölümsüz tanrıların onlara emniyetleri bakımından daha güvenli hiçbir yer vermediğini ve önemli hiçbir yardımda bulunmadığını göreceğiz ve anlayacağız. Fakat sizler silahlanmış olmanıza, cesaretinize ve onların harb saflarının ortasına dört nala at sürerek hücum etmenize güvenin. Ben, sıraları ve nizamları bozulduğu ve bozguna uğramaya yüz tuttukları sırada lejyonlarla onlara hücum edeceğim. Antlaşma tanrıları bizimle birlikte olun ve haksızlıktan doğan kesin cezalara da katlanmasını bilin!"Praeneste askerleri ne atlılarla ne piyadeyle başa çıkamadı. Praenestelilerin harb safları ilk çığlık ve ilk hücumda dağıldı ve parçalandı. Sonra, harb safı hiçbir noktada dayanamayıp durumu kabullenince, onlar arkalarını döndüler ve kaçmaya başladılar. Onların bu korku ve dehşete düşerek bozguna uğramış bir vaziyette kaçışları kendi ordugâhları önüne dek devam etti. Praeneste'nin görüş menziline girene kadar bu hiçbir şey düşünmeden paldır küldür kaçışlarını sürdürdüler. Eğer onlar surların içine kaçmak ve buraya iltica etmek yollarını ararlarsa, derhal tepelerine konacak bir meşale bulamasınlar ve herşeylerini kaybettikten sonra şehrin kuşatılmasına boyun eğmesinler diye, süratle bir tahkimat görevi yapan bir

mevkiye bozguna düşerek firar eden dağılmış grupları aldılar. Fakat aradan uzun zaman geçmeden zafer kazanan Romalılar göründü. Romalılar aynı zamanda tahkimatlarını terkederek Allia'daki ordugâhı daha yeni yağma ve talan etmişlerdi. Surları dahi zorlukla koruyarak Praenesteliler kendilerini şehrin içine hapsetmişlerdi. Praeneste'nin idaresi altında başka sekiz şehir vardı. Romalılar harblerini bunlara da yönelterek kuşatma içine aldılar ve büyük bir gayret göstermeye gerek kalmadan bu sekiz şehri zaptettiler. Birini, sonra bir diğerini alarak Velitrae'a ilerlediler ve bu yere de hücum ettiler. Sonra harbin esas pınar başı olan Praeneste'ye gelerek şiddet kullanmadan, fakat Praenestenin boyun eğerek teslimiyeti kabul etmesiyle oranın mülkiyetini aldılar. Titus Quinctius bir meydan muharebesi kazanmıştı. Hücumla dokuz kasabayı alarak iki ordugâh zaptetti ve Praeneste'nin kayıtsız şartsız teslimiyetini sağlamış oldu. Titus Quinctius Praeneste'den kumandan Iupiter'in tasvirini beraberinde getirerek Roma'ya döndü. Bu zafer şenliği içinde onu Capitol'e taşıdı. Minerva ve Iupiter'e ait olan kutsal yer arasını bu tasvire tahsis etti. Bu tasvirin altına yaptığı işin anısı olarak bir levha yerleştirdi. Bu levhada aşağıda belirtilen kitabe bulunmaktaydı: "Iupiter ve bütün tanrılar diktatör Titus Quinctius'a dokuz şehri almasını bahşetti[32]."

CAPUT 30

Konsül yetki ve selâhiyetini haiz askeri tribunusların seçimini takiben, patriciler ve plebler sayıca eşit gelmediler. Patricilerden Publius ve Gaius Manlius, tek başına Lucius Iulius'la birlikte seçildi. Plebler karşılık olarak Gaius Sextilius'u, Marcus Albinius'u ve Lucius Antistius'u verdiler. Manlius'lar pleb meslekdaşları arasında daha asil bir aileden geliyorlardı ve Iulius'a göre de herkes tarafından daha çok seviliyorlardı. Bu nedenle onlara, herzamanki görüş birliğine veya bir kura usulüne baş vurulmaksızın, özel bir kanunla Volsklara karşı orduya kumanda etme görevi ve-

rildi. Senatörler de bu işi müzakere etmiş olduklarından, neticede kendileri pişmanlık duyup nadim olduklarından bu şerefi vermişlerdi. Tatkikâtta bulunmaksızın, yiyecek bulmak üzere birkaç askerî grubu gönderdiler. Durumun nedenini belirten sahte bir haber aldıklarından, onların yollarının kesildiğine inandılar. Hikâyeyi anlatana çok fazla güvenmeksizin -çünkü bir Roma askerinin kılık kıyafetine bürünmüş bir Lâtin düşman onları aldatmıştı- onlara yardım götürmek için acele ettiler ve böylece bir tuzağa düştüler. Uygun olmayan bir mevkide, askerlerin cesareti sayesinde ve hayatları pahasına durup mevzi alırlarken, ovada kurulmuş bulunan Roma ordugâhı karşı taraftaki düşman tarafından saldırıya uğradı. Kumandanların bilgisizliği ve zamanında hareket edememesi yüzünden her iki yerde de zafer ellerinden kaçıp yok oldu.

Roma Milletinin her yerde ters dönen şansı, başlarında bir rehber olmadan bile, hiçbir zaman değişmeden devam eden Roma askerlerinin cesareti sayesinde korunmuş oldu. Bu hadiselerin Roma'da duyulması üzerine, ilk önce bir diktatör tayinine karar verildi. Fakat daha sonra, Volsk ülkesinde herşeyin sessiz sâkin olduğu ve düşmanın zaferini ve şansını nasıl değerlendireceğini bilmediği haberi geldi ve oraya geri çağırılan ordular ve kumandanların dahi ne yapacağı ve nasıl hareket edeceklerini bilmedikleri haberi duyuldu. Bundan sonra Volsklarla ve Volsk ülkesiyle ilgili herhangi bir mesele çıkmadı. Sadece senenin sonlarına doğru Praenestinusluların bir isyanından doğan karışıklık oldu. Praenestinuslular Latium halkını bir ayaklanmaya teşvik ederek zorluyorlardı.

Aynı yıl içinde, erkeklerinin azlığından şikayet eden Setia'ya gönderilmek üzere yeni kolonistler kaydedildi. Çünkü harbin meşum ve acı sonuçlar doğuran neticesi yüzünden, vatan içinde sessizlikle hüküm süren bir teselli vardı. Bu teselli de pleblerden askeri tribunusların bulunmasından ve onların eriştikleri rütbelerin şerefinden kaynaklanmaktaydı.

CAPUT 31

Ertesi yıl parti mücadelelerinin alevlenmesiyle bir ayrılma başlamış oldu. Konsül yetki ve selâhiyetini haiz askeri tribunuslar Spurius Furius, Quintus Servilius (ikinci kez olarak), Lucius Menenius (üçüncü kez olarak), Publius Cloelius, Marcus Horatius ve Lucius Geganius idi. Şimdi partiler arası mücadelenin konusu ne nedeni borç sorunuydu. Fakat Spurius Servilius Priscus ve Quintus Cloelius Siculus durumu tetkik edebilmek için censor yapılınca, bir harb tehlikesiyle bu işin yapılmasından önlenmiş oldular. Zira ilk olarak haberciler korkuya düştüler ve sonra Volsk lejyonlarının sınırı geçmiş olduğu ve her yerde Roma topraklarını yakıp-yıkıp tahrip ederek yağmaladıkları haberinin gelmesiyle, köylerde ve kasabalarda oturan halk tarlalarını terkederek kaçmaya başladılar. Fakat henüz bütün bu korku ve panikle, dış ülkelerden gelen tehlikeyle yurt içindeki karışıklık ve kavgalara mani olmak çok zordu. Bilhassa tribunuslar orduya kayıt olmaya mâni olmak üzere, bütün yetki ve selâhiyetlerini kullanmada daha büyük bir şiddet gösterdiler. Bu durum senato onların şartlarını kabul edene dek sürdü. Harb sona erinceye kadar hiç kimsenin bir harb vergisi ödememesinde veya borcunun durumu hakkında hüküm vermemesinde görüş birliğine vardılar. Plebler dertlerine derman olacak bu teselliyi elde edince, orduya asker kayıt edilmesini engellemekten vazgeçtiler. Yeni lejyonlar kaydedilince, orduların bölünmesine ve Volsk ülkesini istilâ etmek üzere, iki ordunun tanzim edilmesine karar verildi. Spurius Furius ve Marcus Horatius Antium ve sahile doğru gitmek üzere sağa ilerlediler. Quintus Servilius ve Lucius Geganius Ecetra ve dağlar istikâmetine gitmek üzere sola hareket ettiler. Fakat her iki bölgede de düşmanla karşılaşmadılar. Bunun üzerine onlar köyleri ve tarlaları yağma ve talan etmeye başladılar. Haydut Volsklar gibi gayrimuntazam bir şekilde değil, düşmanlarının aralarındaki ahenksizliğe güvenerek, fakat onların cesaretinden korkarak, korku ve titreyiş içinde alel acele bir yağma yapmışlardı. Fakat muntazam bir ordu ile haklı olarak sinirlendirmişler ve tahrik etmişlerdi ve daha tahripkâr olmak için çok za-

man kazanmışlardı. Gerçekte Volsklar kendileri bu işle meşgulken Roma'dan bir ordunun gelebileceğinden korkarak, yağmalamalarını ve akınlarını sınırlarda durdurmuşlardı. Romalılarsa aksine, düşmanı harbe teşvik etme arzusuyla düşman bir mevkide bulunmaktan kısmen memnun bulunuyorlar ve etkili olabileceklerine inanıyorlardı. Böylece onlar her yerdeki çiftlik evlerini ve hatta belli başlı köyleri dahi yaktılar. Hasat mevsimi ümidiyle ne ayakta duran bir buğday başı, ne de tek bir meyva ağacı bırakmadılar. Bütün insanları ve sürüleri ganimet olarak şehrin dışına taşıdılar ve her iki orduyu da Roma'ya geri götürdüler.

CAPUT 32

Borçlulara nefes almak için biraz zaman verildi. Fakat çok geçmeden davanın takibatıyla çok daha hassas mahkemeler hemen başladığından düşmanlıklar arttı. Eski borçlulara bir ümit verme olanağı olmadığından başka, bir de censorlar tarafından yapılması gerekli yontulmuş taşlardan bir sur inşa etmek üzere[33] bir vergi toplanması suretiyle bu borçlar daha da arttı. Tribunusların mani olabileceği herhangi bir orduya asker toplama işlemi olmadığından, plebler omuzlarına yüklenen bu yüke ve sıkıntıya boyun eğmeye mecbur bırakıldılar. Asiller de askeri tribunus olarak bütün patricileri seçmek için, plebleri zorlayacak yeterli etkiye sahiptiler. Bunlar Lucius Aemilius, Publius Valerius (dördüncü kez), Gaius Veturius, Servius Sulpicius, Lucius ve Gaius Quinctius Cincinnatus idi. Aynı etki askeri kuvvetlerini birleştirmiş ve Satricum yakınlarında ordugâh kurmuş Lâtin ve Volsklara karşı planlarını başarılı kılmağı neticelendirmek üzere onlara imkân verdi. Askeri çağa gelmiş erkeklerin hepsi yemin etmeye zorlandığında hiç kimse buna karşı gelmedi ve böylece üç ordu kaydedilmiş oldu. Bu ordulardan birinin Roma şehrini müdafaa etmesine karar verildi. Diğerinin ise herhangi bir yerde aniden bir isyan patlak verirse, hemen sevkiyat yapmada kullanılmak için düşünüldü. En kuvvetli olan üçüncü ordu ise Publius Valerius ve Lucius Aemilius'un kumandası altında, Satricum'a ilerledi. Orada düşmanı kuvvetli bir

mevkiye çekilmiş buldular ve derhal onlara hücum ettiler. Her ne kadar zafer kesinlik kazanmadıysa da, muharebe ümit verici bir durumdaydı. Bu sırada rüzgârın getirdiği ani fırtına, bardaktan boşalırcasına sağanak halinde yağmura neden oldu ve bu yağmur muharebeye ara verdirdi. Ertesi gün mücadele ve muharebe yeniden başladı. Uzun süren müttefiklikleri dolayısıyla, Roma askeri disipliniyle eğitilmiş özellikle Lâtin lejyonları, bir müddet için Romalılarınkiyle eşit düzeyde cesaret ve başarıyla karşı koydular. Fakat süvari kuvveti onlara karşı gönderildi ve onların sıralarını karmakarışık bir duruma sokarak bozguna uğrattı. Düşman sıralarını yeniden düzenleyemeden, piyade kuvveti onların üzerine yüklendi. Roma safı ilerledikçe, düşman mevkisini terketmeye daha çok zorlanıyordu. Bu nedenle harbin cereyanı derhal değiştiğinden, Romalıların hücum ve saldırışları hiç durup dinmek bilmiyordu. Bozguna uğrayan düşman orduğâhları yerine, iki mil uzakta bulunan Satricum'a firar etmeye başladı. Bu nedenle bilhassa süvari kuvvetlerinin yakınlarında olanlar büyük bir katliama uğradılar. Düşman ordugâhı alındı ve yağma edildi. Muharebeden sonraki gece Antium'a yürümekten daha çok firar durumunda o tarafa kaçtılar. Roma ordusu izleri sıkı bir şekilde takip etmesine karşın, öfkeden daha ziyade, korku daha çabucak baskın çıktı. Böylece düşman, Romalılar kendilerini aralıksız saldırılarla tâciz edemeden ya da geri hatlarını geciktiremeden önce, surların içine girdiler. Toprağı yakıp-yıkıp tahrip etmekle birkaç gün geçirildi. Çünkü ne Romalılar surlara hücum etmek üzere yeterli teçhizata sahipti, ne de düşman bir muharemeye girişmek tehlikesini göze alabiliyordu.

CAPUT 33

Şimdi Antiates ve Lâtinler arasında bir mücadele patlak vermişti. Antium erkekleri, kötü talihlerine yenildiklerinden ve doğdukları günden yaşlandıkları çağa kadar süren bir harble bitip tükendiklerinden silahlarını bırakarak teslim olmaya mütemayildiler. Fakat Lâtinler uzun süren bir sulh devresinden sonra yeni bir ayaklanma girişiminde bulunmuşlardı. Onların ruhları henüz ta-

ze ve cesurdu. Harbe cesaretle göğüs germeye niyet ediyorlardı. Çok geçmeden her parti diğerinin siyasetini yürütmesini önleyemediğini gördüğünden mücadele sona erdi. Latinler yola çıkarak ayrıldılar ve sulhu bozucu diye nitelendirilen bütün davranışları affedildi. Antiates kavmi, kendi faydalı önlemleri için müşkül ve sıkıntı verici delilleri başlarından defedip kurtularak, Roma topraklarına ve Roma şehrine boyun eğerek teslim oldular. Çünkü Lâtinler ne harbde Romalılara bir zarar verebilmişler, ne de Volskları silah altında tutabilmişlerdi. Mağlubiyetlerinden sonra, alevler içinde yanmakta olan Satricum şehri onların iltica ederek sığındıkları ilk yer olmuştu. Onlar fark gözetmeden hem kutsal hem de asırlık binaları yanar meşalelerle tutuşturdular ve Mater Matuta'nın Mabedi[34] dışında, bu afet halindeki belâdan hiçbir yapının kurtulması mümkün olmadı. Hikâyeye göre, bu afetten ne kendi dinî korku ve çekingenlikleriyle, ne de tanrılara karşı duydukları hürmet ve huşu duygusuyla kendilerini uzak tutamadıkları söylenir. Fakat mabetten heybetli bir ses yükseldiği ve kutsal duvarlardan caiz olmayan bu kâfir alevleri uzak tutmazlarsa, günahlarının cezasının korkunç olacağını belirterek tehdit ettiği söylentisi vardır. Çılgınlık ve öfke ateşi onları Tusculum'a götürdü. Tusculumluların Latinlerin halk meclisini terkedip gitmelerine ve sadece müttefik olmayı değil, fakat aynı zamanda Roma vatandaşlık hakkını da elde etmelerine fena halde içerlemişlerdi. Onların hücumu beklenmediğinden şehir kapıları açıktı. Kaleden maada bütün şehir alındığında daha ilk çığlığın yankıları dinmemişti. Kadınlar ve çocuklarla birlikte bütün şehir halkı Kaleye sığınmıştı. Tusculumlular kendi kötü durumlarından senatonun haberdar olması için, Roma'ya elçiler gönderdiler. Roma Milletinin sadakâtinin ve şerefinin lâyık olduğu bir çabuklukla tam vaktinde, Tusculum'a bir ordu hareket etti. Bu orduya askeri tribunus Lucius Quinctius ve Servius Sulpicius kumanda etmekteydi. Onlar Tusculum kapılarını kapalı buldular ve derhal kuşatmayı yapan Lâtinleri kuşattılar, Romalılar bir taraftan şehir surlarını müdafaa ediyorlar, diğer taraftan tahkimatlara ve müstahkem mevkilere hücum ediyorlardı. Onların kendilerine verdiği korku ve

dehşeti bu kez de onlar Lâtinlere tattırıyorlardı. Romalıların gelmesi her iki tarafın da ruhunda bir değişiklik meydana getirdi. Tusculumlular derin bir kederden son derece büyük bir sevince düçar oldular. Şehri alan ve çok geçmeden Kalenin mülkiyetinin de kendilerine geçeceğine muhakkak bir gözle bakan ve bunu hisseden Lâtinler, kendi hayatlarından bile ümit kesmek durumunda kaldılar. Kaledeki Tusculumlular bir çığlık attılar, Roma ordusundan çok daha yüksek sesle buna karşılık verildi. Her iki taraftan da Lâtinler şiddetle taciz edildiler ve zor duruma düşürüldüler. Lâtinler yüksek bir mevkiden aşağıya püskürtüldüklerinden, ne şehir halkının hücumlarına mukavemet edebildiler, ne de kapıların kollarını zorlayan ve surlar altına gelen Romalıları geri püskürtebildiler. İlkin ip merdivenlerle surlara tırmanıldı ve zaptedildi. Sonra kapıları kapatan kol demirleri açıldı. Lâtinler önlerinden ve geri hatlardan şiddetle hücum eden iki düşman arasında kaldı. Döğüşecek güçleri kalmamıştı ve kaçacak hiçbir yer de yoktu. Durdukları mevkide bir teki bile kalmamacasına öldürüldüler. Tusculum düşmanlarının elinden geri alındıktan sonra, ordu Roma'ya döndü.

CAPUT 34

Fakat o yılın harblerinin başarılı olduğu nispette dış ülkelerde sulh sağlanmasına karşın, Roma'da patricilerin şiddeti ve pleblerin sefil ve perişan durumları her geçen gün biraz daha artmaktaydı. Çünkü gerçekten ödeme mecburi olduğundan, bu durum ödemeyi daha da imkânsız hale getiriyordu. Böylece, şimdi bir kimse malıyla hiçbir ücret ödemeyediği için, şöhretiyle ve kendi şahsıyla ödemesine devredildi. Aynı zamanda tazmin yoluyla alacaklılarına havale edildi ve ödemenin yerini almak üzere de ceza kondu. Böylece yalnız pleblerin en aşağı sınıfının değil, fakat aynı zamanda onların önderlerinin dahi boyun eğmesi gerçekten alçaklık ve uyuşukluk idi. Böyle bir çaba ile uğraştıkları, bu imtiyazlı durumu bulunan askeri tribunusluktan patriciler hiç de hoşnut değillerdi.

Yeterli derecede şiddet gösterebilecek ve böyle bir işe teşebbüs edebilecek ve pleb memuriyetlerine başkanlık edebilecek tek bir kişi yoktu. Bu nedenle patriciler, pleblerin birkaç sene önce ancak üzerlerine alabildikleri memuriyetleri devamlı olarak terar elde etmiş göründüler. Her zaman olduğu gibi, önemsiz bir neden olarak, işlerin bu durumundan patricilerin çok fazla memnun olmaması önemli bir değişiklik olmasına yol açtı. Marcus Furius Ambustus[35] sınıflar arasındaki şahısları hâkir görmediğini hissettirdiğinden, yalnız kendi arkadaşları arasında değil, aynı zamanda plebler arasında da oldukça etkili ve sözü geçen bir kimseydi. Bu şahıs iki kızından büyüğünü Servius Sulpicius'la, küçüğünü da pleb olmasına karşın mümtaz bir kimse olan Gaius Licinius Stolo ile evlendirmişti. Gerçek şudur ki, aşağa tabaka halkla Fabius için böyle itibar ve saygı kazanmış bir müttefiki kabul etmemezlik edemezdi. Fabia kızkardeşler sonradan konsül yetki ve selâhiyetlerini haiz bir trimunus olan, Servius Sulpicius'un evinde birlikte oturuyorlardı. Bu sırada kadınlar konuşarak hoşça vakit geçiriyorlardı. Bu anda Forum'dan geri dönen Sulpicius'un liktoru, her zamanki gibi, sopasıyla kapıyı çaldı. Bu adete alışık olmayan daha genç Fabia'nın beti benzi attı. Kız kardeşinin bundan habersiz oluşuna şaşıran daha büyük Fabia ise bu duruma kahkahalarla güldü. Fakat bir kadının duyguları küçük ve önemsiz şeylerden etkilenebileceğinden, bu gülüş diğerinin hafızasına yer etti ve yüreğine dert oldu. Aynı zamanda ben, tribunusun maiyetindeki kalabalığın ve tribunusun yanından ayrılan resmi törende bulunan kimselerin, kızkardeşinin bir şans eseri olan evliliğine gıpta ettiğini ve en yakın arkadaşlarımız arasında bütün hepimizi son derece istenmeyen bir kişi yapan düşüncesizce hareket etmekten, kendisinin pişmanlık duyduğuna inanıyorum. Küçük kız kardeş gururunun incinmesinden hâlâ acı çekmekteydi. Babası tesadüfen onu gördüğünde, iyi gidip gitmeyen bir şey olup olmadığını sordu. Küçük kız kardeş kocasına büyük bir şeref vermeyen ve kardeşe yaraşır bir muhabbetle çok az belirgin kalabilen, kederinin nedenini seve seve gizleyebilirdi. Fakat babası ne hiçbir değerin ne de hiçbir nüfuz ve kudretin giremediği bir eve kendisini gelin olarak gönder-

diğinden, kendisine lâyık olmayan bu evlilikten ve eşinden kızının bedbaht olduğunu şefkatli, yumuşak sorularıyla itiraf etmeye sanki davet etti. Ambustus sonra kızını teselli etti ve ona yüreğini ferah tut cesur olmasını emretti: Kendi evindeki durumu yakında kardeşinin evinde de görebilecekti. Bu dakikadan itibaren Ambustus damadıyla plânlar yapmaya başladı. Aynı zamanda sadece patrici kanı taşımadığından arzı ve isteklerine karşı gelinen, faal ve enerjik bir genç olan Lucius Sextius'u da aralarına almışlardı.

CAPUT 35

Pleblerin yüksek memuriyetlerde yer almadıkça, borcun bir hayli kabarık olan yükünün hafifletilmesinden ümitleri olmadığı, bu yükten kurtulmanın yeni bir fırsatı görülüyordu. Bu nedenle onlar kendilerinin alay etmediklerini göstermek üzere birtakım delililer ileri sürdüler. Plebler şimdi bulundukları yerdeki kuvvet ve kudrete zahmet ve gayretle ulaşmışlardı. Eğer onlar gayret sarfetmeye devam ederlerse, en yüksek mevkiye, hatta patricilerle eşit değerde şeref ve rütbelere sahip olabilirlerdi. Şu sıralarda Faius Licinius ve Lucius Sextius'un pleb tribunusu seçilmesine karar verilmişti. Bu memuriyetle plebler kendilerine diğer rütbe ve ayrıcalıkların yollarını açabilirlerdi. Pleblerin nüfuzları artarken, patricilerin etkisi azaldığından, ileri sürülen önemler arasından derhal birini seçtiler. Bunlardan biri borçla ilgili idi. Bu tasarı, esas meblâğdan tenzil edilmesi gereken hissenin nasıl ödenmesi ve geri kalan yükümlülüğün eşit miktarlarda üç senelik taksitlerle ödenmesini içeriyordu. İkinci bir tasarı ise beş yüz iugera'dan daha fazla toprak sahibi olmayı menederek bir tahdit koyuyordu(36). Üçüncü tasarı, askeri tribunusların seçimini ortadan kaldırdı ve, her ne olursa olsun, konsüllerden birinin pleblerden seçilmesini bir hak olarak talep etti. Büyük anın bütün meseleleri bunlardı ve çok büyük bir gayret safetmeksizin onları elde etmek olanaksız görülebilirdi.

Şimdi insanlar toprak, para, mevki sahibi olma gibi bütün şeyleri ifrat derecesinde istediklerinden, hemen muhataraya kondu, patriciler bütün bütün korku ve dehşete kapıldılar. Birçok mücadele-

lerde evvelce başvurarak denedikleri vetodan ziyade, başka herhangi bir çare düşünmek için, resmi ve özel toplantılardaki müzakerelerde korkuya kapılan patriciler başarısızlığa uğradıklarından, tribunuslar arasında, bizzat kendi arkadaşlarıyla onların önlemlerine karşı gelmeye hazırlıklı olmayı kararlaştırdılar. Bu adamlar Licinius ve Sextius'un oy vermeleri için kavimleri davet ettiğini görerek, patricilerin bir gözcü kolunun tam ortasına yetiştiler. Pleblerin geçmişteki her zamanki teklifleriyle herhangi bir şey yapılmasına veya kanun tasarılarının takrir edilmesine müsaade etmeyi reddettiler. Ve şimdi meclis bir yarar sağlamaksızın tekrar tekrar toplantıya çağrılmıştı. Sextius "iyi olacak!" diye bağırdığında, kanun tasarıları çok oy alamamıştı. "Çok tesirli olabilecek başkaları hesabına yalvarma sizin hoşunuza gideceğinden, bizler pleblerin korunması için silahlarımızı kullanmak zorunda kalacağız. Senatörler şimdi gelin ve askeri tribunusların seçimi için bir toplantı yapılacağını ilan edin. Meslekdaşlarımızın bir ağızdan söylemiş olduğunu şimdi işittiğiniz veto kelimesinden hiçbir memnuniyet duymayacağınıza dair teminat veriyorum." Onun tehdit ve korkutmaları hiç de asılsız şeyler değildi. Pleb tribunusları ve aedillerden başka bir seçim yapılmamıştı. Licinius ve Sextilius tekrar seçildiler. Bundan başka hiçbir yüksek makamdan devlet memuru seçilmesine müsaade etmediler. Devlet memurluklarının bu azlığı Roma'da beş sene müddetle devam etti. Bu sırada plebler iki tribunusu yeniden seçmeyi sürdürdüler ve bu tribunuslar askeri tribusunların seçimini engellemeye devam ettiler.

CAPUT 36

Bir şans eseri olarak diğer hablerde bir tehir oldu. Fakat Velitrae kolonistleri, Romalıların orduları olmadığını bildiklerinden, sulh zamanında küstahça artan saldırılarla yalnız Roma topraklarına birçok akınlar yapmakla kalmadılar, fakat yanı zamanda Tusculum'u kuşatmak üzere gittiler. Bu durum yalnız senatörleri değil plebleri de fena halde etkiledi ve öfkelendirdi. Uzun zamandan

beri kendilerinin dostu ve şimdi vatandaşları durumunda olan Tusculumlular utanç içinde yardım isteyebilirlerdi. Pleb tribunuslarının karşı koymaları gevşediğinden ve daha sakin bir duruma geldiklerinden, bir interrex'i takiben seçimler yapıldı. Seçim aşağıda adları belirtilen askeri tribunusların seçimiyle sonuçlandı: Lucius Furius, Aulus Manlius, Servius Sulpicius, Servius Cornelius, Publius ve Gaius Valerius. Bu askeri tribunuslar plebleri seçimlerde olduklarından askere yazılmak konusunda daha az itaatli buldular. Fakat kuvvetli ve ciddi gayretlerle askeri tribunuslar bir ordu kaydetmeye muvaffak oldular. Sadece düşmanı Tusculum'dan sürmek için değil, fakat aynı zamanda onu kendi surları içine kapamak amacıyla yürüyüşe geçerek, ilerlediler. Tusculum'da olduğundan bir hayli daha şiddetli bir biçimde Velitrae kuşatıldı. Fakat kuşatmayı başlatanlar yeni askeri tribunusların seçiminden önce, kuşatmanın neticesini alamamışlardı. Seçilen aydaylar Quintus Servilius, Gaius Veturius, Aulus ve Marcus Cornelius, Quintus Quinctius ve Marcus Fabius idi. Bu tribunuslar da Velitrae'da hatırlanmaya değer hiçbir şey başarmadı.

Vatan içinde durum daha da tehlikeliydi. Zira bütün bu kanun tasarılarını öneren ve şimdi sekizinci kez yeniden seçilen pleb tribunusları Sextius ve Licinius'dan başka, Stolo'nun kayın pederi askeri tribunus Fabius, bizzat kendisinin ileri sürmüş olduğu önlemlerin benimsenmesini açıktan açığa müdafaa ediyordu. Kanun tasarısına karşı gelmiş pleb tribunuslarının ilk sekiz üyesinin yerine, şimde bunların beşi vardı. Bunlar, kendi partilerinden ayrılan insanların durumuna uygun olduklarından, şaşkınlık ve hayret uyandırarak, kanuni yoldan kendi vetolarını tekrar een sözcüler olmaktan ziyade, gizli yollardan ne söyleneceğini öğreten kimseler olarak karşımıza çıkmışlardı. Şöyle ki Velitrae'daki orduda pleblerin çoğunluğunun bulunmadığını iddia ediyorlardı. Aynı zamanda kendilerini ilgilendiren meselelerle pleblerin hepsinin oylamaya girebilmesi için, askerler dönünceye kadar meclislerin tatil edilmesini ileri sürüyorlardı. Sextius ve Licinius, pleb tribunuslarından bazıları ve bir askeri tribunus olan Fabius

ile birlikte, pleblerin duygu ve arzularını istismar etme sanatında, birçok yıllar tecrübe kazandıktan sonra, şimdi tam bir uzman olarak, halkın önüne serdikleri önlemlerin her biri hakkındaki sorularla senatörlerin ileri gelenlerinin üzerine nazarı dikkatli çekebilir ve üst üste yaptıkları hamlelerle onları yorup bunaltabilirlerdi. Bizzat kendilerinin beş iuqera'dan fazla toprağı ellerinde bulundurmasına izin verilirken, iki iugeralık parsellenmiş toprağın pleblere tahsis edilmesini küstahlık ve arsızlık olarak nitelendirmediler mi? Aynı zamanda üç yüz vatandaşın payına düşen toprak parçasına tek bir patricinin sahip olmasını arzu etmediler mi? Pleb sınıfından gelen bir kimse kendi zaruri ihtiyaçlarını veya mezarını muhafaza edecek ve üstünü örtecek yeterli genişlikte bir çiftliğe sahip olabildi mi? Ya da onların arzusu, fahiş faizle perişan olmuş pleblerin borçlu oldukları esas meblağı ödemek yerine, bedenlerini hapis olmaya ve eziyet çekmeye terketmeleri değil miydi? Onlar hergün Forum'dan mahkûm edilen borçluların sürüklenmesini tahayyül etmediler mi? Asillerin evlerini mahkûmlarla doldurmayı düşünmediler mi? Her patricinin ikâmet ettiği yeri özel bir hapishane yapmaya niyet etmediler mi?

CAPUT 37

Bu durumun utanç verici ve acınacak hali, kendi başlarının selâmetinden korkan dinleyenler üzerinde, bu durumu bildirenlerin hissettiklerinden çok daha fazla öfke ve kızgınlık uyandırdı. Plebler haklı olduklarını ispat etmek için bir yol tutarlarken, patriciler ne toprak konusundaki hırslarından vazgeçmişler, ne de fahiş faizle pleblerin katledilmesini durdurmuşlardı. Bu durum pleblerin kendi aralarından, hürriyetlerinin koruycusu olarak, iki konsülden birini seçene dek devam edecekti. Patriciler pleblerin güçlerini kırmak için vetoya başvurduklarından, pleb tribunuslarının şimdi paylarına düşene tecavüz edildiğini ve kısmetlerine mâni olunduğunu iddia ettiler. Diğer tarafın kumanda ettiği ve kendilerinin protesto etmekten başka hiçbir şey yapamadıkları yerde,

eşit şartlarda hiçbir sorgu ve teklif olmayabilirdi. Yetki ve selâhiyette[37] kendilerinin de bir payları oluncaya dek, plebler devlet içinde aslâ eşit şartlarda haklara sahip olamazlardı. Konsül seçimerinde pleblerin aday olarak kabul edilip edilmeyeceğinin, yeterli olabileceğini hiç kimse düşünmezse düşünmesin: Konsüllerden birininin pleblerden seçilmesi gerektiği talep edilmedikçe, hiç kimse konsül olamayacaktır. Konsüllerin seçiminden ziyade askeri tribunusların seçimine karar verilmiş olmasına karşın, bilhassa en yüksek mevkiin pleblere de açılabilmesi müksadıyla buna karar verilmesine rağmen, hâlâ 440 sene süreyle bu göreve hiçbir pleb vatandaşının seçilmediğini şimdi unutmuşlar mı? Askeri tribunusların seçiminde mevcut sadece iki yerle, patricilerin pleblerdeki bu göreve ve kendiliklerinden müsaade edebileceklerine nasıl inanabildiniz? Uzun zamandan beri tribunusluk yollarını kapatmış bulunan bu kişiler konsüllüğe yaklaşılmasına müsaade edebilirler mi? Seçimlerde teveccühle elde edemediğiniz şeyi kanunla elinizde bulundurmanız gerekir. İki konsüllükten biri itirazsız olarak pleblerin kullanımına ayrılmalıdır. Çünkü bu mevki mücadele ve münakaşaya bırakılırka, daha selâhiyet ve kudret sahibi olan kimse daima mükâfatı alır. Asiller iddia etmeye alışık olduklarından, ne de bu yüksek rütbeli devlet memurluklarına plebler arasından tek bir kişinin uygun olmadığının söylenebilmesinin daha uzun müddet önüne geçilebilir. Patricilerden başka hiç kimsenin askeri tribunus olmadığı yıllar boyundan sonra, pleblerden seçilen ilk kişi olan Publius Licinius Calvus'un tribunusluğundan itibaren[38] resmi idare bir nebze daha lâkayt ve dikkatsizce oldu mu? Hayır, aksine, patriciler tribunusluğu ellerine geçirdikten sonra, hiçbir pleb değil, fakat birçok patrici bir kabahatle itham edilerek mahkeme huzuruna getirildiler. Askeri tribunuslar gibi, quaestorlar da birkaç sene önce pleblerden seçilmeye başlamıştı. Roma halkı onların tek bir halinden ve meselesinden şikâyetçi olup pişmanlık duymadı. Konsüllük pleblerin üstün gelmesine ve bunu kazanmasına bağlı kaldı. Konsüllük sütunu bu olan bir hürriyet kalesiydi. Eğer plebler buna ulaşabilirlerse, bir zamanlar gerçekten Roma'dan sürülmüş kralları

kabul ve tasdik edebilirler ve kendi hürriyetlerini kuvvetli ve sağlam bir temel üzerinde kurabilirlerdi. Zira o vakitten beri plebler, şimdi patricilerin üstün çıktığı yaptıkları bütün işlerde, bir pay sahibi olabilir ve bir kazanç elde edebilirlerdi. Yetki-selâhiyet, şeref, harb şöhreti, doğum ve asillik[39] gibi büyük değerlerin tadını çıkardılar. Fakat daha da büyüklerini miras olarak çocuklarına bıraktılar. Bu çeşit nutukların iyi kavranıldığını farkederek, yeni bir önlem takdim ettiler. Bu yeniliğe göre, dini törenlere nezaretle görevlendirilmiş iki kişi yerine, yarısı patricilerin yarısı pleblerin olması şartıyla on adet tahta parçası seçilmeliydi. Bütün bu tasarıların oya sunulmasını, Velitrae'ı kuşatan ordu geri dönünceye kadar tehir ettiler.

CAPUT 38

Lejyonlar, Velitrae'dan geri getirilemeden önce, üzerinden bir yıl daha akıp geçti. Bunu takiben kanunun soruşturması muallâkta kaldı ve yeni askeri tribunuslar gelinceye kadar bu iş tehir edildi. Pleb tribunuslarına gelince, plebler her halde, ikisi kanun tasarılarını ortaya atmış olan aynı kişileri tekrar tribunus seçtiler. Seçilen askeri tribunuslar Titus Quinctius, Servius Cornelius, Servius Sulpicius, Spurius Servilius, Lucius Papirius ve Lucius Veturius idi. Senenin daha çok başlarında kanunlarla ilgili son bir mücadele oldu. Oylama yapılması için kavimler davet edildiğinden ve önlemleri önerenler arkadaşlarının veto etmelerini sağlayamadıklarından, korkuya düşen patriciler son iki çareye başvurmak durumunda kaldılar. En yüksek yetki ve selâhiyet ve en büyük vatandaşa sahip olmakta acele ettiler. Bir diktatör tayin edilmesine oy verdiler ve Marcus Furius Camillus'u diktatör seçtiler. Camillus da Lucius Aemilius'u atlıların başı seçti. Kendi muhaliflerinin bu heybetli ve korkutucu hazırlıklarını karşılamak için, kanunları önerenler kendi taraflarında davaları uğruna, pleblerin ruhunu korkunç ve dehşetli bir heyecanla silahlandırdı. Aynı zamanda plebler için bir meclis ilân ederek, kavimleri oy vermeye çağırdı.

Patricilerin bir grubunun refakat ettiği, öfke ile tehdit fısıltıları arasında ilerleyen diktatör iskemlesine oturarak yerini aldı ve pleb tribunusları arasındaki her zamanki mücadeleyle işe başladı. Pleb tribunuslarının bazıları kanunu veto ederken, diğerleri de kanunun kabul edilerek yasallaşmasını ileri sürmekteydiler. Fakat kanuni olarak veto etmek daha güçlü olduğundan, bizzat kanunların ve onu önerenlerin rağbeti ve herkes tarafından benimsenmesi galebe çaldı. Camillus halka hitap ederken, davet edilen kavimler ilk olarak "evet" diye oy veriyorlardı. Camillus "Ey Quirites" diye söz başladı. "Sizler şimdi tribunusların yetki ve selâhiyetine değil, fakat onların kanunsuzluğuna meylettiğinizden ve gücünüzü bu yolda harcadığınızdan, protesto etmek hakkı şimdi sıfıra inmiş bulunuyor. Bir zamanlar kazandığınız gibi aynı şiddetle pleblerin ayrışmasını sağlayabilirsiniz. Bütün halkın hatırı için olduğundan hiç de az olmayan bir değerde, diktatör olarak vetoya destek olarak onu muhafaza edeceğim. Aynı zamanda tam yetki ve selâhiyetimle yenilmekte olduğunuz müdafaanızda sizi himaye edeceğim ve bu davanızda size muhafızlık ederek hâminiz olacağım. Eğer sonra Gaius Licinius ve Lucius Sextius arkadaşlarımın protestosuna boyun eğip kabul ederlerse, hiçbir yoldan pleblerin bir meclisine patricilerden bir memur sokmayacağım. Fakat eğer, protestoya önem vermeyerek, kendi şartlarını empoze etmeye kalkışırlarsa ve sanki devleti zaptetmiş gibi hareket ederler, tribunusluk yetki ve selâhiyetinin kendi kendini mahvetmesine müsaade etmeyeceğim."

Bu ikazlar tribunusları nefretle korkutup tehdit etti ve hiç azalıp eksilmek bilmeyen bir enerjiyle planlarını sürdürmeye devam ettiler. Bu sırada Camillus, büyük bir hiddet ve öfke içinde, liktorlarını plebleri bu işten döndürmek için göndermişti. Bu şekilde hareketlerine devam ederlerse, askeri çağa gelmiş herkese yemin ettirerek hizmet etmesi sağlanabileceği ve derhal ordunun Roma'dan sevkedilebileceği söylenerek tehdit edildiler.

Plebler son derece korku ve dehşete kapıldılar. Fakat önderleri üzüntü ve yeise kapılmaktan ziyade, bir mücadele ateşiyle yandığından cesareti bir kat daha arttı. Bazı yazarların söylediği gibi

Camillus'un seçiminde bir kusur mu bulunduğu veya tribunuslar plebleri önerdiği ve pleblerin Marcus Furius'un diktatör yetki ve selâhiyetiyle herhangi bir işi alabileceğine dair karar vermelerinden dolayı mı, Camillus'un görevinden istifa edip ayrıldığı meselesine daha henüz karar verilmeden önce, Camillus beş yüz bin (500.000) asseslik para cezasına çarptırılabilirdi. Fakat kâhinler ve kanuni bir örnek, bir numuneden ziyade, onun çekilmesinden insanın karakteri benim inandığım şeyin sorumlu olduğuna inanmaya meyleder. Gerçek Publius Manlius'un Camillus'un yerine derhal diktatör yapıldığıdır. Çünkü Marcus Furius'un mağlup olduğu mücadelede, hangi iyi yanı onun tayinine yardımcı olabilirdi. Öte taraftan Marcus Furius ertesi yıl tekrar diktatör oldu. Bir yıl önce kendi elleriyle yıkmış olduğu bir yetki ve selâhiyeti geri almaktan muhakkak ki utanç duymuştu. Bundan başka aynı zamanda kendisine para cezası verildiğinden, kendisi görebildiği bütün yetki ve selâhiyetleri kısıtladığından, ya kendisinin bu emre karşı gelmek için kudret ve kuvvete sahip oluşu yüzenden, ya da önerilen bu emrin müdafaasındaki önlemlere mani olacak kudret ve kuvveti olmadığından, para cezasının verilmiş olduğu söylenir. Sonuç olarak, tribunuslar ve konsüller arasındaki her mücadelede zaman ilerledikçe, diktatörlüğün daima onların üstünde bir kule gibi yükseldiğini anımsarız.

CAPUT 39

Daha önceki diktatörün görevden çekilmesi ve yeni birinin göreve başlaması arasındaki zamanda, her ne kadar bir interregnum[40] varsa da, tribunus Manlius bir pleb meclisi topladı ve önerilen önlemlerin plebler ve onların yaratıcıları için çok daha kabul edilebilir olduğu kesinlik kazanmıştı. Çünkü kavimler kanun tasarısını hisselerine ve toprağa bağlı olarak kabul etmek üzereydiler. Eğer plebler kendilerinin bütün bu soruların müştereken pleblere danışılmasını söylememişlerse sonuç olarak her iki politika hiçbir işe yaramadan dağılabilirdi ve aynı zamanda bir pleb konsülü hak-

kında da red etme kararı almışlardı. Sonra Publius Manlius diktatör olunca, Gaius Licinius'u[41] tayin ederek, pleblerin lehine meseleyi halletme yoluna gitti. Gaius Licinius askeri tribunus ve süvari kuvvetinin başı olan bir vatandaştı. Patricilerin bu olaydan dolayı gücendiğini, fakat diktatörün Licinius'la ilgisinin kalmadığını iddia ederek onlardan özür dilemek için mazeret arama adetinde olduğunu ve süvari kuvvetinin başının, konsül yetki ve selâhiyetini haiz tribunusdan daha büyük yetki ve otoriteye sahip bulunmadığını iddia etmeye meyilli olduğunu anlamış bulunuyorum.

Pleb tribunuslarının seçimi için bir toplantı yapılacağı ilân edilince, Licinius ve Sextius tekrar seçilmede gözleri olmadığını açıkça itiraf ederek, bizzat bu duruma tahammül göstermelerine karşın, göz dikmemiş gibi göründükleri şeyi onlara vermek üzere, plebleri en kuvvetli şekilde teşvik etmekten geri durmadılar. Optimatlara karşı kendileri için en büyük bir tehlike ve halk için de hiçbir avantajı olmayan bir harbde harb safı halinde dizilmiş bulundukları zaman üzerinden şimdi dokuz sene geçmiş olduğunu söylediler. Önerdikleri bütün önlemler ve kendileri gibi tribunusların sahip oldukları bütün kudret ve yetki artık eskimiş, fayda ve önemini yitirmişti. Arkadaşlarının ilk ricası kendi kanunlarına hücum için kullanılmıştı. Sonra gençler Velitrae'daki harbe bir nevi sürgüne gönderilmişlerdi. Sonuç olarak onlar bizzat diktatörlüğün yıldırımlarıyla tehdit edilmişlerdi. Süvarinin başı olarak bir pleb tayin edilemesiyle pleb konsüllerinin de olacağını önceden onlara bildirmiş ve böyle bir kehânette bulunmuş olduğundan, şimdiki halde onlar ne arkadaşları, ne bir harb, hatta ne de diktatör aracılığıyla istediklerini yaptıramama durumunda kalmışlardı. Aksine onlar kendi terakki ve ilerlemelerinin yolundaydılar. Eğer plebler yapabilirse, bir şehir ve forum alacaklıların sıkıntısından kurtulabilir ve topraklar kanunsuz işgalden geri verilebilirdi. Bütün bu şeyler olduğunda onlar hemen sevinebilirlerdi. Onlar tam kendi avantajları için önlemlerin teklif edilip sunulması anında, teklifi getiren kişinin vazife ve hizmetinden ümitlerini keserlerse, bütün bu nimetlerin ağırlığına ve tam anlamıyla min-

nettar kalmaya ümitlerini bağlayabilirler mi? İnsanlar, yalnız şerefsizlikleriyle değil, fakat aynı zamanda onlardan ümitlerini kestikleri tribunusluk makamı gibi, bu avantajları borçlu oldukları kişileri değerini yitirmeye ve eskimeye terkettiklerinden, fahiş faizin sıkıntısından ve yükünden kurtulabilmeyi istemek ve asillerin kanunsuzca haksız olarak ellerinde bulundurduğu topraklar üzerinde yerleşmek Roma halkına makul gibi görünmüyordu. Bu nedenle onlar derhal akıllarını başlarına toplayarak ne arzu ettiklerini hatırlarına getirdiler. Sonra tribunus seçimlerinde bu arzularını bildirdiler. Tribunusların tehir etmiş oldukları önlemlerin hepsini birden bir kanun çerçevesinde kabul etmeyi arzu ederlerse, onları yeniden seçmek için bazı nedenler olduğu aşikârdı. Zira onların müdafaasını yaptıkları şeylere devam etmeleri ve neticede bunu başarmaları mümkündü. Fakat eğer bir kimse şahsi olarak ilgilendiği maddeleri benimsemeye ve bunların kabulüne dikkat sarfederse, kendi sürelerinin haksız yere uzatılması hiçbir fayda sağlamamış olacaktı. Bu durumda kendileri tribunuslar olmadan da idare edebilirlerdi. Aynı zamanda halk da önerilen ve yapılacağı söylenilen bu önlemler ve reformlar olmadan da hayatını sürdürmeye devam edebilirdi.

CAPUT 40

Diğer senatörlerin böyle çok insafsız ve çok çirkin delillerle hayret ve korkudan donup ağızlarını açamamalarına karşın, bu sert konuşmayı dinlemeleri üzerine, decemvirin torunu Appius Claudius Crassus, ümitten ziyade içerleme ve nefret duygularının tesiriyle harekete geçerek ileri atıldı ve onların karşısına geçerek şöyle konuştu: "Ey Quirites, bu fırsatta, ailemize şimdiye kadar hiç yöneltilmemiş tribunusların ayaklanması gibi bir rezalleten dolayı, benim de yüzüme karşı hakaret edilmesi gerekirse, benim için bu hiç de garip ve hayret verici birşey olmayacaktır. Claudius soyu, ta başından beri devlet içindeki hayatında, senatonun büyüklüğünden başka daha önemli bir özellik tanımadığı ve pleble-

rin davalarına daima muhalefet etmesi hususiyetiyle itibar ve saygı kazanmıştır. Bu sorumlulukların daha öncekilerini ben ne inkâr ediyorum, ne de onları çürütme yollarını arıyorum. Yani bizler vatandaş veya senatör[42] olarak belirlendiğimiz ilk günden itibaren, bizler elimizden geldiğince mücadele etmiş bunuyoruz. Bizim mevkimize gelince, bizi dahil etmiş olmayı önerdiğiniz ailelerimizin itibarı ve payesi bakımından, gerçekten bizim kaybetmekten ziyade kazanmış olduğumuz söylenebilir. Diğer sorumluluğa gelince, ey Quirites, kendim ve atalarım adına, ta ki biri pleblerin refahına karşı gelinen bütün ulusun iyiliği uğruna yapılacak şeyi üzerince alıncaya kadar konuşmama devam etmeye cüret ederim. Sanki onlar başka bir şehirde yaşıyorlarmış gibi, ne özel şahıslar olarak ne de resmi devlet memurlukları olarak, bilerek plebler için zararlı hiçbir şey yapmadık. Sizin arzu ve isteklerinize karşı gelen bazı şeyler olmasına karşın, sizin davanıza karşı gelebilecek bizim ne bir sözümüz ne bir hareketimiz gerçekten delil olarak ileri sürülemez. Fakat ben ne bir Claudius'um ne de patriciler sınıfından ileri atılan bir kişiyim. Ancak sadece Quirites'in herhangi biri anne-babamın hem hür olarak doğduğunu, hem de benim hür bir ülkede yaşadığımı teyit ederse, sessizce bu durumun yanından geçip gidemez miyim? Bizim devamlı tribunuslarımız olarak işaretlenmiş olan ötedeki L. Sextius ve Gaius Licinius, hükmettikleri dokuz sene içinde, ne seçimlerde ne de kanunların kabul edilmesinde oy verme hakkınızı kullanmak üzere sizi serbest bırakmayacakları tehdidiyle, küstahlıklarını arttırmadılar mı?

"Belli bir durumda onlardan biri, 'bizi onuncu kez tribunus olarak seçeceksiniz' dedi. Onun söylediğine gelince, 'Bizler çok bıkkınlık getirdiğimizden, bununla beraber büyük mükâfatlar olmaksızın kabul etmeyeceğimiz diğer şeyleri talep etmeyeceğiz.' Fakat bizler, pleb tribunusları olarak sizlere daima mükâfat ihsan etmekle kısaca nasıl sahip olabileceğiz? 'Sizler benimsersiniz' diye söze başladı. 'İyi veya kötü olduklarından dolayı, beyenseniz veya onlardan nefret etseniz bir bütün olarak, bizim kanun projelerimizin hepsini kabul ediniz.' sizlerden rica ediyorum, toplantının ortasın-

da çağrılan alelâde bir vatandaş olduğunu zannettiğim pleb tribunusları Tarquiniuslar[43], sizin iyi önderliğiniz sayesinde, bizim selâmetimiz açısından yararlı olarak kabul ettiğimiz bu kanun tasarılarından seçim yapmada ve diğerlerini kabul etmemekte bize tahammül gösteriniz ve müsaade ediniz. 'Hayır' diye konuşmasını sürdürür. 'Buradaki konsüller gibi Roma'daki Lucius Sextius ve Gaius Licinius'un gaddarca ve çekilmez görünüşüne katlanmak zorunda kalacağınızdan, davanıza ve topraklarınıza değinen, bütün hepinizi ilgilendiren önlemleri kabul ettirmenin peşini bırakmayacaksınız. Çünkü bu konsüllerden nefret ediyorsunuz ve menfur sayıyorsunuz. Ya herşeyi olduğu gibi kabul edin, ya da ben hiçbir şey teklif etmeyeyim.' Eğer bir adam eziyet çekiyorsa, bir başkası onun yemeğine zehir katarak ona yardım edebilir veya hayatını vermekten kaçınmasında ya da hayatını vererek ölümcüllüğe karışmada ona öncülük edebilir. Pekalâ sonra! Eğer bu devlet hür bir devletse, dolup taşan meclislerde halk size haykırarak şikâyette bulunmamış olabilir. 'Tribunusluklarınızla ve kanun tasarılarınızla defolup gidin!, Haydi! Halkın benimsemesine uygun şeyler önermeyecekseniz, burada onu uygulayacak hiçbir kimse bulunacak mı? Patricilerden bazılarının veya vatandaşlarının hâlâ daha nefret verici olarak bulduğu Claudiuslar'dan bazılarını, ya hepsini kabul edin, ya da sizin önerdiğiniz hiçbir şeyi yapmayacağız, dediğini farzedin, ey Quiritesler sizler buna katlanabilir misiniz? Sizler müdafaadan ziyade gerçeklere bakmayı, fakat aynı zamanda asillerden bir devlet memurunun gözlerine daima kulak vermeyi ve bizlerden herhangi biri tarafından söylenilen birşeyi reddetmeyi hiçbir zaman benimsemeyecek misiniz?

"Sizlerin kabul edeceği onun konuşması, hür bir devlette uygun görülmekten çok uzaktır. Sizin kabul etmeyi reddettiğiniz ve onları kızdırdığınız onun kanun tasarısı nasıl birşeydir? Ey Quirites hepsi onun kendi sözleri değil midir? 'Sizlere istediğiniz böyle konsüller seçmenize müsaade edilmeyeceğini düşünüyor ve bunu teklif ediyorum, dedi. Çünkü onun plânlarının bir zerresi gerçekleşebilecekse, mutlaka pleblerden seçilecek bir konsülün varolabilme-

sine ve iki patrici tayin etmek için sizin yetkinizi kısıtlamaya ne zaman önderlik edecek? Etrüsk harbinde Porsinna'nın Ianiculum'u ele geçirdiği gibi veya biraz önceki Gallia harbinde olduğu gibi Capitol ve Kale'den başka bütün Roma'nın düşmanlarının eline geçtiği zamanki durumlar gibi, bugünlerde harbler patlak verebilirdi. Burada Marcus Furius'la birlikte ve diğer herhangi bir patrici ile birlikte Lucius Sextius konsüllük için hazır bulunabilirdi. Camillus mağlub olma tehlikesine maruz kalırken, Lucius'un muhakkak surette seçilmesine katlanabilir misiniz? Memuriyetin şansını eşit kılmaları böyle mi yapılır? Pleblerden iki konsülün seçilmesine ve iki patricinin seçilmesinin menedilmesine izin vermeyecekler mi? Her iki yerin patricilerin eline geçmesine müsaade ederken plebler için bir tek yer almamız zaruri değil midir? Bu ne biçim vatandaşlık, ne biçim bir ortaklıktır? O kısma bir bütün olarak ulaşmadıkça, daha hiç bulunmadığınız bir tarafta yer almanız size yeterli gelir mi? 'Korkuyorum' diye sözüne devam etti. 'Eğer iki patriciyi seçmeye izin verilmezse, pleblerden hiç kimseyi seçemeyeceksiniz.' Söylemek istediklerinin anlamı şudur: 'Siz kendiliğinizden lâyık olmayan bir adamı aslâ seçmeyeceğinizden, ben sizin arzu etmediğiniz kişileri seçmeniz için sizi mecburi tutacağım.' Bunun arkasından ne gelecek? Eğer o iki patrici arasında tek pleb adaysa bu sebeple bu kadar büyük teveccüh yüzünden halka borçlu bulunmayabilir: Bu durumda pleb aday kendisinin oylama ile değil, fakat bir kanun hükmüyle seçilmiş olduğunu söyleyebilir.

CAPUT 41

Onlar memuriyetin mevkiini patricilere ihsan etmek için, teklifte bulunmak maksadıyla bizim çağrılmamamızı mecbur tutabilirler. Böylece çok az önemli böyle yükümlülükler bile altında kalmaya maruz olmadan, en yüksek mevkileri kazanmaya niyet edebilrlerdi. Onlar müzakerelerini değer üzerine değil, fakat fırsat üzerine sürdürebilirlerdi. Tahkik edildiklerinden ve kendilerine değer biçildiğinden dolayı içerleyen ve buna fena halde kızan birçok in-

san vardır. Bu kişiler, rakipleri mevki için mücadele verirlerken onun tek başına başarıyı elde etmesinin haklı olduğunu düşünürler. Bunlar kendi kararlarından bizzat çekilebilirler. Bunlar hür bir insan olarak değil, fakat bir köle olarak seçilmeden, onun için zor kullanılarak sizin oylarınıza sahip olabilirler. Capitol'deki krallar gibi[44], Licinius ve Sextius'un seneler boyu sürgelen, sizin de bildiğiniz, yetki ve kudretinden hiç söz etmeyeceğim: Bugün de devlette, konsüllüğü çocuklarımız ve bizlerden ziyade, onun için daha kolay bir hale getiremeyen o kanunla, fırsatlar yaratan rütbe ve mevkice aşağı halk tabakasından kimseler yok mudur? Sizin arzu etmenize rağmen, bizi seçmek için sizin yetki ve kudretinizin yanıbaşında olacaklardır. Fakat bu şahıslar sizlerin meyilinize tamamen karşı olarak seçmeye sizi mecbur edeceklerdir.

"Durumun yakışıksızlığı hakkında yeterli söz edildi. Fakat herşeyden sonra, şeref ve itibar henüz insanlarla ilgisini kaybetmemiştir. Ölümsüz tanrılar bu olaylarla hürmetsizlik ve hakarete maruz kaldığından, dini gözlemler ve kehanetler hakkında ne söyleyeyim? Roma kehânetlerin ışığı altında kurulmadı mı? Vatan içinde ve harb meydanında bütün önlemlere, bilmemezlik etmeyen kâhinlerin kehânetleriyle karar verilip devam edilmedi mi? Bu kâhinler sonra atalarımızın adet ve gelenekleriyle kontrol edilmediler mi? Patriciler emin olabilirler. Zira kâhinlerin kehânetleri neticesinde devlet memuru olarak hiçbir pleb seçilmemiştir. Kehânetler yalnızca bizleri ilgilendirir. Sadece kehânetten başka bir yolla seçilemeyen ve halkın başka bir yolla seçilemeyen ve halkın başka bir usule başvuramadığı patrici memurlukları değil, fakat halkın reyine sunulmaksızın, bizlerde bir kehânet olabilir ve bir interrex olarak tayin edilebiliriz. Bu nedenle o, kehânetlerin durumunu bütün bütün yokedebilir. Çünkü tek başına bütün mevkileri alabilecek patricileri, pleb konsüllerini seçmekle, onlardan mahrum bırakabilir. Eğer onlar isterlerse, dini huşû ve korkuyla, şimdi alay ederek eğlenebilirler. 'Bütün bunlardan sonra, ne diyecekler' Eğer kutsal tavuklara[45] yem verilmeyecek olursa, ne değişiklik olacak. Kutsal tavuklar kümeslerinden çıkmakta isteksizse, bir kuş kötü

kehâneti belirten bir çığlık atarsa ne olacaktı? Bunlar saçma ve önemsiz şeylerdir. Fakat bu saçma ve önemsiz şeyleri küçük görmediklerinden, atalarınız büyük bir devlet kurmağa muktedir olabildiler. Şimdi bizler, tanrıların teveccühünü kazanmak için, fazla bir faydamız olmamasına karşın, bütün dini törenlerin kutsallığını bozuyor ve onların dokunulmazlığını bozuyoruz. Rahipler, kâhinler ve dokunulmazlığı olan krallar kaba-saba, aşağı halk tabakasından seçilsin. Flamen Dialis'in tacının herhangi bir kimsenin başına konmasına müsaade edelim, böylece o insanlarla eşit düzeyde olsun. Kutsal kalkanları mabedin içinde saklı bulundukları yerden[46] çıkararak, günah işlemeden yapamayacağımız bir iş olan, tanrılara ve onların hizmetine devredelim. Kanunlar önerilsin ve kâhinlerin kehânetlerinin olumlu olup olmadığına bakılmaksızın devlet memurları seçilsin. Ne centuriata ne curiata meclisleri patricilere tasdik ve teyitlerini hiçbir surette vermesin. Başkalarının paralarını ve topraklarını verdiklerinden, Sextius ve Licinius, Romulus ve Tatius gibi, Roma'daki idareye boyun eğip katlansın. Başkalarının şansını ve talihini yağmalamak çok tatlı bir şey değil midir? Bir diğeri itimatı ve bununla bütün insan münasebetini silip yok edecekken, kendilerine ait araziden emlâkini kiraya veren malsahiplerini kovarak sürmekle, kırlık ve köylük alanlarda büyük ıssız sahalar açacak, kanunlarınızdan biri akıllarınıza gelmeyecek mi? Her bir hadise üzerinde, bu kanun tasarılarını kabul etmemiz için sizi ısrarla teşvik ederim. Tanrılar sizin selâmetiniz ve iyiliğiniz için ne yapacağınıza dair yol gösterebilirler.

CAPUT 42

Appius'un konuşması, kanun tasarılarının kabul edilmesini tehir etmekten daha fazla bir işe yaramadı. Memuriyete tekrar onuncu kez olarak geri dönen tribunus Sextius ve Licinius, kutsal merasimlerden sorumlu on kişilik meclisin yarısının pleblerden olmasını talep eden belirleyen bir kanun tasarısının kanunlaşarak yasallaşmasını elde etmiş oldular[47]. Beş patrici beş pleb seçildikten

sonra, halk tabakası kendilerine konsüllüğün yolunun açılmış olduğunu hissetti ve anladı. Kendi zaferleriyle yetindiklerinden, plebler patricilere diğer şeyleri vermekten çekinmediler ve bu dakikadan itibaren münakaşa ve müzakerelerden ellerini eteklerini çekerek, askeri tribunusların seçimine müsaade ettiler. Seçilen askeri tribunuslar şunlardı: Aulus ve Marcus Cornelius (ikinci kez olarak), Marcus Geganius, Publius Manlius, Lucius Veturius Altıncı kez olarak) Publius Valerius.

Roma'nın dış ülkelerle ilgisi şimdi, Velitrae kuşatması dışında her yerde sessiz, sakin ve sulh içindeydi. Velitrae kuşatması gecikmesine karşın, bu kuşatmanın neticesi hemen hemen hiç şüphesizdi. Bu sırada bir Gallia harbi olacağı söylentisi, devleti beşinci kez diktatör olarak Marcus Furius'u tayin etmeye mecbur etti. Marcus Furius, Titus Quinctius Poenus'u süvari kuvvetinin başı olarak tayin etti. Claudius[48] Gallialıların Anio nehri yakınlarında yer aldıkları harbi nakleder. Bu Titus Manlius'un kendisini muharebeye davet ederek meydan okuduğu bir Gallialıyı öldürdüğü köprüde, meşhur bir karşılıklı muharebeye davet ederek meydan okuduğu bir Gallialıyı öldürdüğü köprüde, karşılıklı muharebe ve mücadele fırsatıydı. Fakat yazarlarımızın selâhiyetinden dolayı, bu hadisenin on seneden daha yakın zamanda vukua gelmediğini[49] ve şimdi yazmakta olduğum yılda diktatör Marcus Furius 'un Alba toprağında Gallialılarla muharebe etmiş olduğuna inanmaya meyilliyim. Bununla beraber Gallia istilâsıyla ve eski mağlubiyetlerinin yeniden anımsanmasıyla, büyük korku ve dehşete düşülmüş oldu. Romalılar ne güç, ne de sonucu kesin olmayan bir zafer kazanmanın sevincini yaşadılar. Barbarların birçoğu harb meydanında öldü, birçoğu da ordugâhlarında katledildi. Bunlardan arta kalan diğerleri de, eskeriyetle Apuliya'ya doğru olmak üzere, başıboş durumda oraya buraya dolaşmaya başladılar. Romalılardan kaçıp kurtulmalarını Romalılardan uzağa firar etmelerine ve panik içinde dağılarak gözden kaybolmaları neticesine borçlu oldular. Senato ve pleblerin oybirliğiyle diktatöre bir zafer merasimi yapılması ilân edildi. Roma'da daha şiddetli

bir muhalefetle yüzyüze geldiğinden, Camillus harbi güç belâ sona erdirdi. Ümitsiz ve sonuç vermeyen mücadelelerden sonra senato ve diktatör yenik düştü. Tribunuslar tarafından müdafaa edilen kanun tasarıları sonunda benimsendi. Asillerin karşı olmasına rağmen bir konsül seçimi yapıldı. Bu seçim pleblerin ilk elde ettiği mevki olan, Lucius Sextius'un konsül seçilmesiyle neticelendi. Onların mücadelelerini bu mevkiyi elde etmeleri dahi sona erdirmedi. Patriciler kendilerinin seçimi tasdik etmediklerini beyan ettiler. Bu durum pleblerin aynı zamanda ayaklanmasına yol açtı ve diğer taraftan da korkunç bir karışıklık ve nifak ortalığı tehdit etti. Bu sırada diktatör bu iç karışıklığı yatıştırmak üzere, bir uzlaşma yolu önermek zorunda kaldı. Asiller pleb konsüllüğünü pleblere verdiler ve plebler de patriciler arasından seçilebilecek, Roma'da adalet işlerine bakacak bir praetoru asillere bıraktılar[50]. Böylece uzun zaman süren mevki mücadelesi sonunda uzlaşmayla bitti. Senato, şimdiye kadar hiç yapılmamış bir şekilde Büyük Oyunları kutlayarak, böyle bir şeye lâyık olan ölümsüz tanrıları şereflendirmek için bu durumun uygun bir fırsat olduğuna karar verdi. Aynı zamanda geleneksel üç güne bir gün daha ilave edilmesi gerektiğini oylamaya sunarak kabul etti. Pleb aedilleri omuzlarına yüklenen bu yükü reddettiler. Bunun üzerine genç patriciler tanrıları şereflendirme uğruna, kendilerinin bu işi seve seve yapacaklarını bağırarak ifade ettiler. Tanrılara teveccüh göstermede ve şükranlarını bildirmede bütün halk tek bir vücut halinde birleşti. Senato, patricilerden seçilecek iki aedilis'in[51] seçimini diktatörün halka sormasına ve patricilerin o yılın bütün seçimlerini kabul ve tasdik etmesine karar verdi.

NOTLAR

1- Livius yılın sonu olarak Haziranın 30. gününü kasteder. Zira bu tarihte Camillus diktatör olarak, seçilen konsül yetki ve selâhiyetini haiz tribunusları feshederek yerine başkalarını tayin etmişti.

2- En yakın Temmuzun 6'sında.

3- Eski Roma'da yüz kişiden meydana gelen asker bölüğü.

4- Tarquinius Superbus'un yazdığına göre, Livius (I. iii. 2) Camillus'un kendi zamanından sonra iki yüzyıldan daha fazla süren, Volsklarla bir harbe başlamış olduğunu ifade eder. Yetmiş senelik rivayeti ve geleneği Livius'un nerede bulmuş olduğu bilinmez.

5- Ganimetin müzayedeyle satıldığına dair bir işaret.

6- Bk. V. 1. 6-7.

7- M.Ö. 83 yılının 6 Temmuzunda. Mabedin restorasyonu M.Ö. 69'da tamamlandı.

8- Duumvirler (Eski Roma'da iki reisli hükümet başkanları) Sibylla Kitaplarından sorumluydu. Bu kitaplar aracılığıyla durumun nazik olduğu zamanlarda, halkın günahları nedeniyle tanrıların ne gibi bir kefaret talep ettiklerini araştırıp soruşturarak bir karara varma durumundaydılar. M.Ö. 367'de bunların sayıları ona, daha sonra da (M.Ö. 51) onbeşe çıktı.

9- M.Ö. 398'da feci bir mağlubiyete uğradıklarından. (caput ii.12)

10- Huruç hareketi.

11- Bu yorumu Liber I. caput iv. 1. ile karşılaştırınız.

12- Harbde bazı hafif istihkâmlarda kullanılan çalı demetleri.

13- Kumandanın çadırında dalgalanan kırmızı bir bayrak.

14- Gerçekte senato, comitia centuriata ile birlikte en son çare olarak harb ilân edilmesine dair sadece bir tavsiyede bulunabilirdi.

15- Sembolik bir satış örneği: Bu satışla, borçlunun alacaklı olan kişinin malı olmaktan çıkarak hür bir insan olduğu tasavvur edilirdi.

16-Takriben bir ve 2/3 acre. Veii kavminin taksimiyle arazi yedi (7) iugera'ya ayrılmıştı.

17- Bk. V. xlii. 8.

18- Client: Eski Roma'da patrici evlerindeki adam, yanaşma.

19- Campus Martius, buradan Capitol'u görebilirlerdi (Bk. 10. satır).

20- Muralis corona, düşman kalesinin üstüne ilk çıkan askere mükâfat olarak verilen altın taç.

Civica corona, bir vatandaşını kurtarmış kimseye mükâfat olarak verilen altın taç.

21- Comitia centuriata askeri bir kuruluş olduğundan pomerium

içinde toplanamazdı. Daha sonraki paragrafda ima edilen toplantı contio idi.

22- Porta Flumentana, Aventius ve Capitolinus arasındaki surun bir noktasındaydı.

23- Bu prosedürün başka bir halinden bahsedilme durumu. Bk. I. xxvi. 5.

24- Lucius Furius Camillus tarafından adanan Iuno Moneta Mabedi (M.Ö. 345), M.Ö. 344 yılının Haziranın ilk günü kendisine tahsis edildi. Bu mabette sikke basıldı.

25- Gerçekten daha sonraki tarihte Marcus Manlius olarak bilinen hiçbir patriciye rastlamamız mümkün olmamıştır.

26- Livius kavimlere atfedilen bu işde muhtemelen bir hataya düşmüştür. Çünkü harb ilân eden centuriata meclisi muntazam faaliyetini sürdürmekteydi.

27- Niebuhr, bu harbin tamamiyle akıldan yaratılmış olduğunu düşünür. Çünkü herhangi bir olaya ve neticeye dair hiçbir delil yoktur: Ne Satricum'un alındığı, ne de bir zafer merasiminin kutlandığına ilişkin herhangi bir işarete rastlanmaz.

28- Kelimeler üzerinde aynı biçimde benzer bir oyun olduğundan bk. I. lviii. 8.

29- Bizim merhametinize güvenmekte size verilen şeref haksızlığın üstesinden gelerek daha baskın çıkabilir.

30- Bk. V. xxxi. 6.

31- Alacaklılarına borçlarını hesap edip çıkarmak.

32- Festus'a göre (p. 363) sunulan şey 2 1/3 libre ağırlığında altın bir taç idi.

33- Yapılan ima muhtemelen Gallia savaşında hasar görmüş şehir surlarının bir bölümü için olabilir.

34- Bu sözler genelde gerçekte Volsklara uygundur. Fakat özellikle Antiates kavmi için geçerli değildir. Dördüncü satırdaki "Volscos" sözcüğü sanki Antiates'le eşitmiş gibi kullanılmıştır.

35- Hikâyeleri V. xxxv. 36. da anlatılan Gallia'ya gönderilen üç elçinin babaları.

36- Bu kanunun sadece resmi toprakları içermiş olduğu görülür. Çok sayıda kira ile yer tutan fakir kimselere yer temin etmek amacıyla, aşırı derecede toprağı elinde bulunduranlardan bir kısıtlamaya gidilmesi düşünüldü. M.Ö. 357'de Licinius kendi kanununu ihlâl etmesi nedeniyle cezalandırıldı (VII. xvi. 9).

37- Imperium, pleb tribunuslarının sahip olamadığı yetki ve selâhiyet kudreti.

38- M.Ö. 400'de (V. xii. 9).

39- Asiller, yüksek makamdaki bir mevkide bulunan veya ataları böyle bir mevkide bulunmuş kişilerdi. Asilliğin ilk kaynağı patriciler sınıfına mahsus kalmıştı. Atadan gelme bazı memuriyetleri elinde bulundurmada en çok pat-

rici aileleri sayılabildiğinden, gerçekten asillikle patricilik pratikte özdeşleşmiştir. Yeni asillik patricileri olduğu kadar plebleri de içine alır. Görevde aynı ailelerin devam etmesi için oy verme temayülü yüzünden, bu asillik eski patricileri aynı zamanda, kendinden başkasını yanına almayan müstesna bir vücut haline getirmiş oldu.

40- Konsul yetki ve selâhiyetini haiz tribunuslar hiç hesaba katılmadığından, pleb tribunusları müsaadesiz ve engelsiz ilerlemelerine devam edebildiler.

41- Gaius Licinius pleb tribunusu değildi, büyük bir olasılıkla babası pleb tribunusuydu. Belki Livius onu M.Ö. 378'deki konsul yetki ve selâhiyetini haiz tribunuslar arasına dahil eder. (Bk. caput xxxi. 1; buradaki text de müphemdir.) Ya da M.Ö. 376'daki tribunuslar arasına dahil eder. Fakat listenin muhteviyatını yazmayı ihmal eder (caput xxxiv). Diodorus xv. 57, de Gaius Licinius'u, M.Ö. 378 yılının konsul yetki ve selâhiyetini haiz dört tribunusdan biri olarak verir.

42- Bk. II. xvi. 4-5.

43- Tarquinius sülâlesinden gelen krallar gibi despot tribunuslar kastediliyor.

44- Kralların heykelleri Capitol'de yer alırdı ve onların kaidelerinde hangi yıllar arası hüküm sürdükleri yazılırdı. Fakat bunlar M.Ö. 368'de henüz yapılmamıştı.

45- Konuşmacı iki çeşit kehânet olduğunu ima eder: 1.-Kumandan tavukları kümesinden çıkarır. Sonra onlara yem verir. Kutsal tavuklar yemi büyük bir istekle yerlerse, yapılacak iş hakkında tanrıların olumlu görüşü vardır yani kehânet iyidir. Bu çeşit kehânet ex tripudiis olarak isimlendirilir. Tavuklar gagalarından düşürdükleri mısırları yerde hırsla toplamak için bir oraya bir buraya koşuşurlar. 2.- Bazı kuşların uçuşları ve ötüşlerinden kehânette bulunulur. Küçük kuşların ötüşleri, kartal (alites) gibi büyük kuşların da uçuşlarından kehânette bulunulurdu. Bir kuş çığlık atar gibi bağırırsa, bu tanrılardan gelen kehânetin iyi olmadığı şeklinde yorumlanırdı.

46- Vesta Mabedinin salonunda (atrium), diğer kutsal emanetler arasında Palladium'unkiler de muhafaza edilirdi.

47- Bk. caput xxxvi. parag. 12.

48- Annaleslerden Quintus Quadrigarius, bk. Vol. I., introd., p. xxx, and note 2.

49- Livius bu unutulmaz hadisenin altı yıl sonra vuku bulduğunu bizzat anlatır. Bk. Book VII, caput ix-x. (M.Ö. 361).

50- Bu hareket Roma'nın büyümesi ve konsüller üzerine yüklenen yükün artması nedeniyle zorunlu olarak yapıldı. Fakat Livius, bu hareketin aynı zamanda patricilerin pleblerle paylaşmak zorunda kaldıkları imti-

yazlar nedeniyle, kısmen patricilere bir tazmin veya bir mükâfat olarak hizmet gördüğünü ifade eder. Fakat bu durum M.Ö. 337'ye kadar sürmüştür. (Bk. VIII, xv. 9). Bu tarihten sonra praetorluk pleblere de açılmıştır.

51- Patricilerden seçilen aedilisler daha sonraları aediles curules olarak bilinir. Bu hazırlık daha sonraki yılda sadece patricilerin seçilmesi gerektiği şeklinde değiştirildi (Bk. VII. i.).

KİTAP VII

BATTLE OF THE ALLIA

390 B.C.

English Miles

1 ¾ ½ ¼ 0 1

Romans } *According to*
Gauls } *Kromayer and Veith*

Romans } *According to*
Gauls } *Hülsen and Lindner*

C. Mal Borghetto
R. Tiber
Fosso Pantanello
R. Drago
R. Grotta Oscura
R. Marcigliana
Via Salaria
XI
Via Flaminia
Valle
Casetta
Lunga
Piana di Marcigliana
Fo. Maestro
MIL X
Allia R.
R. Grotta Scorzabecco
Ruins
IX
Allia R.
Marcigliana Vecchia
Cisterna Grande
R. Mandraccio
VIII
Casale Marcigliana
Remains of ancient road
Ruins
Villa Liviae ad Gallinas
To Veii
Saxa Rubra
Cantoniera
VII
Ruins
Tta. Buffalotta
Fosso della Buffalotta
Fo. della Valchetta
Castel Giubbileo
Tutia R.
MIL VI
Via Flaminia
FIDENAE
MIL V

Stanford's Geographical Establishment, London.

LIBER
VII

CAPUT 1

Bu yıl birinci olarak yeni bir kimse konsüllüğü elinde bulunduracak ve aynı zamanda praetorluk ve aediles curules adında iki yeni devlet memurunun resmen tasdiki ve göreve başlamaları gerçekleştirilmiş olacak. Bu mevki ve rütbeler, pleblere bahşedilen ikinci konsüllük için bir denge temin etme amacıyla, bizzat patriciler yararına tesis edilmişti ve sadece bunlar seçilebilecekti. Plebler onun kanunuyla kazınılmış olan konsuluklarını Lucius Sextius'a verdiler. Patriciler Campus Martius'daki[1] etkileri vasıtasıyla, Marcus'un oğlu, Spurius Furius Camillus için praetorluğu ve kendi evlerine ait bulunan Gnaeus Quinctius Capitolinus ve Publius Cornelius Scipio için de aedilliği elde ettiler. Patricilerden Lucius Aemilius Mamercus, Lucius Sextius'un görev arkadaşı olarak seçildi. Senenin başlarında ilkin Apulia'dan dağılıp etrafa yayılan ve şimdi toplanmakta oldukları söylentileri dolaşan

Gallialılar hakında bazı söylentiler ve konuşmalar dolaşmaktaydı. Patriciler pleblerin konsülü vasıtasıyla herhangi birşey yapılmasın diye, bütün işleri kasıtlı olarak tehir ettiler. Umumi sessizlik, sükünet ve herhangi bir telaş ve acelenin olmaması sanki mahkeme meclislerin tatil edildiğinin ilan edilmesi izlenimi veriyordu. Ancak tribunuslar bu sessizliğin sürüp gitmesine tahammül edemiyorlardı. Pleblerin bir konsülü karşılığında patriciler

kendileri için üç devlet memurluğu koparmışlardı. Bunlar konsüller gibi, erguvan renkli bordürlerle süslenmiş togayı giymişler ve curulis iskemlesine[2] oturmuşlardı. Bu sırada praetor adalet işlerini ve mahkemeleri idare etmekteydi. Bu memurlar aynı zamanda konsüllere bir görev arkadaşı olarak ve aynı kehânetler altında seçilmişlerdi. Bu tenkidi, hemen arkasından senato aediles curules'in patricilerden seçilmesini emretmeye utandı. İlkin münavebe ile onların pleblerden seçilmesi düşünüldü ve düzenlendi. Daha sonraki seçim herhangi bir ayrıcalık tanınmaksızın açık oylama ile yapıldı.

Sonra Lucius Genucius ve Quintus Servilius'un konsüllüğü geldi. Ne parti karışıklıkları ne de sulh durumunu bozabilecek bir harb vardı. Fakat korku ve tehlikeden daima kurtulup arınmamaları için, büyük bir salgın hastalık patlak verdi. Bir censorun, bir aedilis curulis'in ve üç pleb tribusunun, halkın geri kalanından büyük bir kısmının da telef olması gibi, öldüğü ifade edilir. Fakat bu salgın hastalığı bilhassa dikkati çekici yapan başlıca şey, olgun yaşına rağmen acı bir kedere boğan Marcus Furius'un ölümü idi. Çünkü Marcus Furius iyi ya da kötü kaderde, tek mükemmel adamdı. Bundan da öte kendi sürgün edilişinden önce sulh zamanında ve harb anında son rerece mükemmel bir kişiydi. Sürgünlüğü sırasında ise hatta daha mümtaz bir kimseydi. Böyle olmasına, ya kendi yokluğunda zaptedilerek düşman eline geçmiş bulunan şehirlerini kurtarmak için yalvararak rica edip çağıran vatandaşlarının özlemini çekmeleri, ya da ülkesini yeniden eski haline getirmekteki başarısının rol oynadığı bilinmektedir.

Marcus Furius kendi ülkesini yeniden eski durumuna getirdi. Bu olaydan sonra daha yirmi beş (25) yıl -çünkü Marcus Furius uzun zaman hayatta kaldı- şanlı-şöhretli ününü sürdürmeye devam etti. Bu şeref ve ünü sayesinde, Roma'nın ikinci kurucusu olarak, Romulus'dan sonra gelen kişi olmaya lâyık değerde görüldü.

CAPUT 2

Salgın hastalık bu yıl ve Gaius Sulpicius Peticus ile Gaius Licinius Stolo'nun konsül olduğu ertesi yıl şiddetini ve etkisini sürdürmeye devam etti. Ertesi yıl zikre şayan hiçbir şey olmadı. Sadece tanrıların hoşnutsuzluğunu teskin edici bir maksatla, Roma tarihinde üçüncü kez olarak[3], bir Lectisternium veya tanrılara bir şölen yaptılar. Ne insan aklı ve zekası, ne de tanrıların yardımı bu afeti azaltmak için yeterli bulunmayınca, insanlar tanrıların öfke ve gazabını azaltmak, bunu zararsız hale getirmek için diğer gayretleri arasında, batıl itikâtlardan ileri gelen korkularını açığa vurmaktan çekinmediler. Aynı zamanda tiyatro sahnesi gibi eğlenceler ve ziyafetler tertip ettikleri söylenir. Bu savaşçı, cengâver bir millet için yeni bir hareket ve yeni bir başlangıç olmuştu. Onların sadece gösterileri ve oyunları "circus" adı verilen açık havadaki meydanlarda teşhir ediliyordu. Bu olay önceleri gerçekten küçük ve gösterişsiz olarak başladı. Sonra daha çok şeyler yapıldı ve hatta dışardan dahi pek çok şey getirildi[4]. Hiçbir şarkı, hiçbir şarkıcının etkisinin taklidi olmaksızın, Etruria'dan getirilen oyuncular flâvta[5] çalanların stiline uygun bir tarzda dans ettiler. Aynı zamanda Etrüsk modasındaki yeni gelişmelere ve adetlere saygı duyarak onları gözardı etmeksizin rollerini yapmaya devam ettiler. Daha sonraki Roma gençleri onları taklit etmeye, aynı zamanda kaba-saba mısralardaki hareketlerini değiştirmeye ve kelimelerle belli bir uyum içinde onlara bir canlılık ve hareket getirmeye başladılar. Böylece eğlence benimsendi ve sık sık kullanılması yani tekrar edilmesi onun canlı ve ayakta kalmasını sağladı. Milli profesyonel aktörler, oyuncular için bir Etrüsk kelimesi olan "ister"den sahne oyuncuları olarak isimlendirildiler. Daha önce de olduğu gibi, Fescennines'in[6] yaptığı şekilde, birbirlerine karşılıklı olarak kaba-saba mısralarla atışma yapmada gecikmediler. Fakat flüt için şimdi yazılmış melodiler eşliğinde müziksel öğelerle dolu ve uygun jestlerle şarkılarını icra etmeye devam ettiler.

Birkaç yıl sonra, Livius[7] saturae[8] türünü terkeden ve bir olay örgüsüyle bir piyes tertip ederek yazan ilk kişi olmuştu. Bu günler-

de herkesin yaptığı gibi, kendi piyeslerinde rol alarak bizzat oynadı. Kendi sesiyle hikâye devam ederken, bunun üzerinde sık sık ihtiyaçlar ve istekler doğması yüzünden, piyes canlılığını ve tazeliliğini yitirmişti. Bu nedenle Livius flâvta çalanın önünde monodi[9] söylemek üzere bir çocuğun yer almasına müsaade edilebileceğini araştırdı ve bunu yapmayı başardı. Sesini kullanmadan dikkati çekici bir biçimde elde edilen hareket canlılığı içinde ve jestlerle bu arada kendi rolünü sürdürdü. Bu andan itibaren aktörler kendi haraketlerinin eşliğinde şarkıcılar kullanmaya başladılar. Bu arada sadece kendi konuşmaları için diyalog kısımlarını muhafaza ettiler.

Eserin bu şekli dramayı güldürü öğelerinden ve resmi olmayan jestlerden soyutlamaya başlayınca ve oyun tedricen sanata doğru gelişme gösterince genç komedi oyuncuları yerlerini profesyonel oyunculara terkettiler. Sadece eski adet ve geleneğe göre şiirsel biçimdeki ehemmiyetsiz hatta saçma denebilecek sözler ve karşılıklı olarak bunları birbirlerine söylemeleri bâki kaldı. Bu sonradan exodia diye isimlendirelen piyes sonrasının esasını teşgil etti ve genellikle gülünçlü Atellana oyunuyla birleştirilmiş oldu. Atellana Osklar'dan[10] kazanılmış bir tür oyundu. Gençler bu oyunu kendileri için muhafaza etmişler ve profesyonel oyuncular tarafından onun dağılıp yayılmasına müsaade etmemişlerdi. Bu geleneğin yerleşmesi bakımından Atellana oyununu icra eden aktörler haklarından menedilmezler. Fakat sahne ile sanki hiçbir ilgi ve bağlantıları yokmuş gibi orduda hizmet verip askerlik yaparlar[11]. Diğer kurumların mütevazi menşei arasında, oyunun tarihi ta başlangıçlara kadar giderken onun değeri görüldü. Öyle ki şimdilik zamanlada zengin krallıkların bile onun ifrat derecesine varan deliliğine güçlükle yardım edebilecek bir noktaya ulaşmış bir sanatın başlangıcının nasıl mütevazi ve makûl olduğu görülebilirdi.

CAPUT 3

Bununla beraber, oyunlar ilk başlangıçlarda ne insanların ruhlarını dinî korkulardan ne de bedenlerini hastalık illetinden kefaret yoluyla arındırmayı mümkün kılabildi. Gerçekten bu durum tamamiyle vuku buldu. Zira tam oyunların başladığı sırada Tiber Nehrinden taşan sel suları oyunların oynandığı meydana doğru akarak orayı bastı ve onları durdurdu.Bu belâ, sanki tanrılar öfkelerinin yatışma teklifini reddederek, şimdi arkalarını dönüp gitmişlercesine, halkı korkuya boğdu. Ve böylece Gnaeus Genucius ve Lucius Aemilius Mamercus (ikinci kez olarak) konsül olduğu sırada ve insanların zihinleri, bedenlerini saran hastalıktan ziyade, tanrıların öfkesini yatıştırıp teskin etme yollarını aramakla daha bir meşgul ve karışık bir durumdayken, daha yaşlı kimselerin diktatörün bir tırnak sürtüşüyle[12] daha önceleri böyle bir salgın hastalığı yatıştırmış olduğunu hatırladıkları söylenir. Bu batıl inanç, senatonun diktatörün o yere tırnak sürtmesi için bir diktatör tayin edilmesini emretmesine kadar vardı. Lucius Manlius Imperiosus diktatör olarak tayin edildi ve o da atlıların başı olarak Lucius Pinarius'u görevlendirdi.

En büyük praetorun Eylülün on üçünde tırnak sürtmesi için, eski[13] harf ve kelimelerle yazılmış bir böyle felâket zamanlarına mahsus kanun mevcuttur. Bu tablet[14] önceleri Minerva Mabedinin yer aldığı, Iupiter Optimus Maximus'un Mabedinin sağ tarafına konmuştu. Yazının az bilindiği o günlerde, bu tırnak işaretinin senelerin sayısını belirttiğini ve rakkamın tanrıçaların bir buluşu olması nedeniyle, kanunu belirten tabletin Minerva Mabedine teslim edilerek orada muhafaza edildiğini söylerler. (Böyle muhtıraların dikkatli bir öğrencesi olan Cincius, bir Etrüsk tanrıçası olan Nortia'nın[15] Mabedinde senelerin sayısını belirlemek için bu tırnak çiziklerinin Volsinii'de de görülmüş olabileceğini iddia eder[16]. Konsül Marcus Horatius, kralların sürülmesinden sonraki sene[17], bu kanuna uygun olarak Iupiter Optimus Maximus Mabedini ithaf etti. Daha sonraları tırnakla çizme merasimi, yetki ve selâhiyetleri daha yüksek olması nedeniyle konsüllerden

diktatörlere geçti. Böylece bu adet ve geleneğin düşmesine müsaade edildikten sonra, çok önemli bir amaç için bir diktatör tayin etmesini temin etmesinin yeterli önemi olduğu düşünüldü. Manlius'un tayin edilmesinin nedeni bu idi. Bununla beraber, Manlius harb etmek ve bir dinî yükümlülükten sorumlu bulunmamak üzere tayin edilmişse de, Hernicuslarla yapılacak harbe kumanda etmeyi arzu etti ve askeri yaşdan aşağıda bulunmayan gençleri şiddetli bir toplamayla, yakalayıncaya dek peşlerini bırakmadı. Fakat neticede bütün pleb tribunuslarının hep birden gayretleriyle, ya zor kullanılarak ya da utanç duygusuyla yenik duruma düştü. Bu olaydan sonra Manlius diktatörlükten istifa ederek görevinden ayrıldı.

CAPUT 4

Bununla beraber, Quintus Servilius Ahala ve Lucius Genucius'un konsül olduğu ertesi senenin başında, Manlius bir pleb tribunusu olan Marcus Pomponius tarafından mahkeme huzuruna çıkarıldı. Halk onun bu sert biçimde asker toplayarak ordu meydana getirmesi nedeniyle kendisinden nefret etmişti. Çünkü bu iş sırasında sadece para cezasına çarptırılmakla kalmamışlar, fakat aynı zamanda bazıların adlarını söylemek istememeleri yüzünden kamçı darbelerine maruz kalan bedenleri derin acılar içinde kıvranırken, diğerleri de zincire vurularak zindanlara atılmıştı. Fakat herşeyden çok onlar adamın zalim mizacı ve onun Imperiosus olan soyadından nefret ettiler. Busoyadı hür bir devleti gücendirdi ve yabancılarda olduğu kadar kendi ailesi ve yakın dostlarıyla hür bir biçimde kullandığı vahşiliğini ve haşinliğini gösterme biçimi olarak yorumlandı. Sorumlu olduğu diğer şeyler arasında tribunus adamın hal ve davranışlarını delil olarak oğluna gösterdi. Genç suçlu bulunacak hiçbir kötü hareket ve tavrın olmadığını söyledi. Fakat Manlius Roma'dan, evinden ve ocak tanrılarından, Forum'dan, güneş ışığından ve genç arkadaşlarının dostluğundan mahrum edilmişti. Kendisi bütün bunları terketmeye

zorlanarak bir ev işi veya bir çeşit ceza olarak ağır ve sıkıcı bir işe köle gibi verilmişti. Burada üstün bir aileden gelen bir genç ve bir diktatörün oğlu,kendisini meydana getiren babasının günlük perişanlık ve sıkıntısıyla gerçekten nasıl "müstebit" bir kimse olduğunu öğrenebilirdi. Evet, fakat genç adamın kabahati neydi? Niçin hazır olmayan lisanıyla konuşmasında bir parça yavaş olmamıştı! Fakat islâh etmek veya cezalandırmak ve eza-cefa ederek onu dikkati çekici yapmak yerine, onun insanlığından bir nebze kalmışsa, babasının tabiatının bu aşağılığını tamir etmesi ve ondaki bu durumun şifa bulup yokolmasına çalışması gerekmez mi? Neden düşünce ve akıldan yoksun vahşi hayranlar bile, kendi gençlerinden biri talihsizse, onu hiç kimse daha aşağı tutmaz ve kan akrabalığı olmasa bile beslememezlik etmez.Fakat Lucius Manlius kötü muameleyle oğlunun kötü halini daha da şiddetlendiriyordu. Aynı zamanda onun derin zekâsına gömülü şeyi iki katına çıkarıyordu. Eğer onda doğuştan kabiliyetin herhangi bir zerresi varsa bile, kır hayatında bu sönüp yok olup gidiyor ve babasının onu muhafaza ettiği vahşi hayvanlar arasında garip bir biçimde yetiştiriliyordu.

CAPUT 5

Genç adamın kendisinden başka herkes bu suç ve töhmetler nedeniyle öfkelenip durdu. Genç adam bütün bunlara karşı olarak, babasının mahkumiyeti ve davadan memnun olmamasının katkısıyla sinirlendi. Babasının düşmanlarından ziyade babasına yardım etmiş olduğunu bütün tanrılar ve insanlar bilirlerdi. Şehirli tavrının hiçbir örneğini kendinde bulundurmamasına karşın, bir oğula yakışır saygı ve hürmette övülmeye layık değerde biri olan oğlu, babasının kaba, haşin ve vahşi ruhundan emin olmak için bir plan tasarladı. Hiç kimsenin haberi yokken, sabahın erken saatlerinde bir bıçakla kuşandı ve şehre gelerek kapıdan girer girmez doğruca tribunus Marcus Pomponius'un evinin yolunu tuttu. Pomponius'un evine varınca, kapıcıya derhal efendisini görmesi

gerektiğini anlattı. Aynı zamanda kapıcıya kendisinin Lucius'un oğlu Titus Manlius olduğunu söylemesini de emretti. Babasına öfkeden kudurmuş bir şekilde saldıracakmış veya bazı yeni suçlar ve yahut bir atılım planı yapacakmış gibi göründüğünden tribunusun huzuruna kabul edildi. Tribunus onu kabul etti ve misafirini selamlayarak hatırını sordu. Sonra misafir onun yanında kimse olmadan konuşmak istediği bazı meseleler olduğunu anlattı. Tribunusun yanında bulunan herkes dışarı gönderildikten sonra, bıçağını çekti ve silahı elinde hazır vaziyette tribunusun oturduğu sedirin karşısında ayakta durdu. Babasını tutuklayarak mahkûm etme nedeniyle hiçbir zaman bir pleb meclisi toplamayacağını söyleyip emretmeye yemin ederse kendisini bırakacağını aksi takdirde bıçağıyla kendisini derhal delik deşik edeceğini söyleyerek tehdit etti. Tribunus yüzünde parlayan bıçağı görerek ve kendisinin yalnız başına, aynı zamanda silahsız olduğunu fakederek korku içinde kaldı. Diğeri bünyesi sağlam iri-yarı bir gençti ve onu hiç de yabana atılır bir dehşete düşüren şey karşısındaki kişinin güçlü-kuvvetli olması nedeniyle delicesine cesur olmasıydı. Bu nedenle onun istediği yemini vermek zorunda kaldı. Bundan sonra kendisinin üzerine almış olduğu işden vazgeçmesi için şiddet yoluna başvurularak zorlanmış olduğu resmen ilân edildi. Bu kadar zalim ve cüretkâr bir müdafinin aleyhinde oylarını kullanma fırsatı verilmesini çok isteyen plebler olmasına rağmen, babasını müdafaa etmek için böyle bir işe kalkışmış bir erkek evlât etrafta bir hoşnutsuzluk yaratmadı. Babanın insafsızlığının yarattığı şiddetli sarsındı, bir evlâdın babaya düşkünlük ve bağlılığına dönüştüğünden, onu son derece övgüye lâyık buldular. Böylece yalnız babanın kendisine yüklenen kusur ve kabahatin ortadan kalkması değil, aynı zamanda bizzat gencin yaptığı bu işden şeref kazanması gerçekleşmiş oldu. Önceleri bizzat kumandanların adaylığını koydu ve şimdi Rufuli[18] olarak bilinen, lejyonlar için o sene ilk olarak karar verilen, askeri tribunusların seçiminde altı kişiden ikinci sırada seçildi. Yurt içinde veya harb meydanında şöhret kazandıracak ve hayret uyandıracak bir şey yapmamasına karşın, gençliği köyde geçtiğinden, insanlara uzak ve yabancıydı.

CAPUT 6

Aynı yıl, ya bir deprem ya da diğer bir şiddetle, yerin hemen hemen Forum'un ortasına doğru çekildiği ve müthiş bir derin yarık bırakarak, ölçülemez, hudutsuz bir derinliğe battığı söylenir. Tanrılar tarafından ithar edilene dek, bu kuyu gibi çukur yer herkesin getirdiği ve oradaki oyuğa attığı toprakla doldurulamadı. Onlar Roma halkının baş kuvvetini teşgil eden şeyin ne olduğunu araştırmaya başladılar. Zira kâhinler, Roma devletinin devam etmesini istiyorlarsa, bu yerde bir kurban sunmaları gerektiğini beyan etmişlerdi. Bunun üzerine son derece yiğit bir asker olan Marcus Curtius, böyle seyir eden bir olayda, Romalıların silahlarına sarılarak cesaretli mi olmaları, yoksa tanrılara şükrânlarını bildirerek dua mı etmeleri hususunda tereddüt gösterdikleri için onları azarladı. Marcus Curtius Forum üzerinde yükselen ölümsüz tanrıların mabedlerine yardımlarını istemek için, ve ellerini açarak Capitol'daki tanrılara müracaat ederken ve şimdi gökyüzüne ve şimdi açık ve dipsiz gibi görünen uçuruma ellerini uzatarak, kendisini ölümün kucağına attığı sırada bir sessizlik hasıl oldu. Bu olaydan sonra, fevkâlade bir şekilde donanmış ve koşum giydirilmiş bir ata binmiş süvari, tamamiyle silahlanmış bir halde bu derin uçurum kendini atıverdi. Orada toplanan erkekler ve kadınlar onun arkasından adaklar, hediyeler ve meyvalar attılar. Onun, adını Curtius Gölüne[19] veren, eski devirlerdeki Titus Tatius'un askeri Curtius Mettius olmadığını söylerler. Gerçeği araştırmak isteyen bir kimseye önderlik edebilecek bir yol olup olmadığı hususunda gösterilen gayret hiç de az değildi. Burada olduğu gibi, bir kimsenin söylentilere ve efsanelere bağlı kalması gerekirse, bu durumda buradaki eski devirlere ait şeyler bizim emin olmamıza yardımcı olmayacak ve müsaade etmeyecektir. Gölün ismi bu eski efsaneden çok daha iyi bilinmektedir.

Bu büyük kötü alâmetin sona ermesinden sonra, senato Hernicusların aynı yıl içindeki tekliflerini idare etti. Hiç bir yarar sağlamaksızın, sulh veya harb kararını tasdik eden selâhiyetli kahinler[20] gönderildikten sonra, tasvib etmediklerinden halka boyun

eğdirilerek teslim olmalarına, karar verdiler. Bu ulusa karşı mümkün olabildiğince en yakın bir tarihte harb ilân edilmesinde görüş birliğine vardılar. Kalabalık bir halk meclisi harb yapılması için oy verdi. Konsul Lucius Genucius kur'a usülü ile bu harbin kumanda ve idaresine getirildi. Kendi kehanetleriyle bir harbi idare edecek ilk pleb konsülü olduğundan, şehirliler merak ve şüphe içindeydiler. Aynı zamanda bu rütbelerin açık bulundurulması için, onların iyi veya kötü yapmış olmalarıyla en son neticeye varabilirlerdi. Öyle birşey oldu ki, Genucius büyük bir çaba ile düşmana karşı ilerlerken, bir pusuya düşürüldü. Lejyonlar, ani korku ve dehşetle firar etmeye başladılar ve konsülün etrafı kuşatıldı, kimi ele geçirdiklerinden habersiz olan birtakım insanlar tarafından öldürüldü. Haberler Roma'ya ulaştığı zaman, pleb konsülünün talihsiz kumandanlığına sevinen patriciler bu kadar büyük umumi bir felâketten dolayı hiç de keyifleri bozulmayarak, şehri alay ve hakaretleriyle çınlattılar. Gitsinler ve pleblerden konsüller seçsinler! Kehânetlerini günah işlemeksizin onlara sahip olamayacak kişilere çevirsinler! Haklı olarak elde ettikleri mevkilerden patricileri sürmek için bir plebisit[21] yapmaya muktedir olmuşlardı: Aynı zamanda ölümsüz tanrılara karşı tasdik edilmemiş[22] kanunları hakim olmamış mıydı? Tanrılar bizzat kendi tanrısal otoritelerini ve kehanetlerini koruyup teyit etmişlerdir. Çünkü bu şeyler bir ordu ve onun kumandanının imha edilmesinden ziyade, böyle hareket etmek için kanuni veya dinî bir hak ve selâhiyete sahip olmayan bir kimse tarafından çok geçmeden el sürülmüş oldu. Bu durum, bir seçimi idare etmede patrici ailelerinin haklarının bir daha asla bozulamayacağı hususunda bir ders oldu. Bunun gibi sözler Curia ve Forum'dan yankılanıp durdu. Appius Claudius kanunu reddetmeye zorlayıp ısrar etti. Bizzat kendisinin tenkit ederek suçlu bulduğu bir siyasetin neticesini bildirirken, şimdi bunu daha ağır kelimelerle vermişti. Bu nedenle konsül Servilius onu, patricilerin de uygun görmesiyle diktatör tayin etti. Bir askere kayıt olma ve ordu toplama işlemi ilân edildi ve mahkemeler tatil edilerek çalışmalarına ara verildi.

CAPUT 7

Fakat diktatör ve yeni toplanan ordusu Hernicusların ülkesine gelmeden önce, subay Gaius Sulpicius, uygun bir fırsat yakalayarak, fevkalade güzel bir muharebe yapmıştı. Konsülün ölümünden dolayı gururlanan Hernicuslar, bir hücumla orayı alma ümidiyle Roma ordugâhına yaklaştılar. Fakat kumandanları ve öfke ile kızgınlıktan yanıp tutuşmaları sayesinde yüreklenen askerler, bir huruç hareketi yaptılar. Hernicuslar ümit ettiklerini yaparlarken, siperlere hücumdan çok uzağa düştüler. Bunun sonucunda onlar bozguna uğrayarak mevkilerinden geri çekilmek zorunda kaldılar. Sonra diktatör geldi ve eski orduya yenisi ilave edildi, böylece askeri kuvvetler iki katına çıkarılmış oldu. Askerlerin toplanılması bildirildikten sonra, Appius kumandanını ve askerlerini methetti. Çünkü onların cesareti ve yiğitliğiyle ordugâh müdafaa edilerek korunmuştu. Böylece aynı şiddetli etkiyle, Appius haklı olarak methedildiklerini bizzat işitmiş olanları cesaretlendirdi ve yüreklendirdi. Aynı zamanda diğerlerini de, kendi hareket tarzlarına benzemeye gayret etme ve hatta onları geçme hususunda teşvik edip harekete geçirmiş oldu. Düşman harb için hazırlanmakta hiç de daha az enerjik davranmıyordu. Şan ve şöhret yolunu daha önce elde etmiş olduklarını ve kazandıklarını hiç hatırlarından çıkarmıyorlardı. Düşman kuvvetlerinin arttığının ve iki misline çıktığının da farkındaydılar. Bu nedenle onlar da kendi askerlerini kuvvetlendirdiler. Hernicus adını taşıyan ve askerlik çağına gelmiş bulunan bütün herkes çağrıldı. Böylece herbiri kendi en iyi askerlerinden dört yüz kişiyi kapsayan sekiz cohors teşkil edilmiş oldu. Bu çiçeği burnunda gençlerin seçiminden sonra, onlara iki misli ücret verilmesi emriyle, ümit ve cesaretleri arttırılmış oldu. Seçilen bu gençler aynı zamanda, sadece muharebe etmek görevine ayrılmaları nedeniyle, askerlik görevlerinden muaf tutuldular. Sıradan insanların yeteneği yanında çok gayret sarfetmek için bir yükümlülük hissedebilirler ve bunu anlayışla karşılayabilirlerdi. Neticede harb safının dışında, muharebede bir yere, cesaretlerini daha bariz bir biçimde gösterebilmek üzere tayin edildiler.

Roma ordugâhını Hernicuslardan ayıran iki millik bir ova uzanmaktaydı. Her iki ordugâhtan eşit bir uzaklıkta, yani tam ovanın ortasında muharebe yapıldı. İlkin her iki tarafta da büyük bir gayret ve mücadele oldu. Bu mücadelenin neticesi şüpheli kaldı ve düşman saflarını yarmak için, Roma atlılarının sık sık tekrarlanan hücumları bir netice vermedi. Çabalarına rağmen, hücumlarının etkisiz kaldığını anlayarak, diktatöre baş vurdular. Diktatörün iznini aldıktan sonra atlarını bıraktılar ve büyük bir çığlık atarak en ön sıraya koştular. Böylece yeni bir çeşit muharebe başlattılar. Özel olarak hazırlanmış yeni cohorslar olmasaydı, atlarını terkeden bu süvari kuvvetlerine mukavemet etmek ve burada onları durdurmak olanaksız olabilirdi. Çünkü bu cohorslar onların cesaret ve kuvvetine eş bir cesaret ve enerjiyle kendilerini Romalıların yolu üzerine atmışlardı.

CAPUT 8

Sonra mücadele iki ulusun en iyi adamları arasında yapıldı. Harbin getirdiği kayıplar, onların bütün sayılarına nispetle her iki tarafta da oldukça büyüktü. Askerlerin aşağı tabakadan gelen kısmı, sanki harbi daha iyi askerlere devretmişler gibi, diğerlerinin cesaretine kendi geleceklerini bağlayıp rahat bir nefes aldılar. Heriki tarafta da birçok insan öldürüldü ve bunlardan daha da çoğu yaralandı. En nihayet süvariler birbirlerine sövüp saymaya başladılar. Süvari kuvvetine mensup askerler, atlarına binmiş vaziyette düşmanı ne mağlup edebildiklerinden, ne de atlarını terkederek yaya olarak herhangi birşey başarmaya muvaffak olamadıklarından, başka yapacak birşey kalıp kalmadığını sordular? Muharebe etmek için üçüncü bir muharebe tarzı için mi bekletiliyorlardı? Harb safının en ön safına cesurca atılıp ve diğerlerine ait olan mevkide muharebe ederek iyi ne yapmışlardı? Bu karşılıklı kusur bulma ve sitemlerle harekete geçerek ve canlanarak, yeni bir harb çığlığı atarak ilerlediler. İlkin düşmana baş eğdirdiler ve sonra düşman kuvvetinin arkalarını zorlamaya başladılar. Neti-

cede şüphe edilmeyecek bir biçimde onları bozguna uğrattılar. Her bir ulusun şevke gelerek kuvvetlerinin canlanıp morallerinin yükselmesinde veya cesaret ve metanetlerinin yok olup gitmesinde şans kendilerine muntazam yardımcı olmasaydı ve talihleri yaver gitmeseydi, bu kadar aynı seviyede muharebe yapılan yerde, terazinin bir kefesini daha ağır bastıran bir şey olmazdı. §Romalılar ordugâhlarına doğru kaçan Hernicusları takip ettiler. Saatin bir hayli ilerlemiş olması yüzünden, Romalılar hücum etmekten çekindiler. Uygun bir kehânet elde etmek için uzun zaman harcadığından, diktatör öğleden önce harb işareti veremedi. Bu nedenle muharebe gece karanlığı çökene dek uzamış oldu. Ertesi gün ordugâhın firar eden Hernicuslar tarafından terkedilmiş olduğu ve burada sadece Hernicusların bırakmış olduğu birkaç yaralının bulunduğu öğrenildi. Kasaba halkı onların beraberlerindeki seyrek seyrek sancaklarını uzaktan gördüğü zaman, kaçanların oluşturduğu kalabalık Signia surlarından geçiyordu. Onların üzerine saldırarak, tarlalar arasından önüne arkasına bakmaksızın paldır küldür bir tarzda kaçırarak onların dağılarak gözden kaybolmalarını sağladılar. Fakat Romalılar hiç de kansız olmayan bir zafer kazanmamışlardı. Piyadenin dörtte birini kaybettiler. Aynı zamanda ağır bir kayıptan az olmayacak bir sayıdaki Roma süvarisi ölüp telef oldu.

CAPUT 9

Ertesi yıl konsül bulunan Guius Sulpicius ve Gaius Licinius Calvus Hernicuslara karşı bir orduya kumanda ettiler. Dışarda, tarlalarda düşman bulamayarak, hücumla Hernicusların şehri Ferentinum'u zaptettiler. Buradan geri dönerlerken, Tibur halkı kapılarını onlara karşı kapadı. İki ulus arasında bundan önce, ileri geri birbirleriyle atıştıkları birçok şikayetler ve davalar olmuştu. Fakat bu yeni kabahati tanzim etmeyi talep eden harb ve sulha karar veren rahipleri[23] gönderdikten sonra, Romalılar netice de Tiburtus kavmine harb ilan edebileceklerine karar verdiler.

Titus Quinctius Ponenus'un diktatör ve Servius Cornelius Maluginensis'in süvari kuvvetinin başı olduğu o yılın yeterli derecede iyi olduğu bilinir. Licinius Macer[24] tayinin bir seçim maksadıyla olduğunu ve konsül Licinius tarafından yapıldığını ifade eder. Çünkü konsül Licinius, görev arkadaşının konsüllükte bizzat kendi arkasından gelerek yerini alması için, harbden önce seçim yapılması hususunda acele ettiğinden, onun kötü emellerine ve planlarına karşı çıkmak yükümlülüğünü hissetti. Fakat Licinius'un kendi ailesine vermek istediği övgü, onun şahadetini daha az değerli yapar. Daha eski annallerde durumu açıklayıcı hiçbir ifade bulamadığımdan, bir diktatör tayin edilmesine neden teşgil eden bir Gallia savaşı olduğunu düşünmeyi daha akla yaktın buluyorum. Herhalde Anio Nehri üzerindeki köprünün ötesinde, Salaria yolu üzerindeki üçüncü kilometre taşında, Gallialıların ordugâh kurdukları yıl bu yıldı.

Diktatör Gallialıların ayaklanması ve karışıklık çıkarması nedeniyle, mahkemelerin tatil edildiğini ilan ettikten sonra, askeri çağa gelmiş herkese yemin ettirdi. Büyük bir orduyla Roma'dan hareket ettikten sonra, nehrin buraya doğru olan kıyısında ordugâhını kurdu. Heriki kıyı arasında köprü uzanıyordu. Hiçbir nedenle korkuya yer verilmemesi için, köprünün heriki kenarı da aşağıya doğru kırılamayacak ve yırtılamayacak biçimde yapılmıştı. Köprüyü ele geçirmek üzere sık sık hafif çarpışmalar olmuştu. Fakat henüz kuvvetleri tam anlamışla karşı karşıya gelemediklerinden, köprünün sahibinin kimler olduğuna karar verilememişti. Sonra vücudunun iriliğiyle dikkati çeken bir Gallialı boş köprüye doğru ilerledi. Mümkün alabildiğince yüksek bir sesle şöyle bağırdı: "Roma şimdi en cesur saydığı adamını ortaya çıkarsın ve muharebe ettirsin. Bizler ikimiz, harbde hangi ulusun daha iyi ve daha üstün olmasının neticesini gösterebiliriz".

CAPUT 10

Genç Romalı asiller uzun bir süre hiç seslerini çıkarmadılar. Meydan okumaya davet etme yoluna sapmaya, o yolu denemeye utandılar. Onlar tehlikelere atılmak hususunda gönüllü davranmak istemiyorlardı. Sonra tribunusun eza-cefasından babasını kurtarmış bulunan Licius'un oğlu Titus Manlius bulunduğu yerden ayrılarak diktatöre gitti. "Kumandanım" diye söze başladı. "Sizin emirleriniz olmadan, zaferin teminat altına alındığını henüz görmeme karşın, döğüşmek için, yerimden ayrılma hususunda aslâ istekli olmayacağım. Fakat siz bana müsaade ederseniz, düşmanın sancakları önünde büyük bir cesaretle dans eden vahşi hayvanlar gibi hareket edebilirim. Tarpei kayalıklarından Gallialıları atan bir aileden geldiğimi gösterebilirim." Diktatör Titus Manlius'a şöyle cevap verdi:

"Titus Manlius başarı, sizin cesaretiniz, aynı zamanda babanız ve ülkenize gösterdiğiniz sadakatle birlikte gitmektedir! Gidiniz ve tanrıların yardımlarıyla mağlup edilemez Roma adını devamlı ve geçerli kılınız". Sonra genç adamın arkadaşları onu silahlandırdı. Titus Manlius piyade askerinin kullandığı kalkanı aldı ve yakın muharebede daha rahat ve kullanışlı olan İspanyol kılıcını beline iliştirdi. Silahlandıktan ve askeri giyecekler giydikten sonra, aptalca bir neşe içinde olan Gallialıya doğru ilerlemesine müsaade ettiler. Eski insanlar bunu hatırlanmaya değer gördüklerinden, alay etmekten dillerini kaçındırırlar. Sonra onlar bulundukları mevkiye geri çekildiler ve silahlı iki adam, askerlerden ziyade gladyatörler gibi, tam olarak birbiriyle denk olmadan, dış görünüşten hüküm vermek üzere, onların ortasına geldiler. Bir tanesi fevkâlade iri yapılı bir vücuda sahipti ve aynı zamanda renk renk uydurma bir elbise giymişti. Silahları üzerine resimler nakşedilmiş ve altınla süslenmişti: Diğeri ise orta bir askerin boy ve endamına sahipti. Silahları uygun fakat suslenmemiş olduğundan herkesinkinden farksız bir görünümdeydi. O silahlarının asılsız gösterişliliği hakkında ne şarkı söyledi ne dans etti. Fakat cesaret ve sessiz bir öfkeyle göğsü kabarmıştı. Bütün öfke ve cüretini karşı-

lıklı döğüşte kullanmak üzere saklamıştı. Onlar harb safı halinde meydan muharebesine hazırlanan iki ordu arasında yerlerini aldılar. Bu sırada etraflarını saran kalabalığın kalbi ümit ve korku içinde merakla çarpıyordu. Muazzam vücudu diğerinin üzerinde kule gibi yükselen Gallialı, yaklaşmakta olan düşmanının hücumunu bertaraf etmek için, sol elinde kalkanıyla ilerledi. Kılıncıyla rastgele şiddetle vurdu. Bu darbe büyük bir ses çıkardı, fakat bir zarar vermedi. Romalı havaya kaldırdığı silahının sivri ucuyla, kendi tarafından düşmanının kalkanın daha aşağılarına bir darbe vurarak saldırdı. Adamın silahıyla vücudu arasına kendini kaydırarak, kendi şahsının yani vücudunun hiçbir kısmı bu kadar yakın olmamıştı. Bu durum Romalıya güven verdi ve derhal diğer darbeyi vurmaya hazırlandı. Düşmanın karnını ve kasığını bıçakla yaralayarak, onu başaşağı paldır küldür yere düşürdü. Düşmanı yerde korkunç bir canavar görünümü arzederek uzanmış yatıyordu. Düşmanının yere düşen vücuduna karşı, malını soymaktan başka hiçbir saygısızlıkta bulunmadı. Aldığı tek bir şey kana bulanmış bir zincirdi. Bu zinciri kendi boynuna attı. Romalılar mevkilerini terkederken, Gallialılar korku ve şaşkınlıkla hayretten donup kalmışlardı. Romalılar büyük bir istek ve sevinçle galip gelen adamlarının yanına koştular. Övgü ve kutlamalarla onu diktatöre getirdiler. Askerlerin nazım şeklinde söyledikleri kaba-saba ustalıksız atışmaların arasında, Torquatus'un[25] adı işitildi. Bu nedenle şerefli bir soyadı olarak pek gözde olan Torquatus, ailesinin kendinden sonra gelenleri tarafından bile kullanılmak üzere verildi. Bundan başka diktatör ona altın bir taç verdi. Aynı zamanda resmi bir nutukda, onun dögüşünden büyük övgüyle söz etti.

CAPUT 11

Gerçekte büyük ve genel bir harbin patlak vermesi için, böyle büyük bir sebep ve netice mücadelenin başlamasına yol açmaktaydı. Gallia orduları ertesi gece korku ve dehşet içinde ordugâhlarından çekilmişler ve Tibur ülkesi topraklarına geçmişlerdi. Bura-

da Tibur kavmiyle askeri bir ittifak yaptılar. Onlar tarafından serbestçe erzaklarının temin edilmesine yardım edildikten sonra, hemen oradan ayrıldılar ve Campania'ya gittiler. Konsüllerden Marcus Fabius Ambustus Hernicuslar'la savaş yapmaya tayin edildiği zaman, diğer konsül Gaius Poetelius Balbus'un ertesi sene, halkın kararıyla orduyu Tibur halkına karşı sevketmesinin nedeni bu idi. Müttefiklerine yardım etmek için, Gallialılar Campania'dan geri döndüler ve Labici, Tusculum ve Alba bölgelerinde birbirini izleyen zalimce yakıp yıkıp yağmalamalar hiç şüphesiz teşvik edildi ve Tiburlar tarafından yönlendirildi. Düşman Tibur kavmine karşı devlet bir konsülün kumanda etmesinden memnundu. Fakat Gallia istilası bir diktatörün tayin edilmesini zorunlu kıldı. Quintus Servilius Ahala diktatör olarak seçildi. Ahala da Titus Quinctius'u süvari kuvvetinin başına seçti ve harbin başarıyla son bulması halinde, Büyük Oyunları bir adak olarak sunması, senato tarafından teyit edildi ve bildirildi. Konsülün kumanda ettiği ordunun, Tiburları kendi hareket sahalarında tahdit etmek için bulunduğu yerde kalmasını emrederek, diktatör hiçbir kimsenin askeri hizmetten kaçınmaya gayret sarfetmemesi için bütün gençlere yemin ettirdi. Muharebe Collina Kapısından uzak olmayan bir yerde yapıldı. Romalılar anne-babalarının, karılarının ve çocuklarının gözleri önünde bütün kuvvetleriyle ileri atıldılar. Görülmediği zaman bile, cesaretlendirmek, yüreklendirmek için harekete geçiren unsurlar bunlardır. Fakat sonradan tam gözleri önünde cereyan eden yangına, askerler kendilerini şeref ve merhamet duygusuyla atmaktan çekinmediler. Heriki tarafta da büyük bir katliam oldu, fakat sonunda Gallia ordusu geri püskürtülerek kovulmuş oldu. Gallialılar kaçarlarken sanki Gallia harbinin müstâhkem bir mevkiimiş gibi, arkalarını Tibur'a doğru döndüler. Gallialılar bölüklerinden ayrılıp dağınık bir biçimde giderlerken, Tibur'dan uzak olmayan bir yerde konsül Poetelius'la karşı karşıya geldiler. Tiburlar onlara yardım etmeye yetişirlerken, Gallialılarla birlikte geçitler içinde(26) mağlup edildiler. Diktatör tarafından olduğu kadar konsül tarafından da iş fevkâlade bir biçimde tamamlandı. Diğer konsül Fabius Hernicusları daha ilk

karşılaşmada mağlup etti. Fakat en sonunda düşmanın bütün kuvvetleriyle hücum ettiği zikredilmeye değer bir muharebede tam anlamıyla onları perişan etti. Diktatör senatoda ve halkın huzurunda konsülleri muhteşem bir tarzda övdü. Hatta onlara kendi başarılarından dolayı birkaç şeref payesi de verdikten sonra, görevinden ayrıldı. Konsül Poetelius Gallialılar ve Tiburlar üzerine kazandığı zaferler nedeniyle çift zafer merasimi kutladı: Fabius'un Roma'ya bir alkış yağmuru[27] içinde girmesinin yeterli olduğu düşünüldü.

Tiburlar Poetelius'un zafer merasimini alaya aldılar. Poetelius'un nerede kendileriyle bir meydan muharebesi yapmış olduğunu sordular? Gallialıların firar edişine ve korku ile dehşetten paniğe kapılışına bakmak için, şehir kapıları dışına bir avuç kadar insan gitmişti. Bu insanlar kendilerinin de hücuma uğradığını gördüler. Çünkü Romalıların yoluna çıkan herkes ayırt edilmeksizin katledildiğinden, surların içine geri çekildiler. Romalıların bir zafer merasimi kutlamaya değer saydıkları büyük başarı işte buydu! Romalılar kendi şehirkapıları önünde daha büyük bir panik ve telaş göreceklerinden, düşmanın şehir kapıları önündeki bu telaş ve korkunun nedenini büyük ve çok hayret verici bir şey olarak saymamalıdır.

CAPUT 12

Böylece ertesi yıl, Marcus Popilius Laenas ve Gnaeus Manlius konsülken, Tibur'dan düşman bir yürüyüş kolu harekete geçti ve gecenin ilk sessizliğinde Roma surlarına vasıl oldu. Bu beklenmeyen hadise ve gecenin verdiği korkuyla aniden uykudan uyanma korku ve dehşet verici birşey oldu. Bundan daha kötüsü pekçok kimse, ne düşmanlarının kim olduğunu ne de nereden gelmiş olduğunu biliyordu. Bununla beraber derhal silahlanma çağrısı yapıldı. Şehir kapılarına muhafızlar kondu ve surlar yardımcı kuvvetlerle kuvvettlendirildi. Günün ilk ışıkları doğmaya başladığında, düşman büyük bir kuvvet halinde olmadan Roma'nın önünde

kendini gösterdi. Şehrin önündeki bu grupta sadece Tibur erkekleri bulunuyordu. Konsüller iki kapıdan da bir huruç hareketi yaptılar ve şimdi düşman surların yakınına çekilirken, onların heriki kanadına da hücum ettiler. Roma hücumunun daha ilk sarsıntısına düşman güçlükle karşı koyup ayakta durabildiğinden, gelecekte cesaretten çok şans ve fırsatın yardım etmesi aşikâr olarak görülüyordu. Gerçekte onların yürüyüş kolu, Romalılar için itiraf edilmeli ki iyi birşey olmuştu. Çok yakındaki bir düşmanın verdiği korku, patricilerle plebler arasında halihazırda ortada olan mücadelenin ve çekişmenin tekrar bastırılmasına yol açtı.

Başka bir düşman akını tarlalarda ve köylük alanlarda daha korku ve dehşet uyandırıcı oldu. Tarquinuslar yakıp ykıp yağmalamayı çarpıtarak, özellikle Etruria'ya yakın olan taraftan Roma topraklarına yayılıp uzandılar. Tazminat talepleri hiçbir şey sağlamadığından, yeni konsüller, Gaius Fabius ve Gaius Plautius halkın kararıyla onlara karşı harb talep ettiler. Bu askeri sefer Fabius'un, Hernicuslara karşı savaşmak da Plautius'un kısmetine çıktı.

Aynı zamanda Gallia harbi söylentileri de geçerli olmaya başladı. Fakat birçok tehlikeler arasında, Romalıların arzu ettikleri doğrultuda Lâtinlerle bir sulh yapılması bir teselli olmuştu. Romalılar Lâtinlerden büyük miktarda askeri kuvvet almışlardı. Lâtinlerin birçok yıllar riayet etmediği antlaşmanın şartları bunu gerektiriyordu. Bu şekilde kuvvetlendikten sonra, Romalıların Gallialıların şimdi Praeneste'ye gelmiş oldukları ve Pedum yakınlarında ordugâhlarını kurmuş olduklarını işitmesi daha az önem taşır olmuştu. Gaius Sulpicius'u diktatör yapmaya karar verdiler ve konsül Gaius Plautius'u onu tayin etmek üzere gönderdiler. Marcus Valerius süvari kuvvetinin başına seçildi. Konsülün seçtiği diktatör Gaius Sulpicius ve Marcus Valerius heriki konsül ordusundan en seçme askerlerle Gallialılara karşı ilerlediler.

Harb heriki tarafta memnun edici olmaktan ziyade dikkati çekici bir biçimde uzatıldı. İlkin sadece Gallialılar harb için daha istekli olmuştu. Fakat sonradan Romalılar şevk ve gayrette Gallialıları

fersah fersah geçtiler. Romalılar bu şevk ve gayretle silah altına koşabilirler ve doğüşebilirlerdi. Fakat diktatör bir düşmana karşı talihiyle kumar oynamaya kalkışmaya, hiçbir zor ve cebir veya mecburiyet altında olmadığından şimdilik hiç de niyetli değildi. Dost olmayan bir ülkede yiyecek stoku olmadan, eşit şartlar altında müdafaa olmadan, kendisi vakit harcayıp gidemezken, her geçen gün düşmanı daha az heybetli ve dehşet verici yapmaya yaradı. Bütün kuvvet ve cesaretini hücuma saklayan ve tamamiyle bunun için kullanmaya çalışan bir düşman da, önemsiz ve saçma bir gecikmenin meydana gelmesinden hemen sonra güçten kuvvetten kesilerek bıkkınlık getirdi.

Bu kararlar ve düşünceler çerçevesinde diktatör harbi uzatıyor ve kendi emirleri olmaksızın döğüşecek, muharebeye yeltenecek birini sert bir biçimde acımasızca cezalandıracağını söyleyerek tehditler savuruyordu. Bu durumda askerler küçük düşürülmüş oldu. İlkin askerler kendi aralarında, geceleyin nöbette veya ileri karakollarda gözcü olarak görevdeyken, diktatör hakkında ileri geri konuşmaya ve homurdanmaya başladılar. Bazen konsüllere harb sorumluluğu verilmediğinden, müştereken bütün senatörlere de sövüp sayıyorlardı. Tek bir kumandan, emsalsiz bir kumandan olarak iyi bir önder seçmişlerdi. Bu önder parmağını oynatmaksızın zaferin gökten kucağına uçup konacağını düşünmüştü! Fakat onlar halihazırda bunun gibi aynı duyguları ve hatta bundan daha cüretli şeyleri açıkca beyan etmeye ve gün ışığına çıkarmaya başladılar. Kumandanlarının emirlerine karşı gelerek ya döğüşeceklerini ya da Roma'ya yürüyeceklerini, artık bekleyemeyeceklerini bildirdiler. Yüzbaşılar askerlerle karışmaya başladılar. İnsanların müşküllerini azaltmak homurdanmalarını ve hoşnutsuzlukları bir ölçüde azaltmaya yetmemişti. Şimdi ana caddede ve diktatörün çadırı önünde umumi bir gürültü ve karışıklık vardı. Kalabalık bir toplantı hacminde arttı. Her taraftan çığlıklar ve bağrışmalar işitildi. Bu bağrışmalardan onların derhal diktatöre gideceği ve aynı zamanda Sextus Tullius'un biraz cesareti varsa, ordu adına konuşması gerektiği anlaşılıyordu.

CAPUT 13

İlk yüzbaşı olarak Tullius'un kumandasında olduğu şimdi yedinci askeri sefer olmuştu. Piyade askerleri arasında askeri hizmetleri nedeniyle daha dikkati çekici, daha üstün herhangi bir kimse bulunmuyordu. Askerlerden oluşan bir yürüyüş kolunun başında bulunarak, kürsüye yaklaştı. Burada bulunan Sulpicius'un hayret ve şaşkınlığı, yetki ve selâhiyetlere son derece itaatli bir asker olan Tullius'un kumanda ettiği askerleri görmesi, bir ayak takımı gürûhunu görmesinden hiç de daha büyük değildi. "Eğer müsaade ederseniz" diye söze başladı. "Diktatör, ordunun içi sizin düşündüğünüz gibi namertlik yüzünden lânetlenmiş sayılıyorsa ve aynı zamanda tahkir edici bir biçimde silahlarından yoksun bırakılıyorsa, sizin nezdinizde bunun nedenini deliller göstererek itham veya müdafaa etmemi benden yalvararak rica ettiler. Çünkü benim tarafım, bir mevkiyi terketmekten, düşmana arkamızı dönmekten, sancaklarımızın utanç verici kaybından dolayı hareketle yüzümüze bağrılmış ve küçük düşürülmüş olsak bile, ben hâlâ bizim ricamızı dinlemeniz gerektiğini düşünürüm. Böylece cesaretle hatamızın getirdiği günahımızın neticesinden kurtulmamıza ve bu şerefsizliğimizin anısını silecek yeni bir şöhret kazanmamıza müsaade edilmesi mümkün kılınmış olur. Allia'da bozguna uğramış ve bundan sonra Veii'den yola çıkmış ve cesaretle sevkedilen lejyonlar bile onların korkaklığı yüzünden kaybettikleri vatanlarını tekrar geri kazandılar. Bizim durumumuzda, tanrıların şefkatine ve teveccühüne, Roma halkının ve sizin iyi talihinize şükranlarımız, hem bizim davamız hem de şöhretimiz hiç eksilmemiştir.

Bizler sanki siperlerimizin ardında kadın giysileri içinde gizleniyormuşuz gibi, hakaretin her bir çeşidiyle bizimle alay ettiğinden ve bizi tahrik ettiğinden, şan-şöhret hakkında konuşmaya zor cesaret ediyorum. Bizim önderimiz olan siz, katlanılması daha zor bir durum olarak bizi ruhsuz, silahsız ve elleri olmayan bir ordu olarak kabul ediyorsunuz. Bizzat kendinizi sakatların ve korkakların bir kumandanı olarak kabul ederek, bu şekilde ümitsizliğe

düşmüş olan bizleri ilk önce mahkemeye vermiş bulunuyorsunuz. Zira tecrübeli ve son derece korkusuz, gözü pek bir kumandan, onlar konuşurlarken ellerini kavuşturmuş oturuyorsa, bizim inanacağımız başka ne sebep olabilir? Gerçekte, bizim size güvenmemizden ziyade sizin bizim cesaretimize güvenmiş görünmeniz daha makul bir sebep gibi görünebilir. Fakat bu sizin fikriniz değil de genel bir politikaysa ve senatörler arasında bazı anlaşmalar varsa ve Gallia savaşı yoksa, bu Roma'dan, vatanımızdan ve kendi ocağımızdan bizim sürgün edilmemizi önler. Sonra bir öndere askerleriniz tarafından söylenmemiş de, plebler tarafından patricilere söylenmiş gibi, ne söylemem gerektiğini sizden duymayı rica ediyorum.

Eğer plebler, sizin siyasetiniz bitaraf olsa bile, önerdiklerine sahip olduklarını iddia ederlerse, onlara gücenmiş olmayacaklar mı? Bizlerin sizin köleniz değil askeriniz olduğunu söylüyorum. Sizler bizi sürgüne değil harbe göndermiş bulunuyorsunuz. Eğer herhangi bir kimse bize harb işareti verirse ve muharebede bize önderlik ederse, insanlığa ve Romalılara yakışır bir tarzda harbetmeye hazırız. Fakat bizim silahlarımızı kullanmamıza hiç fırsat verilmezse, ordugâhta bulunmaktan çok, Roma'da zaman harcamayı ve burada işsiz kalmayı tercih ederiz. Patricilere söyleyeceğimiz sözler bunlardır. Fakat kumandanımız sizin askerleriniz olarak muharebe etme fırsatı vermenizi rica ediyoruz. Bizler sadece galip gelmeye değil, sizin kumandanız altında galip gelmeye istekliyiz. Sizin defne dallarından yapılmış muzaffer kumandanların giydiği görkemli tacı kazanmaya arzuluyuz. Sizinle birlikte Roma'ya bir zafer merasimiyle girmeye istekliyiz. Kutlamalar, alkışlar ve zafer çığlıklarıyla Iupiter Optimus Maximus'un tahtına yaklaşmak üzere, savaş arabanızı takip etmeye gönüllüyüz. "Tullius'un konuşmasına, her taraftan harb işaretinin verilmesi ve silaha sarılmalarının emredilmesi için çığlıklar atan kalabalığın yalvarışları ve ricaları da yardımcı oldu.

CAPUT 14

Diktatör iyi bir şeyin kötü bir örnek teşgil edeceğini hissetmesine karşın, askerlerin isteklerini yerine getirmeyi üstlendi. Diktatör Tullius'a özel olarak gizlice bu işin ne anlama geldiğini ve usüle uygun olarak ne yapmış olduğunu, ne rol oynadığını sordu. Tullius diktatörden, kendisinin ne bir askerin talim terbiyesini unuttuğuna ne de bizzat kendisinin unuttuğuna ve kumandanın haşmetini unuttuğuna inanmamasını içtenlikle rica etti: Kalabalığın heyecanlandığını söyledi. Kalabalıklar genellikle önderleri gibidir. Kanuna karşı itaatsız aşağı tabakanın muhtemelen seçtiği birşey olan, bazı korkuların oluşmaması için, önderlik etmeyi reddetmemişti. Zira kendi başına, kumandanın izni olmaksızın herhangi birşey yapması olanaksızdı. Sulpicius devam etti, bir orduyu elinde tutmak için hiç kimsenin ihtiyatı elinden bırakmaması gerekir; duyguların son derece alevlendiği, herkesin çileden çıktığı bir durumda işin sonraya bırakılmaması gerekir; İnsanların, kumandanları tarafından tedarik edilip belirtilmezse, kendilerine muharebe etmek üzere bir zaman tayin ederek bir yer seçebilmeleri gerekir.

Onlar bu şekilde konuşmalarını sürdürürken, tesadüfen bir Gallialı barikatların dışında otlamakta olan yük hayvanlarını önüne katıpsürmeye teşebbüs etti ve iki Roma askeri bu hayvanları onun elinden aldı. Bu askerler Gallialılar tarafından taş yağmuruna tutuldular. Bunu üzerine Roma ileri karakollarından çığlıklar yükselmeye başladı ve insanlar heriki tarafta da ileriye doğru koşuşmaya başladılar. Bu iş muhtemelen usulüne uygun bir muharebeyle sonuçlanacakken, tam bu sırada yüzbaşılar süratle kavgacılar arasına girdiler. Sulpicius, bu olay nedeniyle Tullius'un doğru konuştuğuna iyice kani oldu. Durum hiçbir gecikmeye olanak tanımadığından, yarın harb saflarında muharebe yapılacağını bildirdi.

Ancak diktatör askerlerinin kuvvetlerinden ziyade onların sahip oldukları üstün ruha güvenerek bir mücadeleye girişiyordu. Bu

nedenle o, bazı harb hileleriyle düşmanı korku ve dehşete nasıl düşürebileceği herbir yolu düşünmeye ve bunları tasarlamaya başladı. Onun akıllılığı ve becerikliliği yeni bir tedbir ve çarenin oluşmasına yol açtı. Bu usuller ve tedbirler hem bizim hem yabancı ülkelerin hatta bazıları şimdiki yüzyılın birçok kumandanları tarafından kullanılmaktadır[28]. Katırcılara katırlardan eyerleri almaları, sadece herbirinde eyer altına konan bir çift keçeyi[29] bırakmalarını, ve onların kısmen ele geçirilen kısmen de hasta olanlara ait silahlarla silahlandırılmalarını emrederek, onları yükledi. Bu şekilde hemen hemen bin at oluşturarak, onları yüz süvari arasına karıştırdı. Onlara geceleyin ordugah üzerindeki dağları aşmaları ve ormanlara gizlenmeleri, kendisinden işaret gelinceye dek gizlendikleri yerden çıkmamalarını emretti. Günün ilk ışıkları belirmeye başlar başlamaz, dikatör bizzat harb safını, düşmanın yüzünü dağlara çevirmek maksadıyla, yamacın daha aşağılarına doğru sağdan soldan yaymaya başladı. Dağlarda yapılan hazırlıklar düşmana korku vermek maksadıyla hazırlanmıştı. Asılsız olmasına rağmen, Romalı askerler gerçekte sahip oldukları güçten çok daha iyi hizmet vermişlerdi. İlkin Gallia önderleri Romalıların oraya inemediklerini sandılar. Fakat sonradan, aniden onların aşağı inmiş olduklarını ve aynı zamanda karşı karşıya muharebe etmeye çok istekli olduklarını gördüler. Romalılar ve Gallialılar zaman geçirmeden muharebeye giriştiler. Kumandanlar tarafından harb işareti verilemeden önce döğüş başlamış oldu.

CAPUT 15

Gallialıların sağ kanadı şiddetle hücuma geçti ve diktatör tesadüfen orada bulunmamış olsaydı, onları durdurmak olanaksız olabilirdi. Sextus Tullius'a ismiyle seslenerek, onu azarladı ve bunun askerlerin yapabileceğini vaadettiği bir muharebe biçimi olup olmadığını sordu. Onları silah altına çağırmaya neden olan çığlıklar ve savaş nidaları şimdi nerdeydi? Bir kumandanın emirleri olamaksızın muharebeye girişebileceklerini ifade eden tehditleri

şimdi ne olmuştu? Bağırarak onları muharebeye çağıran ve elinde silahıyla en ilerideki keşif kollarına kadar ilerleyen kumandanları işte bizzat buradaydı! Sevkedilmeye, bir önderin kumandası altına girmeye şimdi hazır bulunanları, takip edecek hiç kimse var mıydı? Onlar ordugahta kabadayılık ederek ahgam kesebilirlerdi, harb meydanında korkak serseriler gibi hareket etmiyorlar mıydı? O ne söylediyse hepsi gerçekti ve utançtan içleri sızladı, bu acı duygu onları harekete geçirdi. Bunun üzerine tehlikeyi akıllarının ucuna bile getirmeksizin düşmanın silahlarına karşı kendilerini attılar. Hemen hemen çılgınlık derecesine varan bu ilk hücumda düşmanlarını karışıklık ve bozgunluğa uğrattılar. Onlar bu şaşkınlık ve bozgunluktan kurtulmadan önce, süvari kuvveti hücuma geçti. Diktatör kendi harb safının bir bölümünün dalgalandığını görür görmez, piyade hücumunu düşmanın sol kanadı üzerine çevirdi. Burada diktatör toplanmakta olan kalabalık bir düşman grubunu uzaktan görüp keşfetmişti. Dağda toplananlara daha önce tayin edilen işareti verdi. Onlar da bir çığlık atarak karşılık verdiler ve işareti gördüklerini belirttiler. Dağdan meyilli bir biçimde Gallia ordugahı tarafına doğru aşağı indikleri görüldü. Düşman etrafının çevrilerek dışarıda kalmasından korkarak, muharebe etmekten vazgeçtiler ve ordugaha doğru bozguna uğramış bir tarzda, önüne ardına bakmadan alel acele kaçtılar. Bununla beraber orada atlıların başı Marcus Valerius tarafından karşılandılar. Marcus Valerius düşmanın sağ kanadını dağıttıktan sonra, onların tahkimatlarına doğru atını dört nala sürüyordu. Bunun üzerine düşman kuvvetleri döndü, dağlara ve ormanlara doğru kaçmaya başladılar. Burada onların birçoğu süvari kılığına bürünmüş katırcılar tarafından durduruldular. Korkularından ötürü ormana kaçanlar burada merhametsizce katledildiler. Sonra sessiz ve heyecansız bir muharebe yapıldı. Marcus Furius'un zamanı olmadığından, Gaius Sulpicius'dan daha ziyade hak kazanan herhangi bir kimse Gallia zafer merasimini kutlamadı. O aynı zamanda ganimetten hatırı sayılır bir ağırlıkta altın da toplamıştı. O Capitolde yontulmuş taşlarla bir duvar çekti ve bunu takdis ederek kutsallaştırdı.

Aynı yıl konsuller de çeşitli başarılar kazanarak harb ettiler. Gaius Plautius Hernicusları mağlup etti ve onları kendi itaatleri altına aldı. Fakat onun meslekdaşı olan Fabius Tarquinienses kavmiyle yaptığı muharebede ne basiret ne maharet gösteremedi. Ve böylece harb meydanında büyük bir felakete uğranıldı. Tarquinienses kavmi kurbanlık gibi, 307 Roma askerini kılınçtan geçirdiler. Bu Roma Milletini aşağılayıcı bir vahşi zalimlik olayı olarak zikredilmektedir. Bu mağlubiyete ilave olarak, Romalılar bir de Privernates kavmi tarafından ani bir akın neticesinde tarlalarının tahrip edilip, yakılıp-yıkılıp yağmalanmasına katlanmak zorunda kaldılar. Sonra da aynı olay Veliterni kavmi tarafından başlarına geldi.

Aynı yıl iki kavim daha ilave edildi[30]; Pomptina ve Publilia; Marcus Furius'un diktatör olarak adamış olduğu Adak Şenlikleri yapıldı. Senatonun beyenisiyle, pleb tribunusu Gaius Poetelius tarafından ilk olarak halkın huzuruna, rüşvet verme veya almaya karşı bir kanun getirildi. Bu önlemle artık kokuşmuş bazı adetlerin ve fiili icraatların önüne geçilebileceğini düşündüler. Özellikle bu durum halk tabakasından yükselen insanlar arasında görülüyordu. Bu kimseler devlet meselelerini görüşmek ve toplantı yerlerine sık sık uğramaya gönüllü değillerdi.

CAPUT 16

Senatoda fikir birliği oluşamadığından, ertesi yıl Gaius Marcius ve Gnaeus Manlius'un konsüllükleri sırasında bir önlem alındı. Faiz nispeti yüzde bir oranında tespit edilerek bu şekilde kalması kararlaştırıldı. Pleb tribunusları Marcus Duillius ve Lucius Menenius vasıtasıyla faizin böyle işlemesi sürdürüldü. Plebler, onların yaptıkları diğer kanuna nazaran bunu çok daha istekle tasdik ettiler ve beğendiklerini açıkladılar[31].

Yeni harblerden başka daha önceki senenin harbleri de kaçınılmaz olduğundan çaresiz kararlaştırıldı. Çünkü aynı zamanda Fa-

liscuslular da kendilerine karşı ayaklanmaya geçmişlerdi. Onlar iki suçtan mesul bulunuyorlardı. Birincisi Faliscus gençleri Tarquinienses kavmi tarafında muharebe etmişlerdi. İkincisi barış yapmak isteyen kâhinlerin[32] tekliflerini geri çevirmişler ve yine mağlubiyetten sonra Falerii'ye sığınmış olan Romalıların geri dönmesini teklif eden rahiplerin isteklerini kabule yanaşmamışlardı. Faliscus harbinin kumandasına Gnaeus Manlius tayin edildi. Marcius ordusunu, uzun bir sulh döneminin sürecinde tahrip edilmemiş Privernum topraklarına sevketti ve askerlerini oradan elde ettiği ganimetle yükledi. Bu büyük serveti cömertçe herkese bol bol dağıttı ve devlet hazinesi için hiçbir şey bir tarafa ayırıp konmadığından, sadece askerlerin şahsi geleceklerini ve şanslarını arttırmak için onlara cesaret vermeye yaradı. Privernates kavmi kendi şehir surları önünde kuvvetli tahkimatlar içinde ordugah kurduklarından, Marcius askerlerini bir araya toplanmaya çağırdı ve onlara şöyle hitap etti: "Muharebede sizler mertçe hareket ederek cesaretle herşeye göğüs gereceğinize ve düğüşmekten çok yağmalamaya daha gönüllü olmayacağınıza dair bana söz verirseniz, şimdi size ganimet olarak düşmanlarımızın şehrini ve ordugahlarını veriyorum". Onlar bağırarak harb işareti verilmesini ve hiç şüphe götürmeyecek cesaret ve cüretli bir ruhla harbe girdiklerini ifade ettiler. Burada daha önce adından söz edilen Sextus Tullius sancaklarının önünde şöyle bağırdı: "Kumandanım bakınız ve ordunuzun size vermiş olduğu sözü nasıl tuttuğunu görünüz!" Sonra, kargısını yere bırakarak kılıncını çekti ve düşmana hücum etti ve daha ilk hücumda düşmanı bozguna uğratarak firar durumuna geçirttiler, sonra onları şehre kadar takip ettiler. Burada Romalılar şimdi surlara tırmanmaya yarayan merdivenleri yetiştirdiklerinden, şehir teslim olmak zorunda kaldı. Privernates kavmi üzerine kazanılan zaferle ilgili olarak bir zafer merasimi kutlandı.

Diğer konsül Sutrium önündeki ordugâhında daha önce hiçbir örneği olmayan bir kanun kabul etmesinden başka kayda değer birşey başarmadı. Bu kanuna göre kavimler yirmide bir vergiden

muaf tutuldular. Senatonun ileri gelenleri, boş bulunan devlet hazinesine küçük bir gelir bile getiremediğinden bu kanunu kabul ettiler. Fakat pleb tribunusları, tespit edilen örnekle olduğu kadar kanunla da başları derde girdiğinden, büyük bir kabahat işlediler. Zira bir kimse Roma'dan halkı halk meclisine çağıracaktı. Eğer bunun yapılmasına müsaade edilseydi, hiç bir şey olmazdı. Onlar bunun halk için zararlı birşey olacağını iddia ederek delilller gösterdiler. Çünkü konsüllerine itaat yemini eden askerlerin oylamalarıyla böyle birşey sürdürülemezdi[33]

Aynı yıl Gaius Licinius Stolo'nun, Marcus Popilius Laenas tarafından kendi kanunun hükmü altında, aleyhine dava açıldı. Bu dava neticesinde on bin (10000) asses'lik para cezasına çarptırıldı. Bu cezanın gerekçesi de oğluyla birlikte bin (1000) iugera'lık bir araziyi elinde bulundurmaktan sorumlu olmasıydı. Fakat sonunda oğlu[34] babasının hakimiyetinden kurtulmak için azad edilere, hile ile bu kanunun hükmünden kurtulabilmeyi başarmıştı[35].

CAPUT 17

Şimdi göreve başlayan yeni konsüller Marcus Fabius Ambustus ve Marcus Popilius Laenas herbiri ikinci kez olarak konsüllük görevini üstleniyorlardı. Onların zamanında iki harb oldu. Bunlardan biri kolaydı. Bu harbde Tiburtes kavmine karşı Laenas tarafından harbedildi. Laenas düşmanı şehirlerinin içinde hapsetti. Ve onların tarlalarını yağma etti. Diğer konsül ilk hücumda Faliscuslular ve Tarquinienses kavmi tarafından bozguna uğratıldı. Onların rahipleri ellerinde yıllanlar ve alev alev yanan meşaleler taşıyarak, Furia'lar[36] gibi koşarak Romalıların önlerine çıktıklarından ve Roma askerleri alışık olmadıkları bir manzara ile karşılaştıklarından, esas korku ve panik bu yüzden doğmuştu. İlkin onlar kendilerinden geçmiş çılgın ve aklı başından gitmiş insanlar gibiydiler ve onların tahkimatlarına kendilerini başı-bozuk bir gürüh halinde attılar. Sonra subaylar ve tribunuslar sersemce bir oyun ve hile yüzünden çocuklar gibi korktuklarından güldüler

ve onları azarladılar. Bu nedenle konsül duygularında meydana gelen ani ve şiddetli değişiklikten dolayı utandı. Onlar kaçmış oldukları şeylerden, sanki gözleri kör olmuşcasına onların üzerine üzerine gittiler. Bu ruh hali içinde düşmanın boş alet ve edavatını bertaraf ettiler. Sonra esas muharebeyi yapan askerlerin üzerine kendilerini atarak, bütün orduyu bozguna uğrattılar ve hatta o gün ordugahı bile ellerine geçirdiler. Kazanmış oldukları zengin ganimetle galip bir şekilde dönerlerken, askerlere özgü şakalar ve hareketler yaptılar. Aynı zamanda yalnız düşmanın hile düzeniyle değil, fakat aynı zamanda kendi korkularıyla da eğlenerek alay ettiler. Etrüsk adını taşıyanların hepsi sonra, harekete geçerek silahlarına sarıldılar ve Tarquiniuslar ve Faleriuslar tarafından sevkedilerek Salinae yakınlarına vasıl oldular. Bu korku ve dehşet verici tehlikeyi göğüslemek için Gaius Marcius Rutulus diktatör yapıldı. Gaius Marcius Rutulus pleblerden seçilen ilk diktatördü. Kendisi de aynı zamanda bir pleb olan Gaius Plautius'u atlıların başı olarak tayin etti. Fakat patriciler diktatörlüğün şimdi böyle aşağılanmasının utanç verici birşey olduğunu düşündüler. Patriciler bütün yetki ve selahiyetleriyle, kanunlaşmış veya diktatörlük için o harbde devam etmek üzere hazırlanmış herhangi bir şeyi önlemek maksadıyla müthiş çaba ve gayret gösterdiler. Bu nedenle herşey diktatörün önerdiğinden ziyade, derhal halkın kararıyla oya sunuldu. Roma'dan harekete geçerek ve düşmanın sevkedilmiş olduğu söylentisi duyduğu her yere, ordusunu sallarla Tiber Nehri'nin karşısına geçirdi. Nehrin heriki tarafında onların bölüklerinden ayrılarak, yağmacı olarak tarlalarda bir aşağı bir yukarı başıboş dolaştıklarını görünce hayrete düşdü. Aynı zamanda beklenmeyen bir hücumla ordugahlarını da ele geçirdi. Sekiz bin askeri esir olarak aldı ve geri kalanlar ya öldürüldü ya da Roma topraklarından dışarı sürüldü. Bunun üzerine senatonun tasvibi olmaksızın, halk tarafından kendisine bir zafer merasimi yapıldı[37].

Patriciler, diktatör veya konsül gibi konsüllüğe ait seçimlerin plebler tarafından yapılmasına istekli değillerdi. Diğer konsül

harb nedeniyle geciktiğinden, devlet yeniden bir interregnum'a döndü. Interrex görevini birbiri arkasına Quintus Servilius Ahala, Marcus Fabius[38], Gnaeus Manlius, Gaius Fabius, Faius Sulpicius, Lucius Aemilius, Quintus Servilius ve Marcus Fabius Ambustus elinde bulundurdu. İkinci interregnumda konsül olarak seçilen iki kişinin patrici olmasından dolayı bir ihtilaf doğdu. Tribunuslar bu resmi ilanı veto etme yolunu ararlarken, interrex Fabius Oniki Levha Kanunlarının, kanun kuvvetine bağlı olması gereken halkın en son her kararında rol oynadığını ve aynı zamanda onların vetolarının da resmi bir karar olduğunu beyan etti. Tribunuslar olaya müdahele etmeleriyle comitia'nın daha ileri bir tarihe ertelenmesinden daha fazla birşey elde edemediler. Faius Sulpicius Peticus (üçüncü kez olarak) ve Marcus Valerius Publicola adında iki patrici konsul seçildiler. Herikisi de göreve aynı günde başladılar.

CAPUT 18

Bu tarih Roma'nın kuruluşundan dört yüzüncü seneye ve onun Gallialılardan geri alınmasının otuz beşinci senesine rastlıyordu. Aynı zamanda patriciler plebleri on yıl konsulluk görevlerinden mahrum ederek bunun tadını çıkardılar. Aynı yıl zikredilmeye, hatırlanmaya değer herhangi bir muharebe yapılmadan, Empulum şehri Tiburtes kavminden kazanıldı. Bazı devlet yazarlarına göre harb ya oradaki iki konsülün kehanetleri altında idare edildi, ya da Tarquiniuslar'a ait olan topraklar konsül Sulpicius ve aynı zamanda lejyonlarını Tiburtes kavmi üzerine sevkeden Valerius tarafından yakılıp-yıkılıp harabeye çevrildi.

Konsüller devlet içinde plebler ve tribunuslarla daha zorlu bir mücadeleye girişmişlerdi. Bir erdem olduğu kadar bir şeref saydıklarından, künsüllüğü değişmez bir biçimde iki patrici almış olsaydı, böylece onlar konsulluğu yine kendilerinden sonra gelen herikisi de patrici olan kişiye devredebilirlerdi. Gerçekte hep birlikte konsüllükten çekilmektense, böyle hareket ettiklerinde der-

hal bir pleb memuriyeti alabilirdi, babalarından ve atalarından tam anlamıyla miras olarak kalmış kontrolü bölünmeden ellerinde muhafaza etmeleri gerekirdi. Öte yandan plebler öfke ve kızgınlık içinde, onlar için kazanmış Lucius Sextius ve Gaius Licinius adında iki kişinin cesaretinin nasıl olduğu teyit etme bakımından müştereken gayret gösteremiyorlarsa, niçin yaşadıklarını, niçin devletin bir parçası sayıldıklarını sorup duruyorlardı. Kralların, decemvirlerin veya -eğer mümkünse- kendilerininkinden daha şiddetli bir hükümet biçiminin benimsenmesi daha iyi olurdu. Halkın bir kısmı kendilerinin daimi bir yetki ve otorite kurmuş olduklarını ve plebler de kölelikten başka katlanacakları başka bir çıkar yok olmadığını düşünürlerken, herikisi de patricilerden olan konsülleri görmekten ve itaat etme ile emir vermenin hiç bir zaman diğerine devredildiğini görememekten bu devlet idarelerine meyil göstermek çok daha iyidir.

Karışıklığı daha da arttırmak, halkın galeyana getirmek için tribunuslara hiç de gerek yoktu. Orada bulunan herkes güçlükle ayırdedilebilen önderlerle harekete geçmeye başlamak için son derece heyecanlıydılar. Halk birçok kereler beyhude yere Campus Martius'a[39] indikten ve ayaklanmada birçok toplantı günleri harcandıktan sonra, netıcede konsüllerin mukavemeti ve ısrarı onları yenik düşürerek galip geldi. Bunun üzerine plebler öfkeden yanıp tutuşarak, hürriyetin kaybolduğunu ve şimdi kendilerinin yalnız oy verme alanlarını değil, fakat aynı zamanda zalim patriciler tarafından esir edilen ve köle gibi kullanılan Roma'yı da terketmelerini haykıran tribunusları takip ettiler. Halkın yarısını terkederek konsüller, oy verenlerin azlığına hiç önem vermeden, seçimi tamamladılar. Seçilen konsüllerin herikisi de patricilerdendi. Konsül olarak seçilenmer Marcus Fabius Ambustus (üçüncü kez bu göreve gelmişti) ve Titus Quinctius idi. Fakat belli başlı bazı annallerde Titus Quinctius'un yerine Marcus Popilius'un konsül olarak verildiğine rastlıyorum.

CAPUT 19

Bu yıl iki harb başarılı bir şekilde birbirini takip etti, aynı zamanda Tarquinenses ve Tiburtes kavimleri boyun eğmek zorunda bırakıldı. Tiburtes kavminden Sassula şehri alındı. Diğer şehirlerinin de aynı akıbetle karşılaşabileceğinden, bütün kavim silahlarını ellerinden bırakmış ve konsülün merhametine sığınmışlardı. Tiburtes kavmi üzerine kazanılan zaferden dolayı bir zafer şenliği kutlandı. Fakat bütün diğer şeylerde zafer, merhamet ve itidalli bir hava içinde, itrata kaçılmadan rol oynadı, Tarquiniuslulara hiç merhamet gösterilmedi. Onların bir çoğu harb meydanında öldürüldü. Esir alınan büyük sayıdaki insanlardan, hepsi son derece soylu olan üçyüz elli sekizi (358) Roma'ya gönderilmek üzere seçildi. Nüfusun geri kalanı kılınçtan geçirildi. Roma'ya gönderilenlere karşı halk hiç de daha az şiddet göstermedi. Forum'un ortasında onların hepsini sopalarla kamçıladı ve başlarını keserek gövdelerinden ayırdı. Tarquiniusluların pazar yerinde Romalılar kurban edildiğinden, Romalıların düşmanlarından aldığı öç böyle olmuştu[40]. Onların harbdeki başarısı, Samnitlerin de Romalıların dostluğunu istemesine neden oldu. Senato onların elçilerine nazik ve saygılı bir cevap verdi ve aynı zamanda yapılan bir muahedeyle Samnitler müttefik olarak kabul edildi.

Roma halkının şansı harb meydanında olduğu kadar vatanlarında böyle yaver gitmedi. Zira yüzdebirlik nispet benimsenmekle onların vergi yükü biraz hafifletilmiş olmasına karşın, çok fakir, zaruret içinde olan halk ana parayı bile ezen bir yük olarak buldu. Alacaklılarına böyle bir sınır konması dahi onları bu sıkıntıdan kurtaramadı. Bu nedenle ne iki patrici konsulun görevde bulunması, ne de devlet işleriyle veya seçimlerle ilgilenmeleri, pleblerin düşüncelerini şahsi sıkıntı ve üzüntülerinden başka yöne çeviremedi. Bunu takiben konsüllük patricilerin elinde kalmaya devam etti; Gaius Sulpicius dördüncü kez ve Marcus Valerius Publicola ikinci kez olarak konsül seçildiler. Şehirlilerin zihinlerini bir Etrüsk harbi düşüncesi meşgul etmekteydi. Çünkü Caera halkının, Tarquiniuslularla akrabalıkları nedeniyle merhamet ve acıma

duygularıyla harekete geçerek, onlarla bir ittifak yaptıkları söylentisi vardı. Latinlerden elçiler geldiler ve Volskların bir ordu topladıkları ve teçhizatlandırdıklarını bildirerek onların düşüncelerini Volsklar üzerine çevirdiler. Aynı zamanda bu ordunun daha şimdiden Latium üzerinden indiğini ve buradan Roma topraklarını yakıp-yıkıp yağmalacağını ve istila edeceklerini ifade ettiler. Bunun üzerine senato bu olayın ve tehdidin ihmal edilmemesi gerektiğine karar verdi. Heriki harb seferi için de lejyonlar kaydedilmesini ve kur'a usulü ile hangi harbe hangi kumandanın gideceğinin belirlenmesini emretti. Fakat sonra Etrüsk harbi, konsül Sulpicius'dan bir mektup alınması üzerine, onların dikkat ve ilgilerini üzerinde topladıkları en önemli mesele haline geldi. Konsül Sulpicius, Roma yakınlarında köylük alanlarda uzanan tuzlaların yağmalandığı ve ganimetin bir kısmının aralarında yağmacıların da bulunduğu Caere askerleri tarafından Caerites hudutlarına taşındığı haberleriyle Tarquiniuslulular üzerine tayin emri almıştı. Ve böylece senato Volsklarla mücadele ederek onlara karşı koyan, aynı zamanda ordugahı Tusculanum sınırına çok yakın bulunan Valerius'u geri çağırdı. Valerius'a bir diktatör tayin etmesini emretti. Valerius, Licius'un oğlu Titus Manlius'u[41] seçti. Titus Manlius da atlıların başı olarak Aulus Cornelius Cossus'u tayin etti. Diktatör senatonun yetki-selahiyetiyle konsül ordusuna güvenerek ve aynı zamanda halkın da kararıyla Caerites kavmine karşı harb ilan etti.

CAPUT 20

Caerites kavmi Romalıları yağmalamış ve onları bizar etmiş olmalarına karşın, kendi hareketlerinden ziyade düşmanlarının sözleri çok daha kuvvetli bir ima taşıyormuşcasına, harbin tehlikelerle dolu ilk anında çok daha etkili oldu. Sonradan böyle bir muharebede onların kuvvetlerinin aynı eşitlikte olmadığını farketmeye başladıklarından, yağmacılıklarından pişman oldular ve böyle bir şeyde çekilmek üzere kendilerine cesaret veren Tarqu-

iniuslular'a lanet ve beddualar yağdırdılar. Hiç kimse ne silahlarını hazırladı ne de harb için herhangi bir hazırlıkta bulundu. Fakat hepsi kendilerinin bu hatalarının affedilmesini istemek için Roma'ya elçiler gönderilmesini emrediyorlardı. Elçiler senatoya yaklaşırlarken, halkın duygularını yatıştırmak üzere gönderildiler. Kutsal amblemlerini almış ve bu amblemleri Gallia Savaşında dini bir vazifeymiş gibi korudukları tanrıları çağırarak, Caere halkı için Roma'nın sıkıntılı ve kederli her zamanında kendi saadetleri bakımından Romalılara böyle bir merhamet göstermelerini rica ederek yalvardılar[42]. Sonra Vesta Mabedine doğru yönelerek, titiz, saf ve içten bir misafirperverlikle kendilerini ağırlayan kahinler ve Vesta rahipleri tarafından kabul edildiler. Elçiler onların yardım ve himayesini dilediler. Hiçbir neden yokken, bu kadar liyakate hak kazanmış Romalıların aniden düşmanları tarafına dönmüş olmalarına herbirinin inanıp inanamayacağını sordular? Ya da gerçekte düşmanca bir rol oynamışlarsa, bunun deliliğe yakışır bir davranış olmaktan ziyade, kasıtlı olarak planlandığına inanıp inanmadıklarını sordular? Yeni kabahatlerle, bilhassa merhametli ve kadirşinas dostlarına karşı gösterdikleri eski şevkatliliklerini bozabilirler miydi? Tam bu felaket anında onların dostluklarını ararlarken, harbdeki başarının ağırlığı altında ve devletleri yeni yeni gelişmekteyken Roma halkının düşmanları olmayı üstlenebilirler miydi? Bırakınız "şiddet" ve "zaruret" olarak tam anlamıyla isimlendirilen "maksatlarının" ismini vermemekte kararlı davransınlar. Tarquiniuslular onların toprakları arasından düşmanca bir yürüyüşe geçtikten sonra, onların hiçbir yolunun geçit vermediğini görmüşler ve köylülerden bazılarını kendi saflarına çekmişlerdi. Bu kimseler şimdi Caere halkına yüklenen yağmalamanın bir kısmını üstlenmişti. Bu insanların boyun eğmiş olmaları Romalıları memnun edecekse, onlara boyun eğdirip itaat altına alabilirlerdi. Eğer onları cezalandıracaklarsa, onlar bu cezaya katlanmaya hazır olabilirlerdi. Fakat Roma halkının kutsal sığınağı olan Caere ve aynı zamanda rahiplerin kalacağı bir yer ve Roma dininin sığınağı sayılan Caere, bırakınız hiç el değmemiş ve harbin neden olduğu suçlarla lekelenmemiş olarak, Vesta

rahibelerinin gösterdiği misafirperverlik ve tanrılarına karşı duydukları korku ile karışık hürmetle saygı uğruna, muhafaza etmeyi sürdürsünler. Halk, kendilerinin eski değerlerinin şimdiki bu kadar büyük iddialarıyla değil, fakat aynı zamanda bir merhamet gösterilmesinden ziyade bir haksızlığı unutmayı seçmekle teşvik edildi. Böylece Caere halkıyla sulh yapıldı. Bu sulh antlaşmasına göre Caere ile yüz senelik (100) bir mütareke yapılmasına karar verildi ve bu karar tunç bir levha üzerine kaydedildi. Harbin şiddet ve hiddeti aynı cürüm altında bulunan Faliscuslular üzerine çevrildi. Fakat düşmanla hiçbir yerde karşı karşıya gelinmedi. Faliscusluların toprakları üzerinde yayılarak aşağı yukarı gezinerek ve onları yakıp-yıkıp yağmalayarak, Romalılar Faliscusluların şehirlerine hücum etmekten çekindiler. Lejyonlarını da Roma'ya geri sevkettiler. Seneni geri kalan bölümü surları ve kuleleri tamir etmekle geçirildi. Aynı zamanda Apollon'a bir mabet tahsis edildi.

CAPUT 21

Sene sonundaki konsul seçimleri pleblerle patriciler arasındaki sürtüşme ve mücadeleler sebebiyle birden durdu. Tribunuslar Licinia kanunu üzerinde görüş birliğine varılana dek, toplantının yapılmasına müsaade etmeyi reddettiler. Diktatör fark gözetilmeksizin konsulluğu patrici ve pleblere açık bırakmaktansa, devletten bu memuriyet kökünü ve dalını kaldırmaya kesinlikle kararlı görünüyordu. Bu nedenle diktatörün memuriyet dönemi sona erene dek, toplantı tekrar tekrar tehir edildi ve devlet bir interregnum'a dönmüş oldu. Interrex'ler halkı patricilere düşman buldu. On bir interrex burada bulununcaya dek bu sınıf müdacelesi devam etti. Tribunuslar devamlı olarak kendilerini Licinia kanununun tasdik edilmesiyle övüp duruyorlardı. Plebler ise vergi ağırlığının artmasından dolayı katlanmak zorunda kaldıkları sıkıntı ve umumi kavgalarda ortaya çıkan endişelerle daha yakından ilgiliydiler. Bütün bu gibi şeylerle yıpranmış olan senato, konsul seçimlerinde uyum ve ahengin bozumaması amacıyla 'Li-

cinius kanununu dikkate alması için, interrex Lucius Cornelius Scipio'ya emir verdi. Publius Valerius Publicola[43], Gaius Marcius Rutulus adındaki bir pleb arkadaşıyla birlikte seçildi. Şimdi insanların ruhları uyum sağlanması için derhal daha uyumlu bir duruma gelmişti. Yeni konsüller, uyumun sağlanması bakımından tek engel olarak önlerine çıkan vergi meselesinde de bir çıkar yol bulmak üzere bizzat harekete geçmişlerdi. Para idaresini yönettiklerinden dolayı sarraf veya banker olarak isimlendirdikleri beş üyeyi devletle ilgili borçluların sorumlusu olarak tayin ettiler. Bütün tarih kayıtlarında[44] çalışkanlık ve büyük dikkatleriyle haklı olarak bir ayrıcalık kazanmış kişilerin adları şunlardı: Gaius Duillius, Publius Decius Mus, Marcus Papirius, Quintus Publilius ve Titus Aemilius. Son derece güç bir görevin sorumluluğunda, daima taraflardan bir tanesi sıkıntı ve eziyete sokulur. Heriki taraf için de en önemli durumlarda, diğer meselelere saygıda kusur etmeyerek akıllı bir yaklaşımla meseleleri çözümleme yoluna gittiler. Özellikle devlet hazinesini boş yere harcamaksızın sarfettiler. Çünkü çok eski kayıtlar yüzünden, vasıtalarının olanaksızlığından ziyade alacaklılarının ihmaliyle daha çok sıkıntıya düştüklerinden, aşağıda belirtilen yollardan birinin benimsenmesini ve buna göre işlem yapılmasını öngürdüler: Ya ilk olarak halkın selameti bakımından Forum'a kurmuş oldukları banka tabletlerinde devlet hazinesinden halka bir ödemede bulunacaklar; ya da alacaklıların malları üzerinde tam doğrulukla, hakkıyla bir fiat ve kıymet biçtiler. Ve böylece sadece haksızlık yapılmadan değil, fakat aynı zamanda heriki taraftan da en küçük bir şikayet bile gelmeden, borçların büyük bir yekünü temizlenmiş oldu.

Oniki kavmin fesat maksadıyla birlik teşgil etmiş olduğu haberleri üzerine, Etruria ile bir harbin olacağı hakkındaki yersiz korkuları onları bir diktatör tayin etmeye mecbur bıraktı. Tayin ordugâhta gerçekleştirildi. Çünkü senatonun kararı buraya konsülleri göndermişti. Gaius Iulius diktatör, Lucius Aemilius da onunla birlikte atlıların başı olarak tayin edildi.

CAPUT 22

Bütün dış ülkelerde durum sakindi. Bu sırada diktatör heriki konsüllüğe de patricilerin geri dönmesini temin etmeye çalışırken, devleti bir interregnum içine soktu. Gaius Sulpicius ve Marcus Fabius adında interreges olarak alınan iki kişi, diktatörün boş yere çabaladığı şeyleri yaptırdı. Plebler bugünlerde borçlarındaki yükü azaltmak için kendilerine ihsan edilen yardımdan ötürü, daha yumuşak başlı olmaya başlamışlardı. Bu nedenle seçilen heriki adam da patricilerdendi. Bu kişiler daha önceki devrenin interrex'leri olan Gaius Sulpicius Peticus ve Titus Quinctius Poenus idi. (Bazı yazarlar Quinctius'un asıl ismini Caeso, bazıları da Gaius olarak verirler.) Heriki konsül de muharebe etmek üzere harekete geçtiler. Quinctius Faliscuslulara karşı, Sulpicius da Tarquiniuslulara karşı harb etmek üzere ordularını sevkettiler. Fakat hiçbir yerde muharebe etmek için düşmanlarıyla karşı karşıya gelemediklerinden, askerlerle olduğundan ziyade tarlaları ateşe verip yakıp yıkarak ve yağmalayarak muharebelerini sürdürdüler. Bu rahatsız edici kötü durumun uzun zaman sürmesinin verdiği harabiyet ve perişanlığın son derece büyüklüğü sonucunda her iki kavmin de inatçılığı yavaş yavaş yenik düştü. Onlar ilk olarak konsüllerden, daha sonra da senatonun müsaadesiyle, bir mütareke istediler. onlarla kırk yıllık bir sulh mütarekesi yapıldı.

Tehdit edici iki harbin bu şekilde yatıştırılmış olması endişeyi arttırdığından, silahlarını bir tarafa atıp rahatına bakan bazı kişeler olduğundan, bir nüfus sayımı[45] yapabileceklerine karar verdiler. Çünkü borçluların yeni yerleştikleri evler birçok gayri mülkün sahiplerinde bir değişiklik meydana getirmişti. Fakat Gaius Marcius Rutulus taraftarı bir üyenin olabileceği ilanıyla, censorların seçimi için bir toplantı yapılacağı bildirilince, bu sınıflar arasında henüz sağlanmış olan uyumun ve ahengin yok olmasına neden oldu. Çünkü Gaius Marcius Rutulus ilk pleb sınıfıdan seçilen diktatördü. Çünkü Rutulus heriki konsülün de patricilerden seçilmiş olduğundan, bu önlemin uygunsuz bir zamanda alınmış olduğunu görüp anlamıştı. Heriki konsül Rutulus için onların hiçbir oy

toplamayacaklarını beyan ettiler. Fakat Rutulus azimle kendi gayesi için sonuna kadar bizzat çalıştı ve tribunuslar bütün güçleriyle ona yardım ettiler. Böylelikle konsül seçimlerinde kaybetmiş oldukları şeyleri yeniden kazanacaklarını ümit ettiler. Bir adamın bulunduğu herhangi bir rütbe onun büyüklüğü ve haşmetiyle eşit olmuyordu. Fakat plebler kendilerine diktatörlük yolunu açmış aynı kişinin yardımıyla, censorlukta da bir pay talep edip bunu elde edebileceklerini arzu ettiler. Toplantıda fikir ayrılığı olmadı ve Manlius Naeviusla birlikte Marcius seçildi.

Bu yıl aynı zamanda Marcus Fabius adında bir diktatör de vardı. Bu diktatör herhangi yeni bir harb tehlikesinden değil, fakat konsul seçiminde Licinia kanununun icrasını önlemek için seçilmişti. Quintus Servilius diktatöre atlıların başı olarak tayin edildi. Fakat diktatörlük censor seçiminde olduğundan ziyade, konsül seçiminde hiç de daha etkili ve kudretli olmayan patricilerin oy birliği içinde olmasını sağladı.

CAPUT 23

Konsulluğe pleblerden Marcus Popilius Laenas, patricilerden de Lucius Cornelius Scipio seçildi.

Şans pleb konsulunun daha fazla tasvirini yaptı. Çünkü muazzam bir Gallia ordusunun Latium'da ordugâh kurmuş olduğu haberi geldiğinde, Scipio ağır bir hastalığa düçar olmuştu ve harbin idaresi özel bir nizama göre Popilius'a verildi. Popilius faal bir şekilde askeri kuvvetleri topladı ve quaestorlara devlet hazinesinden sancakları çıkararak Capena Kapısı dışından Mars Mabedine taşımalarını, aynı zamanda bütün gençlerin de silahlanmış olarak burada toplanmalarını emretti. Dört lejyon tamamladıktan sonra, beklenmedik bir harb tehlikesine karşı ulusal bir yardımcı kuvvet olarak ikinci bir ordu kayıt etmeleri için senatörleri teşvik ederek, lüzumundan fazla toplamış olduğu askerleri praetor Publius Valerius Publicola'ya devretti. Sonunda bütün

zorunlu hazırlıkları tamamlayarak, bizat düşman üzerine yürüdü. Sonu belli olmayan bir harbe atılmadan önce, ilk iş olarak onların kuvvetini öğrenmeliydi. Gallialıların ordugâhına çok yakın bulabildiği bir tepeyi ele geçirdi ve burayı tahkim etmeye başladı. Sert huylu, şiddet yanlısı ve tabiatları bakımından muharebe etmeye istekli bir kavim olduklarından, bunlar uzaktaki Roma sancaklarını farketmeleri üzerine, derhal harb saflarını, aniden patlak verecek bir harb varmışcasına, sevkettiler. Fakat Romalıların ovadan aşağı inmediklerini, fakat yalnız bulundukları mevki bakımından değil aynı zamanda bir istihkâmla kendilerini korumak istediklerini farkettiler. Onlar Romalıların paniğe düşmüş olduklarını ve onlar kendi işleriyle meşgulken, kendilerini şimdi tam bu işe vermiş olduklarından, hücum etmenin şimdi çok münasip olduğunu düşündüler. Bu nedenle korkunç çığlıklar atarak ilerlediler. Romalılar yardımcı kuvvetlerin meşgul olduğu çalışmalarına en ufak bir ara vermeksizin, çalışanların önünde silahlanmış vaziyette ve tetikte bekleyen birinci ile ikinci sıradaki askerlerle harekete geçmeye başladılar. Romalıların cesaretlerinden başka, yüksek bir mevkide bulunmaları kendilerine avantajlı bir durum sağlamaktaydı. Çünkü Romalıların kargı ve mızrakları, ekseriya düz bir alana attıklarında etkisiz olmak yerine, kendi ağırlıklarıyla sabitleştiler ve hepsi yerlerine yerleştiler. Ya vücutlarını delip geçen ya da kalkanlarına saplanan mızrakların ağırlığı altında kalan Gallialılar bu ağır yükün altında kalmışlardı. Onların ani ve hızlı bir biçimde koşusu onları bayıra götürmüştü. Fakat ilkin ne yapacaklarına karar vermediklerinden durdular. Sonradan, gecikme sadece kendi cesaret ve şevklerinin azalmasına buna karşın düşmanları Romalılarınkininse artmasına neden olacağından, geri döndüler. Düşmanlarının yapmış olduğu katliamdan çok daha büyük bir katliamın içine düştüler. Çünkü o kadar önünü ardını düşünmeden bir bozguna uğranıldı ki, kılınçla öldürülmekten ziyade, Gallialıların çoğu ayaklar altında çiğnenip ezilerek öldüler.

CAPUT 24

Fakat Romalılar henüz zaferden emin değillerdi. Ovaya indiklerinde, kendilerini başka bir muharebenin beklediğini gördüler. Böyle bir kayıba uğrayan Gallialı düşman, üstünlük taslayan duygular içerisinde, yeni bir ordu gibi fırlayarak hücuma geçti ve zafer kazanmış Romalılara karşı hücum etmelerini için kendi yeni ve henüz yorulmamış kuvvetlerini teşvik etti. Romalılar tepeden aşağıya yavaşça inerek esas duruşa geçtiler. Çünkü onlar yorgun ve bitap bir vaziyetteyken ikinci bir muharebe ile yüzyüze bırakılmışlardı. İleri kollardaki konsül hiç düşünmeden cüretle kendisini ortaya attı ve sol omuzundan bir kargı yarası aldı ki bu yara yüzünden az daha ölüyordu. Böylece kısa bir süre için muharebeden çekilmişti. Şimdi bu gecikme onların zaferi kaybetmelerine mal olmuştu. Konsülün yarası temizlenip sarılınca, atını tekrar ön saflara sürdü. "Askerler niçin burada duruyorsunuz" diye bağırdı. "Sizler muharebede yenebileceğiniz ve onu düşmandan ziyade bir müttefik durumuna getirebileceğiz, Latin veya Sabin düşmanı idare etmek durumunda değilsiniz. Biz kılınçlarımızı vahşi hayvanlar gibi olan düşmana karşı çekmiş bulunuyoruz. Ya onların kanlarını dökmeliyiz, ya da bizimkileri onların uğrunda dökmeliyiz. Sizler ordugâhınızdan onları geri püskürttünüz, meyilli bir araziden onları paldır küldür aşağılara sizler sürdünüz. Şimdi, öldürülmüş düşmanlarınızın yığını başında duruyorsunuz. Aynı şekilde kılınçtan geçirilmiş vücutlarla ovayı örtün ve hatta dağları da bu et yığınlarıyla kaplayın. Burada böyle ayakta durup beklerken, düşmanın uçarcasına kaçmasını beklemeyin. İleri doğru atılmanız ve düşmana hücum etmeniz gerekmektedir". Bu şekilde teşvik edici sözlerle, bu işi başarmak için derhal daha büyük bir istekle harekete geçtiler. Gallia manipuluslarının[46] en öndekilerini geri püskürttüler. Sonra, sıraları sıkışık bir tarzda düzenleyerek, esas harb safının ortasına şiddetle hücum ettiler. Burada barbarlar, ne kesin emirlere ne de belli kumandanlara sahip olamadıklarından, şaşkınlık ve perişanlığa düşerek bozguna uğradılar. Geri dönerek kendi arkadaşları üzerine

hücum ettiler; ve böylece tarlalar etrafına dağılıp yayıldılar. Hatta bozgunluk anında keni eski ordugâhlarını dahi götürdüler. Tepeler silsilesinin en yüksek noktasında, hemen gözlerine çarpması için burayı seçmişlerdi, Alba Kalesi[47]ni yaptılar. Konsül yaraları kendisine çok ızdırap verdiğinden, ordugâhlarından daha öteye düşmanı takip etmedi. Düşmanın ele geçirmiş olduğu tepeye karşı kendi kuvvetlerini göndermek hususunda da isteksiz davranıyordu. Askerlerine ordugâhın bütün ganimetini terkettikten sonra Gallialıların ganimetleriyle zenginleşmiş ve kazandıkları zaferin verdiği şevk ve heyecanla dolu ordusunu Roma'ya geri götürdü. Konsul için yapılacak zafer şenliği onun yaraları nedeniyle gecikmiş oldu. Aynı zamanda bu durum, konsullerin hastalığı sırasında, seçimleri idare edebilmek için herhangi birinin bulunmasını sağlamak amacıyla senatoyu bir diktatör tayini hususunda çok daha istekli hale getirdi. Senatonun bu arzusu yerine getirildi. Böylece bu göreve Lucius Furius Camillus tayin edildi. Publius Cornelius Scipio da atlıların başına seçildi. Camillus eskiden sahip oldukları konsüllük mülkiyetini patricilere yeniden kazandırdı. Bu hizmetin bizzat kendisine ait olduğunun öğrenilmesi üzerine, onların şevkle yaptıkları hararetli yardım neticesinde konsül seçildi. Appius Calaudius Crassus'un da görev arkadaşı olarak tayin edildiği ilan edildi.

CAPUT 25

Yeni konsullerin göreve başlamasından önce[48], pleblerin büyük heyecanıyla Popilius Gallialılar üzerine kazandığı zaferin merasimini kutladı. Plebler aynı zamanda bir pleb konsulun seçilmesinden herhangi bir kimsenin pişmanlık duyup duymadığını birbirlerine mırıldanarak sorup duruyorlardı. Plebler bununla da kalmayarak, diktatörken seçilen konsulu bildiren Camillus'a da dil uzatmaya başlamışlardı. Hatta devletin refahına zarar vermesinden ziyade sırf kendi hırsı yüzünden, Licinia kanunun daha gözden düşmesi için yaptığı çabalardan dolayı ödüllendirildiğini bile söylediler.

Yıl çok ve çeşitli karışıklıklarla kendini gösteriyordu. Kışın şiddetini dayanamayan Gallialılar, Alba tepelerinden aşağılara inmişler ve ovalarla deniz kenarına kadar uzanıp yayılarak, bu bölgeyi yakıp-yıkıp yağmalamışlardı. Deniz Yunanlıların donanmalarıyla ısrarla sık sık rahatsız edilmişti. Böylece Laurentum[49] bölgesinde Antium'un ve Tiber Nehri ağzının bir deniz kalesi görevini üstleniyordu. Bir vakitler denizlerde hüküm süren korsanlar karalara akınlar yapmaya özendiler ve buna cesaret gösterdiler. Gallialıların ordugâhlarına ve Greklerin de gemilerine çekilmesinin ardından, sonucunun mağlubiyet mi yoksa galibiyet mi olduğu belli olmayan, sıkı bir döğüşün yapıldığı muharebe patlak verdi. Fakat bu korku ve tehlikeler arasında en büyüğü, Ferentina koruluğunda Latin kavimlerinin toplandığı meclisleriyle ilgili olanıydı. Aynı zamanda onların Roma askerleri için bir talep olarak verdikleri müphem olmayan cevap da bu korkunun kaynağını oluşturuyordu. Yardımına muhtaç oldukları ve yardımını istedikleri kimselere Romalıların kumanda etmekten vazgeçmediklerini söylediler: Latinler çok geçmeden bir yabancı hakimiyetine katlanmaktansa, kendi hürriyetleri uğruna silaha sarılabilirlerdi. Dış ülkelerde iki yabancı harbe girişildikten ve müttefiklerin azlığı kendilerini sıkıntı ve endişeye düşürdükten başka, senato sadakatle mani olunamayanlara, korkuyla mani olunabileceğini ve hareketlerinin engellenebileceğini farketti. Senato, tam yetki ve selahiyetlerini kullanarak konsulerin bir ordu toplamasını emretti: Çünkü müttefikleri kendilerini terkederek yalnız bıraktıklarından, vatandaşların bir asker gibi olmaları gerekiyordu. Konsuller yalnız Roma'da değil, bütün ülkede her tarafta askerlerin kayıt edilmiş olduğunu söylediler. Her biri dört bin iki yüz (4200) piyade ve üç yüz (300) atlıdan meydana gelen on (10) lejyon oluşturuldu. Dış ülkelerden Roma'ya herhangi bir saldırı olduğu taktirde, bu gün bu büyüklükte bir ordunun toplanıp beslenmesi, Roma halkının mevcut çareler üzerinde zihnini meşgul etmesiyle, kolay kolay başarılamazdı. Dünyadaki karaların toprakları onları güçlükle alsa bile durum böyleydi. Böylece tam manasıyla bizim büyümemiz çaba sarfettiğimiz sadece bir tek şeyle sınırlanmıştır, zengilik ve ihtişam.

Bu yılın keder verici olaylarından biri de, harb hazırlıklarının tam ortasında konsul Appius Claudius'un ölümü oldu. Tek konsul olarak devletin idaresi Camillus'a geçti. Devletin idaresinin Camillus'un üzerine geçmesi, ya diktatörlük için ikinci dereceye konmaya layık olmayacak, kendi durumunun mükemmelliğinden ötürü ya da Gallia isyanı sırasında kendi soyadından[50] ötürü, senatonun ileri gelenlerinin bir diktatör tayin etmek durumunda kalınmayacağı neticesiyle karara vardıkları mutlu bir kehanet nedeniyle gerçekleşmişti. Konsül Roma'yı müdafaa etmek üzere iki lejyon tayin etti ve diğer sekiz lejyonu praetor Licius Pinarius'la paylaştı. Babasının anısını yaşatmak için, kur'a çekilmeksizin kendisi Gallia harbinin kumandasını üzerine aldı. Praetora da deniz kıyısını emniyette tutmasını ve Greklerin karaya çıkmalarını önlemesini emretti. Sonra Pomptinus bölgesine inerek, devamlı ordugâhı için uygun bir yer seçti. Çünkü mecbur kalmadıkça, harb meydanında düşmanla karşılaşmayı hiç düşünmüyordu. Düşman zorunlu olarak yağmalamayla geçinerek mevcudiyetini koruyabileceğinden, Camillus düşmanın akınlar yapmasına mani olursa, kâfi derecede onları yumaşatacağına ve boyun eğdireceğine inanıyordu.

CAPUT 26

İleri karakollarda nöbettekiler sakin bir şekilde zaman geçirirlerken, vücudunun iriliği ve silahlarıyla dikkati çeken bir Gallialı çıka geldi. Bu iri yapılı Gallialı mızrağını kalkanına vurarak herkesin susmasını sağladıktan sonra, bir tercüman aracılığıyla kendisiyle döğüşmek için bir adam göndermeleri maksadıyla Romalılara meydan okudu. Askeri tribunuslardan Marcus Valerius adında bir genç vardı. Marcus Valerius bizzat kendisinin, Titus Manlius'un bulunduğu rütbeden daha az değerde bir rütbede bulunmadığını kabul ederek, ilk olarak konsulun arzusunu sorup öğrendi. Sonra silahlarını kuşanarak ortaya çıktı. Fakat bu karşılıklı iki kişinin döğüşüne karşı duyulan insan ilgisi tanrıların araya

girmesiyle yok olup gitti. Zira Romalı döğüşmekle tam anlamıyla meşgülken, miğferine yüzü düşmana dönük siyah iri bir karga kondu. Tribunus ilkin bunu gökten gönderilen bir kehânet olarak sevinç ve memnuniyetle kabul etti. Sonra, bunu gönderen tanrı veya tanrıçanın her kimse bu kehânet kuşuyla birlikte kendisine teveccühü ve himayesiyle refakat etmesi için dua etti. Söylemesi hayret verici bir şeydir ki, bu kuş sadece derhal seçilen o mevkiyi tutmakla kalmadı yani sadece miğferin üzerinde durmakla kalmadı, fakat aynı zamanda döğüşenlerin de mümkün olduğunca sık birbirlerine çok yaklaşmalarına neden oldu. Sonra kanatlarını açarak havalandı ve gagası, pençeleriyle düşmanın yüzüne ve gözlerine hücum etti.

Bu durum böyle bir mucizenin ortaya çıkmasıyla düşmanın korkudan dehşete düşmesine dek devam etti. Valerius tarafından gönderilen kişi şimdi kendi gördüklerinden ve zihninden dolayı şaşırmış ve sersemlemişti. Bunun üzerine iri siyah karga doğu tarafına doğru uçarak gözden kayboldu. Şimdiye kadar nöbetçiler heriki tarafta da sessiz sakin durmuşlardı. Fakat tribunus yere düşürülen düşmanının vücudundaki malını yağmalamaya başlayınca, Gallialılar daha uzun zaman bu mevkide kalamadılar ve Romalılar zafere çok daha çabuk bir şekilde ulaştılar. Yüzü koyun yere uzanmış Gallialının vücudu üzerinde orada ortaya çıkan kavga ve karışıklık, ileri karakola en yakın manipulusların uzun süre durduramadığı ümitsiz bir mücadeleye dönüştü. Çünkü her iki taraftan da fırlayarak çıkan lejyonlar muharebeyi sürdürdüler. Askerler tribunusun kazandığı zaferden memnuniyet ve gurur duydukları kadar tanrıların kendilerine ihsan ettiği yardıma da sevnirlerken, Camillus askerlerine muharebeye girmelerini emretti. Ganimetlerle donanmış tribunusu işaret ederek şöyle bağırdı: "Askerler sizin örneğiniz buradadır! Yere yüzü koyun uzanmış yatan kumandanları etrafındaki Gallialı askerleri kendine güldürüyorsun!" o harbde hem tanrılar hem insanlar yardımcı oldular. Romalılar Gallialılarla asla şüpheli olmayan bir sonuca ulaşmak için muharebe ettiler. Böylece tek bir muharebenin pat-

lak vermesiyle herbir tarafın son derece açık bir biçimde önceden bildiği katî sonuca ulaşıldı. Karışıklığı başlatanlarla onların mücadelelerine sürüklenen diğerleri arasında çetin bir muharebe yapıldı. Fakat Gallialıların ordusunun geri kalanları önceden arkaya dönmüş olduklarından, mızrak yağmuru içine girmiş oldular. İlkin Volsklar arasına ve Falernum tarlalarına dağılıp gözden kayboldular. Buradan da Apulia veya Tuscana Denizine ulaşmak üzere harekete geçtiler.

Konsül askerlerini topladıktan ve tribunusa övgüler sunduktan sonra, ona on inek ve altın bir taç sundu. Senato tarafından Camillus'a bizzat deniz kenarındaki harbin kumandasını alması emredildi. Bunun üzerine Camillus kuvvetlerini praetorun askerleriyle birleştirdi. Grekler korkak olduklarından ve bir muharebeye girişmek tehlikesini reddettiklerinden, oradaki askeri sefer uzun süre uzatılmış gibi göründü. Bunun üzerine Camillus senatonun izniyle, Titus Manlius Torquatus'u diktatör olarak tayin etti. Diktatör Aulus Cornelius Cossus'u atlıların başı olarak seçtikten sonra, bir konsul seçimine başkanlık etti. Halkın sevgi gösterileri arasında, kendisi burada yokken, kendi muhteşem başarısıyla rekabet eden yirmi üç (23) genç arasından seçimin Marcus Valerius Corvus'a -çünkü bu zamandan itibaren kendi adı buydu- isabet ettiğini bildirdi. Marcus Valerius Corvus'a görev arkadaşı olarak pleblerden dördüncü kez konsul olarak Marcus Popilius Laenas seçildi. Camillus'un Greklerle birlikte hatırlanmaya değer yaptığı bir iş olmamıştı. Grekler karada savaşmak için Romalılar da denizde savaşmak için zayıf ve bilgisizdiler. En sonunda, diğer zaruri şeylerde olduğu gibi ellerinde bulundurdukları kıyıyı ve suları bırakmak zorunda kalarak İtalyayı terkettiler. Donanmalarının hangi halka veya soya ait olduğu belli değildir. Onların Sicilya tyrannus'ları[51] olduğuna daha çok inanmaktayım. Çünkü Yunanistan bu sıralar iç savaşlar yüzünden bitkin düşmüştü ve şimdi Macedonia'nın nüfuz ve hakimiyeti altında titriyordu.

CAPUT 27

Ordular terhis edildikten ve diğer kavimlerle sulh yapıldıktan ve aynı zamanda yurt içinde sınıflar arasında bir uyum tesis edilerek sükut ve asayiş sağlandıktan sonra vatandaşların mutluluk ve sevincinin hadsiz hesapsız olmaması için, onlara bir salgın hastalık musallat oldu. Bu nedenle senato on üyeye[52] Sibylla Kitaplarına danışmaları için emir vermek zorunda kaldı. Onların yol göstermeleri neticesinde bir lectisternium[53] yapıldı. Aynı yıl Antiates'lilerden Satricum'a bir koloni gönderildi. Burada Latinler tarafından tahrip edilerek yakılıp yıkılan şehir yeniden inşa edilerek eski haline getirilmişti. Bundan başka dostluk müttefiklik arayan Carthago elçileri aracılığıyla Carthago ile Roma'da bir muahede başlatılmıştı[54].

Titus Manlius Torquatus ve Gaius Plautius'un konsulluğu sırasında yurt içinde ve dışında aynı sessizlik ve asayiş hüküm sürmeye devam etti. Fakat faiz oranı yüzde birden yarıma indirildi[55]. Borçlar ödenebilir duruma getirildi, borçların dörtte biri indirildi ve geri kalan da yılda üç takside bağlandı. Bu durumda bile pleblerin bazıları sıkıntıya düştü. Fakat senato için tek tek şahısların içine düştüğü zorluktan ziyade umumum emniyet ve itibarı, aynı zamanda menfaati çok daha önemliydi. Bu yükü en çok hafifletecek olay harb ve askere yazılma vergilerinin kaldırılmasıydı.

Satricum'un Volsklar tarafından yeniden inşa edilmesinden üç yıl sonra, Gaius Poetelius'la birlikte Marcus Valerius Corvus ikinci kez konsül oldu. Latium'da Antiates elçilerinin Latin kavimleri arasında harbe teşvik etmek maksadıyla dolaştırıldıkları, Valerius'a düşmanlardan daha önce zuhur edebilecek Volskları dağıtması ve bundan sonra Satricum'a hücum etmek üzere ilerlemesi emredildi. Burada Valerius'a, Romalılar tarafından alınmış önlemler olabileceği düşüncesiyle daha önceden toplanmış askeri kuvvetlerle bir taraftan Antiates kavmi diğer taraftan da Volsklar tarafından karşı konuldu. Heriki taraf da eskiden beri süregelen adeta müzminleşmiş bir öfkeyle harekete geçerek, hiç zaman kay-

betmeden harbe giriştiler. Harbin daha sonralarından ziyade başlangıcında daha cesaretli ve kuvvetli bir ruha sahip bulunan Volsklar muharebede yenik düştüler ve bozguna uğramış bir tarzda Satricum surlarına kaçtılar. Gerçekten, askeri kuvvetlerle şehrin etrafı çevrildiğinden ve merdivenlerle çıkıp hücum etmek üzere bulunduğundan, takriben dört bin (4000) asker, bundan başka silahsız kalabalık bir grup boyun eğerek teslim olmak zorunda kaldı. Şehir tamamen soyuldu ve bu boş şehir ateşe verildi. Alevlerden sadece Mater Matuta Mabedi[56] korunmuş oldu. Bütün ganimet askerlere verildi. Teslim olan dört bin asker ganimetin bir parçası olarak kabul edildi. Konsul zafer merasimini kutlarken, askerleri zincire vurulmuş bir şekilde savaş arabasının önünde götürerek teşhir etti. Bu olaydan sonra teslim olan bu askerler satıldı ve devlet hazinesine bu yoldan büyük bir kazanç sağlanmış oldu. Bazıları bu esir kalabalığını kölelerin oluşturduğunu düşünür. Teslim olmuş kimselerin satılmasına bakılırsa, bu düşüncenin akla daha yakın olduğu görülür.

CAPUT 28

Bu konsulleri Marcus Fabius Dorsuo ve Servius Sulpicius Camerinus takip etti. Sonra Auruncuslar'la harb patlak verdi. Bu harb beklenmedik bir anda yapılan bir akın neticesinde ortaya çıkmıştı. Bir tek kavimin başlattığı bu girişime bütün Latin kavimlerinin katılma düşüncesi ve planının olabileceği korkusu etrafa yayıldı ve bu nedenle bir diktatör tayin edildi. Sanki bütün Latium bölgesi silahlanmış ve kendilerine karşı koyuyorlarmış gibi düşündüklerinden, Lucius Furius'u diktatör olarak seçtiler. Gnaeus Manlius atlıların başı olarak tayin edildikten sonra, Lucius Furius mahkemeleri tehir etti ve -büyük tehlike anında adet olduğu üzere- hiç istisnasız askeri kuvvet toplayarak, bunları mümkün olabildiğince süratle Aurunci kavmi üzerine sevketti. Furius, bu askeri kuvvetlerin üzerine yürüdüğü kavmin düşmanlıktan ziyade korsan veya haydut gibi bir ruha salip olduklarını anladı. Böy-

lece harb daha ilk çarpışmada sonuca ulaştı. Bununla beraber diktatör, harbde onların mütecaviz olduklarını ve hiç itirazsız çekinmeden harbi kabul ettiklerini dikkate alarak, kendisine yardım etmeleri için tanrıları çağırmanın uygun olduğunu gördü. Döğüşün en şiddetli ve ateşli anında Iuno Moneta için bir mabed adadı. Bu adak arzu edilen sonuca ulaşılmasını sağladı ve diktatör Roma'ya zafer kazanmış olarak geri döndü. Sonra da yetki ve selahiyetinden vazgeçti. Senato Roma Milletinin ihtişamını ve büyüklüğünü gösterecek bir biçimde bir mabet yükseltmek üzere iki üye tayin edilmesini emretti. Bunun yapılması için, daha önceleri Marcus Manlius Capitolinus'un evinin yer aldığı alan uygun görüldü. Konsuller diktatörün ordusunu Volsk harbi için kullanarak, düşman üzerine beklenmedik bir hücumda bulundular ve Sora'yı zaptettiler.

Moneta Mabedi adandığının ertesi yılı tanrı adına takdis edildi. Moneta Mabedi tamamlandığında Gaius Marcius Rutulus üçüncü kez ve Titus Manlius Torquatus ikinci kez konsul olarak bulunuyorlardı. Bu ithaf etme olayını hemen, uzun zaman önce Alba Dağı'nda[57] meydana gelen mucize gibi bir alamet takip etti. Zira gökten yağmur şeklinde taşlar yağdı ve gözyüzüne gecenin koyu karanlığı çöktü. Sibyllla Kitaplarına başvurulunca ve Roma tanrıların hoşnutsuzluğunun belirtileri ile dolunca, ibadet günleri belirlemek üzere bir diktatör tayin edilmesine karar verildi. Diktatör olarak Publius Valerius Publicola seçildi. Publicola da atlıların başına Quintus Fabius Ambustus'u seçti. Onlar yalnız Roma kavimlerinin değil, aynı zamanda komşu kavimlerin de niyaz etmeleri yani yalvarmaları gerektiğine karar verdiler. Bu kavimlerin herbirinin ne gün kendileriyle muahede yapabileceklerini belirten bir sıra belirlediler. Bu sene süresince aediller tarafından mahkeme huzuruna getirilen tefecilere karşı, halkın sert ve kesin hükümlerle karşılıkta bulunması nesilden nesile devam eden bir olay oldu. Özellikle hatırlanması gerekecek bir neden yokken bir irterregnum'a gitti. Bu durumdan sonra, özellikle planlanmış, düzenlenmiş gibi görünen herikisinin de patricilerden olduğu

konsüllerin seçimine gitme olayı takip etti. Bu seçimde Marcus Valerius Corvus üçüncü kez, ve Aulus Cornelius Cossus konsül seçildiler.

CAPUT 29

Düşmanlarımızın herikisinin askeri kuvvetleri, onların ülkelerinin uzaklığı ve uzun zaman almaları hususunda, şimdi daha büyük çapta harblerin başlamış olduğu anlatılır. Zira bu yıl silahda ve çareler bulmada oldukça kudretli bir kavim olan Samnitlere karşı silahlar çekilmişti. Samnit harbi çeşitli birbirini takip eden başarılarla yapılan muharebeleri kapsıyan bir harbdi ve oldukça sert geçmişti. Samnitler Pyrrhus'la harbe geldiler, bundan sonra Carthago'lularla harbe giriştiler. Ne kadar büyük ve geniş bir olaylar zinciri! Binbir zorlukla koruduğumuz ve devam ettirdiğimiz imparatorluğumuzu bugünkü büyüklüğüne eriştirmek için, kaç kereler tehlikenin en son haddine koştuk! Şimdi Romalılarla onların dostu ve müttefiki olan Samnitler arasındaki harbin nedeni dış kaynaklı idi ve mesele kendilerinden kaynaklanmıyordu. Samnitler kendilerinden daha kudretli ve kuvvetli bir duruma gelen Sidicini kavmine haksız yere hücum etmişlerdi. Bu nedele Sidicini kavmi yardım temin etmek amacıyla daha zengin bir kavime sığınmak zorunda kalmıştı. Böylece Campanialılar'la birleşmişlerdi. Campanialılar müttefiklerinin müdafaası için gerçek bir kuvvetten ziyade onlara bir şöhret ve ad getirmişlerdi. Fazla bolluk ve ihtişam içinde yaşamayla gevşemiş ve kuvvetle cesaretten mahrum kalmış olduklarından, silahlarını kullanmakta zorluk çekmeyen, cesur ve cüretli bir kavimle karşı karşıya gelerek çarpışmak durumunda kalmışlardı. Bu nedenle Sidicini kavminin ülkesinde yenik düşerek, harbde bulunan bütün askeri kuvvetlerini geri çekmek zorunda kalmışlardı. Zira Samnitler komşularının pek mükemmel bir kalesi durumunda olan Sidicini ve Campanialılara hücum etmeye pek ehemmiyet vermediler. Halbuki burada mümkün mertebe kolay tam bir zafer kazanabilecekleri

gibi, daha çok ganimet ve şöhret elde edebilirlerdi. Bunun yerine Capuae'a bakan tepeler silsilesinden bir tanesi olan Tifata'yı kuvvetli bir askeri birlikle işgal ederek ele geçirmişlerdi. Buradan harb sırasına göre dizilmiş bir biçimde iki ordu arasında uzanan ovaya inmişlerdi. Burada ikinci bir muharebe yapıldı. Mağlup edilen Campanialılar kendi şehir surları içine kapatıldılar. Onların en seçme, tecrübeli askeri kuvvetlerinin kaybından sonra, yakınlarından kendilerine bir yardım eli uzanacağından ümitlerini kesmiş olduklarından, Romalılardan yardım istemek zorunda kaldılar.

CAPUT 30

Elçiler senatoya takdim edilince, aslında şu şekilde konuştular: "Ey senatörler Campania halkı sizlerin devamlı dostluğunuzu ve şimdi yapacağınız yardımlarınızı rica etmek üzere bizleri size elçi olarak göndermiş bulunuyor. Hernekadar henüz daha zayıf bir mukavele yapılmış olmasına karşın, işleriniz uygun gittiğinden bizler bu dostluğu ve teveccühü sizden istiyoruz. Zira bu durumda, belki şimdi dostlarınızın çok olmasına karşın, sizinle eşit şartlarda dostluk kurmuş olanları hatırlayanlarınıza göre, bizler sizin için bir sorun teşgil etmeyeceğiz ve sizlere karşı minnettar kalacağız. Bu durumda bize merhamet göstererek birleşin ve bu sıkıntılı zamanımızda yardım elinizi uzatarak bizleri müdafaa edin. Bizler tanrı veya insana nankörlük etmeden ve hiçbir yardıma haksızlık etmeden bu iyiliği sevgiyle hatırlayacağız. Ne de hakikate uygun bir samimiyetle, kıdem ve sınıf bakımından bizim üzerimizde avantajlı durumda olmaları hususunda Samnitlere hak ve selahiyet sağlanmasına karşın, sizin ve bunun ihtiyacını hissetmenizi istemesi, sizinle dostluk kurulması için daima yeterli derecede haklı bir neden olmamıştır. Biz Campanialılar şimdi içinde bulunduğumuz kötü hal, güzel sözler söyleyerek kendimizi methetmemize mani oluyorsa da, ne şehrimizin ihtişamı ne de tarlalarımızdaki toprağın verimliliği bakımından sizden başka

hiçbir kavimden aşağı kalmayız. Bu nedenle sizinle kuracağımız birlikte, düşündüğüm şekilde, zenginliğiniz ve refahınız bakımından hiç de küçümsenmeyecek bir ilerleme kaydetmiş olacağız. Bu şehrin devamlı düşmanı Volsklar ve Aequusların sık sık dışarda meydana getireceği karışıklık ve ayaklanmalarda, bizler onların daima arkalarını takip edeceğiz ve ilkin bizi korumanız, selametimizi temin etmeniz nedeniyle yapmış olduğunuz antlaşma nedeniyle yapacağınızı, bizler daima sizin imparatorluğunuz ve şan-şöhretiniz uğruna yapacağız. Sizin ve bizim sınırlarımız arasında uzanan bu kavimleri bir zamanlar itaat altına aldığınızda, zira sizlerin cesareti ve şansı süratle böyle olacağı hakkında teminatta bulunacak, sizin nüfuz ve selahiyetinizin hepsi hiç bozulmadan ta bizim sınırlarımıza kadar ulaşmış olacak. Talihsizliğimizin bizi yapmaya mecbur bıraktığı bu itiraf ağır ve acı verici bir durumdur. Şu duruma gelindi, ey senatörler bizler ya dostlarımız ya da düşmanlarımızın için, köle olmamız maksadıyla gelen Campanialılarız. Bizi müdafaa edin ve bizler sizlerin olalım. Eğer bizden vazgeçerseniz Samnitler bizlere sahip olacak. Bu nedenle Roma'nın kudretinin artması için ya tercihiniz Capua ve bütün Campania olur, ya da Samnitleri tercih edersiniz.

"Romalılar sizlerin merhameti ve yardımı bütün insanlığa açık olmalıdır. Fakat bilhassa diğerlerinin yalvarış ve ricalarına bu ihsanları bahşetmek maksadıyla kendi kuvvetleriyle mücadele verenler için, hepsinden önce bizzat onlardan istemeye gelmeye mecburdurlar. Samnit haydutlarıyla sınırlarımızda zalimce yağma ve talanlar yapan bir kavim olduklarını gördüğümüzden, göstermelik olarak Sidicini kavmi için fakat gerçekte kendimiz için muharebe ettik. Diğer taraftan bir zamanlar Sidicini'nin yok olmasına neden olan yangın, bize de yayılabilirdi. Ya da tam bu sırada herhangi bir zarar-ziyana uğrayan Samnitler öfkeden kudurarak hücuma geçebilirlerdi. Fakat aynı zamanda kendilerinin hücuma geçmesine bahane olan bu nedenden dolayı da adeta sevinç duyabilirlerdi. Aksi takdirde, bu öç alma yeterli bulunursa, ve hırslarını yatıştıracak bir fırsat çıkmazsa, ilkin Sidicini ülkesin-

de ve sonra Campania'da onların lejyonlarımızı katletmesi yeterli değil miydi? İki ordunun kanının dökülmesine yol açan teskin edemeyen, bu kadar amansız ve affetmez öfke nedir? Buna bir de topraklarımızın yakılıp-yıkılıp yağma edilmesi ve insanlarla hayvanların ganimet olarak götürülmesi olayı eklendi. Bundan başka yanan ve yıkılıp-tahrip edilip yok olan çiflik evleri, hertarafı harabeye çeviren yangınlar ve herkesin maruz kaldığı kılınç yaraları da ilave olmuştu. Bütün bunlar onların öfkelerini teskin edememiş miydi? Fakat onların bu arzu ve hırsı mutlaka yatıştırılmalıydı. Onlar Campania'ya hücum etmek için acele ettiler. Şehirlerin en güzellerini yok etmek ya da onlara kendileri sahip olmak istiyorlardı. Fakat siz Romalılar onların kötülükle yaptığını, siz iyiliğinizle çok geçmeden elde ettiniz. Halkın önünde harblerin haklı oluşu görüşünü reddederek daha çok konuşmayacağım. Eğer bize yardım gösterirseniz harbe gitmenize gerek olmadığını düşünüyorum. Samnitlerin hakir görmesi aşılamaz, çıkılamaz olmayan ta bizlere kadar uzanıp artabilir. Bizleri korumak için yapabileceğiniz yardımın gölgesinde ey Romalılar, bundan sonra sahip olacağımız herşey ve kendimizin bizzat olduğu herşeyle, bir bütün olarak sizleri düşüneceğiz ve bütün bunların hepsini sizlerin sayacağız. Çünkü sizler Campania ovasında saban sürmüş olacaksınız; çünkü sizler Capua şehrini kalabalıklaştırmış olacaksınız. Sizler bizim kurucularımız, ebeyvenlerimiz ve ölümsüz tanrılarımız olacaksınız. İtaat ve sadakatte bize baskın çıkan hiçbir koloniniz olmayacak.

"Ey senatörler himayenizin lütfunu ve yenilemez kudretinizin himmetini Campanialılara bahşediniz ve onlara Capua'nın sağ-salim korunacağını ümit etmelerini ve beklemelerini emrediniz. Yola çıktığımızda düşündüğünüz gibi, herçeşit kalabalıkla bir birlik kurmamış mıydık? Şimdi bize uzanan yardım ellerini ve gözyaşlarını nasıl karşılıksız bırakabiliriz! Şimdi senato ve karılarımızla çocuklarımızın oluşturduğu Campania halkı merak ve beklenti içindedirler! Bütün halkın gözlerini kuzey yoluna dikmiş vaziyette, kapılarda durduğu pekala biliyorum. Ey senatörler şaşkınlık ve korkuya düş-

müş ruhlarımıza hangi haberin götürülmesini, bildirilmesini emredersiniz? Bir tek cevap kurtuluş getirebilir; zafer, ışık ve hürriyet. Diğeri uğursuz kehâneti söylemekten ürküyorum! Bu nedenle ya sizin müttefikleriniz ve dostlarınız olacak, ya da herhangi bir yerde bulunmayıp yok olup gideceklerini düşünerek, bu noktaları dikkate alarak bizim hakkımızda görüşlerinizi ileri sürün".

CAPUT 31

Sonra senato onların istekleri üzerinde görüşürlerken, elçiler çekildiler. Denize yakın çok verimli topraklarıyla, kıtlık zamanlarında Roma halkının yiyecek deposu olabilecek, İtalya'nın en geniş ve en zengin şehirlerinden biri olduğu aşikârdı. Fakat bu büyük avantaj onların şan-şöhretlerinden ziyade hiç de yabana atılmayacak olan kuvvet ve kudretlerinden ileri geliyordu. Senato tarafından bu şekilde talimat alan konsül elçilere şu cevabı vermek üzere geri döndü: "Campanialılar, senato sizin yardıma layık olduğunuza karar vermiş bulunuyor. Fakat bu şartlarda, biz sadece daha eski dostluğunuzu ve müttefikliğinizi ihlal etmediğiniz takdirde sizinle dost olabiliriz. Samnitler ve biz bir muahedeyle bağlıyız. Bu nedenle sizin namınıza Samnitlerle harb etmeyi reddetmemiz gerekir. Çünkü bu ilkin tanrılara[58] ve sonra insanlara haksızlık olur. Bununla beraber hiçbir zorlama ve şiddete başvurmadan bizim dostumuz ve müttefiğimiz olmanızı isteyen elçilerinizi, haklı ve doğru kabul ederek göndereceğim". Elçi heyetinin başı bu cevaba vatanından yapılan direktiflere göre, şöyle karşılık verdi: "Bize ait olan şiddet ve haksızlıktan korumak üzere, sizler haklı olarak adil bir şiddete başvurmaya meyilli görünüyorsunuz. Bu nedenle hiç olmazsa siz kendinizi müdafaa edeceksiniz. Ey senatörler bu nedenle kendi hakimiyetinize ve Roma halkının hakimiyetine, bizler Campania halkı ve Capua şehri olarak, topraklarımızın, tanrılarımızın mabetleri, kutsal veya insanlığa ait herşeyimizle teslim oluyoruz. Bundan sonra katlandığımız herşeye, kayıtsız şartsız teslim olmuş bir tebaanız olarak katlanacağız".

Bu sözlerin söylenmesi üzerine, onların hepsi yalvaran bir biçimde ellerini konsüle doğru uzattılar, ve gözyaşları içinde Curia'nın girişindeki zemine yüzleri gelecek şekilde kendilerini yere attılar. Senatörler insan talihinin bu acı değişikliğiyle son derece etkilendiler. İhtişamıyla ve mağrurluğuyla ün yapmış ne kadar büyük ve zengin bir kavim olduğunu ve biraz önceleri komşularının onlardan yardım istemiş olduklarını gözönüne alarak, onun bir başkasının hükmü altına girerek dominyonu olmasına gönülleri razı olmadı. Şimdi onları tebaaları olmalarına ihanet etmek için değil, bir şeref ve gurur maksadıyla ellerinde tuttular ve kendilerini öyle kabul ettiler. Romalılar hücum ettikleri bir ülke veya şehri teslim olma ile Roma'nın malı haline getirdikleri takdirde, Samnit halkının adil bir biçimde idare edilebileceğini düşünmediler. Bunun üzerine senato zaman kaybetmeksizin, Samnitlere elçiler gönderilmesine karar verdi.

Campanialıların ne sormuş olduklarını, senatonun Samnitlerin dostluğunu nasıl hatırladığının onlara cevaben söylemesini ve daha geçenlerde nasıl teslim olduklarını Samnitlere bildirmeleri emredildi. Sonra Romalılarla dostluk ve müttefiklikleri yüzü suyu hürmetine, kendilerinin bir tebaa olarak esirgenmelerini ve şimdi Romalılara ait olan topraklara düşmanlık maksadıyla hiçbir akın ve saldırı yapılmamasını rica ettiler. Roma halkı ve senato adına, yumuşak sözler bir yarar sağlamadığından, Campania arazisi ve Capua şehrine müdahale etmeyeceklerini bildirerek Samnitleri ikaz ettiler. Fakat Samnitler, meclislerinde[59] elçiler tarafından bu meseleler kendilerine anlatılınca, son derece küstah bir tavır takındılar. Bu küstah ve terbiyesiz davranışlarını yalnız harb istediklerini söylemekle sürdürmekle kalmadılar, aynı zamanda -elçiler yakında durmaktayken- senato binasından çıkan yüksek rütbeli memurları cohorslara kumandan olarak çağırdılar. Aynı zamanda yüksek sesle onlara Campania üzerine yağma maksadıyla bir akın yapmak için, derhal ilerlemelerini emrettiler.

CAPUT 32

Bu elçilerin haberleri Roma'ya ulaşınca, senatonun ileri gelenleri, diğer bütün meseleleri bir kenara koyarak, harb ve sulha karar veren kâhinleri[60] tazmin talep etmek üzere gönderdiler. Fakat bunun elde edilmesinde başarısız kalınınca, sonra adet olduğu biçimde harb ilan ettiler[61]. Sonra bu işin en kısa zamanda onaylanması için halkın oyuna sunulmasına karar verdiler. Böyle yapılmasına emir verildikten sonra, her iki konsul de savaşa başladı. Valerius Campania'ya ve Cornelius da Samnium'a ilerleyerek, biri Gaurus Dağı eteklerinde, diğeri de Saticula yakınlarında ordugâhlarını kurdular. İstila ile alabileceklerini tahmin ettiklerinden, ilkin Valerius Samnit lejyonlarıyla yüz yüze gelmiş oldu. Bundan başka Campanialılar kendilerine karşı yapılan yardımın karşılığını yapmaya ve dua etmeye hazır olmalarına karşın, onların şiddetli öfkelerine maruz kalmışlardı. Fakat Roma ordugâhlarını görünce, herbir kimse kendi başına harb işareti vermesi için, yüksek sesle kumandanlarını çağırmaya başladılar. Romalıların Sidicini'ye yardımda denenmiş olduğundan ziyade, Campanialılar'a yardımda daha iyi bir şansa sahip olamayacaklarını da iddia ettiler.

Valerius, küçük çarpışmalarla düşmanın maksadını anlamak için birçok günler gecikmeye gerek görmeksizin, harb gününü belirledi. Fakat ilkin askerlerine yeni bir harb ve yeni bir düşmandan dolayı korkuya düşmemelerini emrederek, onları cesaretlendirmek ve morallerini yükseltmek için birkaç söz söyledi. Roma'dan kendi silahlarının her ilerleyişiyle, kendilerinin ulusları ziyadesiyle harb sevmez bir duruma getireceklerini söyledi. Sidicini ve Campanialılara başkanlık etmiş bulunan Samnitlerin mağlubiyetiyle onların cesareti hakkında bir hüküm vermemeliydiler. Kendi niteliklerinin herbiri, birlikte çekişmeye düştükleri zaman, bir tarafın yenik düşmesi kaçınılmaz oldu. Campanialılar'a gelince, düşmanlarının kuvvetinden ziyade kendilerinin kadın gibi hareket etmeleri ve son derece ihtişamdan kaynaklanan bir zayıflamadan dolayı yenik düşmüş olduklarından hiç şüphe yoktu. Bundan başka, Roma halkının birçok görkemli başarılarına karşı ola-

rak, birçok devrelerde Samnitlerin başarılı iki harbi olmuştu. Roma halkı şehrin kuruşundan bu yana birçok zafer merasimlerini sayabilirdi. Roma halkı silahlarının gücüyle, Sabinler, Etrüskler, Latinler, Hernicuslar, Aequuslar, Volsklar ve Auruncuslar gibi bütün kavimleri kendi taraflarında birleştirmişlerdi. Bu kavimler bütün muharebelerde Gallialıları bozguna uğratıp katlederek, en sonunda onları deniz kenarına ve gemilerine kaçmaya mecbur bırakmayacaklar mıydı? O, bir işe girişirlerken yalnız harbdeki şan şöhretine ve kendi cesaretlerine güvenmelerini değil, aynı zamanda kumandası altında bulunduğu kimseyi ve kehânetleri de nazarı dikkate alarak ve bunlara değerini vererek döğüşmeleri gerektiğini söyledi. Kendisi sadece kılınç kullanmakta cengaver ve askeri stratejide bilgisiz biri olarak, parlak bir hatip olarak dinlenilmeye layık biri, ne de sancakların önünde ilerlemek ve bir muharebenin sıkışık ve en karışık anında kendi tarafında etkili olabilmek için silahlarını nasıl kullanabileceğini bilen biriydi. "Askerler" diye bağırdı. "Bunlar benim yaptığım işlerdir ve bu sözlerim sizin takip edebilmeniz amacıyla söylenmemiştir. Bir bilgi edinme kaynağı olarak değil de bir örnek olarak bana bakın. Asiller arasında ne fitne-fesat güruhuyla, ne de adi entrikalarla değil, fakat bizzat bileğimin gücüyle üç kez konsüllük ve en yüksek övgüleri kazandım. Söylenebilecek zaman şimdi geldi: "Fakat sizler bir patricisiniz ve ülkenizin kurtarıcılarından yayıldınız ve aileleriniz bu memuriyetin kuruluşunu gördü, aynı zamanda uzun yıllar bu görevi elinde bulundurdu". Fakat şimdi konsulluk asillerle eşit şartlarda bize de açılmış bulunmaktadır. Aynı zamanda pleblere de açılmış bulunmaktadır. Bu görev artık eskiden olduğu gibi doğumla gelen bir mükafat değil, sadece layık olan kişinin mükafatı ve erdemidir. Bu nedenle askerler, her durumda büyük şeref ve saygıya sahib olabilirsiniz. Sizler tanrıların onayı ile bana Corvinus[62] lakabını vermenize karşın, ben eski aile adım olan Publicolae[63]yı asla unutmayacağım. Alelâde bir vatandaş olarak, vatan içinde ve harb meydanında küçük ve büyük memuriyetlerde konsul ve tribunus eşit düzeydedir. Benim arka arkaya gelen bütün konsulluklerimde aynı şekilde yolumdan şaşmaya-

rak Roma pleblerini herşeyin üstünde tuttum ve hâlâ da tutmaktayım. Şimdi, tanrıların iyi şekilde yardımları sayesinde elimizdeki işi bitirmeye çalışalım! Benimle birlikte Samnitlerle ilgili henüz hiç kazanılmamış yeni bir zafer merasimi kutlamayı isteyiniz".

CAPUT 33

Askerlerin en aşağı rütbedekileriyle güler yüzlü ve neşeli bir biçimde bütün görevleri paylaşabilen ve bu nedenle kendisini askerlere daha çok sevdirebilen bir kumandan hiç yoktu. Askeri oyunlarda da, yaşı kendisiyle aynı olanlar arasında yapılan müsabakalarda çabukluk ve kuvvet bakımından üstün geliyor ve iyi bir beden yapısına sahip bulunuyordu. Yüz ifadesi değişmeksizin kazanabilir veya kaybedebilirdi. Kendisine meydan okuyan biriyle, rakip olarak görüp müsabaka yapmak için hiçbir zaman hakir görmedi. Yaptığı işlerde kibarlığı içinde bulunduğu durum ve şartlara uygun düşerdi. Konuşmalarında kendi itibar ve şerefinden hiç de az olmayan bir biçimde diğerlerinin hürriyetlerine-saygı gösterirdi. Sonuç olarak -ve hiçbir şey bundan daha popüler olamazdı- kendisi yine aday kabul edildiğinden, aynı görevi yürütmekteydi. Bütün bu nedenlerle, kumandanlarının konuşmasını dinledikten sonra, bütün ordu inanılmaz bir istekle ordugâhlarından dışarı çıkarak yürüyüşe geçtiler.

Daima muharebede olduğu gibi, heriki tarafta da eşit ümitler ve birbirine denk kuvvetle, aynı zamanda henüz düşmanını küçük görme duygusuyla karışmamış olan kendine fazla güvenme duygularıyla, muharebe başlamış oldu. Samnitler daha yenilerde yaptıkları işden ve birkaç gün önce kazandıkları çift zaferden dolayı oldukça yüreklenmişlerdi. Bu zaferi, Roma'nın kuruluşundan beri zaferlerle geçen bir devir ve dört asırlık ihtişamıyla tanınan Roma'lılara karşı kazanmışlardı. Bununla beraber heriki taraf da denenmemiş yeni bir düşmanla karşılaştığında bazı endişelere düşmüşlerdi. Uzun bir zaman harb safında en ufak bir aralanma olmadığından, muharebe onların ne kadar cesur ve azimkâr

olduğunu göstermeye yetti. Sonra konsül, düşmanlarını askeri kuvvetleriyle geri püskürtemediğinden, onları korkuya düşürmek gerektiğini düşünerek, düşmanın ön sıralarını karmakarışık ederek nizamını bozmak için, bir süvari kuvveti göndermeye teşebbüs etti. Onlar dar bir alanda manevra yapmaya çalışırlarken, süvari bölüğünün hücumundan karışıklık ve bozgunluğun meydana gelmediğini ve düşmanın harb safının bölünmediğini görünce, atını lejyonun ön sıralarına doğru sürdü. Burada atından aşağı atlayarak şöyle bağırdı: "Piyade askerleri bu sizin, öteki bizim tamamlamamız gereken görevlerdir! Beni takip ediniz, ilerlediğim her yerde düşmanın harb safına karşı kılıncımla kendime bir yol açtığımı göreceksiniz. Sizler de kılıncınızı karşınıza her gelene karşı böyle acımasızca kullanın. Şimdi burada yukarı kaldırılmış kalkanlar harb saflarının hepsinin, büyük bir katliama düşmüş olduğunu göreceğinizi ima ediyor." O bu sözleri söyledikten sonra çok geçmeden, atlılar konsulun emri üzerine, kanatlara doğru çekildiler ve merkeze hücum etmek için lejyondaki yerlerini terkettiler. Konsul en öndeki safta hücumu idare etmekteydi ve tesadüfen karşısına çıkan bir adamı öldürdü. Bu sahne karşısında büyük bir heyecanla harekete geçen sağ ve sol kanaddaki Romalılar ileri atıldılar. Romalıların herbiri zihinlerden çıkmayacak bir mücadele örneği verdi. Samnitler düşmanları karşısında kaçınılamayacak bu duruma yiğitce karşı durdular, fakat katlanabileceklerinden çok daha fazla yara aldılar. Artık harb bir hayli uzun zaman sürmüştü. Samnitlerin sancakları yakınlarında korkunç ve dehşet uyandırıcı bir katliam olmuştu. Fakat herhangi bir yerde henüz geri çekilme başlamadığından, onların ölümden başka hiçbir şeyle yenilemeyeceklerine karar verildi. Ve böylece Romalılar, kuvvetlerinin yorgunlukları nedeniyle çabukluklarının azaldığını ve gün ışığının kaybolmasına pek birşey kalmadığını görerek, hiddet ve öfke ile galeyana geldiler. Böylece kendilerini düşmana karşı fırlattılar. Böylece çekilme ve kuvveti tükenmenin ilk işaretleri belirleniyor ve aynı zamanda bozgunun başlangıcı da ortaya çıkıyordu. Sonra Samnitler esir olarak alındılar ya da kılınçtan geçirildiler. Eğer gece karanlığı şimdi bir muharebeden

ziyade zafer olan bu olayı sona erdirmeseydi samnitlerin birçoğu hayatta kalamazdı. Romalılar bir daha daha çetin bir düşmanla doğüşmemeleri gerektiğini kabul ettiler. Samnitler, ilk olarak düşmana arkalarını dönmelerinin nasıl olduğu sorulduğunda, kaçmaya kararlı olduklarından, Romalıların gözlerinin alev alev yandığı ve yüzlerinde çılgın bir ifade olduğu, aynı zamanda delice bir görünüşe sahip oldukları cevabını verdiler. Bu herhangi bir şeyden daha çok onların korku ve paniğe düşmesine neden olmuştu. Bu korku ve panik yalnız muharebe sırasında ortaya çıkmakla kalmadı, aynı zamanda geceleyin yapılan geri çekilme sırasında da sürüp gitti. Ertesi gün Romalılar düşmanın boş ordugâhını ellerine geçirdiler. Capualıların hepsi Romalıları kutlamak için, buraya sel gibi aktı.

CAPUT 34

Fakat bu büyük sevinç Samnium'daki büyük katliam nedeniyle yarım kalmış oldu. Çünkü konsül Cornelius, Saticula'dan hareket ederek, ordusunu gizli, sarp ve derin bir geçitten geçirerek ulaşılan bir ormana, tedbir almadan sevk etti. Burada bir de düşman tarafından kuşatma yapılması olanağı mevcuttu. Sağ-salim bir şekilde geri çekilmek için, çok geç oluncaya dek, Cornelius düşmanın ağırlıklarının kendi üzerlerinde yerleştirilmiş olduğunu farketti. Samnitler, konsül bütün yürüyüş kolunu vadinin eteklerine doğru indirinceye kadar beklerlerken, askeri tribunus Publius Decius'un geçit üzerinde yükselen ıssız bir tepe gözüne iliști. Teçhizatla yüklü bir ordu için sürat yapmak güç olmasına karşın, çevik bir yürüyüşle düşmanın ordugâhına ulaşmalarını ve bunun güç birşey olmadığını emretti. Bunun üzerin Publius Decius çok fazla korku ve şaşkınlığa kapılmış konsule şöyle dedi: "Düşmanın üzerinde yükselen tepede Aulus Cornelius'u görüyor musunuz? Eğer onu ele geçirmik üzere harekete geçersek, burası bizim ümidimizin ve emniyetimizin kalesi olur. Çünkü Samnitler bunu ihmal edecek kadar kör idiler. Bana bir lejyonun ilk ve ikinci sıra-

larını veriniz[64]. Ben bunlarla tepenin zirvesine tırmadığım zaman, sizler korkusuz bir biçimde ileri atılın ve kendinizi, aynı zamanda orduyu koruyun. Çünkü düşman bizim bütün kargılarımıza maruz kaldığından, büyük bir harabiyete düşmeden harekete geçmeye olanakları olmayacak. Bize gelince, bundan sonra Roma Halkının talihi ve bizim kendi cesaretimiz, aynı zamanda sahip olduğumuz erdemler bizi kurtaracak". Konsul tarafından methedildikten ve onun yardım birliklerini aldıktan sonra, ormandan gizlice görünmeden ilerledi. Elde etmek istediği yere ulaşıncaya kadar düşman onu farketmedi. Sonra onların hepsi korku ve şaşkınlığa düştüler. Onlar dönerlerken, hepsi tek tek gözlerini konsule dikmiş ona bakıyorlardı ve bu durum konsule ordusunu daha uygun bir mevkie çekmek için zaman vermiş oldu ve Decius tepenin zirvesinde mevzilendi. Samnitler sancaklarını bir o yöne, bir diğer yöne çevirdiklerinden, heriki yolu denediklerinden iki fırsatı da kaçırmış oluyorlardı. Biraz önce aynı geçitte kendi kargılarının insafını konsulu maruz bırakmalarından başka, onu takip edemediler. Ne de kendi başları üzerindeki tepeyi zaptetmiş olan Decius'a hücum edebildiler. Fakat kendi ellerinden zaferi perçeleriyle kapanlara karşı hareket etmektense, yalnız öfkelerine kapılmakla kalmadılar, fakat aynı zamanda mevkinin yakınlarına geldiler ve birkaç müdafaacıyı süratle gönderdiler. İlkin Decius'un konsulle irtibatını kesmek için, askeri kuvvetlerle heryandan tepeyi kuşatmak istediler. Sonra vadiye indiğinde ona hücum edebilmek için, onun yolunu açık tuttular. Ne yapacaklarına kesin olarak karar vermeden önce gece karanlığı onların üzerine çöktü.

İlkin Decius tepenin üzerinde bulunduğundan, yüksek mevkiden döğüşme ümidini besliyordu. Sonra düşman ne hücuma geçmeye başladığından, ne de kendilerinin mevkinin konumunun güç şartlara haiz olmasıyla planlarından vazgeçirilebilecekleri düşüncesiyle, siper ve barikatlarla önünün kapatılmasına teşebbüs edilmediğini görünce şaşkınlık ve hayrete düştü. Yüzbaşıları yanına çağırarak şöyle konuştu: "Askeri maharetin noksanlığı ve tembel-

lik mi buna onlara yaptırabiliyor? Bu ülkenin insanları Sidicini kavmi ve Campanialıları nasıl yendi? Sizler şimdi onların sancaklarının bu tarafa haraket ettiğini, bundan biraz önce bir siperde korunabilmemize karşın, hiçbir kimse henüz işe dalmamışken, ilkin hep birarada sıkışık vaziyette sonra da dağılarak yayıldıklarını görüyorsunuz. Bizim menfaatimize uygun olduğundan burada uzun zaman bekleyip geciktiğimizden, gerçekte biz onlardan daha iyi olamazdık. Onların nöbetçilerini nereye yerleştirdiğini ve buradan çıkış yolunun nerede açık olduğunu keşfetmek için henüz biraz gün ışığı daha olduğundan, harekete geçin ve beni takip edin". Komutanın kendi etraflarında yani kendi gruplarına yakın olduğunu düşmanın farketmemesi için, alelâde askerler gibi elbiseler giymiş yüzbaşıları eşliğinde ve kendisi de en alt sınıftan bir askerin paltosuna bürünmüş halde, Decius bütün bu meseleleri araştırdı.

CAPUT 35

Nöbetçiler yerleştirildikten sonra, ikinci nöbette borazan sesinin duyulmasıyla onların sessizce silahlanmalarını ve bizzat kendi önünde hazır olmalarının herkese bildirilmesini emretti. Kendisinin emrettiği şekilde tek bir itiraz olmadan orada toplanıldıktan sonra, şöyle konuşmaya başladı. "Beni dinlerken, bütün askerler gibi alkışlamadan, bu sessizliğinizi muhafaza etmelisiniz. Plânımı açıklamayı tamamladığım zaman, bu düşüncemi iyi bulanlar sessizce sağ tarafa geçecekler. Hangi tarafta çoğunluk sağlanırsa, onların kararına uyacağım. Şimdi ne tasarlamış olduğumu dinleyin. Düşman burada, firar eden veya tembellik nedeniyle geride kalanların etrafını çevirmemiştir. Bu mevkii almanız cesaretle olmuştur ve yine aynı cesaretle oradan kaçıp kurtulmanız gereklidir. Sizler buraya gelmekle mükemmel bir Roma ordusunu korumuş oldunuz. Bunu Roma Milleti uğruna yaptınız. Bir huruç hareketi yaparak aynı şekilde kendinizi koruyunuz. Büyük sayıya karşı az miktarda olmanıza karşın, yardım edebilecek ve hiçbir

kimsenin yardımına ihtiyacı olmayacak değerde askerlersiniz. Sizler, dün tembelliği yüzünden bizim bütün ordumuzu yoketme şansına sahipken bunu tepen bir düşmanın icabına bakmak zorundasınız. Düşman biz zaptedince ve kumandan oradan emir verinceye kadar, bu tepenin önemini görmekte aciz kaldı. Bizim sayıca pek az olmamıza düşmanın ise binlerce askere sahip olmasına karşın, onlar ne bizim tırmanmamıza mani olabildiler, ne de, mevkii ele geçirdiğimizde ve hâlâ günün önemli bir kısmı önümüzde bulunmasına karşın, siper ve hendeklerle etrafımızı çevirebildiler. Uyanık tetikteyken ve nöbetteyken bu şekilde kasınıp çekindiğiniz bir düşmanı, uykuya yenik düştüğünde şaşırtmalısınız. Gerçekten bunu yapmak zorunludur, çünkü bizim durumumuz bakımından, bir plânı müdafaa etmekten ziyade, sizin ihtiyaçlarınıza işaret etmeyi tercih ederim. Burada kalmanız mı yoksa burayı terketmeniz mi gerektiğine dair bir soru sorulması gerçekten gerekmez. Çünkü Kader Tanrısı silahlarınızdan ve onları kullanacak bir ruha sahip olmanızdan size başka herhangi birşey bırakmamıştır. Eğer bizler insanlara ve Romalılara kılınçların ucunun daha çok yakıştığından korku ve dehşete düşersek, bizim açlıktan ve susuzluktan ölmemiz gerekir. Bizim için tek kurtuluş yolu bir huruç hareketi yapmak ve uzaklaşıp gitmektir. Ya gündüz ya gece bizim bunu yapmamış gereklidir. Bakınız bu artık şüphe götürmeyen bir gerçektir. Düşmanın devamlı siper ve barikatlarla bizi kuşatamayacağına dair bir ümidimiz varsa, şafak sökene dek bekleyebiliriz. Gördüğünüz gibi, düşman şimdi altımızda yatan insanların vücutlarıyla tepeyi her yönden kuşatmış bulunuyor. Gece bizim huruç hareketi yapmamıza uygun olursa, çünkü genelde böyle olur, muhakkak ki, gece vaktinde bunun gerçekleştirilmesi en yolunda olur. İkinci nöbette işaret verildiğinde bir araya toplanın, uyku ölüm ağırlığında onların üzerine çöktüğü zaman: Ya sesizce onları şüpheye düşürmekten sakınarak, ya da onlar farkederlerse, ani bir çığlık atarak onları korkuya düşürmeye hazır vaziyette, uykunun ağırlığıyla gevşemiş vücutların arasından yolunuzu alacaksınız. Fakat buraya kadar takip ettiğiniz beni takip ediniz; Şimdiye kadar bize önderlik ederek,

bizi buraya kadar getiren Kader tanrısını takip edeceğim. Şimdi benim planımı uygun görerek sağ tarafa geçenlere harekete geçmeleri için yol verelim".

CAPUT 36

Onların hepsi sağ tarafa geçti. Sonra Decius nöbetçi konmamış yerlerden yoluna devam ederken, planını uygun görenler onu takip etti. Bir asker uyuyan nöbetçilerin vücutları arasında ilerlerken kalkanını çarptığı ve bir ses yaptığı zaman, onlar ordugâha giden yolu yarılamışlardı. Bu gürültüyle bir nöbetçi uyandı ve iki yanına sallanarak ayağa kalktı. Bu gürültüyü arkadaşlarının mı yoksa düşmanlarının mı yaptığını, ya da tepede mevzilenmiş askerlerin kaçmakta mı olduğunu yoksa konsülün ordugâhı zaptetmiş mi olduğunu bilmediğinden diğer nöbetçileri uyandırmaya başladı. Decius, kendilerinin farkedildiğini görerek, adamlarına öyle bir çığlık atmalarını emretti ki, uykuyla sersemlemiş Samnitler korkudan ödleri patlayarak uyanacaklardı. Böylece onların derhal silahlanmalarını, ya Romalılara karşı harekete geçmelerini, ya da kendilerini takip etmelerini önleyebileceklerdi. Samnitler arasında hüküm süren korku ve karışıklık süresinde, karşıdan kendilerine doğru gelen nöbetçilerin yollarını kestiler ve konsülün ordugâhına doğru ilerlediler.

Günün ağırmasına henüz biraz daha vakit vardı ve şimdi artık onların selamete çıkmış oldukları görülüyordu. Bu sırada Decius şöyle konuştu: "Ey Roma askerleri, hepinizin cesareti şerefine! Sizin bu askeri seferiniz ve geri dönüşünüz bütün çağlar boyunca şöhretini yitirmeyecek. Fakat bu kadar büyük bir cesaretle yola çıkmanız için size gün ışığı gereklidir. Aksi takdirde ordugâha doğru görkemli geri dönüşünüz sessizce ve gecenin koyu karanlığı altında tamamlanırsa, bu sizin şanınıza hiç de layık olmayacaktır. Burada sessizce günün ağarmasını bekleyelim". Decius'un söylediği gibi yaptılar. Günün ilk ışıkları etrafı aydınlatır aydınlatmaz, konsüle bir haberci gönderdiler. Ordugâh tarifsiz bir sevinçle çal-

kalanmaya başlamıştı. Onların sağ-salim ve emniyetli bir şekilde geri dönmekte oldukları ve kumandanlarının selâmeti uğruna kendilerini bilinmeyen tehlikeye attıkları haberleri etrafa yayılınca, ordugâhtakilerin hepsi onları karşılamak için etrafa yayıldılar. Kurtarıcılarını çağırarak herbiri tek tek onları övdü ve kutladılar. Tanrılara övgü ve şükranlarını sundular. Decius övgülerle göklere çıkarıldı. Kendisi silahlı taburunun ortasında yürürken, Decius için ordugâhta bir zafer merasimi yapıldı. Bütün gözler ona çevrilmişti, ve tribunus'a konsülle eşit saygı, hürmet gösterilmiş ve aynı şeref verilmişti. Ordu karargâhına geldiklerinde, konsül toplantı işaretinin verilmesini ve hak kazandığı şekilde, Decius'un övülmesine başlanmasını emretti. Fakat Decius onu durdurarak, konuşmasını tehir etmek için onu ikna etmeye çalıştı. Sonra ellerinde fırsat varken sonraya bırakılan bütün diğer mesele ve görüşleri ileri sürerek, düşmana hücum etmek üzere onları ikna etti. Şimdi onların geceki korku ve dehşet nedeniyle sersemlemiş ve tepenin etrafındaki ayrı ayrı duran müfrezelere dağılmış olduklarını söyledi. Aynı zamanda kendi arkalarından bir birlik gönderilmiş olduğundan ve bunların ormanda başı boş dolaştıklarından şüphe etmediğini de sözlerine ilave etti. Askeri kuvvetlere silahlanmaları ve ordugâhtan çıkarak yürüyüşe geçmeleri emredildi. Keşif kolları vasıtasıyla şimdi orman daha iyi bilindiğinden, düşman tarafından daha dağınık bir muharebe nizamıyla sevkedildiler. Samnit askerleri her yere dağılmış olduklarından, ve onların çoğu silahsız durumda bulunduklarından, beklenmedik ani bir hücumla, onların gözcülerini tamamen yakaladılar. Toplanmak, silahlanmak veya istihkâmlarını tekrar elde etmek olanaksız olduğundan, ilkin arkalarına bakmaksızın paldır küldür ordugâhlarına sürüldüler. Sonra ileri karakollar bozguna uğratıldı ve bizzat ordugâh ele geçirildi. Tepenin her yanından çığlıkların yankılandığı duyuldu ve onların birçok mevkilerinden kaçan birlikler ileriye sürüldü Böylece Samnitlerin büyük bir grubu düşmanla bir temas kurmaya gelmeksizin firar ettiler. Korku ve panik içinde kalarak tahkimat ve siperlerin içinde kapanıp kalan, sayıları otuz bini (30000) bulan kişi de kılınçtan geçirilerek katledildi ve ordugah yağma edildi.

CAPUT 37

Muharebe bu şekilde başarılı bir biçimde yapıldıktan sonra, bir toplantı ilan edildi. Konsul bu toplantıda Decius'un daha önceki askeri hizmetlerine ilave olarak cesaretle başarmış olduğu yeni şanlı şöhretli muhşetem görevi hikaye eden bir övgüde bulundu. Diğer askeri mükafatlardan başka, ona altın bir taç ve yüz (100) inek verdi. Bu ineklerden en semiz bir tanesini seçerek boynuzlarını altınla süsledi. Tepede onunla birlikte bulunan askerler devamlı olarak çift asker tayını almakla mükâfatlandırıldı ve şu an için herbirine bir adet inek ve iki asker caketi verildi. Konsülün mükâfatlarının arkasından, sevgi ve neşe içinde hediye alan lejyonlar, bir kuşatmadan kendilerini kurtarmasını simgelemek üzere, Decius'un başı üzerindeki yapraklardan yapılmış çelenkte yer aldılar[65]. Aynı şekilde kendi birliği de, aynı şerefi simgeleyen ikinci bir taçla onu onurlandırdı. Decius bu işaret ve alâmetlerle süslendikten sonra, harb tanrısı Mars'a seçme bir inek kurban etti ve yüz ineği de bu askeri seferde kendisiyle birlikte hizmet vermiş askerlere hediye etti. Aynı askerlere lejyonlar herbirine bir pound ağırlığında kaplıca[66] ve yarım litre şarabı iane olarak dağıttı. Bütün bu mükâfatlar, bunu beyendiklerine delil olan askerlerin çığlıklarıyla, büyük bir sevinç gösterisi içinde yapılıyordu.

Üçüncü muharebe Suessula'da oldu. Çünkü Samnitler, Marcus Valerius tarafından bozguna uğratıldıktan sonra, askeri çağa gelmiş bütün erkekleri çağırarak son bir karşılaşmada şanslarını denemeye karar vermişlerdi. Suessula'dan tehlikeyi bildiren haberler Capua'ya ulaştı. Capua'dan yardım istemek üzere, dört nala at süren haberciler konsule gönderildi. Askeri kuvvetler derhal harekete geçtiler ve yükleriyle ordugâh için kuvvetli bir garnizonu bırakarak, süratle yürüyüşe geçtiler. Düşmanla aralarında kısa bir mesafe kaldıktan sonra, çok dar bir alan içinde ordugâh kurdular. Çünkü onların ne yük hayvanları, ne de ordugâhın arkasını kollayan kalabalık bir grupları, sadece atları vardı. Samnitler, harbin gecikmemesini üstlenmiş gibi, harb safını kurdular. Sonra, onların karşısına hiç kimse çıkmadığından, düşmanın ordugâhına

karşı ilerlediler. Samnitlerin siperlerdeki askerlerini görünce ve onların hacımlarının nasıl zorlandığını her taraftan rapor eden, casusluk için ordugâha gönderilen gözcüleri dinleyince, düşmanın bu nedenle sayıca az olduğunu anladılar. Bütün ordu kendilerinin hendekleri doldurmaları, istihkâmları kırmaları ve manialara şiddetli hamlelerle girmeleri gerektiğini söyleyerek homurdanmaya başladılar. Kumandanlar askerlerinin bu alev alev yanan heyacınını bastırmasaydı, onların bu acelecilikleri harbi nihayete ulaştırabilirdi. Fakat onların büyük sayısı levazım ve erzakla yüklü olduğundan ve ilk olarak ikametgâhları Suessula önlerinde olduğundan ve bundan böyle muharebe etmekde geciktiklerinden, aynı zamanda ihtiyaçları için gerekli herşeyde azalma baş gösterdiğinden, düşman istihkâmları içinde kapalı dururken, askerleri hayvan yemi bulmak için tarlalara gönderebileceklerine karar verdiler: Bu arada Romalılar pasif bir vaziyette kalarak, yoksulluklarını azaltabilirlerdi. Çünkü onlar omuzlarında silahlarıyla birlikte taşıyabilecekleri kadar miktarda buğdayla, hafif yükle çabuk bir yürüyüş emriyle gelmişlerdi.

Konsul Samnitlerin tarlalar arasına yayılmış olduğunu ve ileri karakollarının sık sık yer almadığını görünce, askerlerini cesaretlendirmek için birkaç söz söyledikten sonra, düşman ordugâhına hücum etmek üzere onları sevketti. İlk çığlık ve hücumda ordugâh alındıktan sonra, kapılardakilerden ve istihkâmdakilerden daha çok çadırlarındaki askerler kılınçtan geçirildi. Konsül ele geçilen sancakların bir yerde toplanmasını emretti. Onlara gözcülük etmek ve yeri müdafaa etmek üzere iki lejyon bırakarak, -kendisi geri dönünceye kadar yağmadan çekinmelerini sert bir dille tenbih ederek- sıkışık bir yürüyüş nizamıyla ilerledi. Süvariyi de dağılmış vaziyette bulunan Samnitlerin etrafını kuşatmaları için önden gönderdi. Bunlar bir avcı hattı ile birlikte onları kuşatma içine sürdüler. Böylece konsul Samnitleri mucizevi bir katliama uğrattı. Zira onlar korku ve dehşet içinde olduklarından, ne hangi sancak altında toplanabileceklerini kestirebildiler, ne ordugâhlarına veya daha uzaktaki bir yere kaçabildiler. Samnitlerin bozgu-

na uğramaları ve korkudan ileri gelen panikleri o denli büyüktü ki, Romalılar konsullerine kırk binden (40000) az olmayan kalkan getirdiler. Halbuki aslına bakılırsa bu kadar insan katledilmemişti. Aynı zamanda ordugâhta ele geçirmiş oldukları dahil, yüz yetmişden (170) az olmayan askeri sancakları da konsule getirdiler. Daha sonra zafer kazanan Romalılar düşman ordugâhına geri döndüler ve burada ganimet bütün askerlere verildi.

CAPUT 38

Bu harbin patlaması, yalnız kendileriyle bir antlaşmaları olan Faliscusluları tahrik etmekle kalmadı, fakat aynı zamanda harb meydanında yer almak için orduları hazır Lâtinlerin, hücumlarını Roma'dan Paeligni'ye çevirmelerine neden oldu. Bu başarının şöhreti kendilerini İtalya'da tutamadı. Yani bu başarının söylentisi İtalya sınırları içinde kalmakla bitmedi. Hatta Kartacalılar[67] bile Capitoldeki Iupiter Mabedinde yer almak üzere beş yüz yirmi pound ağırlığında altın bir taç ile tebriklerini sunmak üzere, elçilerini Roma'ya gönderdiler. Heriki konsül de Samnitler üzerinde kazandıkları zafer ve başırıdan ötürü zafer merasimi kutladılar. Askerler kaba-saba jestleriyle konsullerden hiç de aşağı kalmayan bir biçimde tribunusu kutlarlarken, işaret ve alâmetleriyle dikkati çeken, son derece şöhretli Decius onların arkasından geldi. Sonra Campanialıların ve Suessulalıların elçiler heyeti dinlendi. Onların kış boyunca kendileriyle birlikte kalmaları ve Samnitler tarafından yapılan akınlara karşı kendilerini korumaları için, isteklerine uygun bir cevap verildi.

Capua askeri disiplin ve eğitim bakımından bütün diğer yerlerden uzakta bulunduğundan ve bu bakımdan askerleri cezbeden bütün zevkleri denemek imkânı yaratarak onları hoşnut ettiğinden, kendi vatanlarını unuttular ve kışlık ordugâhtayken, Campanialıların şehri eski sâkinlerinden[68] almış oduğu aynı kötü usülle Campanialılardan almak üzere bir plân tasarladılar. Onlara karşı kendi durumlarının aksine, belli bir adaletin olabileceği-

ni iddia ettiler. Bundan başka neden en verimli topraklar İtalya'da olacaktı? Toprağı değerli bir şehir, kendilerini ya da mallarını mülklerini müdafaa etmekte yeteneksiz Campanialılara ait olamaz mıydı? Niçin, Samnitleri oradan sürmek için kanını su gibi akıtmış ve emek sarfetmiş galip orduya ait olamayacaktı? Onlar askeri sefer sırasında yorgunluktan bitip tükenirken, Roma yakınlarında sağlığa zarar veren güneşle ve kuraklıkla boğuşup dururken veya Roma'da geçerli olan perişan edici fahiş faize katlanıp dururken ve bu yüksek faiz günden güne yükselip duruken, onların Romalılara bir tebaa olarak teslim olmaları bu verimli ve münasip toprakların tadını çıkararak onlardan yararlanmalarının kesin bir delili değil miydi?

Bu plân ve tasavvurlar gizlice fitne ve fesat cemiyetlerinde görüşüldü. Henüz bütün askeri kuvvetlere birşey bildirilmemişti. Bu durumun farkına varan ve burada kendi eyaleti olarak çıkan Campaina'ya tayin edilen yeni konsul Gaius Marcius Rutulus, Roma'da kalan görev arkadaşını bırakarak Campania'ya gitti. Tribusunları vasıtasıyla ne olup bittiğini ne işler çerildiğini tam olarak öğrendi. Çünkü bu onun dördüncü konsulluğuydu ve onun en iyi zamanı yanındaki adamlarının aceleciliği yüzünden boşa geçmiş olmasına karşın, hem censorluk hem diktatörlük makamlarında bulunmuştu. Kendi planlarını yürütebilmek için herhangi bir zaman seçebilecekleri ümidi cesaret vermişti. Bunun üzerine Rutulus, garnizonların aynı kasabalarda ertesi yıl da kışlayabilecekleri söylentisini çıkarttı. Çünkü garnizonlar Campania şehirleri arasına dağılmışlardı ve Capua'dan bütün orduya plânlarını yayabilirlerdi ve hatta yaymışlardı. Böylece bu isyan hareketini düzenleyenler isyanın yavaş yavaş başlaması ve kendini beli etmesi için zaman kazanırlarken, isyan şu an için yatışmış ve ortadan kalkmış gibi görünüyordu.

CAPUT 39

Konsül askeri kuvvetlerini yazlık ordugâha sevkettikten ve Samnitleri sessiz-sâkin bulduktan sonra, bu karışıklığı yaratanları terhis etme yoluyla orduyu temizlemeye karar verdi. Konsül onlardan bazılarının hizmetlerini tamamlamış olduğunu, bazılarının da şimdi çok yaşlı ve eski kuvvetlerinden artık yoksun olduklarını ifade etti. Bazılarına da izin belgesi bahşetti. İlkin bu izin belgelerini tek tek seçilen şahıslara verdi, fakat sonradan bütün kış mevsimini vatanlarından, evlerinden ve işlerinden uzakta geçirmiş, mevkii bekleyen belli cohorsları terhis etti. Birçoğu da bazı askeri vazifeler vesilesiyle, bir kısmı bir tarafa bir kısmı başka tarafa gönderildi. Bütün bunları Roma'da, değişik nedenler ileri sürerek öteki konsul ve praetor engelledi. İlkin bir hile ve oyundan şüphelenmediklerinden, tekrar yuvalarına dönmedikleri için üzülmediler. Daha sonra, ilkin sancaklarına geri dönemediklerini ve özellikle kışı Campania'da geçirenlerden başka, hiç kimsenin bilhassa bu fitne ve fesat hareketini körüklemişcesine gerçekte terhis edilmediğini görünce, ilk olarak büyük bir şaşkınlığa düştüler. Sonra da kendi plânlarının gün ışığına çıkmış olmasından, şüphe etmeyerek büyük bir korkuya düşmeye başladılar: Çok geçmeden soruşturmalar olacaktı, çok geçmeden şikâyetler arzedilecekti ve yine çok geçmeden kendileri birer birer gizlice cezalandırılacaktı. Konsuller ve onlara hükmeden senato ile zalim bir istibdat ve zaptedilemez bir mutlak idareyi hissetmelerine zemin hazırlanabilecekti. Ordugâhtaki askerler tarafından gizlice çevrilen hile ve desise plânlarının böyle korkular yaratması olağandı. Çünkü onların plânlarının en can alıcı sinirleri konsülün mahareti sayesinde koparılmıştı.

Anxur'dan[69] uzak olmayan yerde mevzilenmiş bir cohors, Lautulae yakınlarındaki ordugâha geldi. Buraya varmak için deniz ve dağlar arasında kalan dar geçitlerden geçmişti. Burada daha önce söylenildiği gibi, bir veya bir başka bahaneyle konsulun izin verdiği kimselerin önlerini kesebilirlerdi. Onlar çok geçmeden büyük sayı oluşturan bir kalabalığa dönüştüler. Bir orduyu oluş-

turan öğelerden, kumandandan başka hiçbir şey noksan değildi. Ve böylece, sırasız bir nizamda geçtikleri yerleri yağmalayarak, Alba topraklarından mümkün olduğu kadar uzağa ilerlediler. Alba Longa sırtları altında ordugâh kurdular ve bir siper çektiler. Bu tahkimatı bitirdikten sonra, günün geri kalan kısmını bir kumandan seçimi üzerine münakaşa ederek geçirdiler. Çünkü şu anda orada bulunan herhangi bir kimseye yeterli derecede güvenleri yoktu. Zira Roma'dan kimi çağırabileceklerdi? Böyle büyük bir tehlikeye bile bile kendini atabilecek hangi patrici veya pleb vardı? Ya da yapılan haksızlıklardan[70] çılgınlaşan bir ordunun davası uğruna, kendini feda etmesi kimden istenebilirdi? Ertesi gün, onlar yine aynı soru üzerinde müzakerede bulunurken, hayvan yemi temin etmek için dolaşan belli kimseler, Titus Quinctius'un Roma ve onun şerefinden yana hiçbir düşüncesi olmadan, Tusculum yakınlarında bir çiftlikte yaşamakta olduğunu öğrendiklerini bildirdiler. Asil bir aileden gelen bu adam, harbde büyük ayrıcalıklar kazanmıştı. Fakat bir yaralanmadan kaynaklanan ayaklarından birindeki topallık, onun savaşlarına ve askeri seferlerine bir son verdirmişti. Aynı zamanda bu yaranın verdiği topallık, onun siyasi hayattan ve Forum'dan uzakta, köyde hayatını geçirmesine zemin hazırlamıştı. Onun ismini işitince derhal adamı hatırladılar ve bu girişimin hayırlı olması için, adam gönderip onu çağırtmayı emrettiler. Fakat Quinctius'un gönüllü olarak kendilerine yardım edebileceğini gösteren çok az ümit olduğundan, tehdit ve şiddet yoluna başvurmaya karar verdiler. Bu nedenle gecenin sessizliğinde onun çiftlik evine gelerek, bu iş için gönderilenler Quinctius'u derin bir uykudayken yakaladılar. Yetki ve selâhiyetiyle, şeref ve itibarını kullanmasını, aksi takdirde ölümden başka seçim hakkı olmadığını bildirerek, bunları kullanmaktan çekindiğini görünce, kendileriyle birlikte gitmesi hususunda onu tehdit ettiler. Sonunda onu ordugâha yaka paça götürdüler. Hemen orada onu kumandan olarak karşılayıp selamladılar. Bütün bu ani değişikliklerin hayrete düşürmesiyle şaşkınlık ve korku içindeyken, bu görevin işaret ve alâmetlerini ona verdiler. Ona kendilerini Roma'ya sevketmesini emrettiler. Sonra, ku-

mandanlarının kararından ziyade, kendi içlerinden gelen kuvvetle sancaklarını soktukları yerlerden çekip çıkardılar ve şimdi Appia Yolu[71] üzerinde bulunan, sekizinci kilometre taşına kadar harb nizamında sıralanmış olarak yürüyüşe geçtiler. Buradan derhal Roma üzerine gidebilirlerdi. Fakat bunu yapmadan önce, kendilerine karşı bir ordunun gelmekte olduğunu öğrenmişlerdi. Bu ordunun kumandasında, bu maksat uğruna atlıların başı olan Lucius Aemilius Mamercus ile birlikte, diktatör olarak seçilen Marcus Valerius Corvus bulunuyordu.

CAPUT 40

Birbirlerinin görüş menziline girer girmez, biri diğerinin silahlarını ve işaretlerini tanır tanımaz, hepsi derhal yurtlarını, hatırladı ve öfkeleri yatıştı. İnsanlar artık vatandaşların kanını dökmekte o kadar cesur değillerdi. Onlar kendileriyle değil, sadece dış ülkelerdeki kavimlerle harb yapmaktaydılar ve kendi kavimlerinden ayaklanarak ayrılmalarının çılgınlıktan başka birşey olmadığını düşünüler. Ve böylece heriki tarafın komutanları ve askerleri birbirleriyle yüzyüze gelmek ve birlikte müzakerede bulunmak yollarını aramaya başladılar. Çünkü Quinctius kendi ülkesi uğruna bile olsa, diğer kavime karşı savaşmak hususunda hiçbirşey söylemeyecek kadar, savaşa doymuş ve ondan nefret etmişti. Corvinus sevgi ve muhabbetle, önce kendi orsundaki askerler olmak üzere özellikle askerleri ve bütün vatandaşlarını kucakladı. O şimdi düşmanla sulh müzakeresinde bulunmak üzere ilerledi. Karşı taraftakiler kendisini tanıyınca, derhal büyük bir sessizlik meydana geldi ve onlar Corvinus'a kendi adamlarından hiç de aşağı kalmayacak derecede derin bir saygı ve hürmet göstermekte kusur etmediler.

"Askerler" diye söze başladı. "Roma'dan hareket ederken sizlerin ve kendimin tanrılarına tapındım. Onlardan sizi yenerek zafer kazanmak değil, uzlaşmayı temin etmek şerefini bana ihsan etmeleri için, hayır ve iyiliklerini üzerimden esirgememelerini alçak gö-

nüllülükle rica ettim. İnsanların şöhret kazandıkları pek çok harbler olmuştur ve daha da olacaktır. Bu kriz anında bizler sulh yapmanın yollarını aramalıyız. Dualarımda ölümsüz tanrılardan dilediğim bu temenniyi, sizler ordugâhınızı ne Samnium'da ne de Volsklar arasında değil, fakat Roma topraklarında kurmaya gönüllü olursanız, bana bahşetmiş olacaksınız. Gözünüzün alabildiğine gördüğünüz bu tepeler sizin vatanınızın toprağında bulunmaktadır. Bu ordu sizin vatandaşlarınızdan tanzim edilmiştir. Ben sizlerin konsuluysem, benim kumandam ve kehānetim altında siz geçen sene iki kez Samnit lejyonlarını mağlup ettiğiniz ve iki kez onların ordugâhını hücumla aldınız. Ey askerler, ben Marcus Valerius Corvus'um. Benim patrici soyundan gelen kanım, sizlere haksızlıklar değil iyilik ve insanlık yapmamı telkin eder. Size karşı hiçbir cüretkâr kanun, hiçbir zalim senato kararı uygulamamam için beni teşvik eder. Yetki ve selâhiyetin her durumunda sizlere olduğundan daha ziyade, kendime karşı daha sert ve acımasızım. Ve gerçekte bir kimsenin ailesi, bir kimsenin kendi değeri, bir kimsenin itibarı ve şerefi, kendi itibarını gösterebilirse, benim soyum böyleydi, yeteneğimin bu delilini size göstermiştim. Çok gençken en yüksek makâmda bulunmuştum ve kolaylıkla bu makâmın görevlerini üstlenmiştim. Otuz iki yaşında konsul olarak, sadece pleblere değil aynı zamanda asillere de tahakküm etmiş bulundum. Tribunusken söylediğim ve yaptığımdan daha zalim, konsulluk zamanında birşey söylediğimi veya yaptığımı işittiniz mi? Aynı ruh ve duygularla birbirini takip eden iki konsulluk görevinin başında bulundum. Yine aynı ruh ve duygular içinde, korku ve dehşet uyandırıcı gücüyle bu diktatörlük görevi yapılacak. Böylece benim bu askerlerime ve ülkemin askerlerine -bu sözü söylerken tüylerim ürperiyor- siz düşmanlarımıza olduğundan daha mülâyim davranamayacağım. Bu nedenle benim size kılıncımı çekmemden önce, sizler bana çok geçmeden çılıncınızı çekeceksiniz. Sizin tarafınızda boru sesleriyle harb işareti verilecek, ve eğer harb etmemiz gerekiyorsa, sizin tarafınızda muharebinin başladığını belirten çığlıklar yükselecek ve hücum başlayacak. Ne Kutsal Dağ'a çekilen, ne de Aventinum Tepesi[72]

üzerinde ordugâh kuran babalarınız veya büyük babalarınız, sizin çelik kadar sert ve merhametsiz kalblerinizi harekete geçirsin. Bir zamanlar Coriolanus'a[73] olduğu gibi, herbirinize Roma'dan saçı-başı darmadağınık perişan vaziyette anneleriniz ve karılarınız gelene dek bekleyin! Bir Romalı kumandana sahip olduklarından, o gün Volsk lejyonları muharebeden vazgeçtiler. Sizler tanrılara karşı hürmetsizlik edilen, bu caiz olmayan harbden elinizi eteğinizi çekmezseniz, Roma ordusunun bir bölümü olabilir misiniz? Titus Quinctius sizin mevkinizin üzerinde mevzilenmiş olacak. Bu mevkii ya gönüllü ya da kendi arzunuz hilâfına seçmiş olursanız olun, durum böyle olacak. Eğer bizim harb yapmamız gerekirse, o zaman siz geri hatlara çekileceksiniz. Hatta ülkenize karşı muharebeye girişmektense, vatandaşlarınıza arkanızı dönerek, daha az itibarınızı ve şerefinizi zedeleyerek firar edebilirsiniz. Bununla beraber şimdi şeref ve itibarla en ön sıradakilerin arasında durabilirsiniz, ve bu müzakerede hayırlı bir arabulucu olabilirsiniz. Adamlarınıza neyin akla yatkın olduğunu sorun ve onu kabul edin. Fakat aramızda tanrılara karşı hürmetsizlik olan bir mücadeleye girişmektense, olmayana katlanmamız gerekir".

Titus Quinctius göz yaşları içinde döndü ve adamlarına şöyle hitap etti: "Ey askerler, sizler için benim de bir yararım olacaksa, harbe gitmek için size kumanda etmektense, sulh için önderlik etmek daha iyi olacaktır. Zira şimdi konuştuklarınız Volskların veya Samnitlerin sözü değil, fakat bir Romalının sözleridir. Sizin konsulunuzun, sizin kumandanınızın, askerinizin sözleridir. Kendi namınıza kehanetlerinizi, düşüncelerinizi anlattınız. Size karşı olanların değerini takdir etmeyi düşünmediniz. Senato sizinle daha acımasız harbler yapabilecek kumandanlara sahiptir. Fakat sizinle, kendi askerlerine fevkâlade merhametli davranan bir kimseyi seçtiler. Kumandanınız olan bu kişiye sonsuz bir güven besleyebilir ve ona inanabilirsiniz. Mağlub edebilecek kapasitede olanların bile arzu ettikleri netice veya hedef sulhdur. Bundan başka bizim arzu etmemizi gerektiren ne olabilir? Bundan böyle hilekâr, aldatıcı nasihatçilerin öfke ve ümitlerini terkedelim. Kendimizi ve bütün davamızı sadakati bilinen bir adama teslim edip onun izinden gidelim!"

Herkesin gırtlağından bunu uygun gördüğünü belirten bir çığlık fırladı. Titus Quinctius sancakların önüne ilerleyerek, askerlerin diktatörün yetki ve selâhiyetine boyun eğeceğini bildirdi. Diktatörden perişan vaziyette bulunan vatandaşlarının davası üzerine eğilmesini ve devletin menfaatlerini gözetmeye alışık olduğunu aynı sadakatle, bunu çabuk bir biçimde gerçekleşmesini rica etti, hatta yalvardı. Diktatörden kendisinin şahsi olarak hiçbir teminat talep etmediğini ve kendi masumiyetlerinden başka, zerre kadar herhangi bir şeye ümit bağlamak istemediğini belirtti. Fakat askerlerin teminat altına alınması gerektirdi. Senatonun ileri gelenleri arasında plebler de ilk fırsatta yer almalıydılar. İkinci olarak da bu ayaklanma mahiyetindeki hareket nedeniyle lejyonlar cezalandırılmamalıydılar[74]

Quinctius'a övgüler yağdırıldıktan ve diğerlerinin kalplerini ferâh tutmaları emredildikten sonra, diktatör atını dört nala Roma'ya sürdü. Senatonun ileri gelenlerinin yetki ve selâhiyetini haiz olarak, askerlerin gizlice yaptıkları bu ayaklanma hakkında hiçbirinin cevap vermeye mecbur tutulmaması için, Petelinus Koruluğu'nda[75], bir kanun çıkarmak üzere halkı topladı. Aynı zamanda onlardan, vatandaş olarak, ne harekette ne de ciddiyette, hiç kimsenin herhangi bir kusur istinat etmeye kalkışmaması hususunda kendisine teveccüh göstermelerini rica etti. Bundan başka ibadet cezası altında[76], bir asker olarak adı yazılmış kimsenin, kendi arzusu hilâfına listeden adının silinmeyeceği hususunda askeri bir kanun da kabul edildi. Bu önleme bir de hiç kimsenin askeri tribunus olarak bulunduğu lejyonda, daha sonra bir centurio'ya[77] kumanda edemeyeceği hususunda bir madde ilave edildi[78]. Bu madde Publius Salonius yüzünden fesatçılar tarafınından talep edildi. Publius Salonius münavebe usülüne uygun olarak bir yıl askeri tribunuslukta bulunmuştu. Aynı zamanda yüzbaşıların da başı durumundaydı. Şimdi onu "ilk kargı yüzbaşısı" olarak isimlendiriyorlardı. Salonius'un daima onların isyankâr, asi plânlar yapmalarına karşı olmasından ve Lautulae'dan firar

etmesinden dolayı kendilerinden olamayacağından, askerler ona fena halde öfkelenip ateş püskürüyorlardı. Böylece, Salonius'un yüzünden, bu önlemlerden birinin kanunlaşması senato tarafından engellenince, Salonius bizzat senatonun ileri gelenlerine devletin uyum ve ahengini, kendi kişiliğinin ayrıcalığına tercih etmeyi düşünmemelerini rica etti ve aynı zamanda kanunun kabul edilmesini sağladı. Süvarinin parasının azaltılması hususunda buna müsavi bir utanç verici istek yapıldı. Zira süvari kuvveti bu gizli tertip hareketine karşı koymak üzere mevkilerinden, üç misli ücret karşılığında hizmette bulunmuşlardı.

CAPUT 42

Bu olayların kayıtlarına ilave olarak, belli başlı yazarlarda pleb tribunusu Lucius Genucius'un pleblere faizle ödünç para verilmemesini önerdiğine rastlamaktayım. Aynı şekilde, yapılan diğer oylamalarda[79] bir kimsenin on sene içinde aynı görevde iki kez bulunmaması ve yine aynı kişinin bir sene içinde iki görevde bulunmaması sağlanmış oldu. Heriki konsulun de pleblerden seçilmesi daha kanuni olabilirdi. Eğer bütün bu imtiyazlar halkın zavallı tabakasını oluşturan pleblere sağlanırsa, isyan hareketinin hiç de küçümsenmeyecek bir kuvvete sahip olduğu açıkça görülebilirdi. Başka tarihçiler de Marcus Valerius'un diktatör yapılmadığını, fakat bütün işi konsuller aracılığıyla idare ettiğini kaydederler. Bu isyan hareketini düzenleyen büyük gürûhun silâhlanmalarının korku vermeye başlaması Valerius Roma'ya gelmeden önce değil, fakat Roma'dayken ortaya çıkmıştı. Bundan başka, Titus Quinctius'un çiflik evine değil, fakat Gaius Manlius'un şehirdeki evine bir gece hücumu yapıldı ve isyancılar onu yakalayarak kendilerine önder yaptılar. Bu kayıtta belirtildiğine göre, onlar buradan dördüncü kilometre taşında ordugâh kurdukları yere ilerlediler. Kumandanlar tarafından bir uzlaşma teklif edilmedi. Fakat iki ordu harb nizamıyla yürüyüşe geçtikten sonra, aniden birbirlerini selamladılar. Askerler hepsi biraraya gelerek, gözyaşı

içinde ellerini çırpmaya ve birbirleriyle kucaklaşmaya başladılar. Konsüller askerlerin muharebe etemeye karşı bir ruh hali içinde bulunduklarını gördüklerinden, uyumun yeniden kanunen kurulabilmesi için, önerileri senatoya getirmeye mecbur kaldılar. Böylece ayaklanmadan başka, hiçbir şey olmadığını ve yazılmadığı hususunda eski yazarlar görüş birliğindedir.

Samnitlerle girişilen tehlikeli harble birlikte bu ayaklanmanın söylentileri, birçok kavimin Romalılarla müttefikliklerini sona erdirmelerine neden oldu. Anlaşmaya bir müddetten beri sadece Lâtinler sadakatsizlik etmekle kalmadılar, fakat Privernates kavmi bile ani bir akınla, komşu Roma kolonileri Norba ve Setia'yı yağmalayarak yakıp yıktılar.

NOTLAR

1- Oylamanın yapıldığı yer.

2- Eski Roma'da yüksek makamın fildişi ile süslemiş iskemlesi. En yüksek makama ait iskemle.

3- İlk lectisternium M.Ö. 399'da yapıldı. Bu lectisternium V. xiii. 5 sq. da tasvir edilir. İkincisi ise Livius tarafından zikredilmez. Bu ikinci lectisternium muhtemelen 392'de vuku bulmuştur (V. XXXİ. 5).

4- Livius bir sahne oyununda beş devreyi izah ederek birbirinden ayırır: (1) Flüt eşliğinde danslar; (2) Müzik ve dansa ilâve olarak irticalen söylenmiş kaba-saba mısralar; (3) Flüt ve dans eşliğinde, müziksel karakterde parçaların karışık bir biçimde okunması; (4) Lyrik kısımlar v.s. için özel şarkıcılar eşliğinde, her zamanki olay dizisiyle komedi; (5) Exodium veya Atellana adı verilen oyun sonrasının ilavesi. Bu kayıtla, Horatius, Epistulae II. İ. 139 mukayese edilmelidir.

5- Flüt

6- Bu isim ya Etruria'da bir yer adı olan Fescennia'dan ya da bir erkeklik sembolü olan fascinum'dan eskiler tarafından türetilmiştir.

7- Tarentum'da esir edilmiş bir köle olan Livius Andronicus, sonradan azad edilmiştir. M.Ö. 240'da ilk olarak bir Grekçe piyesin Lâtince çevirisini yapmıştır.

8- Hicivli şiirsel yazı türü; müziğin yer aldığı ve sahnede söylenen şiirsel şarkılar.

9- Tek sesli şarkı.

10-Atella, Campania bölgesinde küçük bir kasaba idi. Atellanae, Maccus, Pappus, Bucco ve Dossenus gibi belli başlı karakterleri her zaman kullanmaya hazır bekleyen ve onları takdim eden, kaba-saba oldukça avam bir güldürü oyunuydu. Osklar Samnitlerin bir koluydu ve Campania bölgesinde yaşarlardı.

11- Aktörler, her zaman için aerarii veya vatandaşların en aşağı sınıfından sayılırlardı. Bu nedenle onların orduda hizmet vermesine müsaade edilmezdi.

12- Burada hatırlanan durum Quintus Servilius Priscus'un diktatör olduğu zaman, M.Ö. 435 yılında vukû bulmuş olabilir (IV. XXİ. 6-9).

13- Arkaik harf ve kelimelerle yazılmış.

14- Levha.

15- Bir şans, talih, kader tanrıçasının adı.

16- Livius'un bir kitabı mı yoksa ağızdan ağıza dolaşan bir olayı mı ima ettiğini bilmiyoruz. Sadece Cincius'un (aksi takdirde

bilinmemesi gerekir) Livius zamanında eski eserlere meraklı ve onları değerlendiren bir kişi olduğu ileri sürülebilir.

17- Burada text müphem kalmıştır. Fakat Livius'un, Horatius'un mabedi vakfetmesinde aynı zamanda ilk tırnak çiziğini attığını belirtmek istediği anlaşılır.

18- Pseuolo-Asconius, Cic. Act. 1 Verr. 30'da şöyle der: "İki çeşit askeri tribunus vardır, birincisi Rufuli denenleri kapsar. Bunlar orduda mütat usüle göre tayin edilirler. Diğerleri comitiati adındakilerdir. Bunlar Roma'da halk meclisinde tayin edilirler.

19- Bk. I. XİI. 10 ve XİII. 5. ve notuna.

20- Fetiales.

21- Bir mesele hakkında bütün ahalinin rey vermesi

22- Kehânetleri almaya hakkı olmayan bir tribunusun başkanlık ettiği bir toplantıda, bu kanun yürürlüğe girmişti.

23- Fetiales.

24- M.Ö. 73'de pleb tribunusu ve demokratik bir görüş noktasından yazılmış annallerin yazarı.

25-Bir zincir veya gerdanlıklı adam.

26- Şehir kapıları içinde.

27- Ovans. Eski Romalıların ikinci derecede bir zafer için yaptıkları resmi geçit veya zafer alayı; alkış tezahürü.

28- Aquae Sextiae'da C. Marius (Frontinus, II. İv. 6), ve Gergovia'da Iulius Caesar (Bellum Gallicum VII. XLV. 2). Bannockburn modern bir örnek olarak zikredilir.

29- Haşa, eyer altına konan keçe.

30- Bu sırada bütün kavimlerin sayısı yirmi yediye ulaşmıştı.

31- Tacitus Oniki Levha Kanunlarının daha yüksek faizi yasaklamış olduğunu anlatır. (Annals VI. XVİ.) Eğer böyle ise, tribunuslar modası geçmiş artık kullanılmayan bir kanunu sadece gözden geçirmişlerdi. "Unciarium fenus" ana paranın her yüzde biri için aylık olarak, 1/12 oranında faiz olarak hesaplanmıştır. Bu nedenle faiz oranı yıllık olarak yüzde bir nispetindedir.

32- Fetiales, savaş ve barış kararını tasdik selâhiyeti olan kâhinler heyeti.

33- Şehir surlarından bir millik bir uzaklıkta, bir vatandaş bir konsulun kararını veto edebilirdi. Fakat bunun yanında konsulun yetki ve selahiyeti de kayıtsız şartsızdı.

34-Babasının yetki ve otoritesinden.

35-Licinius-Sextius'un 367'de yaptığı kanunlarla bir kimsenin 500 iugeradan fazla araziyi elinde bulundurması yasak edilmişti. Bk. VI. XXXV. 5.

36-Furiae: Yunan mitolojisinde saçları yılandan olan üç tanrıça. Bu tanrıçaların suçluları cezalandırmaya memur olduğu farzolunurdu.

37- III. LXİİİ. 11'de bahsedilen Valerius ve Horatius'un hikayesiyle karşılaştırın.

38-Muhtemelen VI. XXİİ., XXXİV., da zikredilen M. Fabius Ambus-tus'la aynı kişi olabilir. Muhtemelen de VII. XXVİİİ. de adı geçen M. Fabius Dorsuo ile aynı kişidir.

39- Oylamanın yapıldığı yer.

40- Bk. caput XV. 10.

41- Ulu kumandan Torquatus. Bk. caput V. 3 ve caput X. 13.

42- Bk. V. XL. 7 ve L. 3.

43- Marcus Valerius'un erkek kardeşi. Bk. caput XXİİİ. 3.

44- Annales, yani anallerde.

45- Census: Nüfus sayımı.

46-1x100=1 centurio (100 kişi)
2x100=1 mapilus (200 kişi)
3X200=1 chors (600 kişi)
10x600=1 lejyon (6000 kişi) Buna göre 100 kişi bir centurio, iki centurio bir manipulus, üç manipulus bir cohors, on cohors da bir lejyon oluşturur. Yani cohors lejyonun onda biri, manipulus da cohorsun üçte biridir.

47- Livius, her ne kadar "editissinum inter aequales tumulos" olarak garip bir biçimde tasvir etmeye çalışıyorsa da, burada şimdi Monte Cavo olarak isimlendirilen en yüksek tepeyi hatırlatmış görünür.

48- Muhtemelen triumphus bu sırada yani Temmuz'un 1'inde kutlanmıştır.

49- Laurentum: Mitolojide adı geçen kral Latinus'un yerleşim yeri olan Latium'da bir şehir. Ostia ile Ardea arasında denize yakın bir tepe üzerinde kurulmuştur. Etrafı bir defne koruluğuyla çevrilidir.

50- Bu kişinin babası olan büyük Camillus, Roma'nın zaptından sonra Gallialıları mağlup etmişti. (V. XLİX).

51- Müstebit hükümüdar.

52- Bu üyeler için bk. VI. XLİİ. 2.

53- Lectisternium: Tanrılar şöleni, tanrıların tasvirleri bir ziyafet sofrasında yer alırdı. Bk. V. XİİI. 6 ve buradaki nota.

54- Livius'da Carthago ile ilk muahedinin zikredilişi budur. Diodorus da (XVI. LXİX) bu muahedenin ilk olduğundan söz eder. Fakat Polybius (III. XXİi), Roma ile Carthago arasında ilk muahedenin Cumhuriyetin ilk yılında yani M.Ö. 509'da yapıldığı anlatır.

55- Bk. caput XVİ. 1 ve nota.

56- Mater Matuta: Doğum ve Tanyeriyle ilgili ve geniş bir şekilde tapım görmüş bir eski İtalyan Tanrıçası, Satricum'da muhtemelen baş tanrı olarak kabul edilmiştir. Bk. Warde Fowler, Festivals, s.155.

57- I. XXXİ. 1.

58- Muahedelerin şahit ve gözcüleri olan tanrılar.

59- Samnitler aşağıdaki kavimleri ihtiva eden kendi başına işlerini yürüten bağımsız bir federasyondu: Hirpini, Caudini, Pentri, Caraceni ve muhtemelen Frentani (Weissenborn).

60- Fetiales.

61- Fetiales ve onların harb ilan etme işi için, bk. I. XXIV. 4 ve XXXİİ. 5. ve notlara.

62- İsmin daha geç devir şekli olan bu kelime, Livius'un diğer yerlerde daha erken şekli olan Corvus'u vermesine karşın, burada ve caput LX. 3.de bulunur.

63- "Halkın dostları". Bk. II. VİİI. 1.

64- Lejyon üç sırada tanzim edilirdi. İlk sıradakiler "hastati", ikinci sıradakiler "principes" ve bunların arkasında "triarii" denilen askerler bulunurdu.

65- Bu nişan, önem itibariyle corona aurea veya triumphalis'den hemen sonra gelmekteydi. Bu taç, muhasara edilen yerden koparılmış yeşil otlardan oluşturuldu.

66- Bir çeşit buğday.

67- Carthaginienses: Kartacalılar.

68- Etrüskler. Bk. IV. XXXVİİ. 2.

69- Daha sonraları Tarracina olarak isimlendirildi.

70- Livius keder verici hiçbir özel durumdan bahsetmediğinden, ezici fahiş faizi ima ettiği düşünülür.

71- Via Appia.

72- Bk. II. XXXİİ ve III. İ.

73- Bk. II. XL.

74- Livius, ilk uzlaşma zamanında böyle bir şarttan söz etmez. Çünkü şartlar ikinci fırsatın neticelenmesine neden olmuştur. Bk. II. LİV.

75- Karşılaştırın VI. XX ve buradaki notla.

76- Lex sacrata'yı ihlâl eden bir kimse daha aşağı tanrılara ibadet etmek durumunda kalır ve kanuni haklarından mahrum edilmiş bir kimse haline gelirdi.

77- Centurio: Eski Roma ordusunda yüz (100) kişiden meydana gelen askeri teşkilât.

78- Kanun borcunu ödemeyen borçlular tarafından korundu. Çünkü malları askerlikte bulundukları süre zarfında ele geçirilemiyordu. Aynı zamanda askeri sefer sırasında, kendisine hizmeti karşılığında haklı bir ücret verilmesi temin edildi. Bu ilave hususunda yorumcular tereddütlüdür. Belki de tribunusluğa seçilme hakkını kullanmış birinin ertesi yıl tayin edilebilmesi, ancak ilk yüzbaşıdan sonra daha az arzu edilir olması, geri kalanlara haksızlık yapıldığını hissettirmiş olması mümkündür.

79- Plebisit: Bir mesele hakkında bütün ahalinin oy vermesi.

BİBLİYOGRAFYA

Bu eserin çevirisinde şu text kitabı esas olarak alınmıştır:

T. LIVI, Ab Urbe Condita Liber V-VII, Livy III, Books V, VI and VII, ed. T.E. Page, London, 1940.

Ayrıca şu kaynaklardan da yararlanılmıştır:

COWEEL, F., R., Cicero and the Roman Republic, London, 1956.

CRAWFORD, M., The Roman Republic, Fontana Histrory of the Ancient World, Glasgow, 1978.

DUFF, Wight, J., A Literary History of Rome, London, 1953.

HAMMOND, N., G., L., and SCULLARD, H., H., The Oxford Classical Dictionary, Oxford, 1972.

HARVEY, Sir Paul, The Oxford Companion to Classical Literature, Oxford-Newyork, 1984

MACKAIL,. J., W., Latin Literature, London, 1902.

OGILVIE, R., M., Roman Literature and Society, Great Britain, 1980.

PETRIE, A., Roman History Literature and Antiquities, London.

ROBINSON, Cyril, E., A History of the Roman Republic, London, 1932.

SMITH, Sir Williams, Everyman's Smaller Classical Dictionary, London, 1952.